

**SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR
KALKINMANIN YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma AYDIN

Eskişehir 2024

**SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR
KALKINMANIN YERİ**

Fatma AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programı

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hatice TÜRE

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temmuz 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN YERİ

Fatma AYDIN

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temmuz 2024

Danışman: Doç. Dr. Hatice TÜRE

Sosyal bilgiler gelecek kuşaklara doğal, kültürel ve ekonomik açıdan yaşanılabilir bir dünya bırakılması konusunda öğrencilere farkındalık ve duyarlılık kazandırılmasının önemli görüldüğü bir derstir. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilgili içeriğin öğrencilere kazandırılmasında da sosyal bilgiler etkili bir yere sahiptir. Bu araştırmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yönelik içeriğe yer verilme durumunun incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yönteminin benimsendiği çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları doküman olarak kullanılmıştır. Araştırmada alanyazın incelenmeleri doğrultusunda oluşturulan sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilgili temaları kapsayan veri toplama formu kullanılmıştır. Araştırmanın verileri betimsel analiz yöntemi temel alınarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarının her birinde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına dair içeriklere yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriğin en fazla 5. sınıf ders kitabında, ekonomik boyutuna dair içeriğin en fazla 7. sınıf ders kitabında ve sosyal boyutuna dair içeriğin en fazla 6. sınıf ders kitabında yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yönelik içeriklerin kazandırılmasında, farkındalık ve bilinç oluşturulmasında uygulamaya yönelik araştırmaların gerçekleştirilmesi önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal bilgiler, Sürdürülebilir kalkınma, Ders kitabı.

ABSTRACT
THE PLACE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SOCIAL STUDIES
TEXTBOOKS

Fatma AYDIN

Department of Turkish and Social Sciences Education

Anadolu University, Graduate School, July 2024

Supervisor: Assoc. Dr. Hatice TÜRE

Social studies is a course that is considered important to raise awareness and sensitivity in students about leaving a natural, cultural and economically livable world to future generations. Social studies also has an effective place in providing students with content related to the environmental, economic and social dimensions of sustainable development. This research aims to examine inclusion of content regarding the environmental, economic and social dimensions of sustainable development in the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks which were prepared by the Ministry of National Education. The 5th, 6th and 7th textbooks prepared by the Ministry of National Education were used as documents in the research in which the comprehensive analysis method, one of the qualitative research methods, was adopted. In research, a data collection form covering themes related to the environmental, economic and social dimensions of sustainable development, which was created in line with the literature review, was used. The research data were analyzed using the descriptive analysis method. As a result of the research, it was concluded that content on the environmental, economic and social dimensions of sustainable development was included in each of the 5th, 6th and 7th grade textbooks. It was concluded that the content on the environmental dimension of sustainable development was contained mostly in the 5th grade textbook, the content on the economic dimension was included mostly in the 7th grade textbook and the content on the social dimension was included mostly in the 6th grade textbook. In line with this research, it can be suggested to develop practical research in providing content regarding the environmental, economic and social dimensions of sustainable development and in creating awareness and consciousness.

Key Words: Social studies, Sustainable development, Textbook.

ÖNSÖZ

Geçmişten günümüze yaşanan birçok gelişme beraberinde çeşitli sorunları da getirmiştir. Yaşanan bu sorunların çözülmesi ve gelecek nesillere daha iyi yaşam şartları sunulabilmesi gerekli bir hale gelmiştir. Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma kavramı ve eğitimi önem kazanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kapsadığı çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile yaşanan sorunların çözümünde sürdürülebilirlik bilincinin geliştirilmesini ve yaşama yansıtılmasını ele almaktadır. Sürdürülebilirlik bilinci doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın bireylere kazandırılmasında eğitim faaliyetleri önem kazanmıştır. Eğitim faaliyetleri içerisinde de topluma etkili vatandaşların yetiştirilmesini sağlayan ve sürdürülebilir kalkınmaya ilişkili içerikleri bulunan sosyal bilgiler dersi sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin bilgi, beceri ve değerlerin öğrencilere kazandırılmasına katkı sağlamaktadır. Sosyal bilgiler dersinde yararlanılan temel materyallerden biri olan ve program doğrultusunda hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarının da sürdürülebilir kalkınmaya dair içeriklere sahip olması bu bakımdan önemli olmaktadır.

Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına ilişkin içeriğe yer verilme durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın boyutları açısından incelenmesi ile sosyal bilgiler eğitimi alanına katkı sağlanması umulmaktadır.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde araştırma süreci boyunca ilgisini, desteğini ve emeğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Hatice TÜRE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez jürimde yer alan ve görüşleri ile araştırmama katkı sağlayan değerli hocalarım Doç. Dr. Hıdır KARADUMAN'a ve Doç. Dr. Önder ERYILMAZ'a teşekkür ederim. Araştırmada veri toplama aracının geliştirilme sürecinde görüşleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Tuba ÇENGELCİ KÖSE'ye ve Doç. Dr. Sercan BURSA'ya teşekkür ederim.

Eskişehir 2024

Fatma AYDIN

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

“Bu tezin bana ait olan özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığı ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.”

Fatma AYDIN

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	xi
GÖRSELLER DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xviii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xix
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Sınırlılıklar	6
1.5. Tanımlar	6
2. ALANYAZIN	8
2.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma	8
2.1.1. Sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel gelişimi	11
2.1.2. Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları	19
2.1.2.1. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu	21
2.1.2.2. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu	23

2.1.2.3. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu	25
2.1.3. Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim	27
2.2. Sosyal Bilgiler ve Sürdürülebilir Kalkınma	30
2.2.1. Sosyal bilgilerin amacı, önemi ve kapsamı	30
2.2.2. Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmanın yeri ve önemi	35
2.2.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sürdürülebilir kalkınma	39
2.2.4. Sosyal bilgiler dersinde bir öğretim materyali olarak ders kitabı kullanımının önemi	44
2.3. İlgili Araştırmalar	47
2.3.1. Yurt dışında yapılan araştırmalar	47
2.3.2. Yurt içinde yapılan araştırmalar	51
3. YÖNTEM	57
3.1. Araştırmanın Deseni	57
3.2. Veri Kaynakları	57
3.3. Verilerin Toplanması	58
3.4. Verilerin Analizi	59
3.5. İnanırlılık	60
4. BULGULAR	61
4.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Çevresel Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu	61
4.1.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu...	61
4.1.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu...	69

4.1.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu...	76
4.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu	84
4.2.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu.....	85
4.2.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu.....	99
4.2.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu.....	118
4.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu	136
4.3.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu....	136
4.3.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu.....	167
4.3.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu.....	200
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	236
5.1. Sonuç	236
5.1.1. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu.....	236

5.1.2. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu.....	238
5.1.3. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu.....	240
5.2. Tartışma	242
5.3. Öneriler	248
KAYNAKÇA	249
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişiminde Etkili Çalışmalar	11
Tablo 2.2. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	18
Tablo 3.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Özellikleri.....	58
Tablo 4.1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Çevresel Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular	62
Tablo 4.2. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Çevresel Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular	70
Tablo 4.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Çevresel Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular	77
Tablo 4.4. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Ekonomik Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular	85
Tablo 4.5. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Ekonomik Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular	100
Tablo 4.6. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Ekonomik Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular	118
Tablo 4.7. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Sosyal Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular	136
Tablo 4.8. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Sosyal Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular	168
Tablo 4.9. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Sosyal Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular	200

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 2.1. Üç Sütun Modeli	20
Görsel 2.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları İlişkisi	20
Görsel 4.1. Okuma Metni	63
Görsel 4.2. Haklar Etkinliği	64
Görsel 4.3. Okuma Metni	65
Görsel 4.4. Doğal Afetler Etkinliği	66
Görsel 4.5. Geri Dönüşüm	67
Görsel 4.6. Etkinlik Örneği	68
Görsel 4.7. Etkinlik Örneği	69
Görsel 4.8. Diyalog Örneği	71
Görsel 4.9. Hak-Sorumluluk Etkinliği	71
Görsel 4.10. Coğrafya Biliminin Katkıları	72
Görsel 4.11. Etkinlik Soruları	74
Görsel 4.12. Etkinlik Örneği	75
Görsel 4.13. ÇEVKO Haber Örneği	76
Görsel 4.14. Nüfus Artışı Etkinliği	78
Görsel 4.15. Haber Örneği	79
Görsel 4.16. Göçlerin Etkileri	80
Görsel 4.17. Etkinlik Örneği	81
Görsel 4.18. TÜKÇEV Vakfı	81
Görsel 4.19. UNEP Faaliyetleri	83
Görsel 4.20. Etkinlik Örneği	83

Görsel 4.21. Çoktan Seçmeli Soru	84
Görsel 4.22. Etkinlik Örneği	87
Görsel 4.23. Etkinlik Örneği	88
Görsel 4.24. Mesleklerin Gelişimi	89
Görsel 4.25. Çoktan Seçmeli Sorular	91
Görsel 4.26. Proje Örneği	91
Görsel 4.27. Proje Örneği	92
Görsel 4.28. Etkinlik Örneği	93
Görsel 4.29. Çoktan Seçmeli Soru	93
Görsel 4.30. Etkinlik Örneği	95
Görsel 4.31. Etkinlik Örneği	95
Görsel 4.32. Ulaşım Teknolojisi	98
Görsel 4.33. Demir Yolu Projesi	101
Görsel 4.34. Etkinlik Örneği	103
Görsel 4.35. Nanoteknoloji	104
Görsel 4.36. Ar-Ge Çalışmaları	104
Görsel 4.37. Etkinlik Örneği	105
Görsel 4.38. Ekonomik Faaliyetler	106
Görsel 4.39. Toprağın Kullanımı	107
Görsel 4.40. Akarsulardan Yararlanma	107
Görsel 4.41. Göllerden Yararlanma	108
Görsel 4.42. Enerji Kaynakları	109
Görsel 4.43. Yatırım Projesi Örneği	110
Görsel 4.44. Yatırım Projesi Etkinliği	110

Görsel 4.45. Etkinlik Örneği	111
Görsel 4.46. Vergi Afişleri	111
Görsel 4.47. Çoktan Seçmeli Soru	112
Görsel 4.48. TİKA Kuruluşu	114
Görsel 4.49. Haber Örneği	114
Görsel 4.50. Etkinlik Örneği	115
Görsel 4.51. Proje Örneği	116
Görsel 4.52. Milli Tren Projesi	117
Görsel 4.53. Etkinlik Örneği	124
Görsel 4.54. Tarım Uygulamaları	126
Görsel 4.55. Tarımda Teknolojik Gelişmeler	127
Görsel 4.56. Tarımı Destekleyen Kuruluşlar	127
Görsel 4.57. Çoktan Seçmeli Soru	128
Görsel 4.58. Etkinlik Örneği	130
Görsel 4.59. Üretim Teknolojisi Gelişimi	132
Görsel 4.60. Etkinlik Örneği	133
Görsel 4.61. Konuşma Metinleri	138
Görsel 4.62. Roller Etkinliği	139
Görsel 4.63. Afiş Örnekleri	140
Görsel 4.64. Hak-Sorumluluk Etkinliği	140
Görsel 4.65. Konuşma Metinleri	142
Görsel 4.66. Haber Örneği	143
Görsel 4.67. Haber Örneği	145
Görsel 4.68. Haber Örneği	148

Görsel 4.69. Etkinlik Örneği	148
Görsel 4.70. AFAD'ın Çalışmaları	149
Görsel 4.71. Karikatür Örneği	150
Görsel 4.72. Karikatür Örneği	151
Görsel 4.73. Haber Örnekleri	151
Görsel 4.74. Karikatür Örneği	153
Görsel 4.75. Karikatür Örneği	154
Görsel 4.76. Proje Örneği	155
Görsel 4.77. Proje Örneği	156
Görsel 4.78. Dilekçe Örneği	157
Görsel 4.79. Bakanlıklar ve Görevleri	158
Görsel 4.80. Bakanlıklar ve Görevleri	158
Görsel 4.81. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri	159
Görsel 4.82. Sivil Toplum Kuruluşları	160
Görsel 4.83. Etkinlik Örneği	161
Görsel 4.84. Etkinlik Örneği	161
Görsel 4.85. Etkinlik Örneği	162
Görsel 4.86. Etkinlik Örneği	162
Görsel 4.87. Katılım Hakkı	163
Görsel 4.88. Düşünce Özgürlüğü	164
Görsel 4.89. Haber Örneği	166
Görsel 4.90. Film Şeridi	169
Görsel 4.91. Etkinlik Örneği	170
Görsel 4.92. Etkinlik Örneği	172

Görsel 4.93. Haber Örneği	173
Görsel 4.94. Haber Örneği	174
Görsel 4.95. Kurum ve Kuruluşlar	174
Görsel 4.96. CİMER Uygulaması	176
Görsel 4.97. Etkinlik Örneği	176
Görsel 4.98. Haber Örneği	177
Görsel 4.99. İnsansı Robotlar	181
Görsel 4.100. Yapay Zeka	182
Görsel 4.101. Etkinlik Örneği	183
Görsel 4.102. Vergi Etkinliği	185
Görsel 4.103. Vergi Afişleri	186
Görsel 4.104. Devlet Organları	188
Görsel 4.105. Etkinlik Örneği	189
Görsel 4.106. Haber Örneği	190
Görsel 4.107. Haber Örneği	191
Görsel 4.108. Etkinlik Örneği	192
Görsel 4.109. Hak ve Sorumluluklar	193
Görsel 4.110. Haber Örneği	194
Görsel 4.111. Haber Örneği	195
Görsel 4.112. Türkiye Maarif Vakfı	198
Görsel 4.113. Türkiye Diyanet Vakfı	198
Görsel 4.114. Etkinlik Örneği	199
Görsel 4.115. Okuma Parçası	203
Görsel 4.116. Haber Örneği	204

Görsel 4.117. Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü	205
Görsel 4.118. Kitap Alıntısı	208
Görsel 4.119. Misafirperverlik Örneği	212
Görsel 4.120. Göbeklitepe	213
Görsel 4.121. Göçlerin Etkisi	215
Görsel 4.122. Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü	216
Görsel 4.123. Piri Reis'in Çalışmaları	217
Görsel 4.124. Etkinlik Örneği	218
Görsel 4.125. Etkinlik Örneği	220
Görsel 4.126. Üretim Teknolojisi	224
Görsel 4.127. Tanzimat Fermanı	226
Görsel 4.128. Etkinlik Örneği	228
Görsel 4.129. Haber Örneği	233
Görsel 4.130. Etkinlik Örneği	234

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.1. Çevresel Boyut Temalarının 5. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı	62
Şekil 4.2. Çevresel Boyut Temalarının 6. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı	70
Şekil 4.3. Çevresel Boyut Temalarının 7. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı	77
Şekil 4.4. Ekonomik Boyut Temalarının 5. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı	86
Şekil 4.5. Ekonomik Boyut Temalarının 6. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı	100
Şekil 4.6. Ekonomik Boyut Temalarının 7. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı	119
Şekil 4.7. Sosyal Boyut Temalarının 5. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı	137
Şekil 4.8. Sosyal Boyut Temalarının 6. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı	168
Şekil 4.9. Sosyal Boyut Temalarının 7. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı	201

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AR-GE: Araştırma-Geliştirme

AİB: Akdeniz İçin Birlik

AIHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

BM: Birleşmiş Milletler

BSEC: Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü

BTK: Bakü-Tiflis-Kars

CD: Compact Disc, Yoğun Disk

CİMER: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi

ÇEVKO: Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı

D-8: Gelişen Sekiz Ülke

DSİ: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

DVD: Dijital Video Diski

EBA: Eğitim Bilişim Ağı

EİT: Ekonomik İş Birliği Teşkilatı

FAO: Gıda ve Tarım Örgütü

HZ: Hazreti

KOP: Konya Ovası Projesi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

OECD: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü

PTT: Türkiye Cumhuriyeti Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü

SERÇEV: Serebral Palsili Çocuklar Derneği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TEMA: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

TÜKÇEV: Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı

TİKA: Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

UN: Birleşmiş Milletler

UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

UNWTO: Birleşmiş Milletler Dünya Ticaret Örgütü

WFP: Dünya Gıda Programı

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

YY: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Çevre insan ile birlikte bütün canlıların hayatlarını devam ettirdikleri ve bu süreçte de etkileşim halinde bulundukları fiziki, biyolojik, sosyal ve ekonomik birçok özelliği barındıran ortamdır. Canlıların daha sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri de çevrenin sağlıklı olabilmesi ile mümkün olmaktadır. Yaşamı boyunca çevrenin zorunlu bir parçası olan insan çevre koşullarına göre yıllarca yaşamını şekillendirmiştir. Fakat bu durum Sanayi Devrimi ile farklı bir hal almıştır. Nitekim tarihin en başlarında insanın çevreden korunması düşüncesi önemliyken Sanayi Devrimi ile başlayan dönemde dünya üzerinde birçok gelişme meydana gelmiştir. Nüfusun artması, teknolojinin ve sanayinin gelişmesiyle artık çevrenin insandan korunması düşüncesi önem kazanmıştır. Çünkü bu gelişmeler ile üretim artmış ve kaynaklar daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Üretimle birlikte artan tüketim ihtiyacının ise karşılanabilmesinde kaynak olarak çevre görülmüştür. Ekonomik, sosyal, teknoloji gibi birçok alanda gerekli olan kaynak ihtiyacı çevreden karşılanmaya çalışmış ve bu şekilde de çevreye çok fazla zarar verilmiştir. Bu durum çok ciddi boyutlara ulaşarak birçok çevre sorununu meydana getirmiştir (Gül, 2013; Sarıçoban ve Yıldırım, 2015; Tıraş, 2012).

Sanayi Devrimi ile sonrasında ortaya çıkan çevre sorunları özellikle 1900 yılında daha çok artmıştır. Ülkeler arasında yaşanan sömürge yarışları sonucunda gelişmiş, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler ortaya çıkmıştır. Dünyada ekonomi, kültür, sanat, siyaset gibi alanlarda yaşanan birçok gelişme de devletlerin küreselleşme çerçevesinde ilişkilerinin artmasına, birbirlerine olan bağlılıklarının gelişerek bir bütün olmalarına sebep olmuştur. Dünyadaki toplumların büyüğünden küçüğüne gerçekleşen bu etkileşimler de beraberinde bazı sorunları meydana getirmiştir. Bazı ülkelerde gıda sorunları yaşanmış, çeşitli hastalıklar ortaya çıkmış ve insanlar artık temel ihtiyaçlarını karşılayamayacakları bir hale gelmişlerdir. 19. yüzyıl sonlarındaki kalkınma hareketleri dünyada birçok devleti zengin ederken nüfusun yarısından fazlasının ise temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar yoksul insanlar olmalarına sebep olmuştur. Aynı zamanda çevresel boyutta da gerçekleşen birçok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Ülkeler kalkınma adına çevreye verdikleri zararı görmezden gelseler de bölgesel olarak yaşanan bu sorunlar artık çok daha küresel boyutlara ulaşmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkeler arasında başlayan kalkınma hareketleri ile ekonomik açıdan gelişmiş ülkeler ortaya çıksa da insanlığı zor zamanlara götürecek çevre sorunları da ortaya

çıkmiştir. Çünkü dünyada yaşanan nüfus artışı, kentleşmeler, endüstriyel atıkların kontrol altına alınamaması, deniz, orman, hava gibi birçok doğal kaynağın tahrip edilmesi, içilecek suya ulaşımın azalması genel olarak dünyanın ekolojik dengesinin bozulmasına sebep olan nedenler olmuştur. Çok uzun bir süre gerçekleşen kalkınma hareketleri sonucunda yaşanan bu başarısızlıklar kalkınma kavramının gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 1970 yılından itibaren de yaşanan çevre sorunlarına karşı kalkınma hareketleri hız kazanmıştır. İnsanın çevreyle olan ilişkisini dengeleyebilmek adına çevreyi ve beşerî sermayeyi önemseyerek çevreden yararlanmada kaynakların kullanımını en aza indirebilmeyi amaçlayan sürdürülebilir kalkınma anlayışı ortaya çıkmıştır. Özellikle gelecek nesillerin menfaatlerini gözeterek kaynakların kullanımındaki her aşamada ekonomik ve sosyal politikaların çevre politikaları ile uyumunu ele alan sürdürülebilir kalkınma politikası günümüzde de uygulanmaya çalışılmaktadır (Kaypak, 2011; Tıraş, 2012; Özmete, 2010).

1.1. Problem Durumu

Geçmişten günümüze toplumsal yaşam şartlarında sürekli gelişim ve değişim meydana gelmektedir. Dolayısıyla bireylerin yaşam şartlarında meydana gelen gelişim ve değişime uyum sağlayabilmesi için çeşitli bilgi, beceri ve değerleri edinmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda değişimin ve gelişimin daha hızlı ve karmaşık olduğu günümüzde bireylerin yaşadıkları döneme uyum sağlaması için çeşitli becerilere sahip olmasının önemli bir gereklilik olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda yaratıcı düşünebilme, yansıtıcı ve eleştirel olabilme, yaşam boyu öğrenme içerisinde olabilme, iş birliği yapabilme ve problemleri çözebilme gibi beceriler günümüzün gelişmiş toplumunda bireylerin edinmesi gereken becerilerdir. Bu becerilerin kazandırılması da ancak verilecek iyi bir eğitim ile gerçekleştirilebilir (Kaya, 2013). Nitekim Türk Dil Kurumu [TDK] (2023)'nda yer alan tanımına göre de eğitim "Toplum yaşayışı içerisinde bireylerin yer edinebilmeleri için gereken bilgi, beceri ve anlayışları elde etmeleri ve kişiliklerini geliştirebilmelerinde hem okul hem de okul dışında doğrudan veya dolaylı olarak yardım etme" biçiminde tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Günümüz toplumunda bilgi, beceri ve değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesi için bu duruma uygun bir biçimde eğitim süreci gerçekleştirilmektedir. Toplumsal yaşamda gereksinim duyulan bilgi, beceri ve değerleri kazanarak davranış haline getirmiş bireylerin yetiştirilmek istenmesi de bu sürecin en genel amacı olarak ele alınmıştır (Ersözlü, 2004).

Dünyada yaşanan olayların çevreye verdiği zararın ve bu zararın tüm insanları etkilediğinin farkına varılması ile bazı önlemlerin alınması artık zorunlu bir hale gelmiştir. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma eğitiminin son yıllardaki önemi oldukça artmıştır (Kaya ve Tomal, 2011). Sürdürülebilir kalkınmanın ve toplumda var olan karmaşık süreçlerin çözülebilmesinde ise en etkili yol eğitimidir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için verilecek eğitimde de bireylerin doğal kaynakları kullanabilmeleri ve sürdürülebilir bir yaşamı sağlayabilmeleri için bilgilendirmeleri gerekmektedir. Bireylere sürdürülebilir kalkınma kapsamında bir yaşam oluşturabilmeleri için gerekli değer yargıları ve yaşam tarzları öğretilmelidir (Gökmen vd., 2017). 21. yüzyılda ortaya çıkan ve birçok disiplini barındıran sosyal bilimler, zamanın sorunlarına çözüm üretmeyi ve geleceğe dair düzenlemeler yapmayı hedeflemektedir. Çünkü 21. yüzyılda kaynakların bilinçsizce kullanılması sorunu ortaya çıkmıştır. Sosyal bilimler de bu soruna çözüm bulabilmek amacıyla sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerinin gerçekleştirilmesini, sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile etkileşim içerisinde olunmasını sağlayan yeni çözüm önerileri sunmuştur (Acar, 2021).

Öztürk (2015)'e göre sosyal bilgiler; “Hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşerî bilimlerden aldığı içeriği disiplinler arası bir yaklaşımla kaynaştırarak kullanan bir öğretim programı”dır. Sosyal bilgiler dersi toplumun şartlarına uyum sağlayabilecek bireylerin yetiştirilmesinde gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri bireylere kazandırmayı amaçlar. Bireyleri yaşama hazırlamak ve etkin vatandaşlar olmalarını sağlamak amacıyla toplumsal yaşam ve sosyal bilim disiplinlerinden öğrencilerin düzeyine uygun biçimde seçilen bilgi, beceri ve değerlerin bütünleştirilmesini sağlar. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilere, gelecek kuşaklara doğal, kültürel ve ekonomik bakımdan yaşanabilir bir dünya bırakılması konusunda farkındalık ve duyarlılık kazandırmak önemli görülmektedir. Sosyal bilgiler dersinin sosyal bilimlerin bilgi, beceri ve değerlerini öğrencilere kazandırmayı amaçlaması sürdürülebilir kalkınma eğitiminde sosyal bilgileri etkili kılmaktadır. Sosyal bilgilerin etkili vatandaş yetiştirme amacı doğrultusunda bireylere sağladığı kazanımlar ile çevre bilincine sahip, doğal kaynakları etkili kullanan, israftan kaçınan, kültürel devamlılığı sağlayan, sosyal katılım faaliyetleri gerçekleştiren bireylerin toplum hayatına yetiştirilmesi sağlanır.

Sosyal bilgiler çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için bireylere bilgi, beceri ve değerleri kazandırarak sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde etkili olmaktadır. 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda da sürdürülebilir kalkınmanın boyutları olan çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile de ilişkilendirilebilecek birçok kazanım, değer ve beceri bulunmaktadır (MEB, 2023). Sosyal bilgiler dersinde kullanılan temel materyallerden biri olan ders kitapları sürdürülebilir kalkınmaya yönelik içeriğin sunulması bakımından önemli kaynaklar olmaktadır. Sosyal bilgiler dersi kapsamında gerçekleştirilecek sürdürülebilir kalkınma eğitiminin etkililiğinin sağlanması ve niteliğinin arttırılabilmesi için ders kitaplarının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu araştırmada ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yer verilme durumunu incelemek amaçlanmıştır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde sosyal bilgiler eğitimi kapsamında sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarının ele alınması ile ders kitabı incelemesinin yapıldığı herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın boyutları bakımından kapsamlı bir şekilde ele alınmasının gerekli olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında geçmişten günümüze yaşanan gelişmelerle önemi artan sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarına yer verilme durumunun bu araştırma ile ortaya konulmasının sosyal bilgiler eğitimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yer verilme durumunu belirlemektir. Bu amaçla araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yer verilme durumu nasıldır?
- Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna yer verilme durumu nasıldır?
- Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna yer verilme durumu nasıldır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Geçmişten günümüze insanın karşılaştığı birçok sorun ve bu sorunlar doğrultusunda da çeşitli ihtiyaçları olmuştur. Özellikle sanayi devriminin yaşanması ile artan sanayileşme ve modernleşme hareketleri sonucu ülkelerin teknolojik yatırımları amaç edinmeleri insanlık yararına sonuçlar oluşturduğu gibi birçok zararı da beraberinde getirmiştir. Sanayileşme ile nüfus artışı hız kazanmış ve ülkeler arasında bir rekabet ortamı oluşmuştur. Sanayileşme doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetler ise birçok çevre sorununun da yaşanmasına sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise yaşanan bu çevre sorunlarının farkına varılması ile çevreye olan duyarlılık artmış, sanayileşme hareketleri ile oluşan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için uluslararası alanda gerçekleştirilen toplantılar ile sürdürülebilir kalkınma kavramı gündeme gelmiştir.

Günümüzde ülkeler çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda barınma, beslenme, savaş, işsizlik, nüfus artışı, küresel ısınma, çevre kirliliği, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı gibi birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle nüfus artışı ile düzensiz yapılaşmaların artması, alt yapı sorunları ve çevrenin bilinçsizce kullanılması, artan nüfusa yeterli miktarda istihdam sağlanamaması karşılaşılan önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Günden güne artarak tüm insanları etkileyen bu sorunlara ise küresel ölçekte çoğu ülke tarafından çözüm yolları aranmaktadır. Bu çözüm yollarının en başında da sürdürülebilir kalkınma gelmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma yaşam standartlarını yükseltmeyi ve var olan kaynakların geleceğe aktarılmasını sağlamayı amaç edinmektedir (Azrak, 2022; Acar, 2021). Sürdürülebilir kalkınma, çevreye verilen zararlardan kaçınarak kaynakların bilinçli kullanması ile toplumun refahının arttırmasını olanaklı kılmaktadır. Bireylerin bulundukları çevreye karşı daha duyarlı olmaları, ait oldukları toplumun refahını arttırmak için ekonomik kaynakları tasarruflu bir şekilde kullanmaları, sosyal olarak birbirleri ile dayanışma içinde olup kültürünü benimseyerek korumaları sürdürülebilir kalkınma kapsamı içerisinde yer almaktadır. Bu doğrultuda bakıldığında çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda birçok konuyla ilgili olsa da sürdürülebilir kalkınma için bu boyutların birbirleriyle ilişkili olarak bir bütün olarak değerlendirmesi gerekmektedir (Aydoğan, 2010).

Bireylere sürdürülebilir kalkınma anlayışının kazandırılmasında da eğitimin

önemi büyüktür. Sürdürülebilir kalkınma yaşam boyu öğrenme faaliyetleri çerçevesinde de bireylere kazandırılabilir. Bununla birlikte ilkökul ve ortaokul programında bir ders olan ve yaşam boyu öğrenmede de önemi olan sosyal bilgiler dersi sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili içerikleri olan ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi için etkili bir derstir. Başka bir ifade ile sosyal bilgiler sürdürülebilir kalkınmanın var olan tüm boyutları ile ilişkilidir ve her boyuta dair öğrencilere kazanımlar sağlamaktadır (Azrak, 2022; Aydoğan, 2010).

Sosyal bilgiler dersinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik bilinç ve farkındalık kazandırmada önemli bir yeri olmasında derste sürdürülebilir kalkınmaya yönelik içeriklerin var olması büyük etkindir. Nitekim sosyal bilgiler ders kitapları da dersin içeriğini yansıtan önemli kaynaklardan biri olarak sürdürülebilir kalkınmaya dair içeriklere sahiptir. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yerinin belirlenmesi sürdürülebilir kalkınmaya yönelik sosyal bilgiler dersi kapsamında gerçekleştirilen eğitimde etkilidir. Alanyazında yer alan çalışmalarda sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarının ele alınarak sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesinin gerçekleştirildiği araştırmaya rastlanılmadığı için ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları açısından incelenmesi araştırmayı önemli kılmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma, Millî Eğitim Bakanlığı komisyonu tarafından oluşturulan Eğitim ve Bilişim Ağı (EBA)’dan erişime sunulan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilen veriler ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: “İlkokul ve ortaokullarda iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı” (Bilgili, 2019, s.4).

Sürdürülebilir Kalkınma: “İnsanoğlunun birim aileden geniş toplumlara kadar refah düzeyinin arttırılabilmesi için gerekli kalkınma çabalarını ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla dikkate alıp gerekli kalkınma stratejilerini takip etme” (Gürlük, 2010, s.88).

Ders Kitabı: “Planlanan eğitim öğretim programlarının, hazırlanan ders işleniş planlarının, kazandırılması hedefler kazanım ve değerlerin somut olarak öğrenciye yansıdığı, öğrencilerin ve öğretmenlerin kullandığı ders araçları” (Kuzucu, 2018, s.20).

2. ALANYAZIN

Bu başlık altında Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi, Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları ile Sürdürülebilir Kalkınma ve Eğitim açıklanmıştır.

2.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma

Günümüzde sürdürülebilirlik çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda etkili olan ve yaşamın her alanında kullanılan bir kavramdır. Sürdürülebilirliğin yaşamsal olan kaynakların kullanımı ve bu kaynakların kullanımının yönetiminde bireylere düşen sorumluluklara dikkat çekmek amacıyla ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Özgen, 2019). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının temeline bakıldığında benzer kavramlar olduğunu söylemek mümkün olsa da bu iki kavramı birbirinden ayıran detaylar bulunmaktadır. Sürdürülebilirliğin insanın günümüzde yaşadığı zaman içerisinde var olan doğal ve ekonomik kaynakları ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kullanırken gelecek nesillerin bu kaynaklardan ihtiyaçlarını karşılayabileceklerini düşünerek bir devamlılık sağlama bilinci taşımaları şeklinde ifadesi mümkündür. Sürdürülebilir kalkınma ise sürdürülebilirliği kapsayan bir kavramdır. Fakat sürdürülebilir kalkınmanın bu kapsamına ek olarak insanların günümüz şartları içerisinde en yüksek kalitedeki yaşam standartlarını yakalamalarını ve bu doğrultuda insanlar arasındaki eşitsizliklerin giderilmesini amaçladığını, geleceğin oluşturulmasında da temellerin bugünkü kalkınma hareketleri ile inşa edilebilmesini benimseyen bir kavram olduğunu söylemek mümkündür (Acar, 2021). Tüm bunlar doğrultusunda bakıldığında ise sürdürülebilirlik bir durumun devamlılığını sağlamak olduğu ifade edilebilir. Sürdürülebilir kalkınma ise dünya üzerinde yaşanan değişimler ve gelişmelerle birlikte kalkınmayı da gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Biçer, 2021). Buradan hareketle sürdürülebilirliğin bir süreci, sürdürülebilir kalkınmanın ise bir amacı ifade ettiği görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu'nda insanların bugünkü ihtiyaçlarını gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını göz önüne alarak karşılamaları şeklinde ilk kez tanımlanmıştır. Genel olarak ifadesinden ziyade daha geniş bir şekilde tanımlanacak olursa sürdürülebilir kalkınma bugün ve gelecek arasında yaşamın ve kalkınmanın programlanmasıdır. Bunu sağlarken de insan ve doğa arasında bir denge oluşturan, doğal kaynakların tüketimine engel olan, gelecek

nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine ve kalkınabilmelerine olanak sunan bir programlamadır (Uzun, 2014).

Sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere doğal, fiziki ve sosyal açıdan iyi bir çevre ve dünya bırakma amacını taşıyan bir yaklaşımdır. Bunları yaparken insan sağlığının ve doğal dengenin korunmasını, sürekli gerçekleştirilebilecek ekonomik kalkınmalara imkân verilmesini amaç edinir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ekonomik ve sosyal politikaların çevre politikalarıyla birlikte ele alındığı, bu doğrultuda da toplum açısından sosyal ve ekonomik, doğal kaynaklar açısından da ekolojik öneme sahip bir yaklaşımdır (Altunbaş, 2003-2004).

Ortaya çıkış itibariyle sürdürülebilirliğin yaşamsal kaynakların kullanımı ve yönetiminde bireylere düşen sorumluluklara dikkat çekmesi amacı günümüzde çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarda genişlemesi sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturmuştur (Özgen, 2019). Bu doğrultuda çevresel boyutta doğanın sürdürülebilirliği öne çıkmaktadır. Doğanın sürdürülebilirliği doğadaki kaynakların yenilenme hızından daha önce tüketilmemesidir. Tüketim hızı doğanın kendini yenileme hızını aşmamalıdır. Çünkü çevrenin sürdürülebilirliği gelecek nesillere doğal kaynakların korunarak aktarılmasını içermektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için de çevreye zarar verebilecek faaliyetler önlenmeli, dünyada var olan sistem korunarak bütünlüğü sağlanmalıdır. Ekonomik boyutta ekonominin sürdürülebilirliğinin amacı tüm bireylere iş imkânı sağlayarak yaşam standartlarını arttırmaktır. Fakat ekonomik sürdürülebilirlik çevrenin sürdürülebilirliği ile ilişkilidir. Çünkü bazı devletler ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirirken doğal kaynakların çok fazla kullanılmasına sebep olmaktadır. Bununla beraber bazı devletler ise yeni teknoloji ve yaşam tarzlarıyla dayanışma içerisinde hareket edip bu durumu engelleyerek kaynakların korunmasını sağlamaktadır. Ekonomik sürdürülebilirlikte de geleceğe dair ulaşmak istenen hedefler arasında kaynakların korunması yer almaktadır. Sosyal boyutta sürdürülebilirliğin en genel amacı herkes adına eşit yaşam şansının oluşturulmasıdır. Bu hedefe ulaşılabilmesinde gelişmekte olan devletlerin bireylerinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri gerekmektedir. Gelişerek sanayi devleti haline gelen devletlerin ise doğal kaynakların kullanımını sınırlandırmaları sosyal sürdürülebilirliği gerçekleştirebilmelerini sağlar. Sosyal sürdürülebilirlikte öncekinden daha yeni ve daha iyi yaşam tarzı sağlamak önemlidir. Bunu sağlayabilmek için de üretim-tüketim yapılarının, yeni toplumsal değerlerin, felsefe ve ekolojik

davranışların geliştirilmesi gerekmektedir (Lucerne Declaration, 2007). Genel anlamda bakıldığında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda sağlanmak istenen sürdürülebilirlik ile yakından ilişkili bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür.

Sürdürülebilir kalkınma çevre ve ekonominin birbirleri ile olan etkileşim içinde olmalarını sağlamaya çalışan bir kalkınma modelidir. Özellikle uzun süreçlerde çevreye dikkat eden tek kalkınma modeli olma özelliğine sahiptir. Bu doğrultuda kaynakların israf edilmesini önlemek ve kaynakların en etkili seviyelerde kullanılmasını sağlamak sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarındadır. Sürdürülebilir kalkınma doğal kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasını ve çevrenin kalitesinin korunmasını sağlayarak ekonomi ve çevre arasındaki ilişkinin dengeli olmasını sağlar (Altınbay, 2007).

Sürdürülebilir kalkınma toplumsal hayatın daha sağlıklı bir şekilde devam etmesi için ekonomik faaliyetler ile çevreye verilen zararın en aza indirilmesini amaçlayan kalkınma anlayışıdır. Özellikle tüketimin giderek arttığı ve sermayeye sahip olanların doğayı kullanarak daha zengin bir hale geldikleri dönemlerde doğanın kaynaklarının sınırlı olduğu düşünülerek tasarrufa gidilme mecburiyeti oluşmuştur. Sürdürülebilir kalkınma da kaynakların tasarrufunu sağlamak ve nüfus hareketlerinin ortaya çıkardığı sorunları çözmek için çözüm yolları sunan bir kalkınma fikri olmuştur. Fakat sürdürülebilir kalkınma sadece var olan sorunları değil ortaya çıkma ihtimali olan sorunları da çözebilmek için kullanılan bir kalkınma düşüncesidir. İnsanların sadece kendi ihtiyaçlarını değil gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri imkânı sağlamalarını içerse de ihtiyaçlara yönelik bir yaklaşım değildir. Eşitlik, adalet, barış, eğitim, sağlık, enerji, ekonomi, nüfus, üretim, tüketim gibi birçok alanda insanların iş birliği yapmalarını amaçlayan çok boyutlu içeriğe sahip olan bir kalkınma anlayışıdır (Biçer, 2021).

Sürdürülebilir kalkınma her bireyin ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini ve her bireyin yaşam standartlarının yükseltilmesini temele alan bir değişim sürecidir. Bu doğrultuda da çevre, ekonomi ve toplum arasında bulunan ilişkilerin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini öngören bir yaklaşımdır (Saçlı, 2017). Sürdürülebilirlik düşüncesinin ortaya çıkışı yakın bir zaman gibi düşünülse de fiktisel olarak varlığı çok eskilere dayanmaktadır (Öztürk, 2017).

2.1.1. Sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel gelişimi

Sürdürülebilirlik kavramının 1700’lü yıllarda ormanlar ile ilgili ortaya çıkan bir kavram olduğunu söyleyebilecek çeşitli kanıtlar bulunmaktadır. Özellikle bir maden işçisi olan Hans Carl von Carlowitz’in 1713 yılında yazdığı “Sylvicultura Oeconomica” adında ve anlamının “Yabani Ağaç Yetiştirme Kılavuzu” olduğu kitabında, maden ocaklarının kereste ihtiyacının artmasının orman alanlarına büyük zarar verdiğini fark etmesi ile ormancılık sektörünün korunma altına alınması gerektiğini kaleme almıştır. Kitapta sürdürülebilirliğe karşılık gelen “nachhaltigkeit” kavramını kullanmıştır. Carlowitz’in ilk defa ormancılık faaliyetlerinde kullandığı sürdürülebilirlik kavramı sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışında da temel taşlardan olmuştur (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

Sürdürülebilir gelişim konusuna ilk kez resmi olarak değinen Carson, 1962 yılında yayımladığı “Silent Spring” adlı çevre kitabında birçok alanda yaptığı çalışmaları bir araya getirmiştir. Kitabında hayvan türlerinin ve insan sağlığının tarım ilaçlarından olumsuz şekilde etkilendiğini belirtmiştir. Tam olarak sürdürülebilir gelişme kavramından bahsetmiş olmasa da bu kitap ile dünyanın dikkatini sürdürülebilir bir yaşam olgusu üzerine çekmeyi başarmıştır (Öztürk, 2017).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının bir fikir olarak ortaya çıkmasından sonra kavram haline gelme sürecinin çok uzun bir zaman olduğunu söylemek mümkündür. Bu süreçte de Birleşmiş Milletler başta yer almak üzere uluslararası alanda faaliyet gösteren birçok kuruluşun yaptığı Tablo 2.1.’deki çalışmalar sürdürülebilir kalkınma kavramının biçimlenmesine katkı sağlamıştır.

Tablo 2.1. *Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişiminde Etkili Çalışmalar*

Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi
1972 Büyümenin Sınırları Raporu
1980 Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Dünya Stratejisi
1987 “Ortak Geleceğimiz” Brundtland Raporu
1992 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
1995 Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı
1996 Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı
1997 Rio+5 Forumu
2000 Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri
2002 Sürdürülebilir Gelişim Konferansı
2015 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

1970’li yıllardan itibaren küresel, ulusal ve yerel düzeylerde çeşitli çalışmalar ve konferanslar gerçekleştirilmiştir. Yapılan her çalışma da sürdürülebilir kalkınmanın kavramsallaşma sürecinde etkili olsa da bu çalışmalardan bazılarının etkisi çok daha güçlü olmuştur (Bozlağan, 2010).Sürdürülebilir kalkınmanın kavramsallaşma sürecinde; 1972 yılında yayımlanan “Büyümenin Sınırları” adlı çalışma, 1980 yılında BM Çevre Programı ve Dünya Koruma Stratejisi, 1987 yılında “Ortak Geleceğimiz” başlıklı Brundtland Raporu, 1992 yılında BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1992 yılında Avrupa Birliği Beşinci Eylem Programı, 1995 yılında BM Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1996 yılında BM İnsan Yerleşimleri Konferansı, 1997 yılında Rio+5 Forumu, 2000 yılında BM Binyıl Bildirgesi, 2002 yılında Sürdürülebilir Gelişim Konferansı yer alan çalışmalardır.

Sürdürülebilir kalkınmaya dair atılan adımlardan ilki 1972 yılında Roma Kulübü tarafından gerçekleştirilen Büyümenin Sınırları adlı çalışma olmuştur. Bu çalışma ilk defa büyüme/kalkınma hareketlerinin çevreyle uyumlu olmasının önemini gündeme getiren bir rapordur. Bu rapor ile büyüme/kalkınma hareketlerinin Batı tipinde gerçekleştirilmesinin kısıtlı olan doğal kaynaklar ile çelişki oluşturduğu ve bu doğrultuda ortaya çıkacak ekolojik sorunlara dikkat çekilmiştir. Büyümede kontrolsüz ve sınırsız davranılmasının sürdürülebilirliğinin olmadığı bu yüzden büyümenin de doğal kısıtlamalarının olduğu ifade edilmiştir. Büyüme/kalkınma hareketlerinde önemli konumda olan nüfus, gıda üretimi, sanayileşme, çevre kirliliği, doğal kaynak tüketimi gibi etkenlerin analizleri yapılmıştır. Rapor ele aldığı büyüme/kalkınma hareketlerine dair çevre ile uyumlu olabilecek birçok seçeneğin olduğu konusunu işlemiştir (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

1972 yılında Stockholm kentinde düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı sürdürülebilirlik kavramının ilk kez yer verilmesi nedeniyle sürdürülebilir kalkınmanın kavramsallaşma sürecinde önemli bir adım olmuştur (Yıldırım ve Nuri, 2018). Konferansın son derece önemli olmasının diğer bir sebebi de çevre ve kalkınma hareketlerinin çatışmasının ilk defa gündeme getirilerek bu çatışmaya dikkat çekilmesidir. Dünyada çevreyi ilk defa önemli bir sorun olarak kabul eden konferans; sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile hava, su ve okyanusların kirliliği arasındaki bağlantıyı ortaya koymuş, 26 ilkedden oluşturarak da çevre sorunlarının uluslararası alanda ön planda tutulmasını amaçlamıştır. Bu doğrultuda konferans; eylemin küresel çevresel

değerlendirme programı, çevre yönetimi faaliyetleri, ulusal ve uluslararası düzeyde yürütülen değerlendirme ve yönetim faaliyetlerini desteklemeye yönelik uluslararası önlemler şeklinde üç ana kategoride ele aldığı 109 öneriyi içermektedir. Konferans ile gelişmekte olan ülkelerin büyüme hareketlerinde farklı yollar aramaları teşvik edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin çevreye dost yöntemleri benimsemeleriyle birlikte sosyal adalet gibi kavramlara önem vermeleri, doğal kaynakları korumaları, kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan planlamalar yapmaları gibi prensiplere öncelik vermeleri konferansın gelişmekte olan ülkelere verdiği teşvikler olmuştur. Tüm bunlar çerçevesinde konferansın sonuç bildirgesinde Çevreci Kalkınma teması üzerine bir odak oluşturularak Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) oluşturulmuştur (United Nations [UN], 1972; Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

Sürdürülebilir kalkınmanın kavramsallaşma sürecinde etkili olan önemli adımlardan biri de 1980 yılında Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği tarafından hazırlanan Dünya Koruma Stratejisi Raporu olmuştur. Rapor kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak için canlı kaynakların, yaşam desteklerinin, genetik çeşitliliğin, ekolojik süreçlerin korunmasını amaçlamaktadır. Rapor bu amaca ulaşılmasında koruma konuları ve bu konular ile baş edilebilmesinde çözüm yolları önermektedir (UNEP, 1980). Dünya Koruma Stratejisi ile dönemin var olan kaynaklarının korunması amacıyla önerilen stratejiler kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlayacağından sürdürülebilir kalkınma kavramının doğuşuyla da ilişkilendirilmektedir. Dünya Koruma Stratejisi sürdürülebilir kalkınmanın ilk defa kullanıldığı rapordur. Raporda yer alan çözülmesi istenen konularla birlikte çözüm aşamasında sorumluluk alması gerekenler de yer almakta ve konuların genelinin çevre ile doğrudan ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda 1972 yılında gerçekleştirilen İnsan Çevresi Konferansı ile benzer konulara değindiği düşünülse de 1972 yılındaki konferansta ülkelerin çevre sorunlarına karşılık çaba sarf etmeleri görüşü yer almaktadır. Fakat Dünya Koruma Stratejisi Raporu 1980 yılında gelişmiş ülkeler için erozyon ve çölleşme sorunlarının daha ön plana çıktığı sonucunu ortaya koymuştur. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler kadar bu sorunların çözümünde sorumluluk almaları gerekliliği ortaya konulmuştur (Yıldırım ve Nuri, 2018).

1980’li yıllarda küresel boyutlarda birçok çevre sorunu yaşanmıştır. Ekonomi ve çevre arasındaki ilişkinin öneminin giderek arttığı bu dönemde çevre ve kalkınma ilişkisi

de önem kazanmıştır. Ekonomi ve çevre arasındaki ilişkinin önem kazanması sürdürülebilir kalkınma kavramının sıklıkla gündemde yer almasına sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da küresel ölçekteki çevre ve kalkınma sorunlarının tanımlanabilmesi ve çözümlerine yönelik stratejiler geliştirmeyi amaçlamıştır. Özellikle 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm Konferansı'nda alınan kararların ne ölçüde yaşama geçirildiğini belirlemek amacıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1983 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunu oluşturmuştur. Oluşturulan bu komisyonun yürüttüğü çalışmalar ile 1987 yılında sürdürülebilir kalkınma kavramının zengin bir içeriğe ulaştığı, küresel boyutlarda yaşama geçirilmesinin yolunun açıldığı “Ortak Geleceğimiz” başlıklı “Brundtland Raporu” yayımlanmıştır. Özellikle komisyonun başında yer alan Gro Harlem Brundtland'ın Norveç başkanı olması ile sağlanan güçlü politik destekler raporun yayımlanmasında olumlu etki oluşturmuştur (Emrealp, 2005).

Sürdürülebilir kalkınma (sustainability development) kavramı Brundtland Raporu'nda tam olarak tanımlanan bir kavramdır. Brundtland Raporu (1987)'nda sürdürülebilir kalkınma insanların bugünkü ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetlerinden ödün vermelerini engellemeden gerçekleştirilen kalkınma hareketlerinin sürdürülebilirliği şeklinde tanımlanmıştır. Raporda sürdürülebilir kalkınmaya dair yapılan açıklamalara göre sürdürülebilir kalkınma teknolojinin ve insan faaliyetlerinin çevresel kaynaklara ve biyoçeşitliliğe olan etkisini sınırlamaktadır. Özellikle yoksulluğun yaygınlaştığı bir dünyada sürdürülebilir kalkınma herkesin temel ihtiyaçlarını karşılama ve daha iyi yaşam şartları oluşturma imkanlarının sunulmasını gerektirir. Sadece yaşam şartlarının iyileştirilmesini değil yoksulluğun olduğu ülkeler için sürdürülebilir kalkınma ekonomik yönden büyümelerini sağlayacak kaynaklardan adil pay almalarının da güvencesini oluşturmaktadır. Bu şekilde vatandaşlara sağlanan eşitlik, bireylerin siyasi sistemler ve uluslararası karar süreçlerinde daha etkin yer alarak demokrasinin gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Fakat nüfusun artışı kaynaklara baskı oluşturarak yaşam koşullarındaki iyileşmeleri yavaşlatabilir. Bu yüzden sürdürülebilir kalkınma nüfus büyüklüğü ve büyümenin birlikte sağlanması ile gerçekleştirilebilir. Genel olarak sürdürülebilir kalkınma ile şimdiki ihtiyaçlar kadar gelecekteki ihtiyaçlar da düşünülerek kaynak kullanımının, yatırımların yönünün, teknolojik gelişmelerin yönlendirilmesinin tutarlı bir hale getirilmesi amaçlanmaktadır (Brundtland Raporu, 1987).

Brundtland Raporu ile ele alınan temel olgu çevrenin ve ekonomik sorunların birbirleri ile olan ilişkisidir. Bu doğrultuda raporda çevrenin korunması ve kalkınma hareketlerinin arasında bir bağ kurulmuştur. Raporda belirtilen insanların ihtiyaçlarını karşılarken birçok doğal kaynağı kullanarak uluslararası düzeyde çeşitli çevre sorunlarına yol açması durumu, çevre sorunlarının ve doğal kaynakların önemini ortaya koymuştur. Zamanla teknolojinin ve kaynakların gelişmesi dünya üzerinde bir değişimin ve küresel etik anlayışının oluşmasında etkili olacağı vurgusu da yapılmaktadır. Bu doğrultuda raporda sürdürülebilir kalkınmanın; insanların bugünkü ihtiyaçlarının karşılanması, gelecek nesillerin yaşam kalitesinin ve refahının güvenceye alınması, mevcut büyümenin sürdürülemezliği şeklinde üç içerik kapsamında ele alındığını söylemek mümkündür (Aksu, 2011).

Sürdürülebilir kalkınmanın kavramsallaştırılma sürecinde 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde gerçekleştirilen “Yeryüzü Zirvesi” olarak adlandırılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı gerçekleştirilmiştir. 179 ülkenin başkanın ve birçok sivil toplum kuruluşunun temsilcisinin katıldığı konferans en yüksek katılım düzeyine erişen toplantı olma özelliğine sahiptir. Rio Konferansı ile uluslararası alanda beş belge kabul edilmiştir (Emrealp, 2005). Rio Konferansı ile kabul edilen belgelerden biri de Gündem 21 adlı belgedir. Belge ile sürdürülebilir kalkınma kavramı sürdürülebilir insan yerleşimi, sürdürülebilir dağ geliştirme, sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma teşviki, sürdürülebilir orman gelişimi gibi birçok alanda yer alarak kapsamı oldukça genişlemiştir. Çevre, ekonomi, kentleşme, yönetim gibi alanlarda sürdürülebilir bir yaşama ulaşılabilmesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bozlağan, 2010). Rio Zirvesi ulusal ve küresel alanlarda politikacıların sürdürülebilir kalkınma kavramını gündemlerine almalarında etkili olan bir konferanstır. Bu konferans ile kabul gören Gündem 21 ise sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarını gerçekleştirebilmek için vatandaşların ve kuruluşların dayanışma içerisinde olarak çevreyi korumaya ilişkin ortaya çıkan sorunların çözümünde yerel yönetimlere çağrı yapan bir belge olmuştur (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

1995 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Nüfus ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Mısır'ın başkenti Kahire'de düzenlenen konferans ile sürdürülebilir kalkınma kavramı ile nüfus kavramı ilişkilendirilmiştir. Konferans ile sürdürülebilir

kalkınma kavramının nüfus, kaynaklar ve çevre arasındaki ilişkiyi düzenleyerek ve bir denge oluşturarak günümüzde ve gelecekteki insanların eşit bir şekilde paylaşacakları refahı sağlayan bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda devletlerin gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, günümüz insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için de uygun nüfus politikalarını uygulayabilmeleri, üretimi sürdürülebilir kılmaları için sürdürülebilir kalkınma kavramı yaşam kalitesini yükselten bir kavram olmaktadır (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018; UN, 1994).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilgili gerçekleştirilen günümüzün en güçlü küresel belgelerinden biri Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi olmuştur. Bu bildirme 2000 yılında New York'ta Birleşmiş Milletler'in Genel Merkezi'nde Türkiye'nin de yer aldığı 189 ülke bildirgenin imzalanmasına katılmıştır. Bildirgede uluslararası alanda temel kabul edilen özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, saygı ve sorumluluk değerleri temel alınmıştır. Değerlerin hayata geçirilmesi amacıyla hazırlanan bildirme ile 2015 yılına kadar gerçekleştirilecek 8 hedef belirlenmiştir. Bin Yıl Kalkınma Hedefleri olarak adlandırılan bu hedeflere ulaşılabilmesinde yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının önemi kavranmıştır. Rapor ile sürdürülebilir kalkınma kapsamında belirlenen kalkınma 8 kalkınma hedefi aşağıdaki gibidir (Emrealp, 2005; Tuna vd., 2010):

- 1) Açlığın ve yoksulluğun azaltılması,
- 2) Her bireyin temel olan eğitim faaliyetlerinden yararlanması,
- 3) Toplum içerisinde cinsiyet eşitliğini sağlayarak kadınların da konumlarını kuvvetlendirmek,
- 4) Çocukların ölüm sayısını azaltmak,
- 5) Annelerin sağlıklarını iyi hale getirmek,
- 6) HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklar ile mücadele etmek,
- 7) Çevrenin sürdürülebilir olmasını sağlamak,
- 8) Kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde küresel anlamda ortaklıklar geliştirmek.

21. yüzyılda Sürdürülebilir Kalkınma başlığını kullanılarak ilk kez küresel bir konferansta Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirve 2002 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde gerçekleştirilmiştir. 10 yıl önce kabul edilen Gündem 21 ile hedeflenen uygulamaların değerlendirilmesinin de gerçekleştirildiği zirveye Rio+10 adı da verilmektedir (Emrealp, 2005). Günlerce süren çalışmalar doğrultusunda su, enerji, sağlık, tarım, biyoçeşitlilik gibi alanlarda bazı kararlar alınmıştır. Su alanında kamu ve özel sektör ortaklıkları teşvik edilmiştir. Enerji alanında yenilenebilir kaynakların enerji çeşitlerine eklenmesi gerektiği

vurgulanmıştır. Sağlık alanında çeşitli hastalıklar ile verilen mücadeleler yeniden düzenlemiştir. Tarım alanında tarım anlaşmaları çerçevesinde müzakereler öngörülmüştür. Biyoçeşitlilik alanında genetik kaynakların kullanımında adil ve eşit bir paylaşımın sağlanması amaçlanmıştır. Kararlar ile karar verilen bu alanlar dışında yoksulluğun ortadan kaldırılması amacıyla küresel alanlarda dayanışma fonunun oluşturulması amaçlanmıştır. Rapor ayrıca üretim ve tüketimde uygulanabilir kararlar oluşturarak on yıllık programların başlatılması içermektedir (UN, 2002).

Sürdürülebilir kalkınmanın bir kavram halini alma sürecinde Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan birçok konferansın etkili olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle sürdürülebilirlik kavramına verilen yeni yönlerin çevresel ve sosyal açıdan uyumlu bir ekonomik büyüme felsefesinin geliştirilmesini sağlamıştır. 20. yüzyıl bilim ve teknolojiye gelişmelerin yaşandığı ve bu doğrultuda sanayileşme hareketlerinin çoğaldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde ekonomi alanında gerçekleştirilmek istenen kalkınma faaliyetlerinde sürdürülebilirlik kavramının çevre boyutu hep geri planda bırakılmıştır. 1970'li yıllarda gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı sürdürülebilirliğin önemli bir boyutu olan çevrenin ekonomik kalkınma hareketlerine karşı dışlanma durumunun değişmeye başlamasını sağlamıştır. Çevreye olan farkındalığın artmasında ise 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaşananların bölgesel boyutlardan küresel boyutlara ulaşmasında enerji tüketiminin çok fazla olması, doğal kaynakların tükenmeye başlaması, iklim değişikliklerinin yaşanması, türlerin çeşitliliğinin azalması, çevre kirliliğinin yaşanması insanlığı tehdit eder bir hal almıştır. Fakat hala sürdürülebilir kalkınmanın gelişimi sürecinde gerçekleştirilen çalışmaların ve bu doğrultuda alınan kararların, yapılan planların ve programların uygulanma aşamasında yetersiz kaldığı dikkat çekmektedir (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

Sürdürülebilir kalkınma ortaya çıktığı ilk dönemlerde çevresel açıdan ele alınması gereken bir sorumluluk olarak belirtilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma dünya üzerindeki doğal kaynakların yeterliliğini sorgulatmakla birlikte insanın çevreye karşı olan tutumunu ve bakış açısını değiştirmeyi öneren bir yaklaşım olmuştur. Fakat günümüzde bu kavram çevresel bir sorumluluk olmakla beraber ekonomik ve sosyal sorumluluklar bütünü şeklinde yer almaktadır. 20. yüzyıl beraberinde gelen ekonomik değişimlerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal sermayeleri geleceğe taşımada duyarlı olunması gerektiği vurgusunu yapması etkili olmuştur. Bu yüzden bireylerin,

çeşitli örgütlerin, hükümet ve kurumların sürdürülebilir kalkınmaya yönelik sorumlulukları artmış ve bu sorumlulukların kurumsallaştırılması gereği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınma artık sadece çevresel açıdan doğal kaynakların kullanımını değil sosyal konularda da insanoğlunun üretim tüketim dengesini sağlayarak yeni bir bakış açısı oluşturmasını bugüne kadar benimsenenlerden daha farklı yollardan önermektedir (Sarıkaya ve Kara, 2007; Teksöz, 2014).

Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi amacıyla 2015 yılında Birleşmiş Milletler'in üyeleri tarafından 2030 yılına kadar uygulanması amaçlanan 17 temel amaçla birlikte belirlenen 169 hedefi içeren 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi imzalanmıştır (Kardaş İşler, 2023). Bu doğrultuda belirlenen hedeflere Tablo 2.2.'de yer verilmiştir.

Tablo 2.2. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

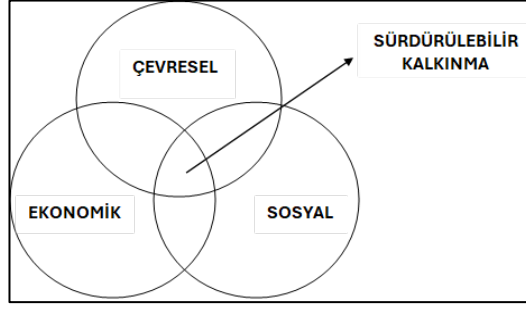
2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
Yoksulluğa Son
Açlığa Son
Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam
Nitelikli Eğitim
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
Temiz Su ve Sanitasyon
Erişilebilir ve Temiz Enerji
İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
Eşitsizliklerin Azaltılması
Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
Sorumlu Üretim ve Tüketim
İklim Eylemi
Sudaki Yaşam
Karasal Yaşam
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar
Amaçlar için Ortaklıklar

Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde 2000 yılında belirlenen Binyıl Kalkınma Hedefleri 2015 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere planlanmıştır. Binyıl Kalkınma Hedefleri kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacıyla belirlenen 8 hedefin özellikle kalkınma ve yoksulluğun azaltılması, çevrenin korunması, insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim başlıkları altında küresel hedefleri içerdiği görülmektedir. 2015 yılında Birleşmiş Milletler'in üyeleri tarafından belirlenen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ise 2015 yılına kadar geçerli olan Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında belirlenen bu 8 hedefin tümünü içermektedir. Bu iki kalkınma hedeflerinde yoksulluğun azaltılması, evrensel eğitimin sağlanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, sağlık

alanındaki iyileştirmelerin yapılması, çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve küresel ortaklıkların kurulması amaçlarının ortak olduğu görülmektedir. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nde Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde temel olan başlıklar ile ilgili daha detaylı hedeflere yer verilmiştir. Bu doğrultuda çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması doğrultusunda temiz su ve sanitasyon, erişilebilir ve temiz enerji, iklim eylemi, sudaki yaşam ve karasal yaşam hedefleri belirlenmiştir. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nde farklı olarak ekonomi alanında insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, sorumlu üretim ve tüketim gibi hedefler; toplumsal alanda da sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, barış, adalet ve güçlü kurumlar hedeflerine yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları açısından 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin daha detaylı hedefleri içerdiğini, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin bu konuda sınırlı kaldığını söylemek mümkündür.

2.1.2. Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları

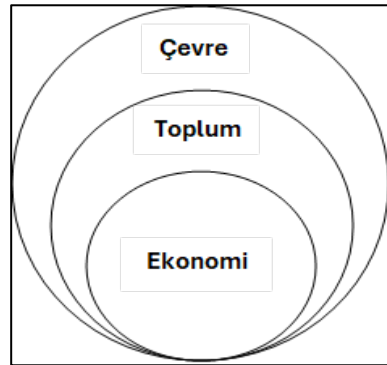
Dünya üzerinde yaşanan teknolojik gelişmeler tüm ülkeleri bir değişim sürecine götürmüştür. Bu doğrultuda bölgeler, kentler ve devletler arasında rekabet rüzgârı etkili olmaya başlamıştır. Yaşanan bu hızlı değişimlere bireylerin ayak uydurabilmeleri için ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarda meydana gelen durumların değerlendirilmesi önemli olmuştur. Birçok disiplin ile ilişkili olan sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları bu dönemde etkili olmuştur. Ekonomik verimlilik arttırılmaya çalışılırken çevreye zarar verilmesi doğrultusunda çevresel sorunların önlenmesi ve artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sürdürülebilir kalkınma kavramı önemli olmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları olan ekonomik, çevresel ve sosyal boyutların birbirleri ile etkileşim içinde olmaları ve her boyutun geniş bir kapsamının olması sürdürülebilir kalkınma kavramının çok yönlü olmasını sağlamıştır. Çok yönlü bir kavram olması sürdürülebilir kalkınmanın değerlendirilmesini zorlaştırdığından her boyutun belirli göstergelerle açıklanması gerekli hale gelmiştir. Gerçekleştirilen bu çok yönlü değerlendirme insanların sürdürülebilir kalkınma kavramını anlayabilmelerine yardım etmektedir (Saraç ve Alptekin, 2017).

Görsel 2.1. Üç Sütun Modeli (Aksu, 2011)

Üç sütun modeli olarak da adlandırılan Görsel 2.1.’de yer alan model Rydin (2004)’in modellemesine dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının oluşmasına her üç kavramın da eşit katkısının olduğunu ifade eder. Modelde verilen çevresel, ekonomik ve sosyal süreçler bir kesişim noktasında insanlık adına ortak değerlerin üretilmesini sağlar. Kesişim alanlarında da sürdürülebilir kalkınma yer almaktadır. Bu süreçlerin ayrı ayrı ele alınmasında toplumun ekonomik gelişiminin sağlanması, varlığını sürdüren bir ekosistem oluşturulması ve sosyal adalet kapsamında sosyal eşitliğin sağlanması amaçları ortaya çıkmaktadır (Akgül, 2010).

Sürdürülebilir kalkınmanın anlamı doğrultusunda bakıldığında tanıtımda yer alan ihtiyaç ve ödün verme ifadeleri önem taşımaktadır. İhtiyaç toplum içindeki bireylerin temel ihtiyaçlarını kapsarken ödün verme ise bir kısıtlanma durumunu içermektedir. Bu kısıtlanma kapsamında çevrenin hem günümüzde hem de gelecek nesillerin toplumsal ve ekonomik açıdan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sınırlayıcı durumunu ifade etmektedir. Çevresel anlamda refah sağlanmadıkça toplumsal ve ekonomik alanlarda da bireylerin refahının sağlanması mümkün olmamaktadır (Aksu, 2011). Çevrenin etkisini, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında Görsel 2.2.’de verilen ilişki ortaya koymaktadır.

Görsel 2.2. Sürdürülebilir Kalkınma Boyutları İlişkisi (Aksu, 2011).

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında belirlenen ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların birbirleri ile bağlantısı çok önemlidir. Ekonomik ve sosyal boyutlar arasındaki ilişkide gelir dağılımının sağlanması, yoksulluğun azaltılması, işsizlik sorunun çözülmesi iki boyut arasındaki etkileşimi sağlamaktadır. Bu durumların gerçekleşmesi ile toplumdaki sosyo-ekonomik bir düzen kurulduğunda toplumdaki bireylerin çevreye karşı yaklaşımları sürdürülebilir bir durum oluşturacaktır. Özellikle bu durumu gelişmiş ve gelişmekte olan toplumların hareketlerinde görebilmek mümkündür. Çünkü sosyo-ekonomik dengeyi kuran gelişmiş toplumlar doğal sermayelerini kullanmakta daha dengeli davranırken gelişmekte olan toplumlar ise yaşamlarını daha çok doğal sermayelerine bağlı olarak sürdürmektedirler. Bu açıdan sosyal ve çevre boyutunun birbiri ile olan ilişkisinde gelir dağılımının eşit olmasıyla birlikte sahip olunan doğal kaynakların kullanımında eşitliğin benimsendiğini söylemek mümkündür. Fakat toplumların refah seviyelerini yükseltirken doğal kaynakları kullanmaları bazı atıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Ekonomi ve çevre boyutundaki ilişkide toplum tarafından gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerde çevreye verilen zararların değerlendirilerek içselleştirilmesi gerekliliği vardır. Bunun sonucunda da sürdürülebilir kalkınmanın boyutları arasındaki ilişkinin ve boyutların birlikte ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Gürlük, 2010).

2.1.2.1. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu

İnsanın çevreyle olan ilişkisi insanın varoluşundan bu yana devam eden bir ilişki olmuştur. Fakat yaşanan birçok dönemde insanın çevreyle olan ilişkisi değişime uğramıştır. Özellikle Sanayi Devrimi ile yaşanan birçok gelişme insanın çevreyi tahrip etmesine ve bunun sonucunda da çevre kirliliklerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sanayi Devrimi ile insanın artan tüketim ihtiyacının karşılanabilmesi için artan üretim faaliyetleri doğal kaynakların kullanılmasını arttırmıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan çevre sorunları ülkelerin çevre ile ilgili toplumu bilinçlendirmesi, çeşitli sivil toplum örgütlerini oluşturması ve bazı yasal düzenlemeler yapması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Üretim ve tüketimin her aşamasında çevreye zarar vermeyen ve doğal dengeyi bozmayan faaliyetlerin yapılması zorunluluk olmuştur (Aslan ve Çınar, 2015). 1950’li yıllara kadar yaşanan çevre kirlilikleri birçok ölümün gerçekleşmesi ve bununla birlikte dünyanın artık yaşanabilir olma özelliğini kaybetmesine sebep olmuştur. Bu yıllara kadar yaşanan kötü gidişatın düzeltilebilmesi için çalışmalar başlatılmış ve çözüm yolu olarak sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın

bir çözüm yolu olarak dünyanın kötü gidişatına son verebilmesi için sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarından olan çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir (Atmaca, 2018).

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ekosistemlerin sürekli değişen koşullara uyum sağlayabilmeleri amacıyla biyolojik ve fiziksel ekosistemlerin birbirleri ile dengeli olması gerektiğini vurgular. Yaşanan çevre kirliliklerinin dengeyi bozacak ve geri dönülemez olacak önemli hasarlar oluşturması sonucunda biyolojik çeşitliliğin kaybolması, gelecek kuşakların da bu yaşananlardan etkilenmesi sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunun ele aldığı durumlardır (Gürlük, 2010). Ayrıca çevresel sürdürülebilirlik biyolojik çeşitliliğin korunması, atmosfer istikrarının devamlılığının sağlanması ve diğer ekosistemlerin de işlevlerinin korunmaları gibi durumları ele alır. Kaynakların ve ekosistemlerin korunması ise nesiller arasında eşitlik sağlanabilmesi için gereklidir. Özellikle nüfus ve kaynaklara olan talep azaltılarak ekosistemler korunmalıdır (Harris, 2003).

Çevresel sürdürülebilirlik doğanın kendini yenileyebilme hızı önemsiz olarak doğal kaynakların tüketilme hızının kaynakların kendini yenileyebilme hızından daha yavaş olması ve bu şekilde doğal yaşama verilebilecek zararların kontrol altına alınmasını sağlayan sürdürülebilir kalkınmanın bir boyutudur. Fakat dünya nüfusunun her geçen gün artması doğal kaynakların kullanımını da arttıran bir sebep olmuş ve çevrenin sürdürülebilirliğini de zorlaştırmıştır. Bu yüzden artan nüfusla doğal kaynakların tüketilme hızının kaynakların yenilenme hızından daha yavaş ilerlemesi sağlanarak doğal kaynakların korunması sağlanmalıdır (Atmaca, 2018).

Çevresel sürdürülebilirlik ekonominin varlığını sağlayacak insanın yaşamını sürdürebilmesinde ihtiyacı olan ve ona yaşamsal destek sağlayan doğal çevrenin niteliği ve niceliği ile ilgilenmektedir. Çevresel boyutun ilgilendiği doğanın niteliği ve niceliği ise çevre bilimsel iktisatçıları tarafından doğal sermaye olarak nitelendirilmektedir (Yeni, 2014). Sürdürülebilir kalkınmanın yapılan tanımlarında ihtiyaç kavramı sıklıkla kullanılan bir kelimedir. İhtiyaç kavramı ise insanlar adına kalkınma hareketlerinin gerçekleştirilmesi ve bu hareketlerin de sürekli olması gerekliliğini ifade etmektedir. Kalkınma hareketlerinin ise ön şartlarından biri çevredir. Çünkü toplumlar kalkınma hareketlerini planlarken doğal kaynaklar ve bunların kullanımı, kullanılma oranı, kullanılma şekli, kalkınmanın sürekliliğinin korunabilmesine önem vermektedir.

Buradaki kalkınma hareketlerinin sürekliliğini sağlayabilmek için ise kullanılan doğal kaynakların sürekliliğinin korunması sağlanmalıdır. Başka bir ifade ile sürdürülebilir kalkınmanın insanların ihtiyaçlarını karşılama amacı doğrultusunda gerçekleştireceği kalkınma hareketlerinde çevrenin sürdürülebilir olması önemlidir (Aydoğan, 2010).

Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yapılması gereken şeyler bulunmaktadır. Özellikle yaşanan çevre sorunlarına dair ozon tabakasının korunmaya çalışılması, küresel ısınmanın engellenmesi, asit yağmurlarının oluşumunun engellenmesi gerekmektedir. Çevre sorunları ile birlikte çevreye dair bir korumanın gerçekleştirilmesi de çevresel sürdürülebilirliği ile ilgilidir. Bu doğrultuda doğal ortamı ve canlıları korumak, atıkların azaltılması, topraktan faydalanılması ve organik gıdalara önem verilmesi gerekmektedir. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için küresel anlamda alınacak tedbirler de oldukça önemlidir. Öncelikle çevre bilinci kazandırılması ve çevre eğitime önem verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte teknolojik gelişmelerin sağlanması, çevre dostu ürünlerin üretimi ve dağıtımının gerçekleştirilmesi, çevreye uyumlu ürün ve etiketlemenin yapılması küresel anlamda çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi amacıyla alınacak tedbirlerdendir (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

2.1.2.2. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu

19. yüzyılın ortalarında yaşanan sanayi devrimi temelinde buhar gücü, demir yolları ve demir-çelik gibi ağır sanayi simgelerindeki gelişme göstergeleri dünyada birçok gelişmenin yaşanmasına sebep olmuştur. Fakat bu sanayideki gelişme göstergeleri 20. yüzyıl ortalarına gelindiğinde yerini bilgi toplumu ve bilgi teknolojisi olarak adlandırılan temelinde çiplerin, atom enerjisi teknolojisinin, bilgisayarın, optiklerin yer aldığı yeni ekonomi anlayışına bırakmıştır. Yaşanan bu gelişmelere ayak uydurmaya çalışan ve kendi ekonomik gelişmelerini sağlamaya çalışan ülkeler, gelecek nesillerinin yaşamlarını devam ettirmesi için önemli olan çevrenin tahribatına yol açmışlardır. Yapılan birçok çalışmanın ekolojik çevreye verdiği zararı ülkeler görmezden gelmiştir. Bu doğrultuda çevrenin kirletilmesinin azalması ve sosyo-ekonomik kaynakların yok olmasının engellenebilmesi amacıyla çeşitli arayışlar olmuştur. 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı ile başlayıp günümüze kadar geçen süreçte de bu arayışlara devam edilmiştir (Yücel, 2003).

Dünyada her geçen gün yaşanan nüfus artışları insanların gıda ve su gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarına sebep olmaktadır. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde aşırı tüketimden dolayı obezite gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Hatta gelişmiş ülkeler üretim gerçekleştirmeden tüketmeyi ve bu sebeple başka ülkelerin ürettiklerini ellerinden alma faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Sonuçta sömürülerek fakirleşen, eşit kaynak dağılımı olmadığı için ihtiyaçlarını karşılayamayan ve artık ekonomilerini sürdürmeleri zorlaşan ülkeler oluşmaktadır. Tüm bunlar sonucunda aynı dünyanın insanı olan birçok ülkenin vatandaşını dünya üzerinde ortaya çıkan birçok sorun etkiler hale gelmektedir. Yaşanan bu sorunlara bakıldığında da sebebinin ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanamamasından kaynaklandığı görülmektedir. Ülkelerin bu doğrultuda üretim faaliyetleri ve tüketim miktarları arasında bir denge kurarak ekonomik açıdan sürdürülebilirliği sağlaması gerekmektedir (Biçer, 2021).

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomi boyutu, ekonomik kalkınma faaliyetleri açısından sürdürülebilirlik sağlamaktadır. Ekonomik faaliyetler için kullanılan dünyadaki kaynakların sınırlı olduğu düşüncesiyle bu kaynakların kullanımına dair duyarlılık oluşturulması ekonomik sürdürülebilirliğin amaçlarındandır (Yavuz, 2010). Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunda doğal kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasıyla gelecek nesillerin bu doğal kaynaklara ulaşabilmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanmasında üretilen malların ve sağlanan hizmetin sürekliliğinin de sağlanması gerekmektedir (Azrak, 2022).

Ekonomik sürdürülebilirlik, ekonomik üretim faaliyetlerinde kullanılan üretilmiş, doğal, beşerî ve sosyal olarak ayrılan sermayelerin korunmalarını ve bu sermaye türlerinin arttırılmasını sağlar. Ekonomik faaliyetlerde kullanılan bu sermaye türleri birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Ekonomik açıdan sürdürülebilir bir sistem mal ve hizmet üretiminin devamlılığını sağlar. Bu sayede insanın refahını gıda, giyim, barınma, ulaşım, sağlık, eğitim gibi alanlarda en üst düzeye çıkarılmasını hedefler (Harris, 2003).

Ekonomik sürdürülebilirlik ekonomik faaliyetlerde yer alacak kaynakların daha uzun süreçte kullanılabilmesi için gereken önlemleri olarak kaynakların kullanım maliyetlerinin azaltılmasını içerir. Ekonomik olarak sürdürülebilen bir sistem; mal ve hizmet, tarımsal ve endüstriyel üretimlerine uzun süreli zarar verebilecek sektör içi dengesizliklerden kaçınmalıdır. Sürekli üretim sağlayan ekonomik açıdan sürdürülebilen bir sistem iç ve dış borçların yönetimini sağlamalıdır. Bu sistem ülkenin mali sisteminin

kontrol edilebilir ve üretim sistemlerinin iktisadi açıdan çevreyle uyumlu olmasını sağlayarak ekonomik açıdan sürdürülebilirliği gerçekleştirmektedir (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

Sürdürülebilir kalkınma adına yapılan çalışmalara bakıldığında ekonomik politikaların çevreye zarar vermesi ile oluşan sorunların çözülmesi gerekliliğinin vurgulandığı görülmektedir. Bu doğrultuda doğal kaynakların nasıl kullanılacağı ve hangi boyutlarda olacağı konusunda bazı esaslar belirlenmelidir. Belirlenen ekonomik politikaların canlı varlıkları tehdit etmeden gelecek nesillerin yaşam olanaklarını riske atmamalıdır. Genel anlamda ise ekonomik sistemin sürdürülebilir olması ve devamlılığını sağlayabilmesi için çevre, insan ve ekonomi arasındaki ilişkinin uygun seviyelerde gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır (Atmaca, 2018).

2.1.2.3. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu

Sürdürülebilirlik kavramı daha çok ekonomik ve çevresel boyutlar ile ön planda olan bir kavram olmuştur. Bu yüzden sürdürülebilirliğin sosyal boyutu 1980'li yılların ikinci yarısına kadar önem görmemiş ve sürdürülebilirlik de ekonomik ve çevresel boyutlar ile ilişki kurulan bir kavram olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma boyutu olarak son 30 yıldır sosyal boyut da önem kazanmaya başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın 1987 yılında yapılan tanımı ile dönemin yaşanan çevredeki sorunları fakirliğin sosyoekonomik yönleri ile ilişkilendirilmiştir. Zamanla sürdürülebilirliğin gelişimi ile sosyal boyutun önemi daha da artsa da çevresel ve ekonomik boyutlara göre geri planda kalan bir boyut olmuştur (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

Sosyal sürdürülebilirlik bir toplum içindeki ilgili kurumların düzenlemeler yaparak birçok insanın ihtiyacını karşıladığı toplumların genel niteliğidir. Bireylere sosyal adaletin sağlandığı, insan katılım taleplerinin karşılandığı bir toplumda sosyal sürdürülebilirlik sağlanır (Littig ve Griessler, 2005). Sosyal sürdürülebilirlik toplumun temel ihtiyaçları olan sağlık, eğitim, ulaşım, barınma gibi temel ihtiyaçlarına eşit bir şekilde ulaşabilmeleri ve toplumdaki bireylerin yaşam şartlarını iyileştirmelerini içeren bir süreçtir. Toplum içerisinde sosyal sürdürülebilirlik; bireylerin temel olan ihtiyaçlarına ulaşabilmeleri ve bu sürecin her birey için eşit bir şekilde uygulanabilmesini, bireylerin toplumsal yaşamda sadece seçim faaliyetlerine değil birçok siyasi faaliyetlere katılmasını içerir. Sosyal sürdürülebilirlik; toplumu oluşturan bireyler arasında sorumluluk duygusuna sahip bireylerin yetiştirilmesini, gelecek nesillerin mevcut neslin

gerçekleştirdiği faaliyetler ile dezavantajlı konuma düşmemesini, kültürün nesiller boyunca aktarılmasını, bireylerin sosyal sürdürülebilirlik bilincine sahip olmasını içeren bir süreçtir (McKenzie, 2004).

Sosyal kelimesinin dilimizdeki karşılığı toplumsaldır ve sosyal kelimesi çok yönlü bir kelimedir. Bu doğrultuda sosyal sürdürülebilirlik de tek bir alanla sınırlı olmayıp disiplinler arası içeriği olan bir kavramdır. Başta ekonomi alanında sık kullanılan sosyal sürdürülebilirliğin ekonomik büyüme ve kalkınma hareketlerine destek sağlayan sosyal sermaye boyutu olarak tanımlanması mümkündür. Bununla birlikte sosyal sürdürülebilirlik sosyoloji, psikoloji, mimari gibi daha birçok alanda da kullanılan bir kavramdır. Sosyal sürdürülebilirliğin birçok alanda yer almasıyla birlikte toplum içerisinde uygulanabiliyor olması da oldukça önemlidir. Bir toplumun sürdürülebilir bir şekilde işleyebilmesi için de öncelikle o toplumun bireylerinin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Toplumda sosyal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesinde toplumun kaynaklarını koruma ve geliştirme yeteneğine sahip olarak gelecekte de ortaya çıkabilecek sorunları önleyebilme veya çözebilme özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Barış ve huzur ortamının sağlanmasını amaçlayan sosyal boyut bunu gerçekleştirirken de toplumun her kesiminin gelişim göstermelerine yardım eder (Azrak, 2022; Aktaş, 2023).

Sosyal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesinde 5 ilke bulunmaktadır. Bunlar; eşitlik, çeşitlilik, yaşam kalitesi, birbirine bağlılık, demokrasi ve yönetimdir (Barron vd., 2002). Sosyal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesinde toplum eşitsizliğinin azaltılması ve insanlara yaşam olanaklarının adaletli bir şekilde sunulması gerekmektedir. Sadece toplum içerisinde yaşayan insanlar arasında değil, eşitlik nesiller arasında da sağlanarak gelecek nesillerin zarar görmelerini engellemeye çalışmaktır. Özellikle ayrıcalıkların azaltılarak insanların temel ihtiyaçlarına ulaşması eşitliğin sosyal sürdürülebilirliğin sağlanabilmesinde önemli bir etken olmasını sağlamaktadır. Bireyin temel ihtiyaçları olan yeme, içme, barınma, güvenlik gibi ihtiyaçlarının karşılanması ise bireylerin yaşam kalitesini arttırmaktadır.

Sosyal sürdürülebilirliğin en temel amaçlarından biri bireyin yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Toplumdaki kurumların, yapıların ve grupların birbirleri ile uyum içerisinde olması ve toplumun içindeki her kesimin toplumsal katılımı sağlamaları sosyal bir bütünlük oluşturarak sosyal açıdan sürdürülebilir bir toplumun oluşmasını sağlar.

Bireyin yaşadığı toplumda en önemli şeylerden biri de yönetimdir. Sürdürülebilir bir toplumun sağlanabilmesi için de bireylerin karar alma süreçlerine etkili bir şekilde katılmaları gereklidir.

Sürdürülebilir kalkınmanın bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmasından günümüze kadar geçen süreçte yaşanan gelişmeler ile önemi daha da artmıştır. Toplum içerisinde birçok alanda sürdürülebilirliğin sağlanması gerekliliği sürdürülebilir kalkınma adına çeşitli hedeflerin belirlenmesine sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen çalışmalar ile dönemin şartlarına uygun olarak sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için hedefler oluşturulmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın toplumun yaşadığı sorunlara çözüm üretebilmesinde gerçekleştirmesi gereken bu hedefler zamanla sürdürülebilir kalkınma eğitiminin önemini ortaya koymuştur. Çünkü belirlenen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi ve birçok alanda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için sürdürülebilir kalkınma kavramına dair bilgi, beceri ve değerlere sahip; bilinçli, duyarlı ve farkındalık sahibi bireylerin yetiştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Geçmişten günümüze hayatın her alanında gerekli olan sürdürülebilir kalkınmanın eğitim faaliyetleri içerisinde yer alması günümüzde önemli bir hale gelmiştir.

2.1.3. Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim

Geçmişten günümüze insanlar uzun yıllar birlikte dayanışma içerisinde yaşamıştır ve yaşadıkları coğrafyayı en iyi şekilde öğrenerek doğadan da yararlanmışlardır. Fakat Sanayi Devrimi ile insanlar arası oluşan rekabet ve pazar arayışı sonucunda çevre zarar görmüştür. Bu doğrultuda doğal kaynaklar azalarak doğal bitki örtüsü yok edilmiştir. Aynı zamanda kentleşme hareketleri, açlık, nüfus artışları, betonlaşma gibi birçok durumun yaşanması da çevrenin kirlenmesine sebep olmuştur. Yaşanan tüm olumsuzluklar insan yaşamını zor bir hale getirmiştir (Acar, 2021). Yaşananlar doğrultusunda ise küresel alanda yaşanan bu sorunların farkında olan, doğa için çalışabilecek yenilikçi, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerine sahip olan bireylerin yetiştirilmesinin önemi ortaya çıkmıştır. Hem yerel hem de küresel alanda bireylerin bir vatandaş olarak sorumluluklarını yerine getirebilmesinde gerekli olan bilgilere ve becerilere sahip olabilmesinde eğitim önem kazanmıştır. Bireylerin ve toplumların hedeflenen özelliklere ulaşabilmesi için eğitim reformlarının gerçekleştirilmesi gerekli olmuştur (Bulut ve Çakmak, 2018).

20. yüzyılın ikinci yarısında Birleşmiş Milletlerin hazırladığı belgeler sürdürülebilir kalkınma için eğitime yönelik ortaya konulan ilk belgelerdir. Sürdürülebilir kalkınma adına eğitimin gelişimi ise 1992 yılında gerçekleştirilen Çevre ve Kalkınma Konferansı ile eğitimin sürdürülebilir kalkınma adına önemli bir faktör olduğunun vurgulanması olmuştur (Nasibulina, 2015). Çevre ve Kalkınma Konferansı ile yayınlanan Gündem 21 belgesinde sürdürülebilir kalkınma için eğitime vurgu yapılsa da belirlenen eğitim programının tekrar değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu değerlendirme ile yapılan gelişmelerde sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile öğrencilerin bilgileri analiz edebilmeleri, yorumlamalar yapabilmeleri, sorunları belirleyebilmeleri ve çözümler üretebilmeleri gibi becerileri kazanabilmelerini sağlamak amaçlanmıştır (Çobanoğlu ve Türer, 2015).

2000 yılında ise sürdürülebilir kalkınma adına yaşanan önemli gelişmelerden biri Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri Bildirgesi'nin 189 ülke tarafından imzalanması olmuştur. Bu bildirge ile sürdürülebilir kalkınmaya dair 8 hedef belirlemişlerdir. imzalanan bildirge ile 2015 yılına kadar sürdürülebilir kalkınmaya dair; yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması, her birey için evrensel bir ilköğretim sağlanması, kadınların güçlenmesini sağlayarak cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, annelerin sağlığının iyileştirilmesi, HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklar ile mücadele edilmesi, çevrenin sürdürülebilirliğini sağlamak ve kalkınma amaçlı küresel alanda ortaklıkların kurulması gerçekleştirilmesi amaçlanan durumlar olmuştur (Hotinli vd., 2013). Artık geleneksel eğitim yöntemlerinin gelecek nesillerin bilinçli bireyler olarak yetiştirilmesini sağlamayacağı düşüncesi ile Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı ortaya çıkmıştır. 2002 yılında düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi ile sürdürülebilir kalkınma için gerçekleştirilecek eğitimin önemini UNESCO, 2005-2014 yıllarını Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı olarak duyurmuştur (Nasibulina, 2015). UNESCO tarafından belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı hedefleri ile; sürdürülebilir kalkınmanın vizyonunun geliştirilmesinde ve teşvik edilmesinde eğitim ve öğretim faaliyetlerinin temele alınması, sürdürülebilir kalkınma için gerçekleştirilecek eğitimin ve öğrenmenin rolünün önemine dikkat çekilmesi, sürdürülebilir kalkınma eğitiminde paydaşlar arasındaki etkileşimin, bağlantıların ve alışverişlerin kolaylaştırılması, sürdürülebilir kalkınma eğitiminde öğretmenin ve öğrenmenin kalitesinin arttırılmasına teşvikin sağlanması amaçlanmaktadır (UNESCO, 2005).

Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile bireylere çeşitli bilgi, algı ve değerlerin kazandırılması sağlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda gerçekleştirilecek eğitimde öğretmenler aracılığıyla sağlanabilmektedir. Bu yüzden öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınmanın gerekenleri olan bilgi, beceri ve değerlere sahip olarak sürdürülebilir bir gelecek oluşturulabilmesinde öğrencilere model olması gerekmektedir. Öğretmenlerin de sürdürülebilir kalkınmaya dair bireye kazandıracakları farkındalıklara ve duyarlılıklara sahip olması gerektiği için öğretmen yetiştirilme programlarında da sürdürülebilir kalkınmaya yönelik derslere ve kazanımlara yer verilmelidir (Demirbaş, 2015).

Toplum içerisinde çevresel, toplumsal ve ekonomik alanlarda sürdürülebilir yaşamın oluşturulması için bireylere gerekli olan değerlerin, tutumların ve davranışların kazandırılması gerekmektedir. Bu kazanımların sağlanmasında da sürdürülebilir kalkınma eğitimi çevresel, ekonomik ve sosyal alanların birbirleriyle kıyaslanarak bütüncül bir bakış açısı oluşturduğundan önemlidir. Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile bireylerin bu alanlar arasında bağlantılar kurmaları, toplumda yaşanan sorunlara dair farkındalık kazanmaları ve sorunların çözümünde etkili olmaları sağlanmaktadır. Eğitim faaliyetleri içerisinde gerçekleştirilen sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile bireylere sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde disiplinler arası eğitim anlayışı kazandırılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmaya dair eğitimin gerçekleştirilmesinde çocukluktan üniversite eğitimine kadar örgün eğitim faaliyetleri gösteren eğitim kurumları etkilidir. Bu kurumlarda gerçekleştirilecek eğitimde sürdürülebilir kalkınmanın zamanın koşullara uygun olarak uyarlanması ile geliştirilen programlarda tek bir ders içeriği yerine daha geniş alanlarda sürdürülebilir kalkınma eğitimi sunulmalıdır. Eğitim faaliyetleriyle birlikte sürdürülebilir kalkınma eğitiminin yaşamın her alanında yer alması ve bu eğitimin yaşam boyu devam etmesi gerekmektedir (Hotinli vd., 2013).

Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile doğal kaynakların korunması, çevre kirliliklerinin azaltılabilmesi, çevresel felaketlerin önlenbilmesi, çevresel açıdan refah seviyesinin artırılabilmesi, çevre bilincinin kazandırılması, çevresel altyapının geliştirilmesi sağlanır. Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ayrıca demokratikleşme sürecinin önemli bir aracıdır. Bu doğrultuda sivil toplum oluşturulmasında, sivil sorumluluklarla birlikte sosyal ilişkilerin oluşturulabilmesinde, ulusal değerlerin geliştirilebilmesinde,

bireylerin yetiştirilmesinde ahlaki değerlere öncelik verilmesinde sürdürülebilir kalkınma eğitimi önemlidir (Nasibulina, 2015).

Bireylerin yaşamlarında toplumsal, ekonomik ve çevresel gibi birçok alanda sahip oldukları sorumluluklarına dair farkındalık oluşturulmasında da sosyal bilgiler dersi etkilidir. Sosyal bilgiler dersi topluma etkili vatandaşların yetiştirilmesi amacıyla bireylerin çeşitli bilgi, beceri ve değerleri kazanmalarını sağlamaktadır. Sürdürülebilirlik doğa çerçevesinde çevresel sorunları odağa almaktadır. Çevreye zarar vermeden doğal kaynaklar sınırlı olduğu için daha uzun bir süreçte kullanmayı, adil ve çoğunluklu düşünce ile de paylaşımına açık tutmayı etkili hale getirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler dersi de bireylerin doğal ve sınırlı kaynakların farkına varmalarını ve bu kaynakları korumalarına ilişkin bireylere bilinç kazandırmayı amaçlamaktadır. Böylece bireylerin çevreye olan duyarlılıklarını arttırarak sürdürülebilir bir çevrenin oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda sosyal bilgiler insan ve çevre ilişkisinin ele alındığı birçok konuyu içermektedir. Özellikle yerkürede yaşayan tüm canlıların ortak olarak bir yaşam oluşturmaya ve bu yaşamın geleceğe dair beklentilerinin paylaşımına çalışma çabası sürdürülebilirlik kapsamındadır. Sosyal bilgiler dersi de bireylerin toplum içerisinde yaşamlarını sürdürebilmelerinde gerekli olan temel becerilerin kazandırılmasında etkili bir derstir. Bireylerin yaşamlarında gerekli olan iletişim, empati, iş birliği, problem çözme, karar verme gibi temel beceriler sosyal bilgilerin kazandırmayı hedeflediği becerilerdendir. Özellikle sürdürülebilirlikte ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarda çeşitli bilgi, farkındalık ve sorumlulukların kazandırılması sosyal bilgiler dersinin amaçları ile örtüşmektedir. Bu doğrultuda sosyal bilgilerin sürdürülebilirliğin sağlanmasında ve sürdürülebilir kalkınma eğitiminde önemli yeri olduğu ifade edilebilir (Özgen, 2019).

2.2. Sosyal Bilgiler ve Sürdürülebilir Kalkınma

Bu başlık altında Sosyal Bilgilerin Amacı, Önemi ve Kapsamı ile Sosyal Bilgiler Dersinde Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri ve Önemi, 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Bilgiler Dersinde Bir Öğretim Materyali Olarak Ders Kitabı Kullanmanın Önemi açıklanmıştır.

2.2.1. Sosyal bilgilerin amacı, önemi ve kapsamı

Günümüzde toplum içerisinde yaşanan çeşitli değişimlere insanların ayak uydurabilmelerinde sosyal bilimlerin önemli bir hale gelmiştir. Toplumsal ve bireysel

olarak yaşanan gelişim ile değişime uyum sağlayarak sorunlara çözüm getirebilmek amacı ile ortaya çıkan sosyal bilimler, toplumun beklentileri ve kişilerin ihtiyaçları arasındaki dengeyi koruyabilmek amacıyla bireylerin çeşitli bilgi, beceri ve değerleri kazanmasında etkili olmaktadır (Bilgili, 2019; Öztaş ve Turan, 2009). Eğitim ile sosyal bilimlere ilişkin bilgi, beceri, değer ve tutumların ilköğretim ve ortaokul düzeyindeki öğrencilere kazandırılması sosyal bilimlerin disiplinlerarası bir yaklaşımla bütünleştirilmesi ile oluşturulan sosyal bilgiler dersi ile gerçekleştirilmektedir (Tay, 2018).

Sosyal bilgiler topluma iyi vatandaşlar kazandırılmasını sağlar. İyi vatandaş kavramının kapsamı doğrultusunda sosyal bilgilerin çok geniş bir kapsamının olduğunu söylemek mümkündür. Bireyin kendini tanıması, erdem sahibi olması, topluma yararlı olmayı amaçlaması, ekonomik açıdan bağımsızlık istemesi, toplumda gerçekleşen demokratik süreçlere katılım göstermesi ve dünyada meydana gelen olayları ve sorunları bilip bunlara dair yorum üretebilmesi iyi bir vatandaşın sahip olması gereken özelliklerdendir. Sosyal bilgiler de bireylerin eğitim faaliyetleri ile bu özellikleri kazanabilmesinde etkili bir derstir (Çalışkan ve Uzunkol, 2021).

Sosyal bilgilerin genel kabul edilmiş tek bir tanımından ziyade birçok tanımı olduğu görülmektedir. Barth (1991 Aktaran Öztürk, 2015)’a göre sosyal bilgiler; “Kritik sosyal konularda vatandaşlık becerilerinin uygulanması amacıyla, sosyal ve beşerî bilimler kavramlarının disiplinler arası bir yaklaşımla kaynaştırılmasıdır”. Kabapınar (2019) tarafından sosyal bilgiler “Sosyal bilimlerin pedagojik ilkeler çerçevesinde özel bir kitle olan öğrenciler için basitleştirilmiş biçimi.” olarak açıklanmıştır. Edeş (2019) sosyal bilgileri “Sosyal bilimlerden seçilmiş konulara dayalı olarak, vatandaşlık sorumluluğunu ödev ve haklarını bilen toplumsal yaşamla ilgili bireyler yetiştirmek, temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı bir çalışma alanı.” biçiminde tanımlamıştır.

Tüm tanımlar doğrultusunda bakıldığında sosyal bilgilerin en genel amacı etkin vatandaş yetiştirmek olduğu söylenebilir. Ulusların devamlılığını sağlayabilmek için ise yaşadığı toplumun kültürünü benimseyip özümseyerek bunu geliştirebilme anlayışına sahip etkin vatandaşlar yetiştirmesi gerekmektedir. Her ülke bu amacı gerçekleştirebilmek için eğitim sisteminden yararlanır. Bu doğrultuda ilköğretim ve ortaokul seviyesinde bulunan bireylerin gereken değerlere, tutumlara ve davranışlara sahip olarak yetiştirilmesi sosyal bilgiler dersi ile sağlanmaktadır. Özellikle çağın gereklerini göz ardı

etmeden kültürel değerlerini benimseyen ve geliştiren bireyler eğitim faaliyetleri içerisinde sosyal bilgiler dersinin gerçekleştirdiği kültürleme ile topluma kazandırılır. Böylece birey kültürünü geçmişle öğrenip bugün yaşayıp ve gelecek nesillere aktarma sorumluluğuna sahip olur (Safran, 2015).

Sosyal bilgiler eğitiminin ortaya çıkmasının ne zaman ve nerede gerçekleştiğini tam olarak söylemek mümkün değildir. Çünkü insan doğup büyüdüğü ve sonunda da öldüğü bir hayat sürecinde birçok şeye ihtiyaç duyar. İnsanların topluluklar halinde bir arada yaşamak, bulundukları mekânda yaşamlarını sürdürebilmek, yiyecek bulmak, korunmak, giyinmek gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için çeşitli bilgi, beceri ve duyuşsal özelliklere sahip olması gerekir. Bu doğrultuda bireylerin doğduğu andan itibaren ihtiyaçları doğrultusunda sosyal bilgiler eğitiminin başlamış olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan sosyal bilgilerin varlığının insanlığın varlığı kadar eski olduğunu söylemek mümkündür (Sönmez, 2010).

Sosyal bilgilerin bireye sağlamış olduğu topluma ve fiziksel çevreye uyum sağlama özelliği ele alındığında ise tarihte çok eski dönemlere kadar sosyal bilgilerin varlığından söz edebilmek mümkün olur. Fakat sosyal bilgilerin bir ders adı olarak öğretim programları arasında yerini alması 1916 yılında adıyla Amerika'da gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise Cumhuriyet döneminden itibaren sosyal bilgilerin konularına sahip farklı dersler öğretim programlarında yer almıştır. Temel amacı etkin ve iyi bir vatandaş yetiştirme olan sosyal bilgilerin Türkiye'de konularının bütünleştirilmesi ve sosyal bilgiler adıyla öğretim programı oluşturulan bir ders olması 1968 yılında gerçekleşmiştir (Kan, 2010). Türkiye'de 1924-1968 yılları arasında uzun bir dönem sosyal eğitimin sağlanabilmesinde tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin ilk ve ortaöğretimde okutulmuştur. 1968 yılında bu derslerin yerini sosyal bilgilerin almasıyla konu merkezli yürütülen program anlayışı değişmeye başlamıştır (Aktan ve Saylan, 2013).

Sosyal bilgiler dersi 1985 yılında ortaokullarda okutulurken dersin kaldırılması ile yerine Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri getirilmiştir. 1997 yılına gelindiğinde ise kesintisiz ve sekiz yıl zorunlu olan ilköğretim uygulaması başlatılarak Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri de kaldırılmıştır. 1998 yılında yeni bir sosyal bilgiler dersi öğretim programı 4-7. sınıfları kapsayacak şekilde yürürlükte yer almaya başlamıştır. Bu program ile ezberci bir eğitimden ziyade günün ihtiyaçlarına cevap vermek ve öğretim

faaliyetlerinin kalitesini arttırmak amaçlanmıştır (Bilgili, 2019). 1998 yılında hazırlanan program çeşitli konuları eğitim faaliyetlerine taşımış olsa da dünya kaynaklarının kullanımı, nüfus artışlarının yaşanması, küresel boyutta kirlilik ve doğal afetler gibi konulara yeterli şekilde yer vermemiştir. Milli Eğitim Bakanlığı da bu doğrultuda programda çeşitli düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda öğrenciyi merkeze alan yapılandırmacılık yaklaşımını temel alarak 4-7. sınıfları kapsayan ve MEB tarafından 2005 yılında hazırlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı yürürlüğe konmuştur. Yapılandırmacı yaklaşımın ele alındığı programda öğrencinin bilgiyi kendi yaşantılarından yola çıkarak yapılandırması amaçlanmıştır (Yıldız, 2008).

Sosyal bilgilerin temelinde insan ve toplum vardır. Sosyal bilgilerde ele alınan bir konu hukuk, ekonomi, coğrafya, tarih, antropoloji gibi birçok sosyal bilim alanının birbiri ile ilişkisi kurularak anlatılabilir. Sosyal bilimlerin bir bileşkesi olan sosyal bilgiler temel olarak aldığı insana ve topluma dair bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere kazandırmayı amaçlar. Bireylerin karar verebilme becerisi edinmeleri, vatanını ve milletini sevmeleri, iyi bir üretici ve tüketici olabilmeleri, çok boyutlu düşünebilmeleri, demokrasiyi benimsemeleri, bilimsel yöntemleri kullanabilmeleri ve tarihi ile ilgili temel olguları kavrayabilmeleri sosyal bilgilerin bireye kazandırmayı amaçladıklarındandır (Sönmez, 2010).

Sosyal bilgiler çevreyi ve çevreyle ilişki içerisinde olan insan ve toplumu konu alanı kabul ederek incelemektedir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler öğrencilerin insan ve toplum ilişkisinde gerekli olan bilgi ve deneyimleri geliştirebilmelerini sağlar. Aynı zamanda sosyal bilgiler bireyin kendisiyle birlikte sahip olduğu değerlerini ve deneyimlerini keşfedebilmesi için uygun durumlar hazırlayan bir derstir. Sosyal bilgiler bireylerin demokratik sürecin gelişimine destek olacak vatandaşlar olarak yetiştirilmelerini sağlar. Bu süreçte katkı sağlayabilmeleri için de eğitim programı ile bireylerin demokratik vatandaşlık değerlerini ve becerilerini kazanmalarını amaçlar. Aynı zamanda yereli ve ulusalı kavrayarak evrensel değerlere saygı gösteren bilgiyi temel alarak akıl yürütebilen vatandaş yetiştirmek de amaçlanmaktadır (Kabapınar, 2019).

Sosyal bilgilerin kazandırmayı amaçladıkları dersin öğretim programında yer almaktadır. Sosyal bilgilerin programda belirtilen başlıca amaçları bireylerin milli bilince sahip olmalarını, sorumluluk sahibi olmalarını, kültürel mirasın korunmasını ve geliştirmesini sağlamalarını, milli ekonomi bilincine sahip olmalarını, teknolojiyi bilinçli

kullanmalarını, katılım sağlayarak görüşlerini belirtmelerini, demokratik kurallar doğrultusunda yaşamlarını belirlemelerini, duyarlı bireyler olmalarını sağlamaktır. Ayrıca bireylerin çevre okuryazarı olmaları, değişim ve sürekliliği algılamaları, girişimci olmaları, iletişim kurabilmeleri, iş birliği gerçekleştirebilmeleri, karar verebilmeleri, sosyal katılım sağlamaları, zaman ve kronolojiyi algılamaları gibi çeşitli beceriler sosyal bilgiler dersi ile kazandırılmaktadır. Sosyal bilgilerde gerçekleştirilen değerler eğitimiyle bireylerin adalet, barış, dayanışma, duyarlılık, eşitlik, sorumluluk, tasarruf gibi değerleri kazanmaları da sağlanmaktadır.

Sosyal bilgilerin bireylere çeşitli kazanımlar sağlayabilmesi için geçmişten günümüze sosyal bilgilerin öğretiminde çeşitli anlayışlar/yaklaşımlar temel alınmıştır. Bu doğrultuda sosyal bilgilerin öğretiminde; *“Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler”*, *“Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler”* ve *“Yansıtıcı Araştırma/İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler”* yaklaşımları alan yazında en çok kabul gören yaklaşımlar olarak vurgulanmıştır. Sosyal bilgilerin ilk ortaya çıkışında sosyal bilgilerin amacı olan insanları toplumsal değişimin bunalımlarından kurtarmak için vatandaşlık kavramının benimsetilmeye çalışıldığı görülür. *Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler* geleneğinin ortaya çıkmasının amacının ABD’de yaşananlar doğrultusunda bireylere Amerikan vatandaşlığını benimsetmektir. En eski yaklaşımlardan biri olan vatandaşlık aktarımı da bireylerin ne tür bilgi değer ve tutumlar ile yetiştirileceğinin yetişkinler tarafından belirlenmesini içerir. Bu yaklaşım ile bireylere toplumun temel kurumlarının, değerlerinin ve inançlarının öğretilmesi sağlanarak mevcut olan durumun devamlılığının sağlanması amaçlanır. *Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler yaklaşımı*, vatandaş yetiştirmede sosyal bilimlerin sahip olduğu bilgi, beceri ve değerlerin etkili olmasına dayanır. Bu yaklaşımda, sosyal bilimlerin kullandığı yöntem ve tekniklerle öğrencilerin bilgi toplama ve yorumla süreçlerini öğrenmeleri vurgulanır. Öğretim programları doğrultusunda da öğrencilerin sosyal bilimlere yönelik bilgi, beceri ve değerleri kazanmaları sağlanır. *Yansıtıcı araştırma/inceleme olarak sosyal bilgiler yaklaşımı* öğrencilerin problem çözebilme ve karar verme becerilerini geliştirerek yaşamlarında uygulayabilmelerini sağlamaktır. Bu yaklaşımda, öğrencilerden toplumdaki problemleri analiz ederek bu doğrultuda karar alabilmelerini sağlayabilecek öğrenmelerin gerçekleştirilmesine vurgu yapılmaktadır. Temel yönteminin araştırma ve inceleme olarak ele alındığı bu yaklaşımla öğrencilerin güncel konulara ve sorunlara odaklanması istenir (Tay, 2018; Öztürk, 2015).

Sosyal bilgilerin doğasında bulunan bu üç farklı yaklaşımın kaynaştırılarak öğrencilere etkili bir öğretme-öğrenme süreci içerisinde sunulmasıyla sosyal bilgilerin ulusal ve evrensel boyutlarda etkili vatandaş yetiştirilmesi amacının gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Bu yaklaşımların kaynaştırılmasında sosyal bilgiler derslerinde yapılandırmacı kuramın kullanılması öğretme-öğrenme sürecinin etkisini artırarak sosyal bilgilerin amaçlarını gerçekleştirebilmesini sağlayacağını söylemek mümkündür. Günümüz ihtiyaçları doğrultusunda bireylerin toplumda kendini gerçekleştirebilen, yaratıcı düşünebilen ve düşünme yeteneklerini geliştirebilen bireyler olabilmeleri için bilgi edinme süreçlerinde öğrenmelerinin sorumluluğunu almaları gerekmektedir. Bu doğrultuda öğretme-öğrenme süreci içerisinde öğrencinin düşünmesini, sorgulamasını, araştırmasını, iş birliği ve sorumluluk çerçevesinde çalışmalar gerçekleştirebilmesini sağlayan etkinlikleri içeren materyallerin kullanımı gerçekleştirilmelidir (Karaduman, 2005). Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenme etkin bir süreç olduğundan bireyler yeni öğrenmelerinde önceki bilgilerini ve yaşantılarını kullanarak yeni anlam oluştururlar. Öğrenmenin aktif olarak gerçekleştirilmesi bireylerin tartışan, araştıran, yaratıcı düşünen ve yeni fikirler üreten kişiler olmasında etkilidir. Bu süreçte bireyin bilgiyi anlamlandırabilmesinde ise verilen bilgiyi öğrenmek istemesi de önemlidir (Ersözlü, 2004; Yanpar, 2015).

2.2.2. Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmanın yeri ve önemi

Dünya üzerinde teknolojik, inovasyon, sağlık ve bilimsel alanda yaşanan değişimlerle ve gelişmelerle birlikte zamanla birçok sorunlar da meydana gelmiştir. Küresel ölçekte çeşitli salgın hastalıkların ortaya çıkması, birçok çevre sorunlarının yaşanması, bazı zararlı gazların oluşması, açlık ve susuzluk sorunun yaşanması, gelir dağılımında adaletsizliklerin olması, ahlaki açıdan sorunların olması ve dijital alanda yaşanan çeşitli olumsuz durumlar dünya üzerinde yaşanan sorunlardandır. Yaşanan bu sorunlar ile baş edebilmek için sorumluluk alabilen, ülkede ve dünyada meydana gelen sorunlara duyarlı, problem çözebilen ve eleştirel düşünebilen gelişime açık, eğitimli ve girişimci bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüz ihtiyaçları doğrultusunda bu özelliklere sahip bireylerin yetiştirilmesinde de öğretim programları dünya üzerinde yaşanan durumlara uygun olarak güncel bir şekilde hazırlanmaktadır. Programlarda yapılacak güncellemelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle de benzerlikler ve ortak özellikler içerdiği görülmektedir. Türkiye’de de sosyal bilgiler dersi sürdürülebilir

kalkınmaya yönelik eğitim bağlamında uygun konuların yer aldığı ve bu doğrultuda programının güncellendiği derslerden biridir (Yalçın, 2022).

Sürdürülebilir kalkınma şu an yaşayan neslin yaşadığı ve kullandığı ekolojik çevrenin sağladığı koşulların daha iyi bir hale getirilmesi, bu koşulların korunarak gelecekte yaşayacak nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Çevrenin sürdürülebilir oluşu doğal kaynakların ve ekosistemlerin korunmasını gerektirir. İnsanların çevre üzerinde devam eden davranışları sürekli bir halde olduğu için çevreye verilen zararlar olmaktadır. Bu doğrultuda da insanın doğal kaynakların hızlı tüketimini kontrol edilebilmesi ve çevreye verdiği zararların azaltılabilmesi ile çevresel sürdürülebilirliğinin sağlanmasında etkili olmaktadır. Biyolojik sistemlerin çeşitliliği ve üretkenliği devamlı olarak sürdürülebilir olmalıdır (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018; Akgül, 2010). Bireylerin toplum içerisinde daha iyi bir yaşam sürebilmeleri için çevreye karşı duyarlılıklarının artırılması gerekmektedir. Eğitim faaliyetleri içerisindeki birçok dersin de amaçlarından olan çevreye duyarlılığın bir değer olarak bireylere kazandırılması Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ifade edilen ve doğrudan bireylere kazandırılması istenen bir değer olarak yer almaktadır. Çevreye duyarlılık değerinin kazandırılması ile öğrencilerin çevre sorunlarına dair bilinçlendirilmesi sağlanmaktadır. Sosyal bilgiler bireylerin çevreyi korumalarını ve çevrenin devamlılığını sağlamalarını, çevreye dair konuları öğrenmelerini ve çevrenin geliştirilmesinde bir bilinç oluşturulmasını hedeflemektedir. Ayrıca Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde de doğal kaynakların korunabilmesi ve çevrenin sürdürülebilir bir anlayış çerçevesinde algılanarak çevre duyarlılığının sağlanması amacı yer almaktadır (Yalçınkaya, 2012; Bayram ve Çengelci Köse, 2023).

Çevre okuryazarlığı sosyal bilgilerin bireylere kazandırdığı temel becerilerden biridir. Bireylerin yaşadıkları çevreyi koruması ve sürdürülebilirliğini sağlamasında sosyal bilgilerin kazandırdığı çevre okuryazarlığı becerisi etkilidir. Bu beceri ile bireylerin yaşadıkları çevreye dair daha bilinçli olarak yaklaşımının sağlanmasıyla çevrenin ve kaynakların korunmasının, çeşitli çevre sorunlarının çözülmesinin ve çevreden etkili bir şekilde yararlanılmasının gerçekleştirilmesi sağlanır. Sosyal bilgiler dersinin kazanımları doğrultusunda bireylerin çevrenin sürdürülebilirliğinde sorumlu vatandaşlar olarak yetiştirilmesi sağlanmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi topluma etkin vatandaşların yetiştirilmesini sağlayan önemli bir derstir. Etkin vatandaşlar olarak bireylerin içinde bulundukları toplumdaki refahı arttırmak için katkı sağlamaları, doğal çevreye karşı daha duyarlı olarak çevrenin sunduğu kaynakları da bilinçli kullanmaları beklenmektedir. Bireylerin sahip olmaları istenen bu özelliklere bakıldığında sürdürülebilir kalkınma ile sosyal bilgiler dersinin arasında bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü sürdürülebilir kalkınma toplumdaki insanların refah içerisinde yaşamalarını, çevrenin sunduğu doğal kaynakları bilinçli kullanmayı amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler dersinde yetiştirilmek istenen etkin vatandaş da sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına ulaşabilmesinde önemli bir yeredir (Azrak, 2022).

Sosyal bilgiler bireylerin yaşadıkları toplumdaki hukuk kurallarının herkes için geçerli olduğunu ve yasaların önünde tüm kişilerin ve kuruluşların eşit olduğunu bilmelerini sağlamaktadır. Sosyal bilgiler geçmişten günümüze oluşan tarihin ve kültürün kavranması ile milli bir bilinç oluşturulmasını sağlayarak bu kültürel mirasın hem korunmasını hem de geliştirilmesinde etkilidir. Bu ders ile toplum içerisinde sorunların çözümünün sağlanmasında bireylerin görüşlerini belirtmeleri ve böylece sosyal katılımın önemini anlamaları sağlanır. Demokratik kurallar çerçevesinde yer alan insan hakları gibi konularda demokratik kurallara göre bireylerin yaşamını düzenlemelerini sağlar. Bireylerin sadece kendi ülkeleri değil dünyada yaşanan birçok gelişmeye de duyarlı olarak yetiştirilmesinde sosyal bilgiler dersi önemli bir derstir (MEB, 2023). Benzer olarak sürdürülebilir kalkınma da toplumun din, hukuk, eğitim, gelenek ve iletişim gibi değer sistemleri ve toplumun sosyal normları arasında bir dengenin oluşturulabilmesini sağlar. Toplumda bireylerin temel ihtiyaçlarından olan barınma, yiyecek, temiz su, istihdam gibi durumların sağlanarak bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşam kalitelerinin arttırılması sağlanır. Sürdürülebilir kalkınma kapsamında bireylere eşit imkanlar sunulurken ülke kaynaklarından ve kamu hizmetlerinden her bireyin eşit bir şekilde faydalanması istenir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma ile tüm dünya ülkelerinde sosyal bir adaletin sağlanması için oluşturulan demokratik ortamlara bireylerin katılımlarının sağlanması amaçlanır (Akgül, 2010; Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

Sosyal bilgiler dersinin yetiştirmeyi amaçladığı etkin ve iyi vatandaşın en önemli özelliklerinden biri de ekonomi okuryazarı olmasıdır. Sosyal bilgilerin ekonomik alanda bireye kazandırdığı bilgi, beceri ve değerler ekonomi konusunda daha bilinçli

vatandaşların yetiştirilmesini sağlar. Kişisel olarak tasarruf ve birikim yapan bireyler karşılaştıkları ekonomik riskleri de iyi yönetebilirler. Sosyal bilgiler ile daha ilkökul ve ortaokul seviyelerinde olan bireylerin bilinçli bir üretici ve tüketici olabilmeleri yolunda ekonomiye dair temel kavramlar, ekonomik kaynaklar ve ekonominin işleyişine ilişkin bilgisi olur. Topluma bilinçli üreticilerin ve tüketicilerin kazandırılması hem bireyin hem de toplumun refahının sağlanmasında önem taşımaktadır. Sosyal bilgilerin topluma kazandırdığı bilinçli tüketici israf etmekten kaçınarak tasarruf yolunda ilerler, kendi eşyasıyla birlikte kamu malını da dikkatli kullanmaya özen gösterir, geri dönüşüme önem verir, yerli malının tüketilmesini ön planda tutar (Yılar, 2019). Tüm bu durumlar sürdürülebilir kalkınma için etkili uygulamalardır. Nitekim sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutundan biri ekonomik boyuttur. Bu boyutta çevreden sağlanan yararlar ile ekonomik alanda elde edilen maliyetler arasında dengenin kurulmasını istenir. Toplum içerisinde ekonomik büyümelerin sürdürülebilir olması ile sosyal bilgiler dersinde ele alınan toplumun yaşam koşullarında iyileşmelerin gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır (Akgül, 2010; Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018).

Sosyal bilgiler dersi kapsadığı konu alanı bakımından oldukça zengindir. Sosyal bilgiler bu doğrultuda toplumsal sorunlara duyarlı olarak karşılaştığı sorunlara da çözüm üretmede etkin katılım gösteren, teknoloji hakkında kazandırdıkları ile teknolojiyi yararlı ve doğaya zarar vermeden kullanabilen, çevre eğitimi ile çevreyi koruyan ve ülkesinin kaynaklarına sahip çıkabilen, ekonomi konusunda kazandırdıkları ile ülke kaynaklarının ekonomideki yerini bilen bireylerin yetiştirilmesini amaçlar. Sosyal bilgilerin bu amaçlarını sosyal, ekonomi ve çevre gibi alanlarla ilişkilendirmek mümkündür. Bu alanlar ise sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için ele alınan boyutlarıdır. Sosyal bilgilerin amaçlarının sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile ilişkili olduğunu, sosyal bilgilerin sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür (Azrak, 2022).

Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için 2030 yılına kadar uygulanması amaçlanan 17 hedef belirlenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda; her yaş için sağlıklı ve kaliteli bir yaşamın güvence altına alınması, herkes için nitelikli eğitim ve yaşam boyu eğitimin sağlanması, toplum içinde kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir enerjilere ulaşımın sağlanması, ekonomik büyümenin ve istihdamın desteklenmesi, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmenin desteklenmesi, ülkeler

arasında ve içinde eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarının oluşturulması, iklim değişiklikleri ile mücadele edilmesi, okyanus ve denizlerin korunarak sürdürülebilir kılınması, kara sistemlerinin korunması, herkes için barışın ve adaletin sağlanması, amaçlar doğrultusunda küresel ortaklıkların oluşturulması belirlenmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesinde belirlenmiş olan bu amaçların sosyal bilgiler dersinin amaçlarından olması sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde sosyal bilgilerin etkili bir ders olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sürdürülebilir kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma içerdiği ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları ile çekirdek aile kurumundan geniş topluma kadar tüm halkın refahının arttırılması için gereken kalkınma çabalarını ve izlenmesi gereken kalkınma stratejilerini takip etmektir. Sürdürülebilir kalkınma, gelecek kuşakları da düşünmek ve bugünkü toplumun sahip olduğu kaynaklara gelecek kuşakların da eşit bir şekilde sahip olmalarını sağlayacak koşulların oluşturulmaya çalışılmasıdır (Gürlük, 2010). Sosyal bilgilerin yetiştirmeyi amaçladığı etkin vatandaş toplum şartlarına uygun özelliklere sahip bireyler olduğundan sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlayan bireylerin topluma kazandırılması önemlidir.

Sosyal bilgiler dersinin kazandırmayı amaçladığı bilgi, beceri ve değerlerin yer aldığı öğretim programında yer alan kazanımlar bireylere sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin boyutları da içermektedir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 2024 yılında yenilenmiş olup yeni program kademeli olarak 2024-2025 öğretim yılından itibaren 5. sınıflarda okutulmaya başlanacaktır. 2023 programı ise 2024-2025 öğretim yılında 6. ve 7. sınıflarda okutulmaya devam edilecektir. Bu doğrultuda 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na bakıldığında programın özel amaçlarında sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan ilgili olarak doğal çevrenin ve kaynaklarının sınırlı olduğunun farkına varılması ile sürdürülebilir çevre anlayışının oluşturulmasıyla doğal kaynakların korunmasına ile ilgili amaca yer verilmiştir. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ise programın özel amaçlarında sürdürülebilir kalkınmanın daha geniş kapsamlı ele alındığı ve sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan ilişkili olduğu insanın yerel küresel boyuta sürdürülebilir bir yaşamın gerçekleştirilmesi için doğal ve beşeri çevre arasındaki etkileşimleri sorgulamaları amacına yer verildiği görülmüştür. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ek olarak toplumsal birliğin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına

önem verilerek sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan ilişkili olarak toplumsal sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkıda bulunmada kendini ve toplumsal rollerini bilerek gelişim ve değişime açık bireyler olmaları amacı ile toplumsal sürdürülebilirliğin devam ettirilmesinde etkili iletişim becerilerine sahip olunarak olumlu iletişim becerileri geliştirilmesi amaçlarına yer verilmiştir (MEB, 2023; MEB, 2024).

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan özel amaçlarda sürdürülebilir kalkınmayla dolaylı olarak da ilişkilendirilebilecek birçok amaç bulunmaktadır. 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sosyal bilgilerin bireylerin sorumluluk sahibi olmalarını, yasalar önünde herkesin eşit olduğunu bilmelerini, toplumda milli bilince sahip vatandaşlar olmalarını, kültürel mirası korumaları ve geliştirmelerini, milli ekonomi kavramlarının önemini kavramalarını, toplumsal sorunlarda çözüm önerileri geliştirmeleri, demokratik uygulamaları bilmelerini ve çeşitli konulara duyarlı olmalarını amaçlanması sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilidir. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan özel amaçların ise 2023 programına göre sürdürülebilir kalkınma ile olan ilişkisinin detaylandırıldığı ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olan amaçların sayısının arttırıldığı görülmektedir. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sosyal bilgilerin bireylerin haklarını ve sorumluluklarını bilmelerini, milli bilince sahip olmalarını, doğal kaynakların korunmasında sorumluluk sahibi olmalarını, milli bilince sahip olmalarını, doğal kaynakların korunmasında sorumluluk sahibi olmalarını, gerçekleşen afetlerin etkilerinin azaltılabilmesinde öngörü sahibi olmalarını, bölgesel ve küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolünü bilmelerini, ortak kültürel mirasın korunma ve geliştirilmesinde sorumluluk sahibi olmalarını, demokratik katılım süreçlerinde etkili olmalarını, ekonomik kavramlar ve faaliyetlere dair çözümlemeler yapabilmelerini, teknoloji gelişmelerin toplumsal hayata etkilerini belirlemelerini, sosyal bilimler doğrultusunda toplumsal sorunlara çözümler üretebilmelerini amaçlaması sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilidir. 2024 programında, 2023 programında göre sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olarak doğal kaynakların korunmasında sorumluluk sahibi olunmasında, doğal afetlerin etkilerinin azaltılabilmesinde ortak mirasın korunmasında ve teknolojik gelişmelerin toplumsal hayata etkilerinin belirlenmesine uygun amaçların eklendiği görülmektedir (MEB, 2023; MEB, 2024)

Sosyal bilgiler bireylere çeşitli beceri ve değerleri kazandırmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde bireylerin sahip olması gereken beceri ve değerler bağlamında da sosyal bilgiler dersi ile sürdürülebilir kalkınma ilişkisi programda görülmektedir. Bu doğrultuda 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirilebilecek; *“çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, hukuk okuryazarlığı, iletişim, iş birliği, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, problem çözme, sosyal katılım, zaman ve kronolojiyi algılama”* becerilerine yer verilmiştir. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ise kavramsal ve alan becerilerin yerine sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirilebilecek ve programda; *“Sosyal öğrenme becerileri, duygularını yönetmek, empati yapmak, destekleyici ilişkiler kurmak ve sağlıklı bir benlik geliştirmek için gerekli bilgi, beceri ve eğilimler bütününü ifade etmektedir.”* şeklinde ifade edilen sosyal-duygusal öğrenme becerilerine yer verilmiştir. Sosyal-duygusal öğrenme becerileri doğrultusunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda bireylerin benlik alanında kendilerini tanımaları, yönetmeleri ve düzenlemeleri; sosyal hayatlarında iletişim, iş birliği ve sosyal farkındalık becerilerine sahip olmaları; ortak alanda sorumluluk sahibi, uyumlu ve esnek olmaları becerileri ifade edilmiştir. Sosyal-duygusal öğrenme becerilerinin programda yer alma amacının ve topluma kazandırmak istediği özellikte bireylerin sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olduğu görülmektedir. Program doğrultusunda eğitim faaliyetleri içerisinde sosyal bilgiler dersinin bireylere kazandıracığı sosyal-duygusal becerilerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkili olacağını söylemek mümkündür (MEB, 2023; MEB, 2024).

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 2023 programına göre okuryazarlık becerilerine daha detaylı olarak yer verildiği ve bu becerilerin sayısının oldukça arttırıldığı görülmektedir. Programda bireylerin yaşamlarında meydana gelen değişimler doğrultusunda yaşanan yeniliklere uyum sağlamaları, değişimleri fark edebilmeleri ve yaşanan teknolojik yenilikleri kullanabilmeleri amacıyla sosyal yaşam becerilerini geliştiren; *“sürdürülebilirlik okuryazarlığı, görsel okuryazarlığı, sanat okuryazarlığı, finansal okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, vatandaşlık okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, veri okuryazarlığı, kültür okuryazarlığı”* okuryazarlık becerilerine yer verilmiştir. 2023 ve 2024 öğretim programlarında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirilen ortak okuryazarlık becerileri olsa da 2024 programında bu okuryazarlık becerilerine yenilerinin eklendiği görülmektedir. 2024 programında sürdürülebilir

kalkınmanın birçok alanıyla ilişkilendirilebilecek okuryazarlık becerileri bulunmaktadır. Bu okuryazarlık becerilerinden ise sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan ilişkili olan “sürdürülebilirlik okuryazarlığı” becerisinin de programda yer aldığı görülmektedir. Programda yer alan bu okuryazarlık becerisi sosyal bilgiler dersi ile bireylere kazandırılması günümüzde önemi oldukça artan ve gelecek adına gerekli olan sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde sürdürülebilir kalkınma anlayışına sahip bireylerin yetiştirilmesinde etkili olacaktır. Sürdürülebilir kalkınmanın ihtiyaç olduğunun farkına varan bireylerin topluma kazandırılmasında, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasının sağlanmasında, birçok alanda sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesinde ve gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir dünya bırakılmasında sürdürülebilirlik okuryazarlığı önemli bir beceri olmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kapsamı oldukça geniş bir kavramdır. Bu yüzden bireylerin birçok alana dair bilgi sahibi olması gerekmektedir. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan okuryazarlık becerileri de sürdürülebilir kalkınma dahil olmak üzere birçok alana dair bilgi sahibi bireylerin yetiştirilmesinde etkili olacaktır (MEB, 2024).

Sosyal bilgiler dersi bireylere sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin değerlerin de kazandırıldığı bir derstir. Bu doğrultuda 2023 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan ve sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilendirilebilecek; “adalet, barış, dayanışma, duyarlılık, eşitlik, özgürlük, saygı, sorumluluk, tasarruf, yardımseverlik, vatanseverlik” değerleri yer almaktadır. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda ise sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili; “adalet, duyarlılık, mahremiyet, özgürlük, sağlıklı yaşam, saygı, sorumluluk, tasarruf, temizlik, yardımseverlik” değerlerinin yer aldığı görülmektedir. 2024 programında 2023 programına göre sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olan barış, dayanışma ve eşitlik gibi önemli değerlerin yer almadığı görülmektedir. Bununla birlikte sürdürülebilir kalkınma kapsamında hakların devamlılığının sağlanmasına dair mahremiyet, temel ihtiyaçlardan biri olan sağlık ihtiyacına dair sağlıklı yaşam ve çevre kirliliğinin önlenmesine dair temizlik değerlerinin eklendiği ve sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olduğu görülmektedir (MEB, 2023; MEB, 2024).

Sosyal bilgiler dersinde kazandırılmak istenen amaçlar, beceriler ve değerler öğrenme alanlarıyla da ilişkilidir. Bu doğrultuda 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 7 öğrenme alanı yer almaktadır. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda ise öğrenme alanlarının sayısı 6’ya düşürülmüştür. İki programda da

öğrenme alanlarında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili içerikler bulunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmaya dair 2023 programında “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanında bireylerin kimlik kazanma süreçlerindeki mekânsal, tarihi ve kültürel faktörlerin etkilerini disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirilmesini sağladığı ifade edilmiştir. 2024 programında bu öğrenme alanına benzer olarak “*Birlikte Yaşamak*” öğrenme alanında sürdürülebilir kalkınma ile ilgili öğrencilerin yaşadıkları toplumu tanıyarak rollerinin, haklarının ve sorumluluklarının farkına varmaları, toplum içerisinde farklılıklara saygı duymaları, toplumsal birliğin sağlanabilmesi için yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinde bulunmaları kazanımlarının sağlanması konuları yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınmaya dair 2023 programında “*Kültür ve Miras*” öğrenme alanında kültürün korunarak geliştirilmesi amacıyla milli bir bilinç oluşturulduğuna, kültürümüzün kültürel çeşitliliğin sağlanmasına katkısının olduğunun kavratılması belirtilmiştir. 2024 programında bu öğrenme alanına benzer olarak “*Ortak Mirasımız*” öğrenme alanında sürdürülebilir kalkınma ile aile tarihi, ortak kültürel miras, medeniyetlerin ortak kültürel mirasa katkıları, ilk devletlerin medeniyete katkıları ve eski devletlerin kültür ve medeniyetleri konuları ilişkilidir. Sürdürülebilir kalkınmaya dair 2023 programında “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*” öğrenme alanında çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama becerileri doğrultusunda bireylerin çevreyle olan etkileşimleri ve bu etkileşimin nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmaktadır. 2024 programında bu öğrenme alanına benzer olarak “*Evimiz Dünya*” öğrenme alanında afetlerin etkilerinin azaltılması, ülkemizin komşu ülkelerle ilişkileri, küreselleşmenin meydana getirmiş olduğu değişimler, küresel sorunların çözümünde ülkemizin rolünün belirlenmesi sürdürülebilir kalkınmayla ilişkili konulardır. Sürdürülebilir kalkınmaya dair 2023 programında “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*” öğrenme alanında yaşanan teknolojik gelişmelerin toplumsal etkileri üzerinde durularak bazı teknolojik gelişmelerin de doğaya verdiği ve zararların tartışıldığı belirtilmiştir. 2024 programında bu öğrenme alanına benzer olarak “*Teknoloji ve Sosyal Bilimler*” öğrenme alanında teknolojik ürünlerin bilinçli kullanılması, teknolojik buluşların ve ürünlerin toplum yaşamına etkileri, teknolojinin kültüre etkisi, buluşlarla ilgili haklar, toplumsal sorunların çözümü ile ilgili konular sürdürülebilir kalkınmayla ilişkilidir. Sürdürülebilir kalkınmaya dair 2023 programında “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” öğrenme alanının ekonomi ile ilişkili olduğu belirtilerek bireylerin bilinçli tüketicilik becerileri doğrultusunda sınırlı olan kaynakların korunmasının önemini benimsemelerine ve üretim, dağıtım ve tüketim kavramlarını öğrenmelerine değinilmiştir.

2024 programında bu öğrenme alanına benzer olarak “*Hayatımızdaki Ekonomi*” öğrenme alanında sürdürülebilir kalkınma ile ilgili doğal kaynakların sınırlı olması, kaynakların etkili kullanılmasının etkileri, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, meslekler ile ekonomik faaliyetlerin ilişkisi, yatırım ve pazarlama faaliyetleri, kalkınma hareketleri konularına yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmaya dair 2023 programında “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanında toplumda var olan grupların yapısı ve devamlılığı üzerinde durulmuştur. Bireylerin toplumsal sorunların çözümlerini anlamaları, haklarının nasıl korunduğunu fark etmelerine ve yönetimi etkilemek için katılım sağlamalarında hangi yolların olduğu üzerinde durulmuştur. 2024 programında bu öğrenme alanına benzer olarak “*Yaşayan Demokrasimiz*” öğrenme alanında sürdürülebilir kalkınma ile ilgili demokratik katılımın önemi, etkin vatandaşlık özellikleri, toplumsal sorunların çözülmesi, toplumsal düzenin sürdürülmesinde hakların ve sorumlulukların önemi, hakların kullanılmasında teknolojik gelişmelerin etkisi konuları yer almaktadır. 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 2024 programında farklı olarak “*Küresel Bağlantılar*” öğrenme alanı bulunmaktadır. Bu öğrenme alanı ile bireylerin ülkeler arasındaki ilişkileri kavrayarak gelişen dünyada sorunlara çözümler üretebilen sorumlu vatandaşlar olarak yetiştirilmelerine vurgu yapılmıştır. 2024 programında ise bu öğrenme alanında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili konuların “*Evimiz Dünya*” öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir (MEB, 2023; MEB, 2024).

2.2.4. Sosyal bilgiler dersinde bir öğretim materyali olarak ders kitabı kullanımının önemi

Zamanla mekanların değişmesi, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yaşanması eğitim alanında kullanılan materyallerin de değişmesine ve gelişmesine sebep olmaktadır. Fakat geçmişten günümüze eğitim sistemi içerisinde öğretim faaliyetlerinin sağlanmasında ders kitapları vazgeçilmez öğretim materyalleri olmuştur. Ders kitaplarının zaman içerisinde dönemin programına uygun olarak içeriği değişmiş olsa da öğrenciler ve öğretmenler için en çok ihtiyaç duyulan öğretim materyali olarak vazgeçilmez oluşunu hep korumuştur. Bunun en temel nedenlerinden biri öğretmenlerin eğitim sürecinde ders kitaplarını temel bir kaynak olarak kullanmalarındır. Öğrenciler için de bilgiye ulaşabilmek için başvuru ilk kaynak ders kitapları olmaktadır. Bu doğrultuda da ders kitaplarının öğretmenlere yardımcı kaynak, öğrenciler için bilgiye ulaşma materyali olduğu söylenebilir. Ülkeler belirledikleri eğitim politikaları doğrultusunda koydukları hedeflere ulaşabilecek nesillerin yetişmesini amaçlar. Bu

doğrultuda ders kitaplarının titizlikle seçilmesi gerekmektedir. Nitekim öğretmenlerin ve öğrencilerin eğitimde vazgeçilmez kaynaklarından olan ders kitapları ülkemizde Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren büyük öneme sahip olmuştur. Zamanla değişen programlar ve yönetmelikler de ders kitaplarının hazırlanmasında etkili olmuştur (Ulusoy, 2015).

Ders kitaplarının en önemli özelliklerinden biri öğrencilerin düzeyine uygun yazılmış olmasıdır. Bu doğrultuda kitapların planlanmasından yazılmasına ve basılıp kullanılmasına kadar geçen süreçlerde öğrencilerinin yaş seviyeleri ve her yaş seviyesinin getirdiği pedagojik beklentileri göz önünde bulundurulur. Kitaptaki anlatımların, bilgilerin ve görsellerin öğrencilerin yaş seviyelerine uygun bir şekilde kitaplara yerleştirilmesi önem taşımaktadır. Çünkü ders kitapları öğrencilerde ilk algılama ve kavramsallaştırma sürecini oluşturarak bilgilerin alt yapısının ve becerilerin kazanımının çerçevesini oluşturur. Ders kitapları bir alana dair sadece bilgi sağlamakla kalmayacağı gibi o alana dair bilimsel metodolojinin, problem çözmeye ilişkin yöntemlerin öğrenciye kazandırılmasını sağlar. Ders kitapları bir ülkenin benimsemiş olduğu eğitimin felsefesini ve öğrenme anlayışını yansıtan, öğrenme ve öğretme kavramlarının anlamlandırılmasını da sağlayan materyallerdir. Ülkelerin benimsemiş olduğu felsefe doğrultusunda oluşan öğrenme anlayışı ders kitaplarında bilginin sunulma şeklini, öğrencilere becerilerin kazandırılmasını, öğretme-öğrenme sürecinde öğrencinin ve öğretmenin rolünün belirlenmesini sağlar (Kabapınar, 2015).

Nitelikli bir ders kitabının eğitim sürecinde sağladığı birçok yarar vardır. Ders kitapları eğitim sürecinde kullanılabilecek diğer materyallerin de iyi bir hale gelmesini destekleyebilir. Çünkü öğrenciler kendi çalışma hızlarına göre ders kitaplarının istedikleri bölümünde durarak başka kaynaklara da başvurabilirler. Bu şekilde öğrenciler kendi okuma hızlarına ve becerilerine göre öğrenme gerçekleştirerek öğrencilere bireyselleştirilmiş bir eğitim olanağı sağlayabilirler. Ders kitapları taşınabilirlik açısından avantajlı kaynaklar olduğundan öğrencilerin her yerde ve her zaman çalışabilmelerine imkân sağlar. İncelenebilmesi açısından kolaylık sağladığı gibi ders kitapları gelecekte de incelenebilmek için doküman belge olarak saklanabilir. Ders kitaplarında çeşitli sanat eserlerine, fotoğraflara ve hareketsiz resimlere renkli veya siyah-beyaz şekilde yer verilebilir. Ekonomik bir şekilde bastırılarak çoğaltılabilen ders kitapları, öğretimde bir

destek ve öğretim aracı olarak kullanılarak öğrenmenin daha etkili bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlarlar (Kaya, 2006).

Sosyal bilgilerin bireye kazandırmayı amaçladıkları doğrultusunda öğretim programında kazanımlar, beceriler ve değerler bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan kazanımların, becerilerin ve değerlerin bireylere kazandırılmasında da sosyal bilgiler ders kitapları etkili olmaktadır (Tay, 2005). Ders kitapları öğretim programında yer alan soyut amaçların somutlaştırılmasını, bireylerde bilgilerinin alt yapısının oluşturulması ve becerilerin kazandırılma çerçevesinin oluşturulmasını sağlayan materyallerdir (Karapınar 2006 Aktaran Kuzucu, 2018).

Sosyal bilgiler dersinin temel kaynağı olan ders kitaplarında, amaçları gerçekleştirebilmede kazanım ve içerik boyutları önemlidir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında içerik, sosyal bilgiler dersinin kazanımları, becerileri ve değerleri çerçevesinde birey ve toplum yararı düşünülerek yansıtılmalıdır. Sosyal bilgiler ders kitaplarına içerik doğru, güvenilir ve güncel olacak şekilde yansıtılarak bilgiye ulaşma, kullanma ve üretme temelini oluşturmalıdır. Bu doğrultuda hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabı yenilikçi düşünmeye teşvik sağlayarak yeni bilgilerin ve düşüncelerin oluşturulmasına katkı sağlar. Sosyal bilgiler dersi disiplinler arası yapıda bir derstir. Bu özelliği doğrultusunda da sosyal bilgiler ders kitapları hazırlanırken tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji başta olarak diğer sosyal bilimler de ele alınmalıdır. Öğretim programı doğrultusunda ders kitabında bu disiplinlerin konularına, bilimsel düşünce süreçlerine, beceri ve değerlerine, konunun temel kavramlarına yer verilmelidir (Demir ve Ünal, 2022).

Öğrencilerin bir konuyla ilgili ön yargılarından ve normatif önermelerden uzak durmalarını ve bu şekilde konuya dair farklı bakış açıları oluşturulmasını sağlarken ders kitaplarından yararlanılır. Sosyal bilgiler ders kitapları öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı sorumluluklarını ve görevlerini öğrenmelerini sağlayarak milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri kazanmalarına destek olur. Öğretim programları doğrultusunda hazırlanarak Türk Milli Eğitiminin belirlediği amaçlara, hitap ettiği kurumun amaçlarına, Atatürk İlke ve İnkılapları ile ilgili olan konulara ve Talim ve Terbiye Kurulu'nun aldığı kararlara uygunluk gösterir. Öğretim programının bireylere kazandırmayı amaçladığı değerlerin, tutumların ve yetkinliklerin doğrultusunda oluşturulan sosyal bilgiler ders kitapları, konular hazırlanırken öğrencilerin ilgilerini,

yeteneklerini ve ihtiyaçlarını ön planda tutarak merkeze alındığı ğretmen rehberliğinde gerçekleştirilen etkinlikleri içerir. Bununla birlikte sosyal bilgiler ders kitaplarında konuları destekleyici resimlere, grafiklere, karikatürlere, fotoğraflara, birinci elden kanıt olarak kullanılacak mektup ve anılara yer verilerek dersin daha da zevkli bir hale getirilmesi sağlanmalıdır. Kullanılacak görsellerin öğrencilerin duyuşsal ve bilişsel açıdan seviyelerine uygunluğuyla birlikte kitaba basılmasına ve kitabın genel baskısına da dikkat edilmelidir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında anlatımın daha iyi sağlanabilmesi için dil çok iyi kullanılmalı ve kitapta bulunan paragraflar arasındaki geçişin uygun bir şekilde olması gerekmektedir (Ulusoy, 2015).

Sosyal bilgiler ders kitapları da ğretim programında yer alan içeriğe göre hazırlanan ve sosyal bilgilerin amaçlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan bir ğretim materyalidir. Sosyal bilgilerin öğrenme alanları ile bilgi, beceri ve değerleri bireylere kazandırmasında oluşturduğu içeriğin ders kitaplarında yer alması doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın da sosyal bilgiler ders kitaplarında yer aldığını söylemek mümkündür. Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik boyutlarının kavratılmasını sağlamasında etkili olan çeşitli bilgiler, görseller, etkinlikler vb. şekilde içerik yer alabileceği ifade edilebilir. Gerçekleştirilen alışma ile sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarından çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumları ortaya konulmaktadır.

2.3. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yurt dışında ve yurt içinde yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.3.1. Yurt dışında yapılan araştırmalar

Alelaimat ve Taha (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Ürdün’de 10. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının sürdürülebilir kalkınmanın değerleri açısından incelenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın 2002-2010 yılları arasındaki sosyal bilgiler programında bulunması gereken işlevsel özelliklerinin belirlenmesini amaçlanmıştır. Çalışmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınma değerlerinden aidiyet ve sadakat değerlerinin en fazla görülmesiyle birlikte sırasıyla ekonomik değerlerin, toplumsal değerlerin ve hoşgörü değerinin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Borg vd. (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin kavram algılarının kendi disiplinlerine ve deneyimlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan farklı branşlara sahip öğretmenlere 23 maddelik anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma kavramını algılamalarının branşlarına göre farklılaştığı, mesleki deneyimlerine göre ise farklılık göstermediğı görölmüştür. Öğretmenlerin üç boyut arasında bütünsel bir anlayışa sahip olmadıkları ve öğretmenlerin çocuğunun sürdürülebilir kalkınma eğıtimine ihtiyaç duyduğı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Yusuf vd. (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından değerlendirilen Nijerya'daki sosyal bilgiler öğretim programının sürdürülebilir kalkınma ağısından yeterliliğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmaya 109 tanesi erkek ve 197 tanesi kadın olmak üzere toplam 306 sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır. Araştırmada tanımlayıcı anket tasarımı benimsenmiştir. Araştırmada verilerin toplanması amacıyla öğretmenlere araştırmacı tarafından tasarlanan anket uygulanmıştır. Verilerin analiz edilmesinde tanımlayıcı istatistikler ve ki-kare kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Nijerya'daki sosyal bilgiler öğretim programında sürdürülebilir kalkınmanın sınırlı olduğı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin değerlendirmelerinde cinsiyetlerinin araştırma sonucunu etkilemediğı, eğıtim kalitesinin ve deneyimlerinin etkili olduğı görölmüştür.

Ifegbesan, Lawal ve Rampedi (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Nijerya'da üniversitelerdeki eğıtim faköltelerinde sosyal bilgiler öğretmen eğıtim programında sürdürülebilirlik temalarına ve kavramlarına yer verilme durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma ile elde edilen verilerin analiz edilmesinde içerik analizi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmen eğıtim programının sürdürülebilirlik temaları ve kavramları ağısından sınırlı içeriğe sahip olduğı görölmüştür. Öğretmen eğıtim programında sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konuların öğretilebileceğı derslerin de çoğunun seçmeli dersler olduğı sonucuna ulaşılmıştır.

Olayinka (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Nijerya'nın Ondo eyaletinde seçilmiş olan ortaokullarda sosyal bilgiler dersi öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma kavramlarına ilişkin bilgi, tutum ve uygulama düzeylerinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada tanımlayıcı nicel araştırma tasarımı kullanılmıştır.

Araştırmada katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi uygulanarak Ondo eyaletinde 18 tane ortaokul seçilmiştir. Okulların her birinde rastgele örnekleme yönteminin kullanımıyla seçilen 30 öğrenci doğrultusunda araştırmada toplam 540 öğrenci katılımcı olarak belirlenmiştir. Araştırmada verilerin toplanmasında öğrencilere anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma kavramlarına dair bilgi, tutum ve uygulamalarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Obro (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmada 21. yüzyılda yaşanan Covid-19 salgını gibi zorlukların aşılmasında Nijerya’da sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için sosyal bilgiler dersinde kaliteli eğitimin sağlanmasında İnternet kullanımının tartışılması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada sürdürülebilir kalkınmaya dair kaliteli bir eğitimin gerçekleştirilebilmesinde sosyal bilgiler dersinde İnternet kullanılabileceği, Nijerya’da İnternet aracılığıyla sürdürülebilir kalkınma sürecinin ve yolunun geliştirileceği belirtilmiştir. Nijerya’da İnternet kullanımının Covid-19 sonrası dönemde sürdürülebilir kalkınmaya dair kaliteli eğitimde sosyal bilgiler eğitiminin iyileştirilmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise İnternet kullanımına dair hizmet içi eğitime tabi tutulması gerektiği ifade edilmiştir.

Ullah ve Ali (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sürdürülebilir kalkınma için gerçekleştirilecek eğitim olgusunda sosyal bilgiler dersi öğretim programının etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Araştırmada katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme tekniği kullanılarak 5 sosyal bilgiler uzmanı katılımcı olarak belirlenmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında da yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde insanlar, gezegenler, refah, barış ve ortaklık olmak üzere belirlenen 5 tema doğrultusunda tematik analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda kullanılmakta olan sosyal bilgiler öğretim programının 6, 7 ve 8. sınıf bölümlerinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili değerleri içerdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Lilian (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sürdürülebilir kalkınmaya dair eğitimin sosyal bilgiler dersi öğretim programlarına entegre edilme durumunun belirlenmesi, sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlerin

öğrencilere kazandırılmasında sosyal bilgiler öğretim programının ne ölçüde etkili olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada sistematik inceleme gerçekleştirilmiştir. Sistematik inceleme ile 2002-2015 yılları arasında sürdürülebilir kalkınma eğitimini destekleyen kanıtlar sunulmuştur. Araştırmada sosyal bilgiler dersi öğretim programının değerlendirilmesi amacıyla nitel veriler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretim programının sürdürülebilir kalkınma değerlerine uygun olarak geliştirilmesi ile vatandaş yetiştirilmesine katkı sağladığına ulaşılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın bilgi, beceri, tutum ve değerlerinin sosyal bilgiler dersi aracılığıyla öğretildiği sonucu elde edilmiştir. Sosyal bilgiler programındaki probleme dayalı, araştırmaya dayalı ve yansıtıcı öğrenme yaklaşımlarının sürdürülebilir kalkınma eğitimi için de etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Rawadieh ve Saleem (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Katar'da kullanılan sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın yerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada içerik analizi metodolojisi kullanılmıştır. Araştırmanın veri kaynaklarını Katar'da devlet okullarında 3. sınıftan 10. sınıfa kadar kullanılan sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanmasında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili 140 kavram sosyal ve kültür, çevre, ekonomi, politika, teknoloji ve bilgi şeklinde verilen beş alan kapsamında ele alınarak sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili 140 kavramdan 94 tanesine yer verildiği görülmüştür. Araştırmada belirlenen alanlar ile ilgili sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal ve kültürel alandaki kavramların %53,84, çevre alanındaki kavramların %17,93, ekonomi alanındaki kavramların %16,38, politika alanındaki kavramların %10,84, teknoloji ve bilgi alanındaki kavramların da %1,01 şeklinde dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Rehan vd. (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Pakistan'da 1. sınıf seviyesinden 5. sınıf seviyesine kadar kullanılan sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma ve ahlaki değerler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmada verilerin toplanması amacıyla sürdürülebilir kalkınma ve ahlaki değer unsurları ile ilgili temaların yer aldığı kontrol listesi geliştirilmiştir. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir

kalkınma hedeflerine yeterince yer verildiği görülmüştür. Sosyal bilgiler ders kitaplarında barış, adalet, çeşitlilik, bütünlük, iyi sağlık ve refah olmak üzere birçok değer yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada ahlaki değerlerin bazı bölümlerde çok sayıda yer alması doğrultusunda sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğinin güncellenmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Shehata vd. (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ortaokul ikinci sınıf sosyal bilgiler öğretim programının sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ışığında geliştirilmesi ve geliştirilen programın çevresel becerilerin ve değerlerin geliştirilmesi üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada deneysel yaklaşım kullanılmıştır. Araştırmada deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Araştırmanın verilerinin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından sürdürülebilir kalkınma boyutları listesi, çevresel beceri listesi, çevresel değerler listesi, çevresel beceri testi, çevresel değerler ölçüsü geliştirilmiştir. Araştırma sonucunda sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ışığında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programının çevresel beceri ve değerlerin kazandırılmasına yönelik kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde öğretmenlerin ve öğrencilerin sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin algılarının, sürdürülebilir kalkınma eğitiminde kullanılabilecek öğretim yöntemlerinin belirlendiği araştırmalar olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğretim programının sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelendiği; sosyal bilgiler ders kitaplarının da sürdürülebilir kalkınma değerleri, hedefleri ve kavramları kapsamında incelendiği araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı doğrultusunda bakıldığında sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yer verilme durumunun incelendiği araştırmaya rastlanmamıştır.

2.3.2. Yurt içinde yapılan araştırmalar

Aydoğan (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili kazanımların öğretilmesine dair görüşlerinin, kazanımları öğretirken kullandıkları yöntemlerin, kullandıkları yöntemleri tercih etme nedenlerinin, kullandıkları araç-gereçlerin, kendi yeterlilikleri ve öğrencilerin kavrama düzeyleri ile ilişkili görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya Niğde’de ilköğretim okullarında görev alan 77 sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır. Verilerin toplanmasında

anket kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendi yeterlilikleri ile öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili kazanımları kavrama düzeyleri arasında ilişkinin olmadığı görüşünde oldukları tespit edilmiştir.

Türer (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmada fen bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya dair farkındalıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya dördüncü sınıfta öğrenim gören fen bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretmen adayların rastgele seçilen 183 kişi katılmıştır. Araştırmada verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen “Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalık Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya dair farkındalıklarının olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomi ve sosyal olmak üzere üç boyutuna dair farkındalığın belirlenmesinde öğretmen adaylarının en çok sosyal boyuta dair farkındalıklarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya ve Tomal (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın temel öğelerinin ve kazanımlarının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelenerek sürdürülebilir kalkınma eğitimi için sosyal bilgiler eğitiminin öneminin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi benimsenmiştir. Araştırma örneklemini 6 ve 7. sınıflar için hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı oluşturmuştur. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda kültürel sürdürülebilirliğin, doğal kaynakların sürdürülebilir olarak kullanılmasının, sürdürülebilir barışın, yaşam alanlarının sürdürülebilmesinin, toprakların sürdürülebilirliğinin sağlanmasının daha fazla yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma ile programın sürdürülebilir kalkınma eğitime katkı sağlayacağı belirlense de eksik yanlarının da olduğu ifade edilmiştir.

Demirbaş (2015) çalışmasında öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya dair farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amaçlamıştır. Araştırmada betimsel nitelikli tarama modeli benimsenmiştir. Araştırmanın katılımcılarını Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesinde farklı bölümlerinde öğrenim gören 293 tanesi kız ve 211 tanesi erkek olmak üzere 504 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanması amacıyla "Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalık Ölçeği" uygulanmıştır. Araştırma sonucunda bölümlere göre öğretmen adaylarının çevresel etik ve toplumsal-

sosyal alanlarında farkındalıklarının yüksek, çevresel ekonomik farkındalıklarının orta düzeyde olduğu görülmüştür. Araştırmada sürdürülebilir kalkınmaya dair farkındalığın ve toplumsal-sosyal faktör açısından farkındalığın düşük olduğu bölümlerden birinin de Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dinç ve Acun (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler dersinde ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olan konuların öğretilmesinde güncel olaylardan hangi amaçlarla yararlanılabileceğine ve nasıl kullanılabileceğine dair öğretmen görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmanın katılımcıları Uşak ve Aydın illerindeki çeşitli okullarda görev yapan 13 sosyal bilgiler dersi öğretmenidir. Araştırmada verilerin toplanması amacıyla sekiz sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde betimsel analiz uygulanmıştır. Araştırmada öğretmenlerin ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konularda güncel olaylardan yararlanmaya önem verdikleri; sosyal bilgiler dersinde ekonomi ile ilgili ithalat, ihracat ve madenler konularının öğretiminde güncel olaylardan yararlandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Bulut ve Çakmak (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sürdürülebilir kalkınma eğitiminin öğretmenler ve uzmanlar perspektifinden öğretmen yeterliliği ve sosyal bilgiler öğretim programı temel alınarak sürdürülebilir bir çevrenin oluşturulması bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel ve nicel yöntemleri içeren karma araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmanın katılımcılarını Türkçe, sosyal bilgiler, okul öncesi ve fen bilgisi eğitiminde görev yapan 10 öğretim üyesi oluşturmuştur. Araştırma verilerinin toplanmasında “Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimine Yönelik İnançlar Ölçeği” uygulanmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde ANOVA testi ve içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların branşlarının sürdürülebilir kalkınmaya dair inançlarına etkisinin olmadığı görülmüştür. Araştırma ile uzmanların sürdürülebilir kalkınma eğitiminin gerekliliğine ve önemine vurgu yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Demir ve Atasoy (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’ndaki kazanımlar sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi benimsenmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda sınıf

düzeylerine dair kazanımlar ile ilgili 4. sınıf düzeyinde 21, 5. sınıf düzeyinde 24, 6. sınıf düzeyinde 20 ve 7. sınıf düzeyinde 18 kazanımın sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Acar (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya dair farkındalıklarının, inanç düzeylerinin ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümü son sınıfta öğrenim gören 59 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırma verilerinin toplanmasında “Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalığını Belirleme Ölçeği”, “Sürdürülebilir Kalkınma Eğitime Yönelik İnançlar Ölçeği” ve görüşme formları kullanılmıştır. Araştırma sonucunda uygulanan sürdürülebilir kalkınma eğitimi doğrultusunda elde edilen nicel verilerde öğretmen adaylarının farkındalıklarının arttığı, inanç düzeylerinde ise değişikliğin olmadığı görülmüştür. Araştırmada elde edilen nitel veriler doğrultusunda öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma kavramına dair olumlu bakış açıları geliştirdikleri, bilinç ve farkındalık kazandıkları tespit edilmiştir.

Biçer (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğretmen eğitiminde sürdürülebilir kalkınma eğitiminin yerinin ve öneminin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan olgubilim benimsenmiştir. Araştırmanın katılımcılarını 2020-2021 eğitim-öğretim yılında farklı üniversitelerde görev yapan 12 uzman akademisyenler grubu oluşturmuştur. Araştırma verilerinin toplanmasında yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz uygulanmıştır. Araştırma sonucunda doğal kaynakların tükenmeye başlamasının sürdürülebilir kalkınma eğitiminin önemini arttırdığı, eğitim yoluyla sürdürülebilir kalkınmaya dair farkındalığının arttırılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen eğitiminde sürdürülebilir kalkınma eğitiminin tam olarak yansıtamadığı ve sürdürülebilir kalkınma eğitiminin uygulamalı derslerle yer verilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Azrak (2022) tarafından araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınmaya dair görüşlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmada karma araştırma desenlerinden keşfedici sıralı desen

benimsenmiştir. Araştırmanın nitel aşamasının katılımcıları maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılarak Eskişehir’de görev yapan 12 tane sosyal bilgiler öğretmeni ve 13 tane 8. sınıf öğrencisi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın nicel aşamasının katılımcıları 146 tane sosyal bilgiler öğretmeni ve 556 tane 8. sınıf öğrencisi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın nicel verilerinin toplanmasında anket, nitel verilerinin toplanmasında yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınmanın öğrencilere kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin etkili olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konuları sosyal bilgiler dersinde öğrenebildiklerini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yalçın (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’ndaki özel amaçların, becerilerin, değerlerin ve kazanımların Birleşmiş Milletler 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi benimsenmiştir. Araştırma verileri betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan amaçların, becerilerin, değerlerin ve kazanımların 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile uyumlu olduğu görülmüştür. Araştırmada 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden olan enerji kaynaklarının erişilebilir olmasının Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile daha az uyuşan hedeflerden biri olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda sürdürülebilir kalkınmanın öneminin artmasıyla da öğretim programında 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerine daha fazla yer verilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Bayram ve Çengelci Köse (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincine yer verilme durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olan doküman incelemesi benimsenmiştir. Araştırmanın veri kaynağını 2020-2021 eğitim-öğretim yılında kullanılması amaçlanan 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilincine yer verildiği tespit edilse de bu içeriğin sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılmasında yeterli olmadığı görülmüştür. Araştırma sonucunda sürdürülebilirlik bilincinin

kazandırılmasına dair sosyal bilgiler ders kitaplarındaki konuların ve çalışmaların artırılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Kardaş İşler (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ilkokul 4. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan özel amaçların ve kazanımların sürdürülebilir kalkınmanın boyutları açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olan kazanımların da Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre dağılımının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi benimsenmiştir. Araştırmanın veri kaynağını 4. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı oluşturmıştır. Araştırma verilerinin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 18 genel amacın altısının sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Programda yer alan 33 kazanımdan da yedi tanesinin sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olduğuna ulaşılmıştır. Yenilenmiş Bloom Taksonomisi basamaklarından hatırlama, çözümleme, değerlendirme ve yaratma basamaklarına dair kazanımlara ulaşılmadığı ifade edilmiştir.

Yurt içinde yapılan araştırmalar incelendiğinde öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya dair farkındalıklarının, öğretmen eğitiminde sürdürülebilir kalkınma eğitiminin öneminin, sürdürülebilir kalkınmaya ve eğitime dair öğretmen ve öğrenci görüşlerinin belirlendiği araştırmalar olduğu görülmektedir. Sosyal bilgiler dersi kapsamında ise öğretim programı özel amaçlarının, kazanımlarının, becerilerinin ve değerlerinin sürdürülebilir kalkınma eğitimi, sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ve 2030 yılı sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından incelendiği; sosyal bilgiler ders kitaplarının da sürdürülebilirlik bilinci açısından incelendiği araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı doğrultusunda bakıldığında sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yer verilme durumunun incelendiği araştırmaya rastlanmamıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın deseni, veri kaynakları, verilerin toplanması, verilerin analizi ve inandırıcılık sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Deseni

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yer verilme durumunun belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi olguların gerçekçi ve bütün bir şekilde ortaya konulması için gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleriyle daha derinlemesine bilgi ve fikirlerin elde edildiği yöntemlerdir. Nitel araştırma, doğrudan ölçülemeyen çeşitli durumların ortaya konulduğu çalışmalarda kullanılır (Karaca, 2021).

Nitel araştırmalarda araştırma amacının gerçekleştirilmesi için yazılı ve görsel materyaller de kullanılabilir. Doküman incelemesi de araştırılması amaçlanan olgulara dair bilgiler içeren yazılı olan materyallerin analiz edilmesidir. Doküman incelemesi verilerin toplanmasında tek başına kullanılabileceği gibi başka veri toplama teknikleriyle de birlikte kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Nitel araştırmalarda kitap, dergi, makale, roman, öykü, resim, slayt, film, pul gibi çeşitli kaynakların incelenmesinde doküman incelemesi kullanılır. Doküman incelemesinde dokümanın kültürünün ve dilinin değerlendirilmesi ve birinci el kaynakların kullanımına öncelik verilmesi önemlidir (Sönmez ve Alacapınar, 2019). MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yer verilme durumunun belirlenmesi amaçlanan bu araştırma nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi deseniyle gerçekleştirilmiştir. Böylece 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına ilişkin içeriğe yer verilme durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.2. Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynaklarını Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan Eğitim ve Bilişim Ağı (EBA)'dan erişime sunulan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmada;

- Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan ve Talim ve Terbiye Kurulunun 24.06.2019 gün ve 15 sayılı kararı ile okutulması kabul edilen sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı,
- Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan ve Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile okutulması kabul edilen sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı,
- Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan ve Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile okutulması kabul edilen sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı kullanılmıştır.

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarına EBA'dan çevrimiçi olarak ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ile ilgili bilgilere Tablo 3.1.'de yer verilmiştir.

Tablo 3.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Özellikleri

	Sınıf düzeyi	Sayfa sayısı	Yazarlar
Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	5.Sınıf	205	Ömer Faruk Evirgen, Julide Özkan, Suna Öztürk
	6.Sınıf	277	Cengiz Yıldırım, Fatih Kaplan, Hayriye Kuru, Mukaddes Yılmaz
	7.Sınıf	243	Öznur Açıl, Hülya Güvenç, Ayşegül Hayta, Sezcan Kılıç

3.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada alanyazın incelemesi sonucunda ortaya konulan sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarını içeren temalardan oluşan bir veri toplama formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama formunu oluşturmak için ilk olarak sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarını içeren temaları ortaya koymak amacıyla alanyazın incelemesi yapılmıştır. Araştırma doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma ile ilgili (Stren, 2000; Barron, 2002; Harris, 2003; McKenzie, 2004, Littig ve Griesler, 2005; Akgül, 2010; Aydoğan, 2010; Türer, 2010;

Aksu, 2011; Yeni, 2014; Demirbaş, 2015; Yaylı, 2015; Dinç ve Acun, 2017; Atmaca, 2018; Şen vd., 2018; Yıldırım ve Nuri, 2018; Akgül, 2020; Gedik, 2020; Acar, 2021; Biçer, 2021; Azrak, 2022; Bayram ve Çengelci Köse, 2023, Kardaş İşler, 2023) alanyazında bulunan çalışmalar doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına dair temaları içeren veri toplama formu oluşturulmuştur.

Verilerin toplanmasında kullanılan bu form üç sosyal bilgiler eğitimi uzmanına sunulmuştur. Uzmanların dönütleri doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyut temaları düzenlenerek veri toplama formuna son biçimi verilmiştir. 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları doğrultusunda incelemek amacıyla çevresel boyut (30), ekonomik boyut (19) ve sosyal boyut (24) olmak üzere her bir boyut için ilgili olan temaları içeren formlar oluşturulmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair oluşturulan veri toplama formuna EK 2’de, ekonomik boyutuna dair oluşturulan veri toplama formuna EK 3’te ve sosyal boyutuna dair oluşturulan veri toplama formuna EK 4’te yer verilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analize göre veriler belirlenen araştırma soruları doğrultusunda oluşturulan temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizdeki amaç elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış şeklinin sunulmasıdır. Bu doğrultuda veriler sistematik ve açık bir şekilde betimlenir. Betimlenen veriler yorumlanarak neden-sonuç ilişkileri sorgulanarak sonuçlar elde edilir. Betimsel analiz; çerçevenin oluşturulması, verilerin kodlanması, elde edilen bulguların tanımlanması ve sonuç olarak da yorumlanması aşamalarından oluşur (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu çalışmada alanyazın temel alınarak oluşturulan sürdürülebilir kalkınma boyutlarından çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına ilişkin temalara göre veriler çözümlendiği için betimsel analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma verilerinin analiz sürecinde MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları sürdürülebilir kalkınmanın her boyutuna dair oluşturulan temalar temel alınarak ayrı ayrı ve satır satır kodlanmıştır. Kodlanan veriler tablo biçimine dönüştürülmüş ve sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın her bir boyutunun temaları frekans biçiminde de ifade edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda veri toplama formunda yer alan

temalardan hareketle sınıf düzeylerine göre sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları başlıkları altında bulgular ortaya konulmuştur.

3.5. İnandırıcılık

Araştırmanın gerçekleştirilmesine yönelik ilk çalışma Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği kurulundan izin alınmasıdır. Alınan bu izin ile ilgili belgeye EK-1’de yer verilmiştir.

Araştırmada kullanılan veri toplama formu uzman görüşleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Araştırmanın belirlenen amacı doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma ve boyutları ile ilgili alanyazın detaylı olarak incelenmiştir. Gerçekleştirilen alanyazın incelemeleri doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilgili temalar oluşturulmuştur. Çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlar ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda araştırılmada kullanılmak üzere veri toplama formu oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan veri toplama formuna yönelik sürdürülebilir kalkınma ile ilgili ders veren ve akademik çalışmaları bulunan biri profesör ikisi doçent olmak üzere üç sosyal bilgiler eğitimi uzmanından görüşler alınmıştır. Veri toplama formu dönütler doğrultusunda düzenlenerek son biçimi verilmiştir.

Araştırmada sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenen 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları araştırmacı tarafından satır satır incelenmiştir. Bununla birlikte kontrol kodlaması yaparak araştırmanın inandırıcılığını sağlamak için verilerin analizinde uzman desteği alınmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutu için incelenen üç ders kitabının her birinin belirlenen ikişer ünitesinde uzman tarafından bağımsız bir biçimde analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı ve uzman tarafından yapılan analizler karşılaştırılmıştır ve analizlere son biçimi verilmiştir. Ayrıca araştırmada inandırıcılığı sağlamak amacıyla elde edilen bulgular kitaplardan doğrudan alıntılarla ve görsellerle birlikte sunulacak açıklanmıştır. Araştırma boyunca kavramsal tutarlılığın sağlanmasına dikkat edilmeye çalışılmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırma dokümanları olan ders kitaplarının analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan bulgular, araştırma amacına uygun bir biçimde üç başlık altında açıklanmıştır. Bu başlıklar aşağıda sunulmuştur:

- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Çevresel Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu
- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu
- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Bulguların ortaya konulmasında 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içerik boyutlar temel alınarak her bir sınıf düzeyine ilişkin ders kitabının ünite konu sırası doğrultusunda sunulmuştur. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan her bir boyut ile ilgili temalar yer aldığı ünitelerle birlikte tablolar halinde gösterilmiştir ve frekansları belirtilmiştir. Bulgular doğrudan alıntılarla ve görsellerle desteklenerek sunulmuştur.

4.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Çevresel Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarına yer verilme durumunun incelendiği 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyut temalarına dair çeşitli içeriklerin olduğu tespit edilmiştir. Araştırma amacına ilişkin elde edilen bulgular, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik temalar altında, ünite konu sırası temel alınarak açıklanmıştır.

4.1.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

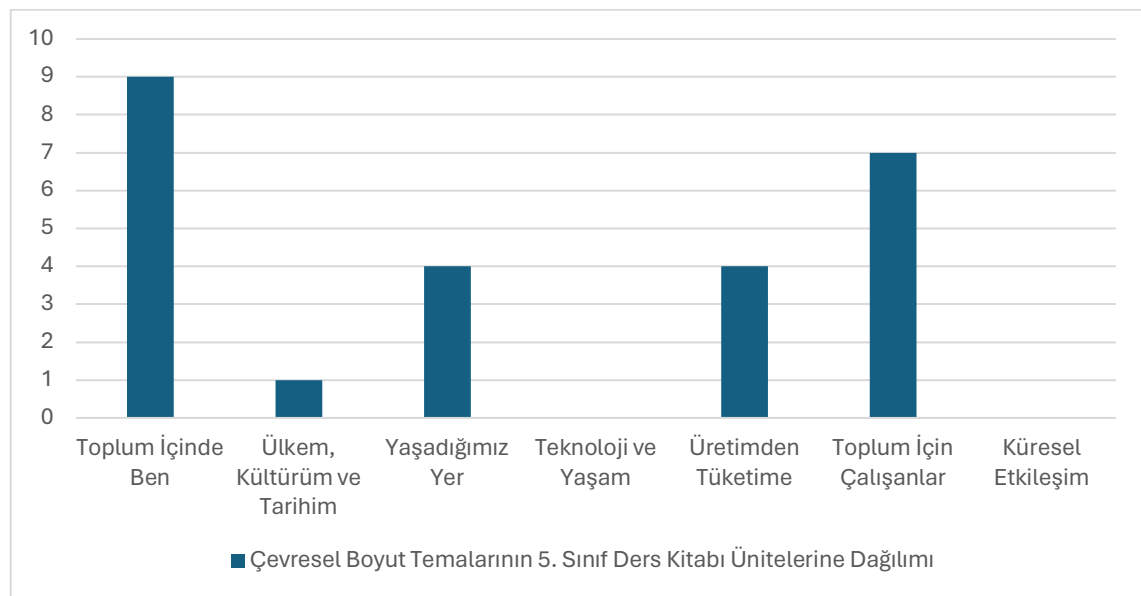
Araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu çevresel boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik 5. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi” ve “Çevrenin Korunması” temalarında olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel

boyutunun incelendiği 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4.1.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında çevresel boyuta yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Çevresel Boyut Temaları	f
Toplum İçinde Ben Ülkem, Kültürüm ve Tarihim Yaşadığımız Yer Üretimden Tüketime Toplum İçin Çalışanlar	Çevrenin Korunması	
	• Doğal Kaynakların Korunması	3
	• Çevrenin Korunması	12
	• Canlıların Korunması	4
	• Kara ve Su Ekosisteminin Korunması	1
	• Toprak Verimliliğinin Korunması	3
	Çevrenin Sürdürülebilirliğinde Alınan Önlemler	
	• Çevre Kirliliğinin Önlenmesi	6
	• Kuraklık ve Çölleşmenin Önlenmesi	6
	• Geri Dönüşümün Sağlanması	6
	Çevreye Verilen Etkilerin Belirlenmesi	
	• Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	21
	• Hızlı Nüfus Artışının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	1
	Çevreyle İlgili Sağlanan Kazanımlar	
	• Çevresel Sorumluluğun Kazandırılması	2
	• Çevre Bilincinin Kazandırılması	1
	• Çevreye Duyarlılığın Kazandırılması	1

Araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili çeşitli temaların 5. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4.1.'de yer verilmiştir.

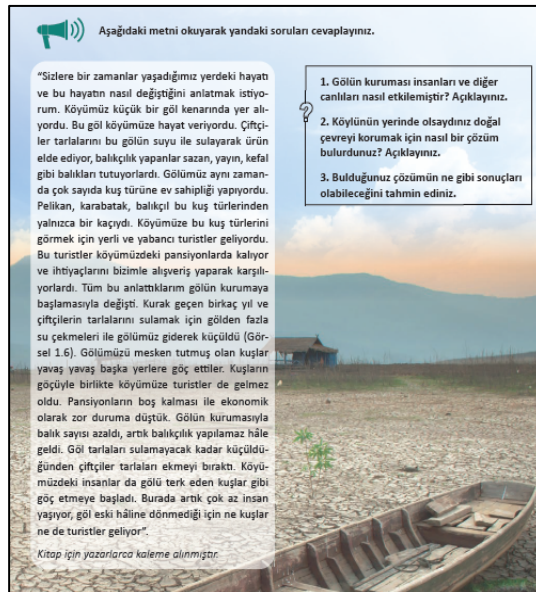

Şekil 4.1. Çevresel Boyut Temalarının 5. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu kapsamında belirlenen temalardan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok temaya “Toplum İçinde Ben” ünitesinde, en az temaya “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde yer verildiği görülmüştür.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili 5. sınıf ders kitabının “Toplum İçinde Ben” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Öğrendiklerimi Uyguluyorum” konu başlığında “çevre kirliliğinin önlenmesi” temasına ilişkin olarak verilen metinde bir öğrencinin yaşadığı yerde oluşan çevre kirliliğinin çözülebilmesinde sosyal bilgiler dersinde öğrenmiş olduğu bilgilerin etkisine yer verilmiştir. Konu başlığında “çevreye duyarlılığın kazandırılması ve çevre bilincinin kazandırılması” temalarına ilişkin olarak öğrencilerin bilgiler dersi ile ilgili ifadelerinin verildiği konuşma metinlerinde sosyal bilgiler dersinin bireylere sağladığı çeşitli kazanımlardan çevre ile ilgili sağladığı bazı kazanımlara yer verilmiştir.

“Toplum İçinde Ben” ünitesinin “Olaylar ve Sonuçları” konu başlığında “çevrenin korunması, canlıların korunması, kuraklaşma ve çölleşmenin önlenmesi, çevresel sorumluluğun kazandırılması, canlıların korunması ve kara ve su ekosisteminin korunması” temalarına ilişkin Görsel 4.1.’de yer alan okuma metninde doğada yaşanan bir bozulma anlatılmaktadır. Öğrencilerden metin doğrultusunda yöneltilen sorular ile bu durumun insanlara ve canlılara olan etkilerini, yaşanabilecek bozulmalara karşı çevreyi korumak adına alınabilecek önlemleri ve alınan önlemlerin sonuçlarını belirlemeleri istenmiştir.

Aşağıdaki metni okuyarak yandaki soruları cevaplayınız.

“Sizlere bir zamanlar yaşadığımız yerdeki hayatı ve bu hayatın nasıl değiştiğini anlatmak istiyorum. Köyümüz küçük bir göl kenarında yer alıyordu. Bu göl köyümüze hayat veriyordu. Çiftçiler tarlalarını bu gölün suyu ile sulayarak ürün elde ediyor, balıkçılık yapanlar sazın, yavın, kefal gibi balıkları tutuyorlardı. Gölümüz aynı zamanda çok sayıda kuş türüne ev sahipliği yapıyordu. Pelikan, karabatak, balıkcıl bu kuş türlerinden yalnızca bir kaçıydı. Köyümüze bu kuş türlerini görmek için yerli ve yabancı turistler geliyordu. Bu turistler köyümüzdeki pansiyonlarda kalıyor ve ihtiyaçlarını bizimle alışveriş yaparak karşılıyorlardı. Tüm bu anlattıklarım gölün kurumaya başlamasıyla değişti. Kurak geçen birkaç yıl ve çiftçilerin tarlalarını sulamak için gölden fazla su çekmeleri ile gölümüz giderek küçüldü (Görsel 1.6). Gölümüzü mesken tutmuş olan kuşlar yavaş yavaş başka yerlere göç ettiler. Kuşların göçüyle birlikte köyümüze turistler de gelmez oldu. Pansiyonların boş kalması ile ekonomik olarak zor duruma düştük. Gölün kurumasıyla balık sayısı azaldı, artık balıkçılık yapılamaz hale geldi. Göl tarlaları sulamayacak kadar küçüldüğünden çiftçiler tarlaları ekmeyi bıraktı. Köyümüzdeki insanlar da gölü terk eden kuşlar gibi göç etmeye başladı. Burada artık çok az insan yaşıyor, göl eski haline dönmediği için ne kuşlar ne de turistler geliyor”.

Kıtap için yazarlarca kaleme alınmıştır.

1. Gölün kuruması insanları ve diğer canlıları nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

2. Köylünün yerinde olsaydınız doğal çevreyi korumak için nasıl bir çözüm bulurdunuz? Açıklayınız.

3. Bulduğunuz çözümün ne gibi sonuçları olabileceğini tahmin ediniz.

Görsel 4.1. Okuma Metni

“Toplum İçinde Ben” ünitesinin “*Haklarımı ve Sorumluluklarımı Biliyorum*” konu başlığında “*çevresel sorumluluğun kazandırılması*” temasına ilişkin öğrencilerin çevreye dair sahip oldukları sorumlulukları öğrenmesine yer verilmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin hak ve sorumluluklarını belirledikleri bir etkinliğe yer verilerek etkinlikte öğrencilerin çöpleri çöp kutusuna atmanın sorumluluklarından biri olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Kitapta ilgili konuda “*çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevresel sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak “Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde Görsel 4.2.’de hakların ve sorumlulukların eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte çevreyi kirletmemek sorumluluğuna yer verilmiştir.

C. Aşağıdaki haklar ile ilgili sorumlulukları eşleştiriniz.	
HAK	SORUMLULUK
● Okulda eğitim görmek	● Çevreyi kirletmemek
● Oyun oynamak	● Okula zamanında gitmek
● Sağlıklı bir çevrede yaşamak	● Oyuncakları zarar vermeden kullanmak

Görsel 4.2. Haklar Etkinliği

“Toplum İçinde Ben” ünitesinin “*Çocuk Hakları Yerde*” konu başlığında “*doğal afetlerin çevreye etkisinin belirlenmesi*” temasına ilişkin olarak çocukların temel haklarını kullanamadıkları çeşitli durumlarda UNICEF’in etkisine yer verilmiştir. Kitapta UNICEF’in dünyada çocukların kriz, savaş ve doğa kaynaklı afetlerin etkili olduğu yerlerde yaşadığını belirttiği açıklamasına yer verilmiştir. Bu ifadeler doğrultusunda da çocukların haklarından mahrum kaldığı bazı doğal afetlerle ilgili olarak UNICEF’in paylaştığı sayısal verilere yer verilmiştir.

Araştırmada “Toplum İçinde Ben” ünitesinde okuma metinleri ve görsellerinde, konuşma metinlerinde, çeşitli etkinliklerde ve verilen sayısal verilerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Güzel Ülkem*” konu başlığında “*çevrenin korunması*” temasına ilişkin bireylerin yaşadıkları yerlerdeki doğal ve tarihi güzellikleri tanıttığı konuşma metinlerine yer verilerek Abant Gölü’nde bireylerin doğaya zarar vermeden piknik yapabileceklerine değinilmiştir.

Konu başlığında “*çevrenin korunması*” temasına ilişkin olarak Görsel 4.3.’te yer alan metinde ülkemizdeki bir köyde gerçekleştirilen birçok faaliyette köyün doğal güzelliklerinin korunarak yıllarca orijinalliğin bozulmadığı ifade edilmiştir.

Görsel 4.3. Okuma Metni

Araştırmada “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde okuma metni ve konuşma metinlerinde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Yaşadığımız Yer” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Afetler ve Çevre Sorunları” konu başlığında “*doğal afetlerin çevreye etkisinin belirlenmesi*” temasına ilişkin ülkemizde gerçekleşen doğal afetlerin can ve mal kayıplarına sebep olan sel, heyelan, erozyon, deprem gibi doğal kaynaklı afetler olduğu açıklamasına yer verilmiştir. Bu açıklama doğrultusunda afetlerin etkilerinin verildiği haber örneklerine yer verilmiştir. Haberlerde “*kuraklık ve çölleşmenin önlenmesi ve toprak verimliliğinin korunması*” temalarına ilişkin olarak ağaçlandırma çalışmalarının başlatıldığının ifadeleri vardır. Ülkemizde gerçekleşen doğal afetler ile ilgili bilgilerde doğal afetlerin gerçekleşme sebepleri belirtilerek insanlar tarafından gerçekleştirilen çeşitli beşerî unsurların afetlerin meydana getirdiği hasarı arttırarak çevreye zarar verdiğine vurgu yapılmıştır. Kitapta “*hızlı nüfus artışının çevreye etkisinin belirlenmesi*” temasına ilişkin olarak insanların yaşam alanı olarak seçtikleri bölgelerde var olan doğal

kaynakları kullanırken doğal dengenin bozulmasına ve çevrenin kirlenmesine sebep olmalarıyla çeşitli çevre sorunlarının ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda dünyada görülen çeşitli çevre sorunları ve sebeplerine yer verilmiştir. Çevre sorunlarından biri olan ormanların azalmasında da nüfus artışının yaşanmasının etkisine yer verilmiştir.

“Yaşadığımız Yer” ünitesinin “Afetlerin İnsan Üzerindeki Etkileri” konu başlığında “doğal afetlerin çevreye etkisinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak ülkemizde gerçekleşen doğal afetlerin etkileri ile ilgili haber örneklerine yer verilmiştir. Öğrencilerden de doğal afetlerin insan hayatını nasıl etkilediğini belirlemeleri istenmiştir. Ayrıca ülkemizde gerçekleşen iki büyük depremin de can ve mal kaybı üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. Konu başlığında Görsel 4.4.’teki etkinliğe yer verilerek ülkemizde yaşanan bir depremin etkilerinden bahsedilmiştir. Haber doğrultusunda da öğrencilerden depremin toplum hayatına etkilerini belirlemeleri istenmiştir

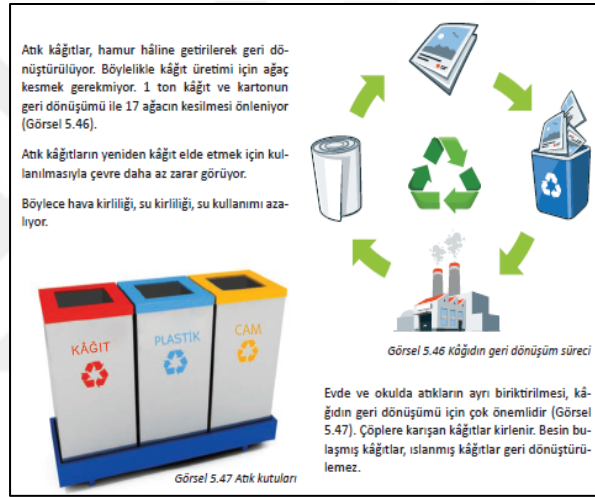
Van Depremi Yardımlaşma Ve Dayanışmanın Sembolü Oldu
Van, 11 yıl önce meydana gelen 7,2 ve 5,6 büyüklüğündeki iki depremle ağır yara almasının ardından, kent için tek yürek olan vatandaşların yurdun dört bir yanından gönderdiği yardımlar ve devletin yatırımlarıyla yeniden ayağa kaldırıldı Büyük acıların yaşandığı Van depreminde evleri yıkılan, yakınlarını kaybeden binlerce kişinin tükenen umutları, kent için tek yürek olan insanların yurdun dört bir yanından gönderdiği yardımlarla yeniden yeşeldi. Artık sarsıntılar nedeniyle evlerine giremeyenlerin barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla ilk etapta gönderilen 75 bin çadır vatandaşlara dağıtıldı. Daha sonra kente getirilen 29 bin 500 konteynerle kurulan 35 konteyner kentte geçici barınma ortamı oluşturuldu, bir ayda depremzedeler için inşa edilecek konutların temeli atıldı. Van İl Afet ve Acil Durum Müdürü yaptığı açıklamada “Depremin ilk dakikalarından itibaren devletimiz vatandaşların yanında oldu. Gerçekten başarılması zor bir işi sadece bir yılda başardı. Toplamda 17 bin 489 şok katli ve bağımsız yapı, 8 bin 500 evini yapana yardım dedikimiz bireysel konut, 4 bin 300 ahır, 190 iş yeri, 30 okul, 20 cami kısa sürede yapıldı. Vatandaşlarımız kalıcı konutlara bir sene içinde yerleştirilerek dünyada benzerine az rastlanır bir iyileştirme süreci tamamlandı.” dedi. Genel Ağ Haberi, 22 Ekim 2022 (Düzenlenmiştir.)
1. Depremin toplum hayatına etkileri neler olmuştur?
2. Depremzedelerin ihtiyaçları nasıl ve kimler tarafından karşılanmıştır?

Görsel 4.4. Doğal Afetler Etkinliği

Araştırmada “Yaşadığımız Yer” ünitesinde çeşitli haber örneklerinde, verilen bilgilerde, öğrencilere yönlendirilen sorularda ve etkinlik örneklerinde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Üretimden Tüketime” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır.

“Üretim Serüveni” konu başlığında “geri dönüşümün sağlanması” temasına ilişkin olarak kâğıdın ürün olarak kullanımına kadar geçtiği aşamalara yer verilerek kağıtların kullanımı ile ortaya çıkan atık kağıtların ise tekrar eski haline dönüştürülmesinde geri dönüşümün önemi vurgulanmıştır. Kitapta Görsel 4.5.’te yer alan kâğıdın geri dönüşüm sürecindeki aşamalarına, evlerde ve okullarda atık kağıtların biriktirilmesinde kullanılan atık kutularının görsellerine yer verilmiştir. Geri dönüşüm ile ilgili verilen bilgilerde “çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin korunması ve doğal kaynakların korunması” temalarına ilişkin olarak atık kağıtların geri dönüşümünün sağlanmasında oluşan atık kağıtların tekrar kullanılarak kağıt elde edilmesi sonucunda hava ve su kirliliklerinin azalmasıyla çevrenin daha az zarar gördüğü belirtilmiştir.

Görsel 4.5. Geri Dönüşüm

Araştırmada “Üretimden Tüketime” ünitesinde çeşitli görsellerde, açıklamalarda ve verilen bilgilerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Halka Hizmet Edenler” konu başlığında “çevrenin korunması ve canlıların korunması” temalarına ilişkin olarak halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında sivil toplum kuruluşlarının etkili olduğu belirtilmiştir. Halkın hangi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının kurulabileceğinin verildiği şemada doğal çevrenin korunması ve hayvanların korunması ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının kurulabileceğine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda verilen bilgi bölümünde Osmanlı

Devletin’de insanların ve hayvanların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla leyleklerin beslenmesi, meyve ağacı dikilmesi gibi faaliyetleri olan vakıfların olduğu belirtilmiştir. Konu başlığında *“doğal kaynakların korunması, kuraklık ve çölleşmenin önlenmesi ve toprak verimliliğinin korunması”* temalarına ilişkin olarak çevre alanında faaliyet gösteren TEMA Vakfı ile ilgili; *“Vakıf erozyon ile mücadele, ağaçlandırma ve doğal varlıkların korunması için çalışmalar yapmaktadır. Meşe Projesi ile ülkemiz genelinde meşe ormanları oluşturarak erozyonu önlemeyi hedeflemektedir.”* ifadelerle yer verilerek TEMA Vakfı’nın çevre ile ilgili gerçekleştirdiği faaliyetler belirtilmiştir. Kitapta yer alan etkinlikte de öğrencilerden çevre alanında faaliyet gösteren resmi ve sivil toplum kuruluşlarını araştırarak faaliyetlerini belirlemeleri istenmiştir. “Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğru veya yanlış olarak belirlenmesinin istendiği etkinlikte de öğrencilerden *“TEMA doğal varlıkları koruma ve ağaçlandırma çalışmaları yapar.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir.

“Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinin *“Yaşadığım Yer ve Yönetimi”* konu başlığında *“çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin korunması, temiz suya erişimin sağlanması, kuraklık ve çölleşmenin önlenmesi”* temalarına ilişkin olarak bireylerin temiz bir çevrede yaşayabilmeleri için çevrenin temizlenmesi, çöplerin toplanması, çevrenin temiz olması için gereken ihtiyaçların karşılanması ve suya erişimin sağlanmasında bireylerin yaşadıkları yerde görev alan yöneticilerin kimler olduğuna ve bu yöneticilerin görevlerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda 4.6.’da verilen etkinlikte belediyenin bireylere sağladığı hizmetlerin görsellerinin verildiği etkinlikte öğrencilerden görseller doğrultusunda belediyenin hizmetlerini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.6. Etkinlik Örneği

Konu başlığında verilen Görsel 4.7.’deki etkinlikte çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin korunması, kuraklık ve çölleşmenin önlenmesine dair faaliyetlerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bu faaliyetlerin belediyenin hangi görevlerinden olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.7. Etkinlik Örneği

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde çeşitli ifadelerin doğruluğunun belirlendiği etkinlikte öğrencilerden “*Muhtarlar parklar yaparak yeşil alanları artırmaya çalışırlar.*” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda yol, su ve kanalizasyon ihtiyaçlarının karşılanmasında görev alan yöneticinin belirlenmesi istenmiştir.

Araştırmada “Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinde görsellerde, çeşitli etkinliklerde, şemalarda ve verilen bilgilerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

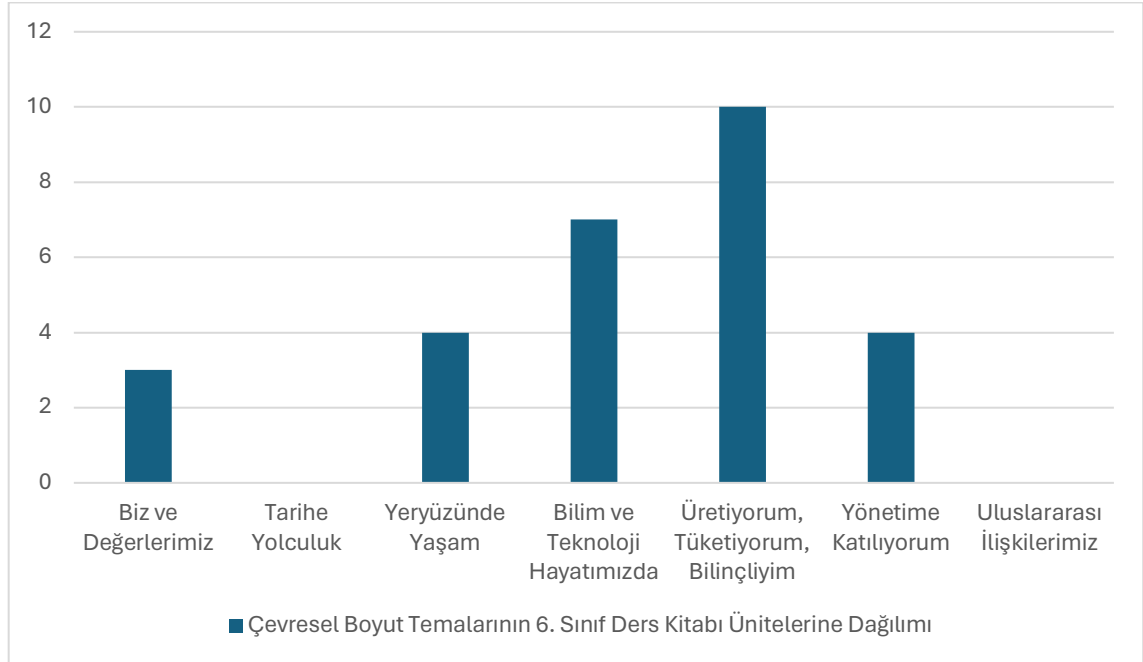
4.1.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu çevresel boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik 6. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Çevrenin Korunması” ve “Çevre Bilincinin Kazandırılması” temalarında olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunun incelendiği 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4.2.’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında çevresel boyuta yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Çevresel Boyut Temaları	f
Biz ve Değerlerimiz Yeryüzünde Yaşam Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim Yönetime Katılıyorum	Çevrenin Korunması	
	• Doğal Kaynakların Korunması	6
	• Çevrenin Korunması	15
	• Toprak Verimliliğinin Korunması	1
	Çevrenin Sürdürülebilirliğinde Alınan Önlemler	
	• Çevre Kirliliğinin Önlenmesi	8
	• İklim Değişikliğinin Önlenmesi	1
	• Geri Dönüşümün Sağlanması	4
	Çevreye Verilen Etkilerin Belirlenmesi	
	• Kimyasallar ve Atıkların Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	2
	• Yenilenebilir ve Yenilenemez Enerji Kaynaklarının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	9
	• Teknolojik Gelişmelerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	1
	Çevreyle İlgili Sağlanan Kazanımlar	
	• Çevreye Duyarlılığın Kazandırılması	3
	• Çevresel Sorumluluğun Kazandırılması	4
	• Çevre Bilincinin Kazandırılması	10

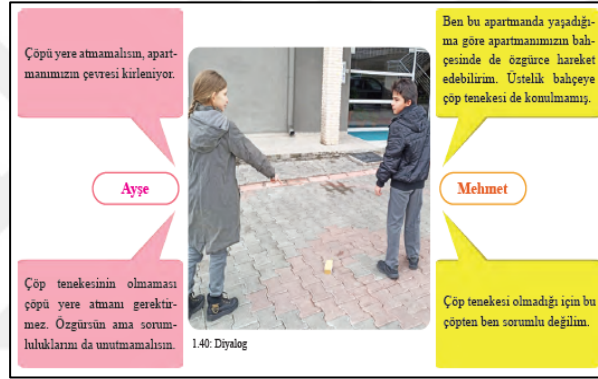
Araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili çeşitli temaların 6. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4.2.'de yer verilmiştir.

Şekil 4.2. Çevresel Boyut Temalarının 6. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu kapsamında belirlenen temalardan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok temaya “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde, en az temaya “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde yer verildiği görülmüştür.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili 6. sınıf ders kitabının “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Hak, Özgürlük, Sorumluluk*” konu başlığında “*çevresel sorumluluğun kazandırılması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin korunması*” temalarına ilişkin olarak öğrencilerin çeşitli haklarını, sorumluluklarını ve özgürlüklerini öğrenmelerine yer verilmiştir. Kitapta Görsel 4.8.’de verilen diyalog örneğindeki konuşmalar da belirlenen temalarla ilişkilidir.

Görsel 4.8. Diyalog Örneği

Kitapta çevrenin temiz tutulması, çöplerin yerlere atılmaması, çöplerin çöp tenekelerine atılması gibi sorumluluklar çevreye dair öğrencilere kazandırılması amaçlanan sorumluluklardandır. Öğrencilerin haklarını ve sorumluluklarını belirlemeleri amacıyla Görsel 4.9.’da verilen etkinlikte çevreyi temiz tutmak sorumluluğuna yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Hakkım	Sorumluluğum
1 Toplu taşıma araçlarına binmek	Kurallara uymak
2	Komşuları rahatsız etmemek
3 Beslenmek, barınmak, sevilmek	
4	Çevreyi temiz tutmak
5 Evcil hayvan edinmek	
6	Vergi vermek
7 Bir işte çalışmak	
8	Trafik kurallarına uymak
9 Sağlık hizmetlerinden yararlanmak	

Görsel 4.9. Hak-Sorumluluk Etkinliği

Araştırmada “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde diyaloglarda, verilen bilgilerde ve etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Ülkemizin Beşeri Coğrafyası” konu başlığında “çevrenin korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi, geri dönüşümün sağlanması, doğal kaynakların korunması” temalarına ilişkin olarak sanayileşme hareketleri gerçekleştirilirken doğanın korunması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda doğanın korunmasına dair atık suların çevreye bırakılmaması, geri dönüştürülmesi mümkün olan ürünlerin kullanılması ve fabrika bacalarında filtrelerin kullanılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Kitapta doğanın korunmasına dair gerçekleştirilen “Sıfır Atık” projesiyle kaynakların daha verimli kullanılarak atık oluşumunun azaltılması ve israf edilmesinin önlenmesi hedeflerinin olduğu üzerinde durulmaktadır.

Araştırmada “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde verilen bilgilerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinde çeşitli içeriklere yer verilmiştir. “Hayatımızdaki Sosyal Bilimler” konu başlığında “çevre bilincinin kazandırılması, çevreye duyarlılığın kazandırılması, toprak verimliliğinin korunması, çevresel sorumluluğun kazandırılması ve çevrenin korunması” temalarına ilişkin olarak sosyal bilimlerden coğrafya ile ilgili Görsel 4.10.’da yer alan bilgilere yer verilmiştir.

Görsel 4.10. Coğrafya Biliminin Katkıları

Konu başlığında coğrafya biliminin yaşanan hava kirliliği, küresel ısınma gibi küresel sorunların çözümüne dair fikir yürütülebilmesini sağladığına ve doğa kaynaklı olan heyelan, erozyon gibi afetlerin gerçekleşmesine karşı alınan önlemlere dair bilgilendirme sağladığına değinilmiştir. Konu başlığında *“teknolojik gelişmelerin çevreye etkilerinin belirlenmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin korunması”* temalarına ilişkin olarak bilim ve teknolojinin gelişmesi ile ülkemizde yaşanan son çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmalar içerisinde yer alan akıllı şehir sistemlerinin oluşturulmasının ulaşımın kolay olduğu, trafik beklemlerinin az olduğu, ulaşımın kolay ve güvenli olduğu temiz çevreye sahip olan şehirlerin oluşturulmasını amaçladığı ifade edilmiştir.

Araştırmada “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinde verilen bilgilerde ve gerçekleştirilen çeşitli örnek çalışmalarda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. *“Ülkemizin Kaynakları ve Ekonomik Faaliyetleri”* konu başlığında *“doğal kaynakların korunması ve çevrenin korunması”* temalarına ilişkin olarak ülkemizin sahip doğal kaynaklardan toprağın tarım faaliyetlerinde kullanımına dair verilen bilgiler doğrultusunda bu tarım alanlarının ve doğal kaynakların korunmasının bireylerin görevlerinden olduğu ifade edilmiştir. Ülkemizin doğal kaynaklarından biri olan ormanlarımız ile ormanların faydalarına ve kullanım alanlarına yer verilmiştir. Ormanların korunabilmesinde ise ağaçlandırma çalışmalarının arttırılarak ağaçların kesiminin de engellenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte çıkan orman yangınlarına dair alınacak önlemlerden bahsedilerek doğal kaynaklarımızdan olan ormanların korunmasına vurgu yapılmaktadır.

“Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinin *“Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum”* konu başlığında *“yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynaklarının çevreye etkisinin belirlenmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin korunması ve çevre bilincinin kazandırılması”* temalarına ilişkin olarak yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynakları ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda tükenebilir kaynaklar içerisinde çevreye en fazla zarar veren kaynağın taş kömürü, en az zarar veren kaynağın ise doğalgaz olduğu belirtilmiştir. Fosil enerji kaynaklarından olan taş kömürü, linyit petrol ve doğal

gazın kullanımının karbondioksit gazını ortaya çıkartarak hava kirliliğine sebep oldukları belirtilmiştir. Bu yüzden karbondioksit yaymayan enerji kaynaklarının kullanılması gerekliliği ifade edilerek yenilenebilen enerji kaynaklarının kullanılmasına vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden de verilen etkinlikte fosil enerji kaynaklarının küresel ısınmayı nasıl etkilediğini belirlemeleri istenmiştir.

Konu başlığında “kimyasallar ve atıkların çevreye etkisinin belirlenmesi, çevre bilincinin kazandırılması” temalarına ilişkin olarak insanların ihtiyaçlarının karşılandığı doğal kaynakların sınırsız olmamasına rağmen insanların bu kaynakları bilinçsiz kullanarak tükettikleri ifade edilmiştir. Bu doğrultuda doğal kaynaklarımızdan su, toprak ve ormanların bilinçsiz kullanımı ile ortaya çıkan sorunlara yer verilmiştir. Su kaynaklarının kullanımında atık maddelerin denizlere bırakılmasının canlıların yok olmasına sebep olduğu, toprak kaynağında da insanların toprağa atık maddelerini bırakmalarını toprağın verimliliğini azalttığı ifade edilmiştir.

Kitapta yer alan Görsel 4.11.’deki etkinlik sorularında öğrencilerden yaşanacak çevre kirliliğinin canlılara olumsuz etkilerini belirlemeleri ve doğal kaynakların tüketiminde bilinçsiz olunması sonucunda ortaya çıkacak sorunlara çözüm önerileri sunmaları istenmiştir.

 Cevaplayalım

1. Toprak, su ve hava kirliliğinin canlı yaşamındaki olumsuz etkilerinin neler olduğunu tartışınız.
2. Doğal kaynakların bilinçsiz şekilde tüketilmesi hangi sorunlara yol açmaktadır? Sizler bu sorunlara nasıl çözüm üretebilirsiniz? Söyleyiniz.

Görsel 4.11. Etkinlik Soruları

Konu başlığında “yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynaklarının çevreye etkisinin belirlenmesi, çevreye duyarlılığın kazandırılması, çevre bilincinin kazandırılması, kara ve su ekosisteminin korunması, canlıların korunması, doğal kaynakların korunması” temalarına ilişkin olarak petrol, kömür ve doğalgazın kullanılmasıyla ortaya karbondioksit çıktığı ve küresel ısınmaya sebep olduğuna değinilmiştir. Bu doğrultuda; “Gelecek nesillere daha yaşanılır bir dünya bırakabilmek amacıyla hayatımızın her alanında çevreye duyarlı ve bilinçli bir tüketici olmalıyız.” ifadelerine yer verilmiştir.

Kitapta Görsel 4.12.’de verilen başka bir etkinlikte de öğrencilerden yenilenebilen ve yenilenemeyen enerji kaynakları ile ilgili verilen ifadelerin doğru veya yanlış olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Aşağıda verilen ifadelerden doğru olanı “√”, yanlış olanı “X” sütununun altına işaretleyiniz.

	✓	✗
1. Fosil enerji kaynakları kömür, petrol, doğal gazdır.....	✓	○
2. Rüzgâr enerjisi, yenilenemeyen enerji kaynağıdır.....	○	○
3. Atmosferi en fazla kirlüten fosil enerji kaynağı taş kömürüdür.....	○	○
4. Yenilenebilir enerji kaynakları çevre dostudur.....	○	○
5. Ülkemiz petrol bakımından zengin bir ülkedir.....	○	○

Görsel 4.12. Etkinlik Örneği

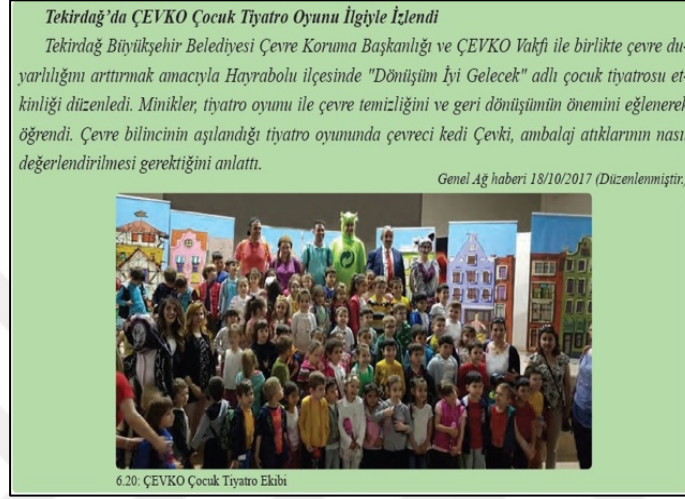
“Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde “yenilenebilir ve yenilemez enerji kaynaklarının çevreye etkisinin belirlenmesi ve iklim değişikliğinin önlenmesi” temasına ilişkin olarak verilen çoktan seçmeli soruda fosil yakıtların kullanımının atmosferdeki gaz oranını değiştirmesi ile iklim değişikliğine sebep olduğu belirtilmiştir. Öğrencilerden de verilen cevaplardan iklim değişikliğinin önlenmesine dair gerçekleştirilecek çalışmadan olmayan cevabı belirlemeleri istenmiştir.

Araştırmada “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli görseller ve etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Yönetime Katılıyorum” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Karar Alma Sürecinde Ben De Varım” konu başlığında “çevreye duyarlılığın kazandırılması, çevre bilincinin kazandırılması, geri dönüşümün sağlanması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin korunması” temasına ilişkin olarak karar alma süreçlerinde etkili olan sivil toplum kuruluşları ile ilgili bir habere yer verilmiştir. Kitapta verilen bir haber örneğinde Çevre Başkanlığı ve ÇEVKO Vakfı’nın düzenlediği “Dönüşüm İyi Gelecek” adlı tiyatro bir tiyatro oyunu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Tiyatro oyununda çevre temizliğinin ve geri dönüşüm faaliyetlerinin öneminin çocuklara eğlendirerek öğretildiği ve çevre

bilincinin kazandırılması amacıyla da oluşturulan bir karakterin ambalaj atıklarının değerlendirilmesini anlattığı açıklamalarına yer verilmiştir.

ÇEVKO Vakfı ile ilgili verilen Görsel 4.13.'teki haber doğrultusunda öğrencilere; “ÇEVKO vakfının tiyatro oyunu, çevre duyarlılığı açısından etkili olmuş mudur?” sorusu yöneltmiştir.

Görsel 4.13. ÇEVKO Haber Örneği

Araştırmada, “Yönetime Katılıyorum” ünitesinde haber örneği ve açıklamaları ile sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

4.1.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

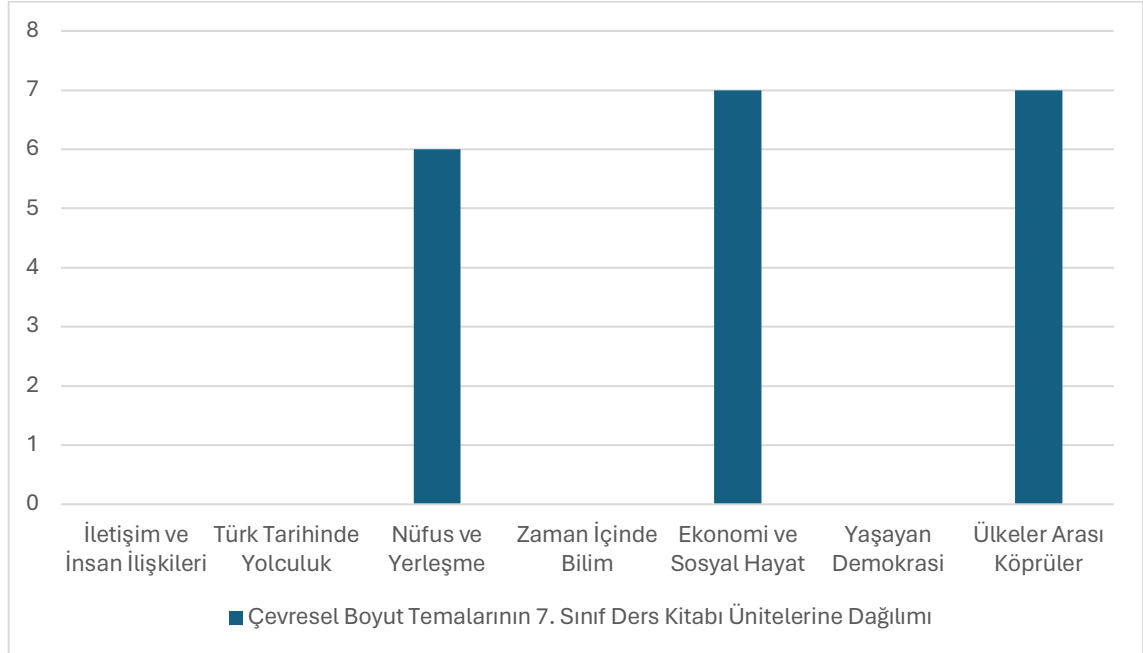
Araştırmada 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu çevresel boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik 7. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Küresel Sorunların Önlenmesi” ve “Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi” temalarında olduğu görülmüştür.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunun incelendiği 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4.3.'te gösterilmiştir.

Tablo 4.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında çevresel boyuta yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Çevresel Boyut Temaları	f
Nüfus ve Yerleşme Ekonomi ve Sosyal Hayat Ülkeler Arası Köprüler	Çevrenin Korunması	
	• Çevrenin Korunması	5
	Çevrenin Sürdürülebilirliğinde Alınan Önlemler	
	• Çevre Kirliliğinin Önlenmesi	1
	• Çevre Sorunlarının Önlenmesi	14
	• Küresel Sorunların Önlenmesi	33
	• İklim Değişikliğinin Önlenmesi	8
	• Geri Dönüşümün Sağlanması	2
	Çevreye Verilen Etkilerin Belirlenmesi	
	• Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	22
	• Hızlı Nüfus Artışının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	12
	• Yoğun Kentleşmenin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	8
	• Kimyasallar ve Atıkların Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	2
	• Teknolojik Gelişmelerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	8
	Çevreyle İlgili Sağlanan Kazanımlar	
	• Çevresel Sorumluluğun Kazandırılması	11

Araştırmada 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili çeşitli temaların 7. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4.3.'te yer verilmiştir.

Şekil 4.3. Çevresel Boyut Temalarının 7. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu kapsamında belirlenen temalardan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok temaya “Ekonomi ve Hayat” ve “Ülkeler Arası Köprüler” ünitelerinde, en az temaya “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde yer verildiği görülmüştür.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 7. sınıf ders kitabının “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Türkiye Nüfusunun Özellikleri” konu başlığında “hızlı nüfus artışının çevreye etkisinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak Türkiye’nin nüfus özelliklerine dair kent nüfusunun sürekli arttığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda Görsel 4.14.’teki etkinliğe yer verilerek öğrencilerden kent nüfusunun sürekli artmasının sonuçlarını çevre sorunları açısından yazmaları istenmiştir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Bir ülkedeki kent nüfusunun sürekli artmasının sonuçlarını ilgili alandaki boşluklara yazınız.

Ekonomik Faaliyetler: Tarım sektöründe çalışanların oranı azalır. Hizmet ve sanayi sektöründe çalışanların oranı artar.	Kent Nüfusunun Sürekli Artmasının Sonuçları	Çevre Sorunları:
Sosyal Yaşam:		Kültürel Etkileşim:

Görsel 4.14. Nüfus Artışı Etkinliği

“Nüfus ve Yerleşme” ünitesinin “Neden Göç Ediyoruz?” konu başlığında “doğal afetlerin çevreye etkisinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak ülkemizde gerçekleştirilen göçlerde doğa kaynaklı gerçekleşen deprem, sel, heyelan, kuraklık gibi afetlerin gerçekleştiği bölgelerde yaşayan insanların daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak amacıyla göç etmelerinin göçlerin doğal nedenlerinden olduğuna yer verilmiştir.

Konu başlığında “doğal afetlerin çevreye etkisinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak ülkemizde gerçekleşen büyük bir depreme dair bilgilere yer verilmiştir. Kitapta deprem sonrasında insanların yaşamış olduğu can ve mal kayıpları ile ilgili ifadeler yer verilerek doğal afetlerden olan depremin insanlara verdiği etkilerin belirlenmesi üzerinde durulmuştur.

Konu başlığında verilen Görsel 4.15.’teki haber örneğinde verilen deprem ve etkileri doğrultusunda öğrencilere; *“Doğa kaynaklı afetlerden kaynaklanan göçlerden hangisinin ülkemizde yaşanma ihtimali daha azdır?”* sorusu yöneltilmiştir.

Görsel 4.15. Haber Örneği

“Nüfus ve Yerleşme” ünitesinin *“Türkiye’de Göçün Sonuçları”* konu başlığında *“hızlı nüfus artışının çevreye etkisinin belirlenmesi, yoğun kentleşmenin çevreye etkisinin belirlenmesi ve çevrenin korunması”* temalarına ilişkin olarak kırdan kentlere yaşanan göçlerle nüfusun ve kentleşmenin artması sonucunda kentlerde imar faaliyetlerinde kullanılmayan arazilerin, orman alanlarının ve yeşil bölgelerin insanlar tarafından kaçak yapılar ve gecekondu ile dolduğu üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda ortaya çıkan çarpık kentleşmenin önlenmesine dair Kentsel Dönüşüm Projesi gerçekleştirildiğine değinilmiştir. Proje doğrultusunda planlı ve düzenli yapılaşmalara geçildiği belirtilerek göçler sonucunda artan nüfus sonucunda oluşan çarpık kentleşmenin önlenmeye çalışıldığına vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden de çevrelerinde gerçekleşen dönüşüm projeleri olup olmadığını belirleyerek varsa bu projenin şehrin görüntüsünü nasıl değiştirdiğini belirlemeleri istenmiştir.

Konu başlığında *“hızlı nüfus artışının çevreye etkisinin belirlenmesi, kimyasallar ve atıkların çevreye etkisinin belirlenmesi ve çevre kirliliğinin önlenmesi”* temalarına ilişkin içeriğe yer verilmiştir.

Belirlenen temalar doğrultusunda kitapta yer alan Görsel 4.16.’da kentleşmenin artması doğrultusunda yaşananlara dair görsellere yer verilmiştir. Nüfusun hızla artmasıyla artan nüfus doğrultusunda sanayi tesislerinin kurulmasının yeşil alanların yok olmasına ve çevrede kirliliğin artmasına sebep olduğuna, bu durumu engellemeye çalışmak amacıyla atık işleme tesislerinin yaygınlaşmış olmasının da çevre kirliliğini azaltmadığı üzerinde durulmuştur. Küresel ısınma, ve tarım alanlarının azalması sorunlarının yer verildiği etkinlikte öğrencilerden bu sorunların ortaya çıkma nedenlerini yazmaları istenmiştir.

Görsel 4.16. Göçlerin Etkileri

Araştırmada “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde çeşitli etkinliklerde, haber örneklerinde, verilen bilgilerde ve görsellerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

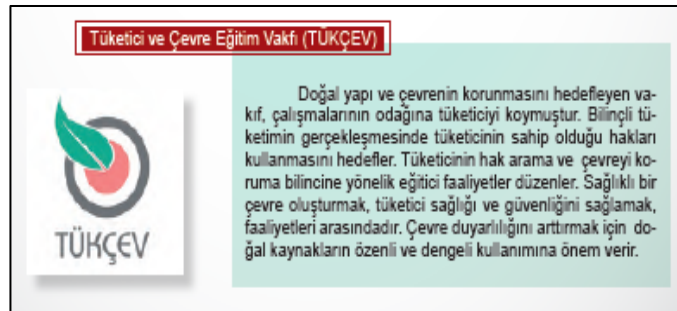
Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Üretim Yolculuğu” konu başlığında “teknolojik gelişmelerin çevreye etkilerinin belirlenmesi, hızlı nüfus artışının çevreye etkisinin belirlenmesi ve yoğun kentleşmenin çevreye etkisinin belirlenmesi” temalarına ilişkin olarak geçmişten günümüze üretim faaliyetlerinde yaşanan teknolojik gelişmelerin olumlu etkilerinden bahsedilmesi doğrultusunda teknolojik gelişmelerin olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkilerinin olduğuna da değinilmiştir. Üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği yerlerde artan nüfusun çarpık kentleşme problemi oluşturması, fabrikalaşma ile orman ve tarım alanlarının yok edilmesi gibi nedenlerin çevre kirliliğini arttırarak insan yaşamının tehdit eder hale geldiği belirtilerek teknolojik gelişmelerin olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur.

Verilen bilgiler doğrultusunda Görsel 4.17.'de verilen etkinlikte üretimde yaşanan teknolojik gelişmelerin çevreye olumsuz etkilerinin görsellerine yer verilerek öğrencilerden bu olumsuzlukların neler olduğunu yazmaları istenmiştir.

Görsel 4.17. Etkinlik Örneği

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Yardımlaşma ve Dayanışma Kültürümüz” konu başlığında “doğal kaynakların korunması, çevrenin korunması, çevre bilincinin kazandırılması ve çevreye duyarlılığın kazandırılması” temalarına ilişkin olarak Görsel 4.18.’de yer alan doğal çevrenin ve yapının korunmasını amaçlayan Tüketici ve Çevre Eğitimi Vakfı’nın; “Tüketicinin çevreyi koruma bilincine yönelik eğitici faaliyetler düzenlemek, sağlıklı bir çevre oluşturmak, çevre duyarlılığını arttırmak için doğal kaynakların özenli ve dengeli kullanımına önem vermek” şeklindeki faaliyetlerinden bahsedilerek çevrenin sürdürülebilirliğinde etkili bir sivil toplum kuruluşu olduğu vurgulanmaktadır.

Görsel 4.18. TÜKÇEV Vakfı

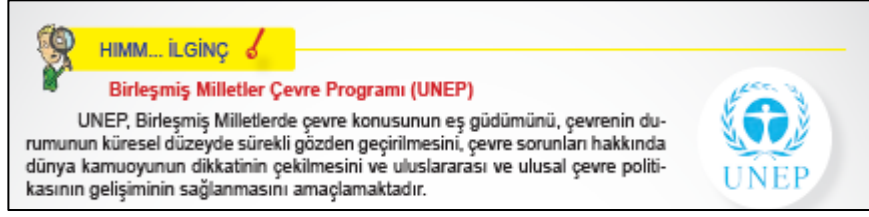
Araştırmada “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde verilen bilgilerde ve çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Türkiye ve Dünya” konu başlığında “çevrenin korunması” temasına ilişkin olarak Türkiye’nin uluslararası alanda üyesi olduğu İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu doğrultuda teşkilatın; “*Ekonomik ve sosyal gelişme ile çevrenin korunması arasındaki dengeyi gözetmek*” amacına yer verilmiştir.

“Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinin “Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler” konu başlığında “*küresel sorunların önlenmesi, çevre sorunlarının önlenmesi, doğal afetlerin çevreye etkisinin belirlenmesi, iklim değişikliğinin önlenmesi, geri dönüşümün sağlanması ve çevresel sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak insanların doğal çevreyi kullanmaları sonucu doğaya verilen zararın artmasıyla oluşan çevresel sorunların; terör, açlık, afetler ve göçler gibi küresel sorunları ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Bu küresel sorunların çözümünde ise çözüm yolları üretilmesi ve bireylerin bilinçlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Kitapta gerçekleşen deprem, tsunami ve volkanizma doğal afetlerin etkilerine yer verilmiştir. Verilen bu sorunların önlenmesinin mümkün olmadığı vurgulanarak etkilerinin azaltılmasında alınabilecek tedbirlere değinilmiştir.

Konu başlığında doğa kaynaklı afetlerden olan küresel iklim değişiminin etkilerine yer verilmiştir. Küresel iklim değişikliğinin önlenbilmesine dair; “*Küresel iklim değişikliğinin yaşanmaması için daha az enerji tüketerek, çöplerimizi geri dönüşüm kutularına atarak ve olabildiğince az yakıt kullanarak dünyamıza yardım edebiliriz.*” ifadeleriyle de alınabilecek önlemlerin neler olduğuna yer verilmiştir. Bu doğrultuda kitapta verilen örnek etkinlikte de öğrencilerden daha az enerji tüketimi, çöplerin geri dönüşüm kutularına atılması, az yakıt kullanılması maddeleri ve kendilerinin de ekleyeceği maddelerden bir gözlem çetelesi oluşturulmaları ve bir hafta sonunda kendilerinin de dünyamız için bir şeyler yapabileceklerini fark etmeleri amaçlanmaktadır.

Konu başlığında verilen küresel sorunların çözümünde Görsel 4.19.’da amaçlarının verildiği Milletler Çevre Programı (UNEP)’na yer verilmiştir.

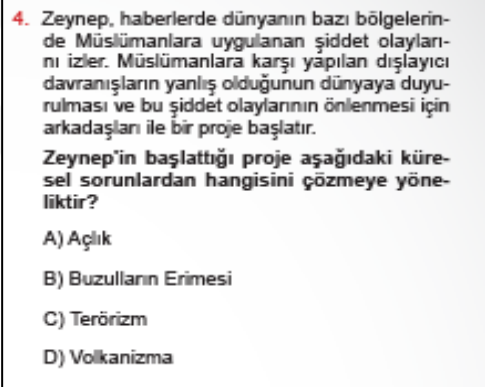
Görsel 4.19. UNEP Faaliyetleri

Konu başlığında “küresel sorunların önlenmesi” temasına ilişkin olarak küresel sorunlardan olan açlığın önlenmesinde gerçekleştirilebilecek faaliyetlere yer verilmiştir. Açlık sorununun çözümünde etkili olan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü’nün; “Dünyadaki gıda ve tarımla ilgili çalışmaları organize edip, geliştirerek gıda güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.” şeklindeki amaçlarına yer verilerek açlık sorununun çözümündeki etkisi ortaya konulmuştur. Küresel sorunlardan terörizme dair verilen etkinlikte öğrencilerden terörizme çözüm üretmek amacıyla proje geliştirmeleri istenerek projeye dair verilen tabloyu doldurmaları istenmiştir. Küresel sorunlardan göçün çözümüne dair gerçekleştirilebilecek faaliyetlere yer verilerek ülkemizde göçmenlere sağlanan imkanlar ile ilgili bir habere yer verilmiştir. Bu haber doğrultusunda öğrencilerden göçmen sorununun nasıl çözülebileceğini belirlemeleri istenmiştir. Günümüz dünya sorunlarının görsellerinin verildiği Görsel 4.20.’deki etkinlikte de öğrencilerden verilen sorunların çözümüne dair çözüm önerileri sunmaları istenmiştir.

Günümüz Dünya Sorunları	Çözüm Önerileri
	Küresel iklim değişikliği: İnsanların tüketim alışkanlıklarının değişmesi, halkın bilinçlenmesi, fosil yakıt kullanımının azaltılması önerilebilir.
	Tsunami:
	Açlık:
	Terörizm:
	Göç:

Görsel 4.20. Etkinlik Örneği

“Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Küresel sorunları çözmek sadece ülke yöneticilerinin sorumluluğundadır.*” ve “*Açlık yaşayan ülkelere sadece gıda yardımı yapılarak bu sorun çözülebilir.*” ifadelerinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Dünyadaki gıda güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.*” ile “*FAO*” ve “*Çevre sorunları hakkında uluslararası çevre politikasının gelişiminin sağlanmasını amaçlamaktadır.*” ile “*UNEP*” ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir. Öğrencilerden verilen “*İklim değişikliğinin önlenmesine karşı duyarlı olan bir bireyin yapması gereken davranışlar nelerdir?*” ve “*Küresel sorunlara çözüm arayan kuruluşların varlığı neden önemlidir?*” sorularının cevaplarını defterlerine yazmaları istenmiştir. Görsel 4.21.’deki çoktan seçmeli soruda da öğrencilerden çözüm yolları verilen küresel sorunun hangisi olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.21. Çoktan Seçmeli Soru

Araştırmada “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli etkinliklerde ve değerlendirme sorularında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

4.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarına yer verilme durumunun incelendiği 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyut temalarına dair çeşitli içeriklerin olduğu tespit edilmiştir. Araştırma amacına ilişkin elde edilen bulgular

sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna yönelik temalar altında, ünite konu sırası temel alınarak sunulmuştur.

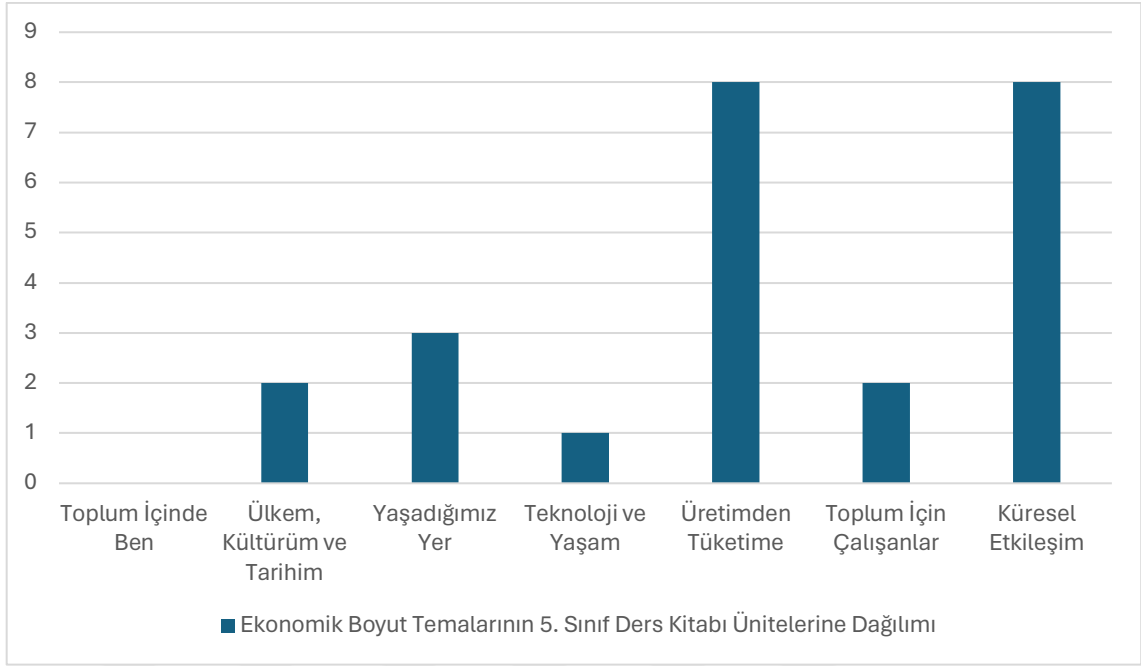
4.2.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu ekonomik boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik 5. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi” ve “Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması” temalarında olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunun incelendiği 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4.4.’te gösterilmiştir.

Tablo 4.4. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında ekonomik boyuta yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Ekonomik Boyut Temaları	f
Ülkem, Kültürüm ve Tarihim Yaşadığımız Yer Teknoloji ve Yaşam Üretimden Tüketime Toplum İçin Çalışanlar Küresel Etkileşim	Doğal Kaynaklar ve Enerji Kaynakları	
	• Doğal ve Sınırlı Kaynakların Etkili Kullanılması	3
	Ekonomiyle İlgili Faaliyetler	
	• Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi (Tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm vb.)	95
	• Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması	29
	• Ticari Faaliyetlerin Devamlılığının Sağlanması	28
	• Mal ve Hizmet Sürekliliğinin Sağlanması	11
	• Küresel Ekonomik Ortaklıkların Kurulması	1
	• Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması	33
	• Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Hareketlerinin Gerçekleştirilmesi	15
	Ekonomiye Yönelik Gelişmelerin Desteklenmesi	
	• Sanayileşmenin Sağlanması	4
	• Buluşların Teşvikinin Sağlanması	2
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	31
	• Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi	24

Araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili çeşitli temaların 5. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4.4.’te yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu kapsamında belirlenen temalardan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok temaya “Üretimden Tüketime” ve “Küresel Etkileşim” ünitelerinde, en az temaya “Teknoloji ve Yaşam” ünitesinde yer verildiği görülmüştür.

Şekil 4.4. Ekonomik Boyut Temalarının 5. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 5. sınıf ders kitabının “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Tarihe Yolculuk Konu*” başlığında “*ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi*” temasına ilişkin olarak Asurlu tüccarların ihtiyaçları olan malları satın almalarına Anadolu’ya yolculuk ettiklerine değinilmiştir. Mezopotamya’da yer almayan madenlerin ve kerestenin alınmasında Anadolu’daki Karum Kaniş gibi ticaret merkezlerinde Asurlu tüccarların ticaret yaptığı ifade edilmiştir. Anadolu Medeniyetleri’nden Friglerin, Lidyalıların ve İyonları gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetlere yer verilmiştir. Lidyalıların “*ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak takas usulüne son vererek parayı kullandıkları ifade edilmiştir.

Araştırmada “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde verilen bilgilerde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Yaşadığımız Yer” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Nerede Yaşanır?*” konu başlığında “*doğal ve sınırlı kaynakların etkili kullanılması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve çeşitli ekonomik faaliyetleri

gerçekleştirebilmelerinde doğayı şekillendirdiği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda Görsel 4.22.'de verilen etkinlikte insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için doğayı şekillendirerek tarlalar oluşturduğu, maden ocaklarından madenler çıkardığı, engelleri aşmak için tüneller yaptığı, su ve enerji ihtiyacını karşılamak için barajlar yaptığı, akarsuların üzerinden geçebilmek amacıyla köprüler yaptığı ifadelerinin oluşturulması istenmiştir.

Görsel 4.22. Etkinlik Örneği

Araştırmada “Yaşadığımız Yer” ünitesinde verilen bilgilerde, görsellerde ve etkinlikte sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Teknoloji ve Yaşam” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Genel Ağ’ı Nasıl Kullanmalıyım?” konu başlığında “*bilinçli tüketiciliğin sağlanması*” temasına ilişkin olarak teknolojik gelişmelerden yararlanarak Genel Ağ üzerinden gerçekleştirilecek alışverişlerde dikkat edilmesi ve uygulanması gerekenlere yer verilmiştir. Genel ağ üzerinden güvenli alışveriş gerçekleştirilmesinde dikkat edilmesi gereken kurallara dikkat etmeyen bir tüketici ile ilgili verilen bir haberde bireyin Genel Ağ üzerinden aldığı ürün yerine başka bir ürünün gönderilmesiyle yaşadığı mağduriyete yer verilmiştir.

Araştırmada “Teknoloji ve Yaşam” ünitesinde verilen bilgilerde ve haber örneğinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Üretimden Tüketime” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Yaşadığım Yerdeki Ekonomik Faaliyetler” konu başlığında “ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi” temasına ilişkin olarak öğrencilere; “Çevrenizde hangi ekonomik faaliyetler yapılıyor?” sorusu yöneltilmiştir. Konuda ekonomik faaliyetler ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda tarım, sanayi, turizm, hayvancılık, madencilik ve hizmet faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde etkili olan coğrafi özelliklere ve görsellerine yer verilmiştir. Ekonomik faaliyetlerin çizildiği bir resmin verildiği etkinlik ile öğrencilerden resimdeki ekonomik faaliyetleri belirleyerek hangi koşullarda gerçekleştirildiğini belirlemeleri istenmiştir. Kitapta verilen başka bir etkinlikte de öğrencilerden yaşadıkları yerdeki ekonomik faaliyetleri ve bu faaliyetlerin sürdürülmesinde etkili olan coğrafi özellikleri belirlemeleri istenmiştir.

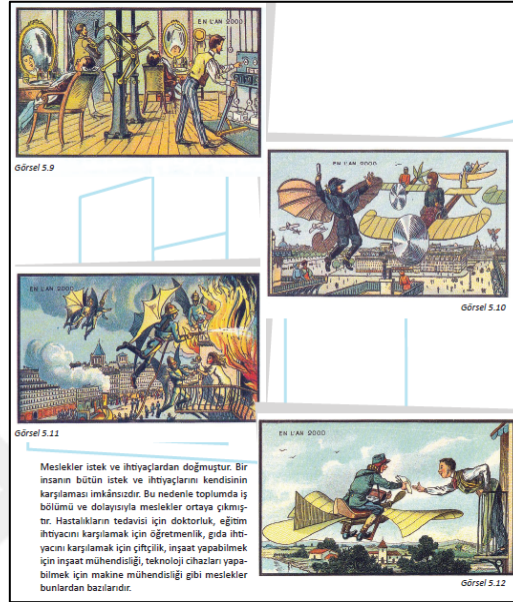
“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “Dağlık bölgeler için en uygun ekonomik faaliyet hayvancılıktır.” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. “Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen Görsel 4.23.’teki etkinlik ile öğrencilerden ekonomik faaliyetlerle ilgili cümleleri tamamlamaları istenmiştir.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.						
tarım	ulaşım	madencilik	sanayi	hayvancılık	turizm	ormancılık
1. Toprağı işlemek, yararlı bitkiler yetiştirmek amacıyla yapılan etkinliklere denir.						
2. Orman ve orman ürünlerinin kullanım faaliyetlerine denir.						
3. Yer altındaki değerli madenlerin araştırılması, çıkarılması ve işlenmesi ile ilgili faaliyetlerin tümüne denir.						
4. Tarım için elverişli olmayan gür otlakların bulunduğu yüksek düzlüklerde yapılır.						
5. faaliyetlerinin yapıldığı yerlerde pek çok insan fabrikalarda çalışır.						
6. Yaz mevsiminin uzun ve sıcak geçtiği Akdeniz kıyılarında faaliyetleri gelişmiştir.						

Görsel 4.23. Etkinlik Örneği

“Üretimden Tüketime” ünitesinin “Çevremdeki Meslekler” konu başlığında “ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi” temalarına ilişkin olarak değişen ihtiyaçlar ve gelişen teknolojik gelişmeler

doğrultusunda mesleklerin de bu süreçten etkilenip gelişim gösterdiği üzerinde durulmuştur. Mesleklerin gelişimine dair Görsel 4.24.'te bir sanatçı ve arkadaşlarının geçmişten günümüze gelişen teknolojinin 100 yıl sonrasında meslekleri nasıl değiştirebileceğini hayal ederek çizdikleri resimlere yer verilmiştir.

Görsel 4.24. Mesleklerin Gelişimi

Öğrencilerden de yaşanabilecek gelişim ve değişimler ile geleceği hayal etmeleri istenerek gelecekte olabilecek meslekleri düşünmeleri istenmiştir. Yaşanan gelişim ve değişimler ile ilgili toplumun ihtiyaçlarının zamanla değişmesiyle mesleklerin geçerliliğini yitirdiği belirtilmiştir. Yeni ihtiyaçlar ve yaşanan teknolojik gelişmeler doğrultusunda birçok yeni mesleğin ortaya çıktığı ifade edilerek öğrencilerin de bu değişim ve sürekliliği düşünerek geçmişte var olup günümüzde önemini yitiren mesleklere örnekler vermeleri istenmiştir.

Konu başlığında “*ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi*” temasına ilişkin olarak; “*Meslekler genellikle yaşadığımız bölgenin ekonomik faaliyetleriyle ilgilidir.*” ifadesi doğrultusunda ülkemizin çeşitli bölgelerinin sahip olduğu özellikler doğrultusunda gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere ve bu ekonomik faaliyetlerin devamlılığında etkili olan yaygın mesleklere görselleriyle yer verilmiştir. Verilen etkinlikte de öğrencilerden yaşadıkları yerlerde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetleri ve bu ekonomik faaliyetler ile ilgili meslekleri belirlemeleri istenmiştir. “Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerinin doğruluğunun belirlenmesinin

istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Toplumun ihtiyaçlarının değişmesi ve teknolojinin gelişmesi gibi nedenlerle bazı meslekler geçerliliğini yitirmiştir.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda özellikleri verilen mesleklere ait ekonomik faaliyetlerin belirlenmesi istenmiştir. Başka bir çoktan seçmeli soruda meslek dallarına bakılarak bir bölgenin hangi özelliğinin sylenebileceğinin belirlenmesi istenmiştir.

“retimden Tüketime” nitesinin *“Ekonomi ve Yaşam”* konu başlığında *“ekonomik faaliyetlerin geçekleştirilmesi, ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin geçekleştirilmesi ve ekonomik gelişmelerin geçekleştirilmesi”* temalarına ilişkin olarak Kındıra köyü ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Köyde tarım, hayvancılık ve ormancılık ekonomik faaliyetlerinin geekleştirildiği ifade edilmiştir. Köyün kayak merkezine yakın olması sebebiyle yaşanan çeşitli alanlardaki gelişmelerle kazanç elde ettikleri ve bu gelişmelerin ekonomik faaliyetleri üzerinde etkisi olduğu üzerinde durulmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda ğrencilere; *“Kındıra köyünün gelir kaynaklarında nasıl bir değişim olmuştur?”* sorusu yneltirmiştir.

“retimden Tüketime” nitesinin *“retim Serüveni”* konu başlığında *“retim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması”* temasına ilişkin olarak ğrencilere; *“Kullandığınız bir ürün size ulaşıncaya kadar hangi aşamalardan geçmiş olabilir?”* sorusu yneltirmiştir. Öğrencilerden yaşamlarında kullandıkları ürünlerin birçok aşamalardan geçerek kullandıkları halini almaları üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda verilen etkinlikte öğrencilerin çeşitli ürünlerin işlenmiş ve işlenmemiş hallerine örnekler yazmaları istenmiştir. Bir ürünü geçirebileceği aşamaların örneklendirilmesi amacıyla buğdayın ve kâğıdın üretim, dağıtım ve tüketim sürecinde geçirdiği aşamalara görselleriyle yer verilmiştir.

Konu başlığında *“retim ve tüketim faaliyetlerinin sağlanması ve bilinçli tüketiciliğin sağlanması”* temalarına ilişkin olarak kâğıdın geçirdiği aşamalarda tekrar kullanılabilmesinde etkili olan geri dönüşüm faaliyetlerinin önemine ve kğıtların biriktirilerek geri dönüşüme kazandırılmasında bilinçli tüketiciliğin sağlanmasıyla ilişki kurulmaktadır. Verilen rnekler doğrultusunda yer alan etkinlikte de öğrencilerden seçtikleri bir ürünün geçirmiş olduğu aşamaları araştırarak yazmaları veya çizmeleri istenmiştir.

“Kendimi değerlendiriyorum” bölümünde Görsel 4.25.’te verilen çoktan seçmeli sorularda öğrencilerden pantolonun üretim aşamalarında yer almayan basamağı bulmaları ve hammadde ürün eşleşmelerinden yanlış olanı belirlemeleri istenmiştir.

4. Bir pantolon satın aldığımızda aşağıdakilerden hangisi bu pantolonun üretim aşamasında yer almaz?

A) Eren: “Kumaşın ham maddesini ürettim.”
B) Nilgün: “Kumaş fabrikasında çalışıyorum.”
C) Berna: “Dikim atölyesinde çalışıyorum.”
D) Pelin: “Satış mağazasında çalışıyorum.”

5. Aşağıdaki ham maddesi ve ürünü verilen eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?

A) Domates-salça B) Şeker pancarı-şeker
C) Ayçiçeği-tereyağı D) Un-ekmek

Görsel 4.25. Çoktan Seçmeli Sorular

“Üretimden Tüketime” ünitesinin “*Ekonomi İçin Yeni Fikirler*” konu başlığında “*ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi ve sanayileşmenin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak ülkemizin ilk müteahhitlerinden olan Nuri Demirağ’ın ekonomik alanda gerçekleştirdiği çeşitli gelişmelere yer verilmiştir. Nuri Demirağ’ın uçaklar ile gerçekleştirdiği çalışmaları doğrultusunda ilk uçak fabrikalarının kurulmasındaki etkisine değinilerek sanayileşmenin sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden çalışmaların ülke ekonomisine katkısını belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi ve buluşların teşvikinin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak üretim, dağıtım ve tüketim alanlarındaki fikir ve projelere yer verilmiştir. Görsel 4.26.’da taşımacılık faaliyetlerinde dronlarının kullanımının sağlayacağı kolaylıklar ile ilgili proje örneğine yer verilmiştir. Verilen proje doğrultusunda da öğrencilerden bu yeniliğin hangi kolaylıkları sağlayacağını belirlemeleri istenmiştir.

PTT “Dron”larla Kargo Teslimatı Yapacak!

Dünya devi teslimat şirketleri gibi PTT de insansız hava aracıyla kargo teslimatı yapmayı hedefliyor.

Bazı dünya devi şirketlerin dron ile kargo teslimatı konusunda attığı adımlardan sonra yenilikçi şirketler de bu alanda çalışmalar yürüttüğünü açıkladı. Ülkemizde de dron ile teslimat konusunda bazı haberler gelirken PTT de bu alanda bir proje hazırladığını söyledi.

PTT Genel Müdürü katıldığı bir yayında PTT’nin dron ile kargo taşıma projesinden bahsetti. Dron adı verilen insansız hava aracı ile kuryeyle ihtiyaç duyulmadan alıcıya kargonun teslim edilmesi sağlanıyor.

Özellikle PTT gibi asırlardır bu alanda hizmet veren bir kurumun dron ile teslimat konusunda adımlar atması ülkemizdeki diğer teslimat odaklı şirketler için de örnek olabilir.

Genel Ağı haberi, 16 Eylül 2016 (Düzenlenmiştir.)

Görsel 4.26. Proje Örneği

Kitapta Görsel 4.27.'de verilen ürünlerin raf ömrünün uzatılmasını sağlayan proje örneği doğrultusunda da öğrencilerden bu projenin ülke ekonomisine katkısını belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.27. Proje Örneği

Verilen proje örnekleri doğrultusunda ekonomiye katkı sağlayan bu tür projelerin çocuklar ve gençler tarafından gerçekleştirilebilmesinde eğitim kurumlarının ve bazı kuruluşların projeler ve etkinlik açtığı belirtilmiştir. Bireylerin de bu çalışmaları içerisinde yer alarak çeşitli projeler üretebileceği ifade edilerek buluşların gerçekleştirilmesinde teşvikin sağlanması temasına vurgu yapılmaktadır. Bu çalışma örnekleri doğrultusunda verilen etkinlikte de öğrencilerden arkadaşlarıyla grup olarak inceledikleri çalışmalar doğrultusunda belirledikleri tarım, sanayi, hizmet, ulaşım alanlarından birini seçerek üretim, dağıtım ve tüketimin arttırılmasında etkili bir fikir geliştirmeleri istenmiştir.

“Üretimden Tüketime” ünitesinin “*Haklarımı Kullanıyorum*” konu başlığında “*bilinçli tüketiciliğin sağlanması*” temasına ilişkin olarak öğrencilere; “*Tüketiciler satın alınan ürünle ilgili bir sorun yaşadığında neler yapabilir?*” sorusu yöneltilmiştir. Temaya ilişkin olarak bilinçli bir tüketicinin sahip olduğu haklara, haklarını savunabilmeleri için başvurabileceği kurumlara ve kanunlara yer verilmiştir. Bu doğrultuda diyaloglar şeklinde verilen metinde öğrencilerin tüketici olarak karşılaşılabilecekleri örnek durumlara yer verilerek bu durumlar ile ilgili yetkili birinin yaptığı bilgilendirmeler sayesinde öğrencilerin alışverişlerinde tüketici olarak sahip oldukları haklar ifade edilmiştir. Metinde karşılaşılabilecek örnek durumlarda öğrencilerin tüketici olarak başvurabilecekleri çeşitli kanunların, kurum ve kuruluşların neler olduğu da ifade edilmiştir.

Sıra Sizde

Arda hafta sonu kahvaltı hazırlayan annesi ve babasına yardım ediyordu. Annesi buzdolabını açtığında peynirin bittğini fark etti. Arda'dan hemen sokağın köşesinde bulunan marketten peynir almasını istedi.

Arda peyniri alıp dönünce kahvaltılarını yapmaya koyuldular. Ancak peynirden hiç hoş olmayan kokular geliyordu. Anlaşılan peynir bozuktur. Annesi kutunun üzerinde yazan bilgilere baktığında son kullanma tarihinin de geçmediğini gördü.

Arda peyniri atmak zorunda olduklarını ve paralarının boşa gittiğini düşünerek üzüldü. Bunun üzerine annesi Arda ile birlikte markete gitti. Marketteki görevli peyniri incelediğinde gerçekten bozuk olduğunu anladı. Arda'nın alışveriş esnasında aldığı fişi kontrol ederek peyniri yenisi ile değiştirdi. Bu olayda Arda'nın kafasında pek çok soru işareti belirmişti. Eve dönerken annesine aşağıdaki soruları sordu. Bu sorulara annesi ne cevap vermiş olabilir?

Peynirin üzerinde neden son kullanma tarihi var?

Marketteki görevli neden alışveriş fişini kontrol etmek istedi?

Bozulan her şeyi yenisi ile değiştirebilir miyiz? Neden?

Satıcı ürünü değiştirmek istemezse ne olur?

Tüketici hakları ile ilgili başvurabileceğimiz kuruluşlar hangileridir?

Görsel 4.28. Etkinlik Örneği

Kitapta Görsel 4.28.'de yer alan bir bireyin tüketici olarak yaşadığı örnek bir durumun ifade edildiği metin doğrultusunda öğrencilerden bilinçli tüketicilik ile ilgili soruları cevaplandırmaları istenerek bireyin yaşadığı durum doğrultusunda yetkili makama yazacağı boş dilekçe örneğini de doldurmaları istenmiştir.

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Tüketici haklarından faydalanabilmek için satış fişi veya faturamızı saklamaya gerek yoktur.*” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen bir etkinlikte de öğrencilerden “*Tüketici hakları ile ilgili sorun yaşadığımızda hangi kurumlara başvurabiliriz?*” sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir. Görsel 4.29.'da verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden satın aldıkları bir üründe yaşayacakları sorunda bilinçli tüketici olarak hangi davranışı yapmamaları gerektiğini belirlemeleri istenmiştir.

3. Tüketici Hakları Kanunu'na göre satın aldığımız ürün arızalı, kullanım tarihi geçmiş veya sorunlu çıkarsa bilinçli bir tüketici olarak aşağıdakilerden hangisini yapmak doğru olmaz?

A) Ücretsiz olarak tamir edilmesini istemek

B) Ödediğimiz ücretin iadesini istemek

C) Yenisiyle değiştirilmesini istemek

D) Yenisini satın almak

Görsel 4.29. Çoktan Seçmeli Soru

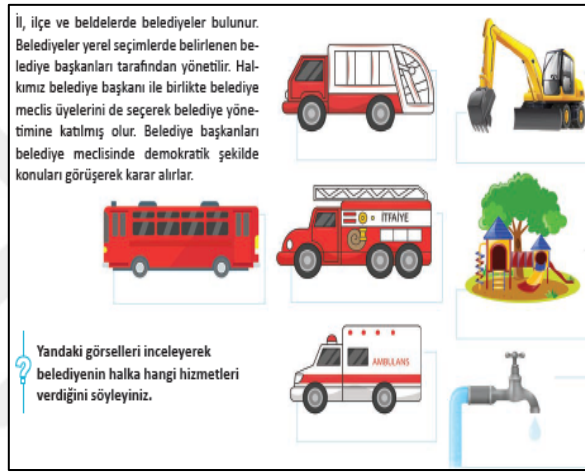
Araştırmada “Üretimden Tüketime” ünitesinde çeşitli görsellerde, etkinliklerde, verilen bilgilerde, örnek çalışmalarda, diyalog metninde, okuma metninde ve değerlendirme bölümünde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Halka Hizmet Edenler*” konu başlığında “*mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi*” temalarına ilişkin olarak insanların birçok alanda ihtiyaçlarının karşılanmasında devletin bu toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında sorumlu olduğu üzerinde durulmuştur. Devletin bireylere sağladığı hizmetlerle birlikte bireylerin haklarını koruma ve geliştirme amacıyla da hizmet verdiği ve bu hizmetleri sağlamada çeşitli kamu kurum ve kuruluşları oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda hizmet sürekliliğinin sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Kitapta çeşitli alanlarda hizmet sağlayan bakanlıklara ve hizmetleri ile ilgili görsellere yer verilmiştir. Öğrencilerden de görseller doğrultusunda; “*Sizin çevrenizde bu ihtiyaçlara yönelik hangi kurum ve kuruluşlar neler yapmaktadır?*” sorusunu cevaplamaları istenmiştir. Verilen etkinlik ile öğrencilerin toplumun ihtiyaçlarından birini belirleyerek bu alanda hizmet veren bakanlığı ve hizmetlerini yazmaları istenmiştir.

Teknolojinin gelişmesi ile devlet tarafından kurulan ve bireylere hizmet sürekliliğinin sağlanmasında yararlanılan e-devlet sistemi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bireylere hizmet sürekliliğinin sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının da etkili olduğuna değinilerek çeşitli alanlardaki faaliyetlerine yer verilmiştir. Bazı sivil toplum kuruluşları ve faaliyetleri de örnek olarak verilmiştir. Verilen etkinlik ile öğrencilerden toplumsal bir ihtiyaç belirlemeleri doğrultusunda bu alanda sivil toplum kuruluşu kuracaklarını düşünerek verilen soruları cevaplamaları istenmiştir. Bir başka etkinlikte de öğrencilerden çevrelerinde eğitim, çevre, sağlık ve yardım alanlarında hizmet veren resmi ve sivil kuruluşlarını araştırarak faaliyetlerini yazmaları istenmiştir.

“Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinin “*Yaşadığım Yer ve Yönetimi*” konu başlığında “*mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması*” temasına ilişkin olarak onarım çalışmalarının gerçekleştirilmesi ile ilgili verilen bir haber örneği doğrultusunda öğrencilerden çevrelerinde bu tür çalışmaları hangi kurumların yaptığını ve bu çalışmaların yapılmaması durumunda hangi sorunların yaşanabileceğini belirlemeleri

istenmiştir. Toplumun birçok alanda ihtiyaçları olduğuna değinilerek bu alanlarda; “Hizmetleri yerine getirmek için il, ilçe, belde ve köylerde yönetim birimleri kurulmuştur.” ifadesine yer verilmiştir. İl yönetiminde görev alan valiye bağlı çeşitli müdürlüklerinin neler olduğuna yer verilerek öğrencilerden valinin hangi ihtiyaçların karşılanmasını sağladığını belirlemeleri istenmiştir. Bu doğrultuda bireylerin yaşadıkları yerlerde görev alan valinin, kaymakamın, belediye başkanının ve muhtarın topluma sağladığı hizmetleri ifade ettiği konuşma metinlerine yer verilmiştir. Belediyenin gerçekleştirdiği faaliyetlerle ilgili olarak Görsel 4.30.’daki çizimler doğrultusunda öğrencilerden belediyenin halka hangi hizmetleri sunduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.30. Etkinlik Örneği

Belediyenin insanlara sağladığı bazı hizmetler ile ilgili görsellerin yer aldığı Görsel 4.31.’deki etkinliğe de yer verilmiştir. Öğrencilerden etkinlikte verilen görsellerin belediyenin hangi görevleri ile ilgili olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.31. Etkinlik Örneği

Belediyenin gerçekleştirdiği çalışmalarla ilgili bazı haber örneklerinin verildiği başka bir etkinlik doğrultusunda da öğrencilerden haberlerin belediyenin hangi hizmetlerinden bahsettiğini belirlemeleri ve çevrelerinde de bu tür çalışmaların yapılıp yapılmadığını belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden yaşadıkları yerde belirleyecekleri bir problem doğrultusunda başvurabilecekleri yönetim birimini ve probleme dair geliştirecekleri çözüm önerilerini yazmalarının istendiği bir etkinliğe yer verilmiştir.

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Kaymakamlar il ve ilçe belediyelerini yöneten görevlilerdir.”* ve *“Muhtarlar parklar yaparak yeşil alanları artırmaya çalışırlar.”* ifadelerinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen kelimeler ile cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Yaşadığımız ili yöneten vali, ilin en yetkili yöneticisidir.”* ve *“Mahalleye yeni taşınan kişilerin kayıt işlemlerini muhtar yapar.”* cümlelerini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden verilen *“Yaşadığınız yerin yönetiminden kim ya da kimler sorumludur? Bu kişinin görevlerine örnek veriniz.”* sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli bir soruda çalışmaları verilen valinin hangi alanda çalışmalar gerçekleştirdiğinin, verilen başka bir çoktan seçmeli soruda görevleri verilen yöneticinin belirlenmesi istenmiştir.

Araştırmada “Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli görsellerde, haber örneklerinde, etkinliklerde ve değerlendirme bölümünde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Küresel Etkileşim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. *“Yaşadığım Yerin Ekonomiye Katkısı”* konu başlığında *“ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi”* temalarına ilişkin olarak ticari faaliyetlerin devamlılığında ithalat ve ihracat kavramları kapsamında ülkelerin ihtiyacı olan ürünleri başka ülkelerin almaları ve ihtiyaç fazlası ürünlerini de başka ülkelere satmaları ile ülkeler arasında ticaretin gerçekleştiği üzerinde durulmuştur.

Bu doğrultuda öğrencilerden ticari faaliyetlerde etkili ithalat ve ihracat kavramlarını örnekler vererek açıklamaları istenmiştir. İhracat kavramının ülkemiz ekonomisindeki önemine değinilerek ülkemizde ihracatın artırılarak ülkemizin

ekonomisine katkı sağlanması gerekliliği vurgulanarak ekonomik kalkınma ve gelişmelere değinilmiştir.

Konu başlığında *“ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi”* temalarına ilişkin olarak ülkemizin sahip olduğu özelliklerinin madencilik, sanayi, tarım, hayvancılık ve turizm gibi çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve üretilen ürünlerin çeşitli olması üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda ülkemizin ticari faaliyetlerinde çeşitli illerin ihracat faaliyetlerine katkı sağladığı örneklerle yer verilmiştir.

Verilen örnek haberde peştamalı ülkemizde Osmanlı’dan beri üretildiği ve çeşitli ülkelere ihracatının gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Öğrencilerden bu durumun ülkemizin ekonomisine katkısını belirlemeleri istenmiştir. Edirne’de kurulan sınır pazarlarında gelen komşu ülkelere çeşitli ürünlerin satıldığına dair bir haber örneği doğrultusunda öğrencilerden Edirne’nin Yunanistan sınırında olmasının kentin ekonomisine katkısını belirlemeleri istenmiştir. Üretiminin gerçekleştirildiği defne yaprağının birçok ülkeye ihracatının gerçekleştirilmesiyle elde edilen gelirin belirtildiği habere yer verilmiştir.

Karadeniz’de yabancı turistlere yatak kapasitesinin ve gayrimenkul satışının arttırıldığına belirtildiği haber de kitapta yer almıştır. Ülkemizde üretiminin gerçekleştirildiği gül yağının ihracatının önemli sıralamalarda yer aldığına ifade edildiği haber örneğinde öğrencilerden gül ürünlerinin ihracatının arttırılmasında neler yapılabileceğini belirlemeleri istenmiştir. Gerçekleştirilen ticari faaliyetlerle de ekonomik faaliyetlerin ticaretin gerçekleştirilmesinin sağlandığına yer verilmiştir. Verilen etkinlikte de öğrencilerden yaşadıkları yerin ihracat faaliyetlerine olan katkısını belirleyerek ihracat faaliyetlerinin arttırılmasında yapılabilecekleri düşünceleri istenmiştir.

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerinin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Kullandığımız ürünlerin hepsi ülkemizde üretilmiştir.”* ve *“Dış ticaret ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklardan doğar.”* ifadelerinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen kelimeler ile cümlelerin oluşturulmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Bir ürünü ya da hizmeti başka bir ülkeden almaya ithalat adı verilir.”* ve *“Ülkemizde üretilen ürünlerin başka*

ülkelere satılmasına ihracat denir.” cümlelerini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden “Ülkeler neden birbiriyle alışveriş yapmak zorundadır? Açıklayınız.” sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Küresel Etkileşim” ünitesinin “Ticaret ve Teknoloji” konu başlığında “ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması” temalarına ilişkin olarak ticari faaliyetlerde ulaşım alanında yaşanacak teknolojik gelişmelerin ulaşımın daha hızlı ve güvenli olmasının sağlanmasıyla ürünlerin daha sağlam ve bozulmadan taşınmasında etkili olmasının ticari faaliyetlerde teknolojik gelişmelerin önemini arttırdığına değinilmiştir.

Kitapta belirlenen temalara dair Görsel 4.32.’de verilen örnek bir haberde sebze ve meyvelerin hava yolu ile taşınmasına dair yaşanan bir teknolojik gelişmeye ve ticarete etkilerine yer verilerek öğrencilerden bu gelişmenin ülke ihracatımıza katkısını belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.32. Ulaşım Teknolojisi

Ticari faaliyetlerde iletişim alanında yaşanacak teknolojik gelişmeler ile ilgili verilen bilgilerde ticari faaliyetlerde elektronik ticaret sistemi sayesinde her yerdeki üreticilere ulaşarak kolayca iletişim sağlayıp ticaretin gerçekleştirilebildiği ifade edilmiştir. Bu şekilde teknolojik gelişmelerin ticari faaliyetlerdeki etkisine vurgu yapılmaktadır.

Konu başlığında “küresel ekonomik ortaklıkların kurulması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi”

temalarına yer verilmiştir. Belirlenen temalar doğrultusunda kitapta yapımının gerçekleştirildiği bir demiryolu projesinin ticari faaliyetlerdeki etkisinin belirtildiği habere yer verilmiştir. Öğrencilerden bu haber doğrultusunda ulaşım alanında bu tür gelişmelerin yaşanmasının ülkeler arasındaki ticareti nasıl etkilediğini, gerçekleştirilen projenin ülkemize sağladığı katkıları belirlemeleri istenmiştir.

Ulaşım ve iletişim alanlarında günümüzdeki seviyeye ulaşılan gelişmeler yaşanmamış olsaydı ülkeler arasında yaşanan ticarete hangi zorluklarla karşılışabileceğine dair görüşlerini de belirtmeleri istenmiştir.

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Günümüzde ülkeler arası ticarete kullanılan en hızlı ulaşım aracı trendir.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda ulaşımın gelişmesinin ticaretteki etkilerini belirlemeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli sorularda da öğrencilerden ticarete daha hızlı taşımanın gerçekleştirilmesinin nedenini ve iletişimde yaşanan gelişmelerin ekonomide sağladığı kolaylığı belirlemeleri istenmiştir.

Araştırmada “Küresel Etkileşim” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli etkinliklerde, haber örneklerinde, değerlendirme bölümünde ve çalışma örneklerinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

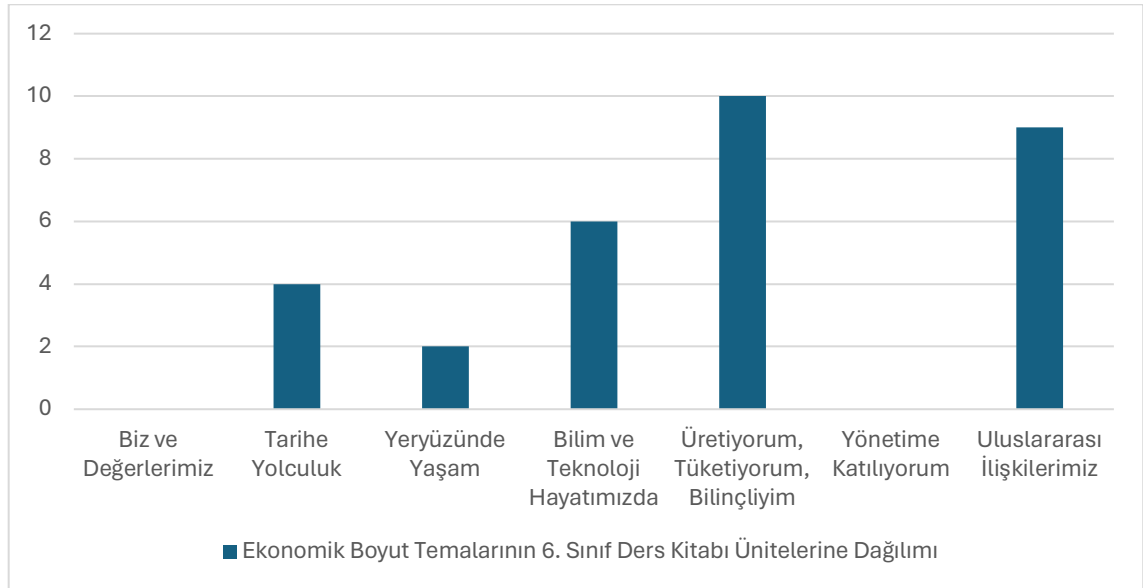
4.2.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu ekonomik boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna yönelik 6. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması” ve “Sanayileşmenin Sağlanması” temalarında olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunun incelendiği 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4.5.’te gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında ekonomik boyuta yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Ekonomik Boyut Temaları	f
Tarihe Yolculuk Yeryüzünde Yaşam Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim Uluslararası İlişkilerimiz	Doğal Kaynaklar ve Enerji Kaynakları	
	• Doğal ve Sınırlı Kaynakların Etkili Kullanımı	17
	• Enerji Kaynaklarının Ekonomiye Etkisinin Belirlenmesi	9
	Ekonomiyle İlgili Faaliyetler	
	• Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması	64
	• Ticari Faaliyetlerin Devamlılığının Sağlanması	37
	• Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi (Tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm vb.)	17
	• Sermayenin Korunması	14
	• Küresel Ekonomik Ortaklıkların Kurulması	8
	• Mal ve Hizmet Sürekliliğinin Sağlanması	14
	• Tasarruf Edilmesinin Sağlanması	1
	• Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması	17
	• Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Hareketlerinin Gerçekleştirilmesi	39
	Ekonomiye Yönelik Gelişmelerin Desteklenmesi	
	• Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi	19
	• Sanayileşmenin Sağlanması	45
	• Buluşların Teşvikinin Sağlanması	1
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	30

Araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili çeşitli temaların 6. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4.5.'te yer verilmiştir.

Şekil 4.5. Ekonomik Boyut Temalarının 6. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu kapsamında belirlenen temalardan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok temaya “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde, en az temaya “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde yer verildiği görülmüştür.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 6. sınıf ders kitabının “Tarihe Yolculuk” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Tarihi Yollar” konu başlığında “ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi” temalarına ilişkin olarak geçmişte ticari faaliyetlerin gerçekleştirildiği İpek Yolu ve Baharat Yolu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu doğrultuda İpek ve Baharat Yolu’nun haritalarına yer verilerek bu yolların devletlerarası ticaretin gerçekleştirilmesinde sağladıkları faydalara vurgu yapılmıştır. İpek ve Baharat Yolu’nda gerçekleştirilen ticari faaliyetler ile devletlerarasında taşınan kıymetli ürünlerin de neler olduğu ifade edilmiştir.

Konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkisinin belirlenmesi, ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi” temalarına ilişkin olarak Görsel 4.33.’te verilen Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolu Projesi’nin tamamlanmasına dair verilen haberde İpek Yolu’nun tekrardan canlandırıldığına vurgu yapılmıştır. Bu projenin ulaşımı kolaylaştırarak ticari faaliyetlere katkılarında bahsedilmiştir. Öğrencilerden geliştirilen demir yolu projesinin, güzergahında bulunan ülkelerin ekonomisine sağlayacağı katkıları belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.33. Demir Yolu Projesi

Araştırmada “Tarihe Yolculuk” ünitesinde verilen bilgilerde, haritalarda, haber örneğinde ve etkinlikte sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Ülkemizin Coğrafi Özellikleri” konu başlığında “*ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi*” temasına ilişkin olarak yeryüzü şekilleri ile ilgili verilen bilgilerde ovalarda hayvancılığın geliştiğine, platoların da tarım ve hayvancılığın yapıldığı alanlar olduğuna değinilmiştir. Ülkemizde görülen iklim çeşitleri ile ilgili Karadeniz ikliminde çay ve fındık tarımının ve büyükbaş hayvancılığının yapıldığı, Akdeniz ikliminde kıyı turizminin geliştiği, Karasal iklimde küçükbaş hayvancılığın geliştiği ifade edilmiştir. Ülkemizin yer şekillerinin zengin olmasının çeşitli alanlarda ülkemizde turizm, balıkçılık gibi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde etkili olduğuna değinilerek ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine vurgu yapılmıştır.

“Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Ülkemizin Beşerî Coğrafyası” konu başlığında “*ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi*” temasına ilişkin olarak ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin nüfusun dağılışındaki etkisine yer verilmiştir. Bazı şehirlerimizde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler sonucunda nüfusun fazla olduğuna değinilerek verilen haritada belirli bölgelerde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere yer verilmiştir. Bazı şehirlerimizde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bu faaliyetlerin nüfus dağılışına etkisini belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “*ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve sanayileşmenin sağlanması*” temasına ilişkin olarak insanların hayatlarını devam ettirebilmek için madencilik, sanayi, tarım ve ticaret gibi faaliyetlerde bulunarak çeşitli ekonomik faaliyetler gerçekleştirdikleri ifade edilerek ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi temasına vurgu yapılmıştır. Ülkemizde tarım hayvancılık, madencilik, sanayi ve turizm gibi ekonomik faaliyetlerin hangi ürünler ve alanlar dahilinde yapıldığının çeşitli illere göre dağılımının gösterildiği haritalara yer verilmiştir. Ekonomik faaliyet alanlarından sanayi ile ilgili bilgilerde sanayileşmenin sağlanmasına da vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerin de haritalar doğrultusunda çeşitli soruları cevaplamaları, yaşadıkları yerlerdeki ekonomik faaliyetleri ve türlerini belirlemeleri istenmiştir.

Kitapta bazı ifadelerin verildiği Görsel 4.34.’teki etkinlikte öğrencilerden verilen ifadelerin doğru veya yanlış olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

	✓	✗
1. Nüfusun dağılışında sanayi, ulaşım, ticaret vb. faaliyetler etkilidir.....>	✓	✗
2. Sanayi, ticaret ve turizmin geliştiği yerlerde nüfus azdır.....>	✗	✗
3. Ülkemizde petrolün çıkarıldığı yerlerde nüfus fazladır.....>	✗	✗
4. Konya’da petrol çıkarılır.....>	✗	✗
5. Yükseltinin arttığı yerlerde tarım alanları parçalı ve dağınıktır.....>	✗	✗
6. Ülkemizde hayvancılık sadece süt üretimi için yapılır.....>	✗	✗
7. Tuz Gölü çevresinde yağış azdır, kuraklık fazladır.....>	✗	✗
8. Taşkömürü Zonguldak’ta çıkarılmaktadır.....>	✗	✗
9. Ülkemizde çay Karadeniz’in doğu kıyılarında yetiştirilmektedir.....>	✗	✗

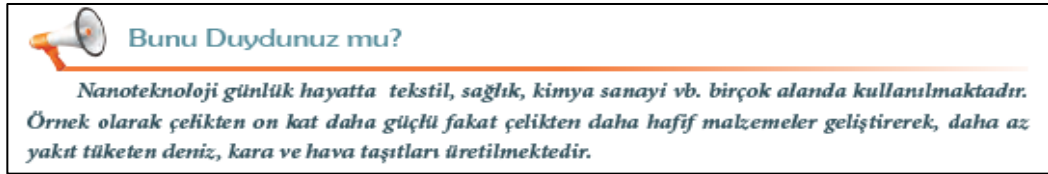
Görsel 4.34. Etkinlik Örneği

“Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Farklı İklimler Farklı Yaşamlar” konu başlığında “ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi” temasına ilişkin olarak dünyada görülen iklim tiplerine dair bilgilere yer verilmiştir. Bu doğrultuda Akdeniz ikliminin özellikleri doğrultusunda turizmin geliştiğine, tarım yapılarak mandalina, limon, portakal gibi turunçgillerin yetiştirildiğine ve zeytin, lavanta ve defne gibi ağaçların yer aldığına değinilmiştir. Öğrencilerden de verilen bilgiler doğrultusunda Akdeniz ikliminin yaşandığı yerlerde hangi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilebileceğini belirlemeleri istenmiştir. Muson ve Ekvatorial iklimlerde yetiştirilen tarım ürünlerine ve Kutup ikliminde de şartlara uygun olarak gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere yer verilmiştir.

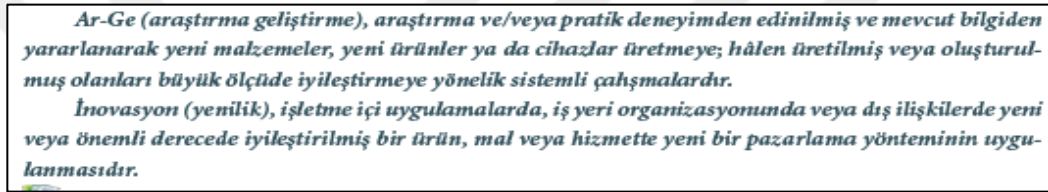
Araştırmada “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde verilen bilgilerde, haritalarda ve çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Hayatımızdaki Sosyal Bilimler” konu başlığında “bilinçli tüketiciliğin sağlanması” temasına ilişkin olarak bir öğrencinin yaşadığı olayda tüketici olarak haklarının ihlal edildiğini fark etmesiyle sosyal bilgiler dersinde öğrendikleri doğrultusunda hakkını aramak amacıyla gerekli yerlere başvurma kararı aldığı ifade edildiği konuşma metnine yer verilmiştir. Konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması,

ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi” temalarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda Görsel 4.35.’te nanoteknoloji ile üretim faaliyetlerinde gerçekleştirilen çalışmalara, Görsel 4.36.’da da Ar-Ge ile gerçekleştirilen çalışmaların üretim faaliyetlerinde gelişim ve iyileştirme sağlayarak yeni ürünlerin üretilmesindeki etkisine vurgu yapılmıştır.

Görsel 4.35. Nanoteknoloji

Görsel 4.36. Ar-Ge Çalışmaları

Bunlarla birlikte Bilişim Vadisi Projesi’nin gerçekleştirilmesine ve otomotiv sanayisinde üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine dair çalışmalara da yer verilmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimeler ile cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Nanoteknoloji günümüzde yanmayan, buruşmayan, ıslanmayan kumaşların üretilmesinde kullanılan teknolojidir.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden nanoteknolojinin ne olduğunu yazarak kullanım alanlarına örnekler vermeleri istenmiştir.

“Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinin “*Bilim ve Teknolojide Değişim*” konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi ve üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak günümüzde teknolojik gelişmelerin hayatımızın birçok alanında yer alması doğrultusunda nanoteknolojinin de hayatımızda çok fazla yer aldığı belirtilmiştir. Nanoteknoloji sayesinde hayatın her alanındaki ürünlerde gelişmelerin yapıldığı ifade edilerek nanoteknolojinin üretim faaliyetlerindeki etkisine yer verilmiştir. Nanoteknoloji sayesinde çeşitli alanlarda üretimi gerçekleştirilen örneklere yer verilerek gelecekte de nanoteknoloji ile hangi alanlarda ve hangi çalışmaların gerçekleştirilebileceğine dair örnek çalışmalara ve sağladığı kolaylıklara yer verilmiştir. Öğrencilerden bu gelişmelerin

gerçekleşebilmesi durumunda hayatlarında ne tür değişikliklerin yaşanacağını belirlemeleri istenmiştir. Teknolojik gelişmelerden biri olan yapay zekanın hayatın birçok alanında yer aldığına değinilerek yapay zekanın ilerlemesi sonucunda robotların gelişmesiyle artık sanayilerde ve fabrikalarda robotların kullanımıyla ürünlerin daha hızlı ve verimli üretildiği ifade edilmiştir. Tüm bu olumlu etkiler doğrultusunda teknolojik gelişmelerin olumsuz etkilerinin de olduğu ifade edilerek öğrencilere yöneltilen soru doğrultusunda teknolojik gelişmelerin olumsuz etkilerinin neler olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Kitapta bazı gelişmelerin görsellerinin verildiği Görsel 4.37.’deki etkinlikte öğrencilerden bu gelişmelerin gelecekte hayatlarını nasıl etkileyebileceğini belirlemeleri istenmiştir.

Aşağıda verilen teknolojik gelişmelerin gelecekte hayatımızı nasıl etkileyebileceğine dair düşüncelerinizi boşluklara yazınız.

 4.17: Çip (elektronik devrelerin yerleştirildiği yarı iletken malzeme)	 4.18: Uçan Araçlar
 4.19: İnsansız Hava Araçları (Drone)	 4.20: Sanal Klavye
 4.21: Sürücüsüz Otomobiller	 4.22: Akıllı Ev

Görsel 4.37. Etkinlik Örneği

“Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimeler ile cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Nanoteknoloji günümüzde yanmayan, buruşmayan, ıslanmayan kumaşların üretilmesinde kullanılan teknolojidir.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden nanoteknolojinin ne olduğunu yazarak kullanım alanlarına örnekler vermeleri istenmiştir.

“Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinin “*Emeğe Saygı Duyuyorum*” konu başlığında “*bilinçli tüketiciliğin sağlanması*” temasına ilişkin olarak ortaya konan bir eserin korunması için bireylerin de tüketici olarak yapabilecekleri üzerinde durulmuştur.

Bu doğrultuda korsanla mücadele etmek amacıyla telefon hattı verilerek bireylerin de bilinçli tüketici olarak korsan ürünler yerine bandrollü ürünleri kullanmalarına vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden de bandrolün korsanla mücadelede neden önemli olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Konu başlığında “*buluşların teşvikinin sağlanması*” temasına ilişkin olarak patent kurumunun verdiği patent belgesiyle buluşların korunduğu belirtilerek buluşların korunması ile; “*Buluşlar patent ile korunduğunda; yaratıcılığın korunması ve desteklenmesi, buluş faaliyetlerinin özendirilmesi, buluş sahibinin ödüllendirilmesi, buluşların kullanımının yaygınlaştırılması sağlanmaktadır.*” ifadeleriyle de buluşların teşvikinin sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Verilen örnek bir haberde bir yazarın yazdığı kitabının emek hırsızları tarafından çalınması sonucunda yaşadığı mağduriyete yer verilerek öğrencilerden bu olumsuzluğun yaşanmaması için kitapseverlerin neler yapmaları gerektiğini belirlemeleri istenmiştir.

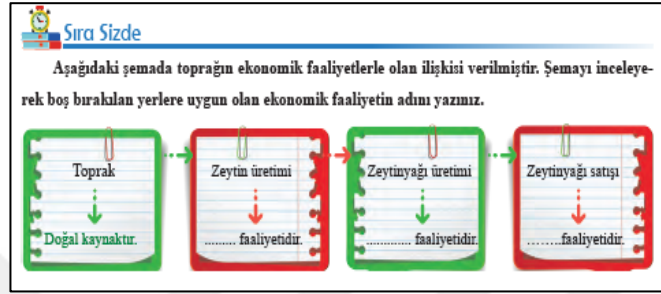
Araştırmada “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinde konuşma metninde, verilen bilgilerde, örnek çalışmalarda, çeşitli etkinliklerde, görsellerde ve haber örneğinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Ülkemizin Kaynakları ve Ekonomik Faaliyetleri*” konu başlığında “*ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve doğal ve sınırlı kaynakların etkili kullanılması*” temalarına ilişkin olarak verilen bir etkinlikte öğrencilere; “*Doğal kaynaklar ile ekonomik faaliyetler arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?*” şeklinde yöneltilen soruyu cevaplamaları istenmiştir. Kitapta ülkemizin doğal kaynakları doğrultusunda gerçekleştirilen Görsel 4.38.’deki ekonomik faaliyetlere yer verilmiştir.

Görsel 4.38. Ekonomik Faaliyetler

Konu başlığında “ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, doğal ve sınırlı kaynakların etkili kullanılması, sanayileşmenin sağlanması, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması” temalarına ilişkin olarak ülkemizin sahip olduğu doğal kaynakların kullanımına dair içeriklere yer verilmiştir. Ülkemizin doğal kaynaklarından olan toprağın Görsel 4.39.’da verilen etkinlikte ekonomik faaliyetlerde kullanılma durumlarına yer verilmiştir.

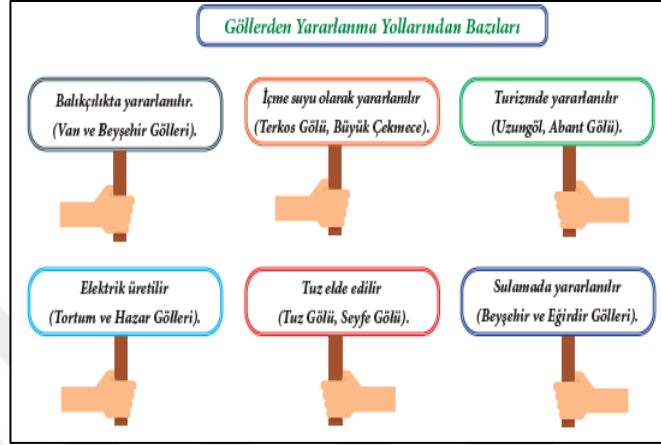
Görsel 4.39. Toprağın Kullanımı

Toprağın kullanılmasının tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde etkili olduğu belirtilerek ülkemizde tarım faaliyetleri kapsamında üretilen tarım ürünlerine, hayvancılık faaliyetleri kapsamında da gerçekleştirilen hayvancılık çeşitlerine ve bu faaliyetlerle ilgili olan sanayileşme hareketlerine yer verilmiştir. Ülkemizin sahip olduğu doğal kaynaklardan biri olan ormanlar ile ilgili olarak sanayileşmenin sağlanmasında orman ürünlerinin kullanılmasının hangi alanlarda etkili olduğuna dair bilgilere yer verilmiştir. Ülkemizin sahip olduğu doğal kaynaklardan biri olan sular ile ilgili verilen bilgilerde doğal ve sınırlı kaynakların etkili kullanılması temasına ilişkin olarak sulardan hangi alanlarda yararlanıldığına yer verilmiştir. Kitapta akarsulardan etkili olarak yararlanılmasına dair verilen Görsel 4.40.’ta akarsulardan yararlanılan bazı alanlar ile ilgili ifadeler yer verilmiştir.

Görsel 4.40. Akarsulardan Yararlanma

Doğal kaynaklarımızdan olan suların etkili olarak kullanımına dair Görsel 4.41.'de göllerden yararlanılan bazı alanlar ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. Ülkemizin doğal kaynaklarından biri olan madenler ile ilgili olarak madenlerin işlenmesi üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda madenlerin işlenmesinde geçirdiği aşamalara dair bir örneğe yer verilmiştir.

Görsel 4.41. Göllerden Yararlanma

Kitapta verilen etkinlikte de öğrencilerden doğal kaynakların kullanımı, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve sanayileşme ile ilgili verilen ifadeleri uygun kavramlar ile eşleştirmeleri istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimeler ile cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Topraklar, sular, ormanlar ve madenler doğal kaynaklardır.*”, “*Dağlık ve otlakların olduğu yüksek yerlerde büyükbaş hayvancılık yapılır.*” ve “*Ayçiçeği, zeytin ve mısırın yetiştirildiği yerlerde yağ sanayisi gelişir.*” cümlelerini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Ülkemizde en fazla yetiştirilen tarım ürünleri*” ve “*tahıllar*” ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir. Verilen iki çoktan seçmeli soruda da verilen özelliklere uygun olarak tarım ürününün belirlenmesi istenmiştir.

“Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinin “*Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum*” konu başlığında “*enerji kaynaklarının ekonomiye etkisinin belirlenmesi, sanayileşmenin sağlanması ve doğal ve sınırlı kaynakların etkili kullanılması*” temalarına ilişkin olarak yenilenebilen ve yenilenemeyen enerji kaynaklarının neler olduğuna, bu enerji kaynakların özellikleri doğrultusunda hangi alanlarda ve sanayi kollarında kullanıldığına dair bilgilere yer verilmiştir.

Konu başlığında Görsel 4.42.’de yer alan yenilenebilen ve yenilenemeyen enerji kaynakları ile ilgili belirlenen temalara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Görsel 4.42. Enerji Kaynakları

Konu başlığında; “Doğal kaynaklar sınırsız ve tükenmez değildir. Sınırlı olan doğal kaynaklar da insanlar tarafından bilinçsizce tüketilip yok edilmektedir.” ifadeleri doğrultusunda doğal kaynaklarımızdan suların, toprağın ve ormanın bilinçsiz kullanımının insanlara ve canlılara olan etkilerine yer verilmiştir. Enerji üretiminde kullanılan petrol, kömür ve doğalgazın da bilinçsiz bir şekilde kullanılmasının bu kaynakların tükenmesine sebep olacağına vurgu yapılmıştır. Verilen etkinlik soruları ile öğrencilerden doğal kaynakların bilinçsiz bir şekilde tüketilmesinin hangi sorunlara yol açacağını belirleyerek bu sorunlara çözüm önerileri üretmeleri istenmiştir.

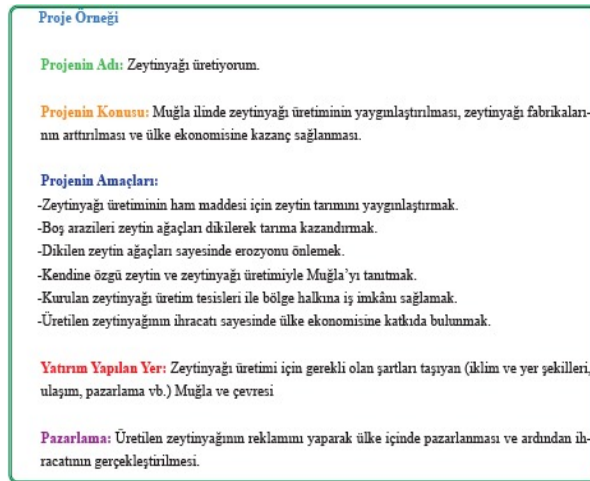
“Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinin “Yatırım ve Pazarlama” konu başlığında “ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, sanayileşmenin sağlanması ve sermayenin korunması” temalarına ilişkin olarak bir bölgenin sahip olduğu özelliklerin bölgede gerçekleştirilecek yatırımları ve ekonomik faaliyetleri belirlediği üzerinde durularak örnekler verilmiştir. Bu doğrultuda ülkemizin bazı şehirlerinde yatırım gerçekleştirilebilmesinde etkili olan özellik ve yatırım ile kurulabilecek sanayilerin neler olduğuna yer verilmiştir. Kitapta bir yatırım örneği olan Konya’da gerçekleştirilen Konya Ovası Projesi’nin tarımda sürekliliği sağlamasıyla birçok alanda etkili olduğuna değinilmiştir. Proje ile ekonomik kalkınma ve büyüme hareketleri kapsamında; “Bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve vatandaşların refah düzeyini yükseltmek temel öncelikleri arasındadır.” ifadelerine yer verilmiştir. Öğrencilerden de gerçekleştirilen Güneydoğu Anadolu Projesi ve Zonguldak, Bartın, Karabük Projesi’ni araştırarak yazmaları istenmiştir. Konu başlığında verilen Görsel 4.43.’teki bir yatırım projesi örneğinde bir

öğrencinin yaşadığı bölgenin özellikleri doğrultusunda rüzgar enerjisini kullanarak elektrik üretmeye başladığı anlatılmıştır. Bu yatırım örneği doğrultusunda sermayenin uygun yatırımlar ile devamlılığının ve gelişiminin sağlanmasına vurgu yapılmaktadır.

Görsel 4.43. Yatırım Projesi Örneği

Kitapta verilen Görsel 4.44.'teki etkinlikte uygun şartların bulunduğu bir bölgede zeytin üretiminin gerçekleştirilmesiyle birçok alanda kazanımın elde edilmesinin amaçlandığı bir yatırım projesi örneğinden bahsedilmiştir. Örnek proje doğrultusunda öğrencilerden de yaşadıkları coğrafi şartları düşünerek bir yatırım projesi hazırlamaları istenmiştir.

Görsel 4.44. Yatırım Projesi Etkinliği

“Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinin “*Vergilerimiz Kazançlarımızdır*” konu başlığında “*mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması, bilinçli tüketiciliğin sağlanması ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi*” temalarına ilişkin olarak öğrencilerden devletin bireylere sunduğu çeşitli hizmetlerin görsellerinin verildiği Görsel 4.45.’teki etkinlikte devletin bireylere hangi hizmetleri sunduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.45. Etkinlik Örneği

Devletin hastane, köprü, yol yatırması, elektrik ve su ulaştırılmasını sağlaması gibi bireylere sağladığı hizmetlerde vergi vermenin önemli olduğu üzerinde durulmuştur. Çünkü devletin sağladığı hizmetlerde ülke ekonomisinin güçlü olmasının sağlanmasında vergilerin etkili olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda devletin hizmet sürekliliğinin sağlanmasında bireylerin vergi vermesinin önemine vurgu yapılmıştır. Geçmişte de hizmet devamlılığının sağlanmasında gerçekleştirilen vergi uygulamaları ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Öğrencilerden Görsel 4.46.’da yer alan vergi ile ilgili afişleri inceleyerek afişlerdeki bilgiler doğrultusunda fiş veya fatura verilmediğinde haklarını nasıl savunabileceklerini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.46. Vergi Afişleri

Kitapta alışveriş faaliyetlerinin gerçekleştirilmesiyle de bireylerin vergi ödedikleri ifade edilerek alışverişlerde fiş veya fatura almanın önemi üzerinde durulmuştur. Fiş veya fatura alınımıyla tüketici olarak sahip olunan hakların savunulmasının ve görevin gerçekleştirilmesinin sağlandığına değinilerek bilinçli tüketiciliğin sağlanması temasına vurgu yapılmaktadır. Fiş ve fatura alınmadığında aranabilecek telefon hattı ile ilgili bilgilere yer verilerek bu hat ile vatandaşlık görevinin yerine getirilmesinin sağlandığı ifade edilmiştir. Kitapta yer verilen “Çocuk sevgiyle, devlet vergiyle büyür!” cümlesi doğrultusunda öğrencilerden vergilerin ülke ekonomisine katkısını belirlemeleri istenerek ekonomik büyüme ve kalkınma alanında vergilerin etkisine vurgu yapılmaktadır. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde öğrencilerden “*Vatandaşlık görevi olan vergilerimizi düzenli olarak vermediğimizde ne tür sorunlarla karşılaşabiliriz?*” sorusunu açıklamaları istenmiştir.

“Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen Görsel 4.47.’deki çoktan seçmeli soruda öğrencilerden şıklarda verilen durumların hangisinin gerçekleşmesinde vergilerin etkisinin olmadığını belirlemeleri istenmiştir.

22. Aşağıdakilerden hangisinin gerçekleşmesinde ödediğimiz vergilerin etkisi yoktur?

- A) Hastanelerin açılması
- B) Evimize eşya alınması
- C) Barajların yapılması
- D) Köprülerin yapılması

Görsel 4.47. Çoktan Seçmeli Soru

“Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinin “*Nitelikli İnsan Gücü ve Gelişen Ekonomi*” konu başlığında “*ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi*” temalarına ilişkin olarak nitelikli insan gücünün girişimcilik faaliyetlerine etkisi üzerinde durulmuştur. Nitelikli insan gücünün gerçekleştirdiği faaliyetler ile ülke ekonomisine katkıda bulunması doğrultusunda işsizliğin azaltılmasında, üretimin artmasında ülkenin kalkınmasında ve ülke ekonomisinin gelişmesinde etkili olduğu belirtilerek ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Kitapta yer alan haber örneğinde bir bireyin ekonomik alanda gerçekleştirdiği girişimcilik faaliyetiyle kurduğu atölyede kumaş üretimi

gerçekleştirdiğine değinilmiştir. Öğrencilerden bu örnek doğrultusunda nitelikli insan gücünün ülkemiz ekonomisine katkısını belirlemeleri istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden nitelikli insan gücünün fazla olduğu ülkede verilen ifadelerden hangisinin görülemeyeceğini belirlemeleri istenmiştir.

“Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinin “*Dünden Bugüne Türk Kadını*” konu başlığında “*ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi*” temasına ilişkin olarak girişimcilik faaliyetleri gösteren kadınlar ile ilgili bir habere yer verilmiştir. Haberde Gaziantep ilinde girişimci kadınların Gaziantep’in ipekli dokuma örneklerinden olan ve sadece Gaziantep’te dokunan kilimin, ekonomik karkılarının olduğu üzerinde durularak ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesine vurgu yapılmaktadır. Öğrencilere de; “*Çevrenizden ekonomik hayata katkıda bulunan kadınlara örnekler veriniz.*” biçiminde soru yöneltilmiştir.

Araştırmada “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli etkinliklerde, görsellerde, proje ve çalışma örneklerinde, afişlerde ve haber örneklerinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Milli Dış Politikamız*” konu başlığında “*küresel ekonomik ortaklıkların kurulması*” temasına ilişkin olarak ülkemizin Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde belirlenen dış politika ilkeleri doğrultusunda dış ülkeler ile ilişki içerisinde olduğu üzerinde durularak dış politikalara yer verilmiştir. Ülkemizin kendi bölgemizden başlayarak dünya ülkeleri ile ekonomik alanda iş birliğinin sağlanması amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlarda yer aldığı ifade edilmiştir. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ile birçok alanda ilişkilerinin olduğu vurgulanarak; “*Azerbaycan ile Türkiye arasındaki Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı iki kardeş ülkenin ekonomik dayanışmasının bir göstergesidir.*” ifadeleriyle de ekonomik alanda ortaklıkların kurulduğuna vurgu yapılmıştır.

Görsel 4.48. TİKA Kuruluşu

Konu başlığında “*ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Görsel 4.49.’da verilen haberde Gürcistan’dan ülkemize belirli dönemlerde çay ve fındık hasatının gerçekleştirilmesi amacıyla mevsimlik tarım işçilerinin geldiği ifade edilmiştir. Kitapta ülkemizin kurduğu ilişkilere dair ifadelerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bu gelişmelerin hangi alan ile ilgili olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Konu başlığında “*ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi*” temalarına ilişkin olarak ülkemizin dış politika ilkeleri doğrultusunda Türkiye Cumhuriyetleri ile ekonomik ilişkilerinin geliştirilerek ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla çalışmaların yapıldığına değinilerek ihracatını ve ithalatını yaptığımız ürünlerin ifade edilerek ithalat ve ihracat yaptığımız Türk

Cumhuriyetleri ile ilgili sayısal verilere yer verilmiştir. Ülkemizin komşu ülkeleri ile de ticari faaliyetlerinin geliştirilmesine önem verdiğine değinilerek ihracatını ve ithalatı yaptığımız ürünler doğrultusunda ithalat ve ihracat yaptığımız sınır komşularımız ile ilgili sayısal verilere yer verilmiştir. Öğrencilerden de en fazla ithalat ve ihracat yaptığımız Türk Cumhuriyetlerini ve komşu ülkelerimizi belirlemeleri istenmiştir.

“Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinin “*Dış Alım Dış Satım*” konu başlığında “*ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, bilinçli tüketiciliğin sağlanması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi*” temalarına ilişkin olarak ticaret ile ilgili ithalat ve ihracat faaliyetleri ile ilgili ülkenin gelişmesi ticaretinde ithalatının ihracatına göre az olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda ülkede tüketilen yerli malların kullanımıyla milli üretime de katkı sağlamanın gerekliliğinden bahsedilerek bilinçli tüketiciliğe ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerine vurgu yapılmıştır. Kitapta Görsel 4.50.’de verilen etkinlikte öğrencilerin günlük hayatlarında kullandıkları çeşitli ürünlere yer verilerek hangi ürünün ithalatının hangi ürünün ihracatının yapıldığını belirlemeleri istenmiştir. Bu doğrultuda ithalat ve ihracat kavramları ile ilgili bilgilere yer verilerek dış ticaret ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Görsel 4.50. Etkinlik Örneği

Konu başlığında ticari faaliyetler kapsamında ülkemizin en fazla ithalatını ve ihracatını gerçekleştirdiği ürünler ile ilgili sayısal verilere yer verilmiştir. Öğrencilerden de bu bilgiler doğrultusunda verilen etkinlikte sadece ithalatının, sadece ihracatının ve hem ithalatının hem ihracatının gerçekleştirildiği ürünleri belirlemeleri istenmiştir. Ülkemizin en fazla ithalat ve en fazla ihracat faaliyetlerini gerçekleştirdiği ülkeler ile ilgili sayısal verilere de yer verilmiştir. Öğrencilerden de bu bilgiler doğrultusunda verilen etkinlikte sadece ihracat, sadece ithalat ve hem ithalat hem ihracat gerçekleştirilen ülkeleri belirlemeleri istenmiştir.

ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi” temalarına ilişkin olarak ülkemizin küresel boyutta çeşitli alanlarda faaliyet göstermesi ile küresel boyutta kalkınma ve iş birliği alanlarında gösterdiği faaliyetlerle yoksulluğun giderilmesinde ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında etkili olduğu belirtilmiştir. Konu başlığında “ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, küresel ekonomik ortaklıkların kurulması ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi” temalarına yer verilmiştir. Belirlenen temalar doğrultusunda Görsel 4.52.’de verilen Milli Tren Projesi ile yeni nesil milli yük vagonlarıyla yük taşımacılığının daha etkili yapıldığı ifade edilmiştir. Proje kapsamında Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demir yolunda ülkemizin de Kazakistan ile ticari faaliyetler gerçekleştirdiğine yer verilmiştir. Demir yoluyla çeşitli ülkelerin iş birlikleri oluşturduğu ifade edilmiştir. Projeye ilgili verilen sorularda öğrencilerden bu projeye hangi ülkelerin ekonomik iş birliği gerçekleştirdiğini, demir yolunun hangi ticaret yolunu canlandırıldığını ve bu ticaret yolunun uluslararası alanda Türkiye’nin ekonomik rolünü nasıl etkileyeceğini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.52. Milli Tren Projesi

Türkiye’nin konumu itibarıyla tüketici pazarları arasında stratejik bir konumda olmasıyla uluslararası boru hatları sayesinde önemini daha da arttırdığına ve ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanmasında etkili olduğuna vurgu yapılmıştır. Ülkemizin uluslararası alanlarda gerçekleştirdiği faaliyetlerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanları belirlemeleri istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimeler ile cümlelerin oluşturulmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “Bakü-Tiflis-Kars” Demir Yolu Projesi ile tarihi İpek Yolu’nun canlandırılması amaçlanmaktadır.” cümlesinin oluşturulması istenmiştir.

Araştırmada “Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinde verilen bilgilerde, bazı kuruluş ve açıklamalarında, haber örneklerinde, görsellerde, proje örneklerinde ve çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

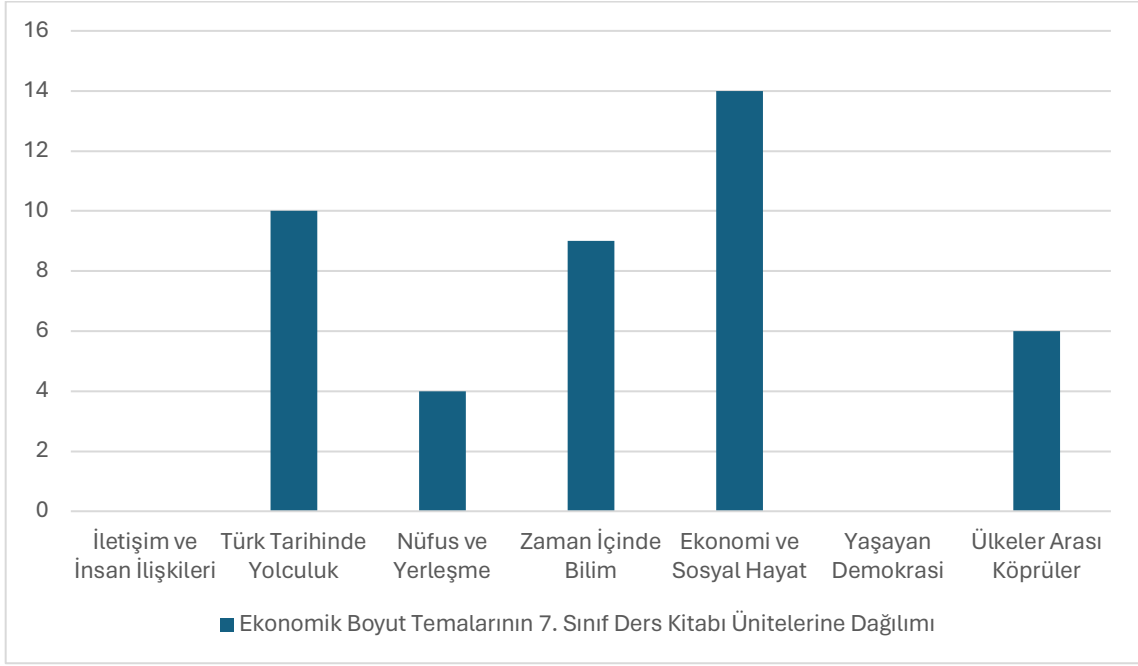
4.2.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu ekonomik boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna yönelik 7. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi” ve “Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi” temalarında olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunun incelendiği 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4.6.’da gösterilmiştir.

Tablo 4.6. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında ekonomik boyuta yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Ekonomik Boyut Temaları	f
Türk Tarihinde Yolculuk Nüfus ve Yerleşme Zaman İçinde Bilim Ekonomi ve Sosyal Hayat Ülkeler Arası Köprüler	Doğal Kaynaklar ve Enerji Kaynakları	
	• Doğal ve Sınırlı Kaynakların Etkili Kullanılması	12
	• Enerji Kaynaklarının Ekonomiye Etkisinin Belirlenmesi	2
	Ekonomiyle İlgili Faaliyetler	
	• Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması	56
	• Ticari Faaliyetlerin Devamlılığının Sağlanması	20
	• Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi (Tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm vb.)	87
	• Küresel Ekonomik Ortaklıkların Kurulması	17
	• Mal ve Hizmet Sürekliliğinin Sağlanması	15
	• Tasarruf Edilmesinin Sağlanması	3
	• Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması	4
	• Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Hareketlerinin Gerçekleştirilmesi	34
	• İç ve Dış Borçların Yönetiminin Sağlanması	1
	Halkın Ekonomik Refahını Artırma	
	• Ekonomik Koşulların İyileştirilmesi	1
	• Üretici İstihdamının Sağlanması	3
	Ekonomiye Yönelik Gelişmelerin Desteklenmesi	
	• Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi	92
	• Sanayileşmenin Sağlanması	14
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	38

Araştırmada 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili çeşitli temaların 7. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4.6.'da yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu kapsamında belirlenen temalardan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok temaya “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde, en az temaya “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde yer verildiği görülmüştür.

Şekil 4.6. Ekonomik Boyut Temalarının 7. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 7. sınıf ders kitabının “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Bir Devlet Doğuyor” konu başlığında “*üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak Osmanlı Devleti’nde yönetilen kesimin konuşma metinlerinde ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine dair bilgilere yer verilmiştir. Osmanlı Devleti’nin temel ekonomisini tarım ve hayvancılığın oluşturduğu ifade edilmiştir. Tarım faaliyetlerinde köylünün devletin arazisini ekerek vergisini vermesini içeren tımar sisteminin önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. Tımar sisteminin uygulanmasıyla asker yetiştirildiği ve üretim faaliyetlerinde de süreklilik sağlandığı ifade edilen üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması temasına vurgu yapılmıştır. Osmanlı Devleti’nde tarım ve hayvancılık dışında gerçekleştirilen çeşitli ekonomik faaliyetlere dair bilgilere yer verilmiştir.

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Avrupa Gelişiyor, Osmanlı ve Diğer Devletler Etkileniyor” konu başlığında “ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması” temasına ilişkin olarak İpek ve Baharat yollarının önemini kaybetmesi ile ticari faaliyetlerin devamlılığında yeni ticaret yollarının bulunması amacıyla gerçekleştirilen coğrafi keşiflere yer verilmiştir. Coğrafi keşiflerle yeni ticaret yollarının bulunmasıyla Akdeniz limanlarının eski canlılığı kaybaldığı ve taşınan hammadeler ile Avrupa’nın zenginleştiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi temalarına vurgu yapılmıştır. Verilen etkinlik ile öğrencilerden ekonomik alanda coğrafi keşiflerin nedenlerini ve sonuçlarını belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “*üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi ve sanayileşmenin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Avrupa’da yaşanan gelişmelerden biri olan Sanayi Devrimi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Sanayi Devrimi makineler kullanılarak seri üretimle hızlı bir şekilde ve çok miktarda ürünün elde edilmesi olarak ifade edilmiştir. Sanayi Devrimi ile buhar gücünün kullanılması dokuma fabrikalarının açılmasında etkili olduğu belirtilerek üretim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, teknolojik gelişmelerin etkisinin belirlenmesi ve ticari faaliyetlerin devamlılığı temalarına vurgu yapılmaktadır. Sanayi Devrimi ile sanayileşen ülkelerin hammadde ve pazar ihtiyaçlarının artmasıyla sömürge faaliyetlerinin gerçekleştirildiğine değinilmiştir.

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Islahatlarla Değişen Osmanlı Kurumları” konu başlığında “*ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi*” temalarına ilişkin olarak Osmanlı Devleti’nde gerçekleştirilen yenileşme hareketlerinden Takvim-i Vekâyi Gazetesi’nin çıkarılmasıyla gazetede ticaret ürünlerinin fiyatlarının bulunduğu bölümlerin olduğuna değinilmiştir. Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi’nin kurulmasıyla tüccarların paralarının da taşındığına değinilerek şirketin devlet ekonomisine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Telgrafın kurulması ile verilen gelişmelerde ilk telgraf hattının yabancı tüccar ve bankerlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulduğuna, telgrafın deniz ticaretindeki raporların limanlara ulaştırılmasında etkili olduğuna değinilmiştir. Konu başlığında “*ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, ticari*

faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi” temalarına ilişkin olarak Osmanlı Devleti’nde yaşanan gelişmelerden biri olan demir yollarının yapımına yer verilmiştir. Demir yollarının Osmanlı Devleti’nde yeni alanların tarıma açılması ve ucuz ve kolay ulaşım imkanı sağladığı ifade edilmiştir. Demir yolları ile tarımın daha ticari hale gelmesi ve maden işletilmelerinin sağlanması ve buğdayın taşınması gibi diğer yararları doğrultusunda üretim faaliyetlerinde devamlılığın sağlanması, ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi temaların vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerden de demir yollarının ülke ekonomisine katkısını belirlemeleri istenmiştir.

Konu başlığında *“ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi ve mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması”* temalarına ilişkin olarak Osmanlı Devleti’nde buharlı gemilerin satın alınmasıyla yolcu ve yük taşımacılığının sağlandığı Şirket-i Hayriye’nin kurulmasına yer verilmiştir. Şirket-i Hayriye’nin ekonomiye canlılık getirdiğine değinilmiştir. Konu başlığında *“ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi, iç ve dış borçların yönetiminin sağlanması, tasarruf edilmesinin sağlanması, mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması”* temalarına ilişkin olarak Osmanlı Bankası’nın kurulmasına yer verilmiştir. Bankanın çeşitli kredi işlemlerini, iç ve dış borç işlemlerini, devletin gelirlerinin toplanmasını sağladığı görülmektedir. Bankanın Osmanlı Devleti’nde çeşitli alanlarda yatırımların yapılmasına katkı sağladığı ve halkın küçük tasarruflarının dahi değerlendirilmesini sağladığı ifade edilmiştir. Çeşitli alanlarda yaşanan gelişmelerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bu gelişmelerin hangi alan ile ilgili olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Araştırmada “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde verilen bilgilerde, konuşma metninde ve çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. *“Geçmişten Günümüze İnsan Yerleşimi”* konu başlığında *“ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, sanayileşmenin sağlanması ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi”* temalarına ilişkin olarak insanların geçmişten günümüze ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için yerleşim yerleri oluşturdıkları üzerinde

durulmuştur. İnsanların yerleşik hayata geçmelerinde tarımın etkisinden bahsedilerek Sümerlerin de yerleşim yerlerini oluşturulurken tarım faaliyetlerini dikkate aldığı ve bu doğrultuda nehirlerin önlerine setler yaptıklarına, suyu tarlalarına kanallar kurarak taşıdığına ve batakların kurutulmasıyla tarım alanları oluşturmalarına yer verilmiştir. Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesiyle sanayi şehirlerinin oluşturulduğu belirtilerek insanların yerleşim yerlerini oluştururken yer altı kaynaklarının etkili olduğuna vurgu yapılmıştır.

Teknolojik gelişmelerin yaşanmasının ulaşım olan etkileriyle turizm faaliyetlerinin artmasının insanların yerleşim yerlerini belirlemelerinde etkili olduğuna yer verilerek turizmin fazla olduğu alanlarda nüfusun da fazla olduğuna değinilmiştir. Geçmişten günümüze yerleşmelerin oluşturulmasında da nüfusun artmasıyla ekonomik faaliyetlerin çeşitlendiğine ve bu ekonomik faaliyetler doğrultusunda yerleşim yerlerinin oluştuğuna değinilmiştir. Yerleşim yerlerinin oluşturulmasında etkili olan çeşitli ekonomik faaliyetlerin de görsellerinin verildiği etkinlikte öğrencilerden görsellerde verilen faktörlerin neler olduğunu ve yerleşim yerlerinin oluşturulmasındaki etkisini belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen kelimeler ile cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“İnsanlar, tarım yapmaya başlayınca yerleşik hayata geçmiş ve ilk köy yerleşmelerini kurmuştur.”* cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Geçim kaynağı genellikle tarım ve hayvancılık olan yerleşmedir.”* ve *“Kır yerleşmesi”* ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir.

“Nüfus ve Yerleşme” ünitesinin *“Türkiye Nüfusunun Özellikleri”* konu başlığında *“ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması”* temalarına ilişkin olarak ülkenin ekonomik faaliyetlerinin yürütülmesinde bilimsel ve teknolojik açıdan gerekli bireylere ihtiyaç olduğuna değinilmiştir. Türkiye'nin nüfus özellikleri ile ilgili verilen bilgilerde Adana'da Çukurova'nın nüfus yoğunluğunun fazla olmasında kazanç getiren tarım ürünlerinin yetiştirilmesinin ve sanayinin gelişmesinin etkili olduğuna değinilmiştir. Türkiye'de kent nüfusunun her geçen gün arttığı belirtilerek verilen etkinlikte öğrencilerden kent nüfusunun sürekli artmasının sonuçlarını ekonomik faaliyetler açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Çalışan nüfusun ekonomik faaliyetlere göre dağılımının verildiği bölümde bazı ekonomik faaliyetler ile ilgili görsellerin verildiği etkinlikte

öğrencilerden yaşadıkları şehirde insanların en çok hangi ekonomik faaliyetler ile geçimini sağladıklarını belirlemeleri istenmiştir. Türkiye'deki ekonomik dağılımların verildiği grafikler doğrultusunda yorumlamalar yapılmıştır.

Ekonomik faaliyetler nüfusun dağılışı göstermesinde önemli olduğu belirtilerek tarım faaliyetlerinin yoğun olduğu yerlerde nüfusun az, sanayi ve hizmet faaliyetlerinin olduğu yerlerde nüfusun fazla olduğuna değinilmiştir. Bu doğrultuda ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin etkilerine yer verilmiştir. Öğrencilerden de nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde hangi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilebileceğini belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Bir ülkede sanayi sektörü ile hizmet sektöründe çalışanların oranı fazla ise o ülke gelişmiş olarak kabul edilir.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Nüfusu turizm sayesinde gelişmiş ilimizdir.*” ile “*Antalya*” ifadelerinin eşleştirmeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden verilen sektörlerden hangilerinde çalışan nüfusun yüksek olmasının o ülkenin gelişmemiş olarak kabul edilmesine sebep olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Araştırmada “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde verilen bilgilerde, grafiklerde, çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Zaman İçinde Bilim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Karanlıktan Aydınlığa*” konu başlığında “*ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi ve mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Avrupa’da yaşanan gelişmelerden biri olan buhar gücünü kullanan makinelerin üretilmesine yer verilmiştir. Buhar gücünün kullanıldığı araçların teknik özelliklerle yenilenmesi yüke ve yolcu taşımacılığını sağlayarak zaman ve mesafe konusundaki problemleri bitirdiğine değinilerek mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanmasında teknolojik gelişmelerin etkisine yer verilmiştir.

Konu başlığında “*ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, sanayileşmenin sağlanması, enerji*

kaynaklarının ekonomiye etkisinin belirlenmesi ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi” temalarına ilişkin olarak fosil yakıtlarla elde edilen mekanik enerjinin kullanılmasıyla ulaşım, ticaret, üretim ve haberleşme gibi alanlarda başlayan yeni dönemin günümüzde fabrikalaşma temelinin oluşturulmasını sağladığı ifade edilmiştir. Ekonomik gelişmelerden biri olan buharla çalışan bir robot yapılmasının elektrik enerjisi kullanımını sağlayarak yüksek teknoloji dönemini hızlandırdığı ifade edilmiştir.

Konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, tasarrufun edilmesinin sağlanması ve küresel ekonomik ortaklıkların kurulması*” temalarına ilişkin olarak teknolojinin gelişmesiyle mal üretiminde ve hizmet sektöründe bilgisayarların kullanılmaya başlanmasının ekonomide dijitalleşmenin oluşmasını sağladığına değinilmiştir. Dijitalleşmeyle maliyetten ve zamandan tasarruf elde edilmesiyle birlikte yaşam standartlarının da yükselmeye başladığı belirtilerek teknolojik gelişmelerin etkisine yer verilmiştir. İletişim alanında yaşanan teknolojik gelişmelerle kısa süre içerisinde geniş çapta iletişimlerin kurularak sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda iş birlikteliklerinin oluşturulduğu belirtilerek küresel ortaklıkların kurulmasına ve teknolojik gelişmelerin etkilerine vurgu yapılmaktadır. Konu başlığında Görsel 4.53.’te Avrupa’da yaşanan gelişmelerin verildiği etkinlikte öğrencilerden buhar makinesinin icadının etkilerini belirlemeleri istenmiştir.

Avrupa'daki Gelişmeler	Gelişmelerin Etkisi
Matbaanın İcadı	Siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda gelişmeler yaşanmasını sağladı. İncil çevirilerinin basılması ile gerçekler ortaya çıktı, kökleşmiş yanlışlar yıkıldı.
Dünya'nın Yuvarlak Olduğunun Bilimsel Olarak İspatı	
Kütle Çekim Kanun'unun Keşfedilmesi	
Buhar Makinesinin İcadı	

Görsel 4.53. Etkinlik Örneği

“Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Buhar makinesinin icadı ile kısa sürede binlerce kitap basılmış çok sayıda okuyucu bilinçlenmiştir.*” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen kelimeler ile cümlelerin tamamlanmasının

istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Günümüz fabrikalaşmasının temeli buhar makinesi icat edilince atılmıştır.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir.

Araştırmada “Zaman İçinde Bilim” ünitesinde verilen bilgilerde ve çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak*” konu başlığında “*ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi*” temasına ilişkin olarak geçmişte insanların tarım yapmaları doğrultusunda yerleşim yerleri oluşturdıklarına değinilmiştir. Bu yerlerden biri olan Çayönü’nde insanların çiftçilik yaparak buğday yetiştirdikleri ifade edilmiştir. Toprağın işlenmesiyle yerleşik hayata geçilerek köyler oluşturulduğu vurgulanmıştır. İlkçağda ise insanların tarım ile yüksek verim elde etmeleri doğrultusunda ihtiyaç fazlası olan ürünlerin de ticaretin gerçekleştirilmesini sağladığına yer verilmiştir.

Konu başlığında “*üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, doğal ve sınırlı kaynakların etkili kullanılması, mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Büyük Selçuklu Devleti’nde tarımın gerçekleştirilmesinde ikta sisteminin uygulandığına değinilmiştir. Bu sistemle toprakların işlenmesi ile üretimde devamlılığının sağlandığı ifade edilmiştir. Toprakların işlenmesinden elde edilen gelirden belirli bir kısmının medrese, hastane, kervansaray gibi yapılara ayrılmasının ifade edilmesiyle de mal ve hizmet sürekliliğinin sağlandığına yer verilmiştir. Osmanlı Devleti’nde de bu sisteme benzer olarak uygulanan tımar sisteminin uygulanması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Osmanlı Devleti’nde tarımın önemli bir gelir kaynağı olduğu ifade edilerek tımar sistemi ile üretimde devamlılığın sağlandığı vurgulanmıştır. Osmanlı Devleti ve Büyük Selçuklu Devleti’nde gerçekleştirilen bu uygulamalarla doğal ve sınırlı kaynaklardan olan toprağın etkili kullanımının da gerçekleştirildiği görülmektedir. Öğrencilere de bu bilgiler doğrultusunda; “*Osmanlı Devleti Dönemi’nde yaşayan bir yönetici olsaydınız üretimde sürekliliği sağlamak için hangi planlamaları yapardınız?*” sorusu yöneltilmiştir.

Konu başlığında Cumhuriyetin ilan edilmesiyle ülkemizde tarımın geliştirilmesi kapsamında üreticinin desteklenmesi ve üretimin artırılması amacıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilen talimatlarla Görsel 4.54.'te yer uygulamalara yer verilmiştir.

Görsel 4.54. Tarım Uygulamaları

Konu başlığında; “ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi, teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve tasarruf edilmesinin sağlanması” temalarına ilişkin olarak teknolojinin etkili kullanılmasının ekonominin güçlenmesini sağladığından tarım faaliyetlerinde de teknolojinin kullanılarak üretim alanlarının genişletilmesinin ve olumsuz etkilerin azaltılmasının gerekli olduğunu belirtilerek ekonomik kalkınma ve gelişmede teknolojiye yararlanmanın önemine ve üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda ülkemizin teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek yeni teknolojik uygulamalar konusunda üreticilerimize bilgilendirmeler yapıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca mobil cihazlar ile genel ağın da üreticilerimizin bilgilendirilmesinde etkili olduğu vurgulanmıştır.

Üretim faaliyetlerinde teknolojik uygulamaların kullanımları ile ilgili bilinçlenen üreticilerin tarımda teknolojik uygulamalardan olan sera takip ve akıllı sulama sistemlerinin kullanılmasıyla sera takip sistemi ile gerekli ısı ayarını yapmaları ve toprağın su miktarını ayarlayarak israfın önlenmesi uygulamalarına değinilerek teknolojik gelişmelerin etkisi ve tasarrufun sağlanması temasına da vurgu yapılmaktadır.

Konu başlığında üreticilerin tarım faaliyetlerinde kullandığı Görsel 4.55.'te yer alan akıllı sulama sistemleri ve sera takip sistemleri ile ilgili görsellere yer verilmiştir. Teknolojik gelişmelerle tarımda kullanılacak akıllı makinelerin üretilmesiyle; *“Tarımda teknoloji kullanımı ile üretime katkı sağlanmakta ve iş gücüne duyulan ihtiyaç azalmaktadır.”* ifadeleriyle üretim faaliyetlerindeki yararlarına vurgu yapılmıştır.

Görsel 4.55. Tarımda Teknolojik Gelişmeler

Tarım faaliyetlerini destekleyen bazı kurum ve kuruluşların verildiği Görsel 4.56.'daki etkinlikte DSİ Kuruluşu'nun; *“Su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve yönetilmesinden sorumludur. Ülkemizde su kaynaklarını bilim ve tekniğe uygun şekilde tüketicilerin kullanımına sunmaktadır.”* ifadeleriyle doğal ve sınırlı kaynaklardan biri olan su kaynaklarının etkili kullanılmasına vurgu yapılmaktadır.

Görsel 4.56. Tarımı Destekleyen Kuruluşlar

“Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Osmanlı Devleti ikta sistemi ile üretimde sürekliliği sağlamış ve ordunun asker ihtiyacını karşılamıştır.”* ifadesinin

doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden “Osmanlı Devleti’ndeki toprak yönetimi uygulamasının ülke ekonomisine katkılarını değerlendiriniz.” sorusunu cevaplamaları istenmiştir.

Kitapta Görsel 4.57.’de verilen çoktan seçmeli soruda da öğrencilerden tımar sisteminin amacını belirlemeleri istenmiştir.

4. Osmanlı Devleti’nde, tımar sistemi uygulamasında toprağı sebepsiz işlemeyen çiftçinin toprağı elinden alınmıştır.

Yukarıdaki bilgilere göre Osmanlı Devleti’nin toprak yönetimindeki bu uygulamasının amacı aşağıdakilerden hangisi olabilir?

A) Güvenliği sağlamak

B) Üretici sayısını azaltmak

C) Tımar sistemini kaldırmak

D) Üretimde sürekliliği sağlamak

Görsel 4.57. Çoktan Seçmeli Soru

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Üretim Yolculuğu” konu başlığında “ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması ve sanayileşmenin sağlanması” temalarına ilişkin olarak insanların geçmişte tarım faaliyetleri gerçekleştirdiklerine yer verilmiştir. Basit makinelerle gerçekleşen bu üretim sonrasında yeni makinelerin icat edilmesi ile üretimin hızlandırıldığı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda bu icatlardan dokuma tezgahının iplik üretiminde yeni makinelerin icadını sağladığına, çıkırcık makinesinin icat edilmesinin de iplik üretimini hızlandırdığına değinilmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin başka sanayi kollarını geliştirerek Sanayi Devrimi’nin başlamasına sebep olduğu ifade edilmiştir.

Konu başlığında “ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, enerji kaynaklarının ekonomiye etkisinin belirlenmesi, teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması, sanayileşmenin sağlanması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi” temalarına ilişkin olarak teknolojik gelişmelerin üretimde yaygın olarak kullanıldığı Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmesiyle buhar makinesinin bulunduğu yer verilmiştir. Buhar makinesinin kullanılmasıyla kömüre duyulan ihtiyacın arttığı belirtilerek sanayide kullanılan demir

madenin kullanılması da kömürün önemli bir enerji kaynağı olduğunun ifade edilmesiyle enerji kaynaklarının ekonomiye etkisine ve teknolojik gelişmelerin etkisine vurgu yapılmaktadır.

Buhar makinesinin yük taşımacılığında etkili olduğuna değinilerek denizasıırı ticaretin de gelişmesini sağladığı ifade edilerek mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanmasında ekonomik faaliyetlerden ticaretin devamlılığının sağlanmasına yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Konu başlığında *“sanayileşmenin sağlanması ve ekonomik koşulların iyileştirilmesi”* temalarına ilişkin olarak Sanayi Devrimi ile fabrikaların kurularak sanayi şehirlerinin oluşturulduğu ifade edilmiştir. Bu fabrikalarda da işçi sınıfının oluşması doğrultusunda sendikaların kurularak çalışma koşullarında iyileştirilmelerin sağlanması doğrultusunda çalışma ücretlerin ve saatlerin düzenlenmesine yer verilmiştir.

Konu başlığında *“teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, üretim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, sanayileşmenin sağlanması, mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması, ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi”* temalarına ilişkin olarak günümüzde üretim teknolojisinde yaşanan gelişmelerin insanların daha kaliteli bir yaşam sürmesini sağladığına değinilmiştir. Tarımın ülkelerin ekonomisinde önemli olduğuna değinilerek tarımda teknolojiye yararlanarak modern makinelerin kullanılmasıyla verimin arttığı belirtilerek teknolojik gelişmelerin etkileri üzerinde durulmuştur. Ürünlerin tarladan alınarak fabrikalarda ve modern tesislerde kontrolden geçtiği belirtilerek sanayileşmeye yer verilmiştir. Ulaşım ağlarında yaşanan teknolojik gelişmelerin üretim faaliyetleriyle ilişkili olduğuna değinilerek ürünlerin bir yerden başka bir yere taşınmaları sağlanarak mal ve hizmet sürekliliğinin gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır. Bu faaliyetlerle ülke ekonomisine katkı sağlanarak ekonominin güçlendirildiğine ve ekonomik kalkınma ile büyüme hareketlerinin gerçekleştirildiğine vurgu yapılmaktadır.

Teknolojinin gelişmesiyle artık geleneksel üretim yerine bilgiye dayanan üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmeye başlandığına değinilmiştir. Kitapta verilen etkinlik sorusunda da öğrencilerden üretim teknolojisinde yaşanan gelişmelerin ekonomik hayata olan etkilerini belirlemeleri istenmiştir.

Kitapta Görsel 4.58.’de verilen etkinlikte üretim teknolojisinin ekonomik hayata olumsuz etkilerinin verildiği görsellerde öğrencilerden bu olumsuzlukların neler olduğunu yazmaları istenmiştir.

Görsel 4.58. Etkinlik Örneği

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Yardımlaşma ve Dayanışma Kültürümüz” konu başlığında “*bilinçli tüketiciliğin sağlanması*” temasına ilişkin olarak ülkemizde faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşları ile ilgili verilen bilgilerde Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı (TÜKÇEV)’na dair; “*Bilinçli tüketimin gerçekleşmesinde tüketicinin sahip olduğu hakları kullanmasını hedefler. Tüketicinin hak arama ve çevreyi koruma bilincine yönelik eğitici faaliyetler düzenler.*” verilen bilgilerle bilinçli tüketiciliğin sağlanması ile ilgili faaliyetlere yer verilmiştir. Verilen etkinlikte de öğrencilerden tüketici hakları ile ilgili faaliyet gösteren vakıf ve dernekleri araştırarak amaçlarını yazmaları istenmiştir.

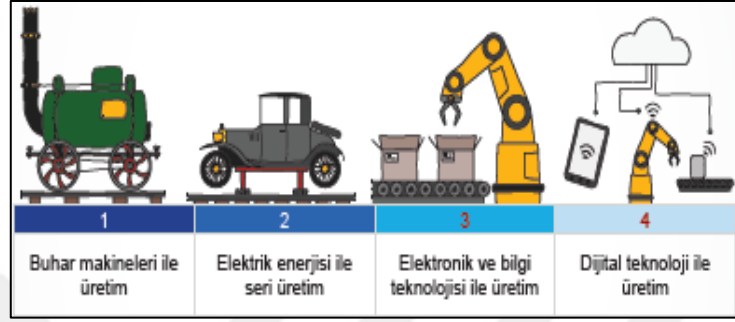
“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “*Geçmişten Geleceğe Meslek Eğitimi*” konu başlığında “*istihdamın sağlanması, ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Ahit Teşkilatı’nda usta-çırak ilişkisi ile ilgili verilen bilgilerde meslek dalında ilerleyen esnafın ustalığı hak ettiğinde kendi dükkanını açabilmesi amacıyla icazet aldığına

değerlendirilerek istihdamın sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Ahi Teşkilatı'nda çarşı ve pazarlarda malların denetimini gerçekleştiren memurların haksız kazanç ve fırsatçılığın önüne geçebilmek için ürünlerin fiyatlarını belirlediği ve iş ahlakına uygun davranılmadığında ceza uygulandığını belirtilerek ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanmasına yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Lonca Teşkilatı ile de; *“Kaliteli mal üretmek, üretim ve tüketimde dengeyi sağlamak ve iş ahlakını korumak Lonca'nın vazifeleri arasındaydı.”* ifadeleriyle üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığına vurgu yapılmıştır. Meslek Odaları'nın da mal ve hizmetlerin standartlara uygun olarak üretildiğinin denetlenmesiyle tüketicilerin korunmasının sağlanarak üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Verilen etkinlikte Ahi Teşkilatı'nın demirciler çarşısında bir kural olarak herkesin aynı anda ateşlerini söndürmelerine ve söndürmeyenlere dair uygulanan cezalara yer verilmiştir. Bu uygulamalar ile iş güvenliğinin sağlanarak üretim ve tüketim faaliyetlerinin ve ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlandığına ulaşılmaktadır.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin *“Hayalindeki Meslek”* konu başlığında *“ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi”* temalarına ilişkin olarak halıcılık, bakırcılık, cam işçiliği ve çinicilik gibi mesleklerin geçmişten günümüze el emeği ile yapılan meslekler olduğu belirtilerek günümüzde ise yaşanan gelişmelerle elektronik mühendisliği, moleküler biyoloji, halkla ilişkiler ve genetik gibi mesleklerin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Geçmişten günümüze ve günümüzde yaşanan teknolojik gelişmelerin mesleklerin gelişim ve değişim göstermesinde etkili olduğuna ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda verilen meslekler ile ilgili özelliklere yer verilmiştir.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin *“Teknoloji ve Değişen Dünya”* konu başlığında *“teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, sanayileşmenin sağlanması ve ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi”* temalarına ilişkin olarak öğrencilere; *“Üretim faaliyetlerinde teknolojiden yararlanmanın üretime katkısı neler olabilir?”* sorusu yönetilmiştir.

Kitapta Sanayi Devrimi'nde itibaren üretim faaliyetlerinde teknolojinin kullanılmasıyla yaşanan gelişmelerin görsellerinin verildiği Görsel 4.59.'daki kronolojik sıralamaya yer verilmiştir. Öğrencilerden de bu görseller doğrultusunda geçmişten günümüze yaşanan bu teknolojik gelişmeleri verilen görseller doğrultusunda açıklamaları istenmiştir.

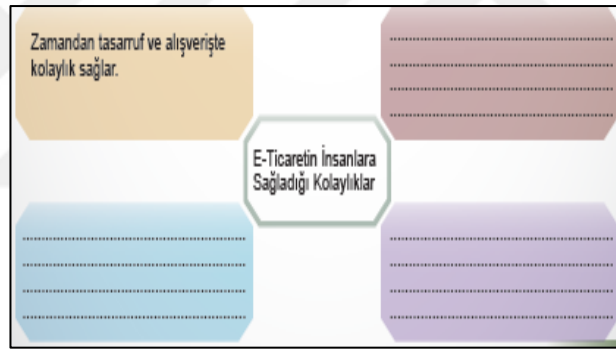

Görsel 4.59. Üretim Teknolojisi Gelişimi

Kitapta ekonomik gelişmelerden olan dijital teknoloji ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Üretim zincirinin de dijital teknoloji ile değişim içerisinde olmasının alıcı, sistem ve makine arasındaki ilişkileri kurarak üretimin hızlanmasını sağlayarak ürünlerin pazar ihtiyaçlarının belirlenmesinde etkili olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi temalarına vurgu yapılmıştır. Dijital teknoloji ile kurabileceğimiz bir fabrikada teknolojinin kullanımı ile gerçekleştirebileceğimiz faaliyet örneklerine yer verilerek teknolojik gelişmelerin üretim ve tüketim devamlılığındaki etkisine ve sanayileşmenin sağlanmasına yer verilmiştir. Konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi, ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi ve tasarrufun edilmesinin sağlanması” temalarına ilişkin olarak öğrencilerin geçmişte bir zeytinyağı tüccarı olduklarını hayal etmeleri istenerek ürünü satmalarında aylarca yol gidecekleri belirtilerek günümüzde zeytinyağı fabrikasının yöneticileri olduklarını hayal etmeleri istenerek ürünlerini e-ticaret ile satmalarını düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. Bu doğrultuda e-ticaretin tanımına yer verilmiştir. E-ticaretin Genel Ağ üzerinde sunulan ürünlerin satın alınma işlemi olduğu belirtilerek mağazaya gitmeden alışveriş yapılabileceğine değinilmiştir. Alışveriş faaliyetlerinde zamandan tasarruf edilmesi ve kolaylık sağlanmasında e-ticaretin etkili olduğuna

değerilerek tasarrufun sağlanmasına ve üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanmasına vurgu yapılmıştır.

E-ticaret, ticaretin üretim, dağıtım ve pazarlama süreçlerini kolaylaştırarak ülke ekonomisinin büyümesini sağladığına değinilerek teknolojik gelişmelerden olan e-ticaretin ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanarak ekonomik faaliyetlerden olan ticaretin gerçekleştirilmesini sağladığını vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda ülke ekonomilerinin büyümesi ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Tüm bunlarla birlikte e-ticaretin vergilerin ödenmesinde, pasaport başvurularında, banka işlemlerinin gerçekleştirilmesinde, e-devlet ile kısa sürede birçok işlemin gerçekleştirilmesinde ve e-kitaplardan yararlanılmasında etkili olarak tüketim faaliyetlerinde devamlılığı sağlamaktadır. Verilen yararları doğrultusunda e-ticaret ile ilgili Görsel 4.60.'ta verilen etkinlikte öğrencilerden e-ticaretin insanlara sağladığı kolaylıkları belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.60. Etkinlik Örneği

“Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “Üretim teknolojisindeki gelişmeler dijital teknoloji sayesinde hızlanmıştır.” ve “Genel ağ üzerinden mal ve hizmet satın alıp ödemelerimizi e-ticaret aracılığıyla yapabiliriz.” cümlelerini oluşturmaları istenmiştir.

Araştırmada “Ekonomik ve Sosyal Hayat” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli etkinliklerde, görsellerde ve kuruluşlar ile ilgili verilen açıklamalarda sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Türkiye ve Dünya” konu başlığında “küresel ekonomik ortaklıkların kurulması,

ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması” temalarına ilişkin olarak Türkiye’nin çeşitli alanlarda kurduğu ilişkilerinde üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar üzerinde durulmuştur. Ülkemizin ekonomik ilişkilerde amacının uluslararası alanda ekonomik alanda iş birliğinin sağlanması olan Birleşmiş Milletler (UN)’in üyesi olduğuna yer verilmiştir. Ülkemizin ekonomik alanda üyesi olduğu İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD)’nin verilen; *“Ekonomik büyüme, istikrar, ticaret ve yatırım, teknoloji, yenilik, girişimcilik ve kalkınma alanlarında iş birliği yoluyla refahı sağlamak”* amacı doğrultusunda ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin, ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesiyle küresel ekonomik ortaklıkların kurulduğuna yer verilmiştir. Ülkemizin üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)’nün ekonomik gelişmelerin desteklenerek dünya turizmine katkıda bulunulması amacı doğrultusunda ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi üzerinde durulmuştur. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve yönetim sorunlarına çözüm aramak için kurulmuştur.”* cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden *“Teşkilatın merkezi Madrid’tir. Birleşmiş Milletlere bağlı bir örgüttür. Dünya turizmine katkı sağlamak amacıyla faaliyet gösteren bu örgütün adı nedir?”* sorusunu cevaplamaları istenmiştir. Öğrencilerden *“Türkiye’nin uluslararası kuruluşlara üye olmasının faydaları nelerdir?”* sorusunu cevaplamaları istenmiştir.

“Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinin *“Gelişen Türkiye”* konu başlığında *“ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi”* temalarına ilişkin olarak ülkemizin konumunun diğer ülkelerin ticari faaliyetlerini gerçekleştirmelerinde etkili olduğu üzerinde durulmuştur. Konu başlığında *“doğal ve sınırlı kaynakların etkili kullanılması, ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi, ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi, küresel ekonomik ortaklıkların kurulması”* temalarına ilişkin olarak ülkelerin sahip oldukları kaynakları verimli kullanmasıyla ekonominin gelişeceği ve dış ticaretinin de güçleneceği belirtilerek Türkiye’nin bölgedeki devletlerle iş birliği yapmasının ekonomiye katkı sağladığı belirtilerek kaynakların etkili kullanımıyla gerçekleşecek ekonomik gelişmelerin ticari faaliyetlerin devamlılığını sağladığına ve bu şekilde ülkelerin ekonomisinin güçlendiği üzerinde durulmuştur. Konu başlığında

“küresel ekonomik ortaklıkların kurulması, ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi” temalarına ilişkin olarak ülkemizin de yer aldığı ekonomik bölge ve kuruluşlarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda ülkemizin küresel ortaklıklar kurduğu ekonomik bölge ve kuruluşlardan biri Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü (BSEC) bulunmaktadır.

Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (EİT)’nin verilen; *“Üye ülkelerin kalkınmalarına katkıda bulunmak, bölge içindeki ticareti geliştirmek, üye ülkeler arasında kültürel ve tarihi bağları güçlendirmektir.”* amacıyla ticari faaliyetlerde ve ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerindeki vurgu yapılmıştır. Akdeniz İçin Birlik (AİB) kuruluşunun verilen ekonomik refahın ve bölgesel birlikteliğin sağlanması amacıyla Akdeniz’de ortaklıkların kurulması amacıyla ekonomik koşulların iyileştirilmesine vurgu yapılmıştır. Gelişen Sekiz Ülke (D-8)’ye üye olan ülkelerin dünya ekonomisi içerisindeki konumlarının iyileştirilmesi ve yeni imkanların sunulmasının amaçlandığı belirtilerek ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerine ve ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden de Türkiye’nin bu kuruluşlar ile ilişkide olmasının ülke ekonomisine katkısının belirlemeleri istenmiştir. Kuruluşlarla ilgili etkinlikte verilen boş bir harita üzerine öğrencilerden D-8 ülkelerinin isimlerini yazmaları istenmiştir. Verilen başka bir etkinlikte de öğrencilerden verilen boş haritada Karadeniz Ekonomik İş Birliği üyesi olan ülkeleri belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Gelişen Sekiz Ülkenin (D-8) amacı kültür alanında ülkelere yeni imkanlar sunmaktır.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli sorulardan öğrencilerden Gelişen Sekiz Ülke’nin üyesi olmayan ülkeyi belirlemeleri istenmiştir.

“Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinin *“Yanlış Bildiğimiz Doğrular”* konu başlığında *“ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve küresel ekonomik ortaklıkların kurulması”* temalarına ilişkin olarak verilen örnek bir haberde Türkiye’nin Kızılderililer ile ticaret yapabilmesinde; *“Temsilciler Meclisi Doğal Kaynaklar Komitesi, Kızılderili kabilelerine sadece Türk şirketleriyle Federal Hükümet’in onayına gerek kalmadan ticaret yapma imkânı sunan yasa tasarısını kabul etti.”* ifadelerine yer verilmiştir.

Araştırmada “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde verilen bilgilerde, bazı kuruluşlar ve açıklamalarında, çeşitli etkinliklerde, haritalarda ve haber örneğinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarına yer verilme durumunun incelendiği 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu temalarına dair çeşitli içeriklerin olduğu tespit edilmiştir. Araştırma amacına ilişkin elde edilen bulgular sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna yönelik temalar altında, ünite konu sırası temel alınarak sunulmuştur.

4.3.1. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

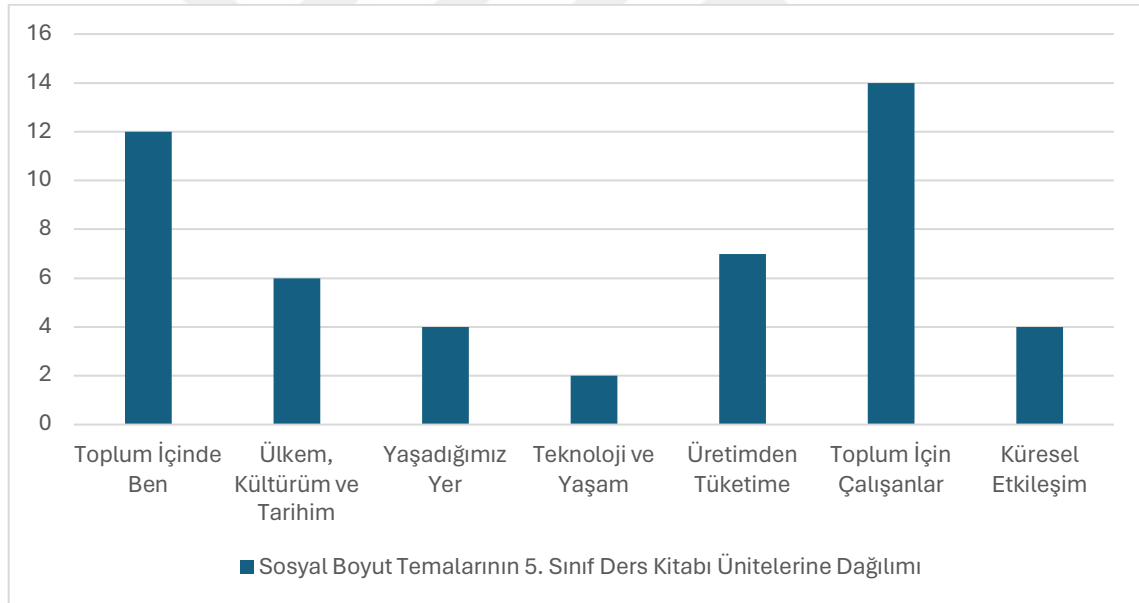
Araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sosyal boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna yönelik 5. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi” ve “Temel İhtiyaçların Karşılanması” temalarında olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunun incelendiği 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4.7.’de gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sosyal boyuta yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Sosyal Boyut Temaları	f
Toplum İçinde Ben Ülkem, Kültürüm ve Tarihim Yaşadığımız Yer Teknoloji ve Yaşam Üretimden Tüketime Toplum İçin Çalışanlar	Bireylerin İhtiyaçlarının Karşılanması	
	• Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi	141
	• Temel İhtiyaçların Karşılanması	123
	• Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması	20
	• Yoksullukla Mücadele Edilmesi	2
	Bireyler Arası Eşitliğin Sağlanması	
	• Hak Eşitliğinin Sağlanması	6
	• Adaletin Sağlanması	4
	• İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması	87
	Kültürel Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Kültürel Devamlılığın Sağlanması	100
	• Kültürel Değerler ve Eserlerin Devamlılığının Sağlanması	116

Küresel Etkileşim	• Kültürel Mirasın Korunması	49
	• Kültürel Çeşitliliğin Korunması	5
Toplumda Sürdürülebilirliğin Sağlanması	• Toplumsal Kimlik Kazandırılması	75
	• Sosyal Sorumluluğun Kazandırılması	40
	• Siyasi Faaliyetlere Katılımın Sağlanması	13
	• Sosyal Dayanışmanın Sağlanması	17
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	104
	• Toplumsal Barışın ve Huzurun Sağlanması	3

Araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili çeşitli temaların 5. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4.7.'de yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu kapsamında belirlenen temalardan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok temaya “Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinde, en az temaya “Teknoloji ve Yaşam” ünitesinde yer verildiği görülmüştür.

Şekil 4.7. Sosyal Boyut Temalarının 5. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 5. sınıf ders kitabının “Toplum İçinde Ben” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Öğrendiklerimi Uyguluyorum” konu başlığında “insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve toplumsal kimlik kazandırılması” temalarına ilişkin olarak örnek olarak verilen metinde bir öğrencinin yaşadığı çevrede meydana gelen çevre kirliliğinin çözülmesinde öğrencinin kendisinin ve diğer insanların haklarını aramak amacıyla sosyal bilgiler dersinde öğrendiği dilekçe yazma yöntemine başvurduğuna yer

verilmiştir. Metin doğrultusunda yönlendirilen soru ile öğrencilerden sosyal bilgiler dersinde öğrendiklerinin metindeki öğrenciye vatandaş olarak ne tür katkılarının olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “*toplumsal kimlik kazandırılması, kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel mirasın korunması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması*” temalarına yer verilmiştir. Bu temalara ilişkin olarak sosyal bilgiler dersinin öğrencilere hangi kazanımları sağladığı üzerinde durulmuştur. İlgili temalar doğrultusunda sosyal bilgiler dersinin öğrencilere sağladığı kazanımlar ile ilgili Görsel 4.61.’de yer alan konuşma metinlerine yer verilmiştir.

Görsel 4.61. Konuşma Metinleri

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Sosyal bilgiler dersi ile haklarımı öğrenebilirim.*” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden sosyal bilgiler dersinin “*Geçmişte yaşananlar ile günümüz arasında bağlantı kurabilirim.*”, “*Haklarımı öğrenebilirim.*” ve “*Çevremi ve dünyayı daha iyi tanıyabilirim.*” kazanımları olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

“Toplum İçinde Ben” ünitesinin “*Haklarımı ve Sorumluluklarımı Biliyorum*” konu başlığında “*toplumsal kimlik kazandırılması, sosyal sorumluluğun kazandırılması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak verilen örnek metinde sorumluluğun önemine vurgu yapılarak öğrencilerden sorumlulukların yerine getirilmediğinde çıkabilecek sorunları belirlemeleri istenmiştir. Kitapta bireylerin doğdukları andan itibaren bir gurubun içinde yer aldıkları ve yaşamları boyunca da farklı gruplar içinde yer alabileceği ifade edilerek bireylerin yaşadıkları toplumda çeşitli gruplar

içerisinde farklı rolleri olduğuna değinilerek okulda ve toplumda çeşitli grupların üyesi olduklarının ifade edilmesiyle bu gruplar ile ilgili görsellere yer verilmiştir.

Konu başlığında bireylerin içinde yer aldığı gruplarda görevlerinin olduğu bu görevlerin yerine getirilmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Bireylerin sahip oldukları görevlerinin grup içerisindeki rolleri de olduğunun ifade edilmesiyle rollerin de birer sorumluluk olmalarına değinilerek sosyal sorumluluğun kazandırılmasına dair vurgu yapılmıştır. Bireylerin farklı gruplarda yer alarak farklı rollere sahip olmasıyla toplumsal kimlik kazandırılması ilişkilendirilmektedir. Bireylerin gruplardaki rolleri ve rollerin getirdiği sorumlulukları ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda

Kitapta Görsel 4.62.'de yer alan etkinlikte bazı gruplar ve bu gruplardaki rollerin neler olduğuna örnekler verilmiştir. Öğrencilerden de verilmiş gruplarda üstlenilebilecek rolleri eşleştirerek kendilerinin de üyesi oldukları gruplardaki rolleri yazmaları istenmiştir.

 Sıra Sizde

A. Cihan aşağıdaki gruplarda yer almaktadır. Bu gruplarda hangi rolleri üstlenmiştir? Eşleştiriniz. Siz de üyesi olduğunuz bir grubu ve oradaki rolünüzü yazınız.

Aile	Üye
Futbol Takımı	Çocuk
Fotoğrafçılık Kulübü	Kaleci

Görsel 4.62. Roller Etkinliği

Bireylerin yer aldıkları gruplarda çeşitli haklar elde ettiği ve bu gruplardan biri olan ailede çocuk haklarından birinin de eğitim alabilme ihtiyacının karşılanması olduğu belirtilerek gruplardan bireylerin çeşitli haklarının olması ile bireylerin toplumsal kimlik kazanmaları ile ilişkilidir. Bireylerin bulundukları gruplarda çeşitli sorumluluklarının olduğuna ve gruplardaki rollerine uygun olarak davrandıklarında sorumluluklarını da yerine getireceklerine değinilerek toplumsal kimlik kazandırılması ile de ilişki kurulmaktadır.

Bireylerin çeşitli gruplarda haklarının ve sorumluluklarının olduğuna dair verilen bilgiler doğrultusunda öğrencilerden Görsel 4.63.'te verilen haklar ve sorumluluklar ile ilgili afişleri inceleyerek ne anlatılmak istendiğini yazmaları istenmiştir.

Görsel 4.63. Afiş Örnekleri

Öğrencilerden de Görsel 4.64.'te verilen etkinlikte haklarını ve sorumluluklarını belirlemeleri istenmiştir. Bireylerin içerisinde bulundukları ailelerinde de görev ve sorumluluklarının olduğu ifade edilerek verilen etkinlikte öğrencilerden ailelerinde sahip oldukları rollerine göre rollerini, haklarını ve sorumluluklarını belirlemeleri istenmiştir.

Sıra Sizde Aşağıda verilenlerden hangileri hak, hangileri sorumluluktur? İşaretleyiniz.

	Hak	Sorumluluk
Düşüncelerimi söylemek	☐	☐
Okul kurallarına uymak	☐	☐
Evde odamı temiz ve düzenli tutmak	☐	☐
Yeterli ve sağlıklı beslenmek	☐	☐
Çöpleri çöp kutusuna atmak	☐	☐

Görsel 4.64. Hak-Sorumluluk Etkinliği

Kitapta örnek bir metnin verildiği etkinlikte bir bireyin sahip olduğu rollerini, haklarını ve sorumluluklarını anlattığı örnek metin doğrultusunda öğrencilerden metin doğrultusunda soruları cevaplamaları istenmiştir. “Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “Katıldığımız gruplarda haklarımız olabilir fakat sorumluluklarımızı yerine getirmeyebiliriz.” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen

kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Haklarımızı kullanırken başkalarının haklarına saygı göstermeliyiz.”*, *“Sorumluluk, üyesi olduğumuz grupta üstlendiğimiz rollerin gereklerini yerine getirmektir.”* ve *“Üyesi olduğumuz gruplarda fikirlerimizi söyleyebiliriz.”* cümlelerini oluşturmaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli bir soruda öğrencilerden yaşadıkları toplumda sahip oldukları rolleri belirlemeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda çevrelerinde katılabilecekleri grupları belirlemeleri istenmiştir. Başka bir çoktan seçmeli soru da öğrencilerden evdeki sorumluluklarını belirlemeleri istenmiştir.

“Toplum İçinde Ben” ünitesinin *“Çocuk Hakları Her Yerde”* konu başlığında *“toplumsal kimliğin kazandırılması”* temasına ilişkin olarak çocukların en temel haklarından birinin yaşama hakkı olduğu gibi düşüncelerini özgürce açıklama haklarının da var olduğu belirtilerek bireylerin haklarını öğrenerek toplumsal kimlik kazanmaları ile ilişki kurulmaktadır. Bu doğrultuda bazı hakların verildiği görseller doğrultusunda öğrencilerden bu hakların hangileri olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında *“hak eşitliğinin sağlanması, insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, temel ihtiyaçların karşılanması ve toplumsal kimliğin kazandırılması”* temalarına ilişkin olarak dünyadaki bütün çocukların ayırım yapılmadan eşit haklara sahip olması doğrultusunda bu hakların güvence altına alınması amacıyla Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin kabul edildiği belirtilmiştir. Ülkemiz de dahil devletlerin çocuklara bu hakları tanımakla sorumlu olduğu ifade edilerek hak eşitliğinin sağlanmasıyla çocuk haklarının devamlılığının sağlanmasında hakların güvence altına alındığına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda kitapta Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde güvence altına alınan çocuk haklarının yer aldığı örnek maddelere yer verilmiştir. Verilen maddelerde devletin eğitim faaliyetlerini sağlaması ile ilgili verilmesiyle temel ihtiyaçlardan eğitimin karşılanmasına değinilmiştir.

Konu başlığında *“insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması, sosyal dayanışmanın sağlanması ve toplumsal kimlik kazandırılması”* temalarına ilişkin olarak çocukların çeşitli haklarını kullanabilmelerinde etkili olan Çocuk Meclisleri’nin çocuk haklarının sürdürülebilmesinde etkili faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve çocukların haklarını kullanabilmelerini sağladığı üzerinde durulmuştur.

Kitapta Görsel 4.65.’teki konuşma metinlerinde öğrencilerin mecliste seçim faaliyetlerine katıldıklarına, birlik ve beraberliği sağladıklarını ifade etmeleriyle belirlenen temalarla ilişki kurulmaktadır.

Görsel 4.65. Konuşma Metinleri

Çocuk Meclisleri ile ilgili verilen etkinlikte öğrencilerden hangi haklarını özgürce kullanabildiklerini, başka ülkelerdeki çocukların hangi haklarını kullanabildiklerini belirlemeleri istenmiştir. Bir bireyin kullandığı haklar ile ilgili örnek cümlelerin verilmesi doğrultusunda öğrencilerden bireyin hangi haklarını kullandığını yazmaları istenmiştir. Konu başlığında “*hak eşitliğinin sağlanması, insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, temel ihtiyaçların karşılanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi*” temalarına ilişkin olarak çocuk haklarının korunmasında UNICEF’in etkisine değinilmiştir. UNICEF’in çocukların haklarının korunması amacıyla kurulduğuna, çocuklar arasında ayırım yapmadan yardım ettiğine ve çocukların yaşamış olduğu zorlukları dünyaya duyurduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda UNICEF’in çocuk haklarının korunmasındaki faaliyetlerine yer verilmiştir. Dünyada yaşanan birçok sebepten dolayı çocukların temel haklarını bile kullanamadıkları belirtilerek UNICEF’in bu durumlarla ilgili verdiği sayısal verilere yer verilmiştir. Bilgiler doğrultusunda verilen etkinlikte öğrencilerden çocukların hangi hakları kullanamadıklarını ve böyle durumlarla ilgili çözüm önerileri sunmaları istenmiştir. Ülkemizde devlet tarafından aile korumasından yoksun çocukların korunduğu, çocukların haklarını kullanmalarının sağlandığı ve yaşam koşullarında iyileştirmelerin yapılmasının amaçlandığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün kurulduğundan bahsedilmiştir. Kurum ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanmasına, temel ihtiyaçların

karşılanmasına ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine vurgu yapılmaktadır. Kitapta artan çocuk işçilerle ilgili verilen Görsel 4.66.’daki haberde çocuk işçiliği ile mücadele edebilmek amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlere yer verilmiştir. Bu faaliyetlerde bireyin eğitim ihtiyacının karşılanması ile ilgili çalışmalarla temel ihtiyaçların karşılanmasına yer verilmiştir. Gerçekleştirilen faaliyetlerle yaşam kalitesinin yükseltilmesi arasında ilişki kurulmaktadır. Öğrencilerden de ülkemizdeki ve dünyadaki çocukların çocuk haklarından yararlandığına dair örneklerle bir pano oluşturmaları istenmiştir.

Görsel 4.66. Haber Örneği

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “Her çocuğun yaşama hakkı vardır.”, “Çocuklar hem işçi olarak çalışıp hem de okula devam edebilirler.”, “Dünyada çocukların hakları devletler tarafından korunmalıdır.” ve “Tüm çocuklar eşit haklara sahiptir.” ifadelerinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “Her çocuğun yeterli beslenme hakkı vardır.” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda anlatılan durum doğrultusunda öğrencilerden çocukların hangi haklarını kullanamadıklarını belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden çocuk hakları ile ilgili verilen “Okulda üye olduğumuz kulüplerde hangi haklarımızı kullanabiliriz?”, “Çocuklar hangi haklarını kullanmakta güçlük çekiyorlar? Örnekler veriniz.” ve “Sınıf başkanı seçimlerine aday olduğumuzda hangi haklarımızı kullanabiliriz?” sorularının cevaplarını defterlerine yazmaları istenmiştir.

Araştırmada “Toplum İçinde Ben” ünitesinde verilen bilgilerde, okuma metninde, konuşma metinlerinde, çeşitli etkinliklerde, afiş ve broşürlerde, görsellerde ve haber

örneklerinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Tarihe Yolculuk*” konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması, teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi ve adaletin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Asurlularda kullanılan bir arabanın görseline yer verilerek öğrencilerden günümüzde kullanılan otomobiller ile geçmişte kullanılan arabaların benzerlik ve farklılıklarını bulmaları istenmiştir. Bu doğrultuda tekerleğin icat edilmesine yer verilerek teknolojik gelişmelerin temel ihtiyaçlardan olan ulaşımın sağlanmasındaki etkisine yer verilmiştir. Mezopotamya ve Anadolu Medeniyetleri’nin temel ihtiyaçlardan olan eğitim, sağlık, ulaşım, beslenme, giyinme ve iletişim ihtiyaçlarının karşılanmasında gerçekleştirdikleri çeşitli faaliyetlere yer verilmiştir. Mezopotamya’da kurulan medeniyetler ile ilgili bilgilerde gerçekleştirilen teknolojik gelişmelerden olan yazının ve tekerleğin bulunmasının etkileri belirtilmiştir. Babil ile ilgili verilen bilgilerde Babil kralı olan Hammurabi’nin koyduğu kanunlardan verilen; “*Bir kimse mısırlarını sulamak için kanal açarsa, ancak dikkatsizliği nedeniyle sular komşusunun tarlasını bozarsa o zaman komşusunun mısır kaybını önler.*” ifadeleriyle adaletin sağlanmasına vurgu yapılmıştır.

Konu başlığında “*kültürel mirasın korunması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi*” temalarına ilişkin olarak Urartular ile ilgili yaptıkları eserlerini dikili taşlara yazarak halka duyurdukları ifade edilerek verilen örnek bir yazıda da eserin korunmasına dair ifadeler yer verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda öğrencilerden de Urartuların eserlerin korunmasına önem verme durumlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Frigler ile ilgili açılan bir sergiye dair verilen haberde Friglerin çengelli iğne olan fibulayı kullandıklarına yer verilmiştir. Friglerin kullandıkları eşyaların kültürlerinin bir yansıması olarak gördükleri için koruduklarına vurgu yapılarak öğrencilerden de bu haber doğrultusunda kültürel mirasa duyarlılık açısından Frigler ile günümüz arasındaki karşılaştırma yapmaları istenmiştir. Kitapta öğrencilerin Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ni sanal olarak ziyaret edebilecekleri internet adresine yer verilerek öğrencilerden bu ziyaret ile ilgili verilen sorularda müzelerin tarihi eserlerin korunmasındaki önemini belirlemeleri istenmiştir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi

ziyareti ile öğrencilerin görebileceği çeşitli eserlerin görsellerine yer verilerek öğrencilerden medeniyetler ile ilgili hangi bilgilere ulaşabileceklerini belirlemeleri de istenmiştir. Yazı, tekerlek gibi Mezopotamya Medeniyetlerinin katkılarının verildiği etkinlikte öğrencilerden bu katkılar olmasaydı yaşamımızda hangi zorluklar ile karşılaşılacağını belirlemeleri istenmiştir.

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Arkeoloji müzelerinde Anadolu medeniyetlerine ait tarihi eserler bulunmaktadır.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde hangi uygarlığa ait eser göremeyeceklerini belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin insanlığa olan katkılarını belirleyerek defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinin “*Güzel Ülkem*” konu başlığında “*kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması, kültürel mirasın korunması ve kültürün devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak verilen örnek metinde ülkemizin bir köyünde tarihi eserlerin ve doğal güzelliklerin korunduğuna ve eserlerin restore edildiği ifade edilmiştir. Köyde gelenek ve göreneklerin sergilenmesi amacıyla müzenin açıldığına denilerek müzeye alınan yörenin kültürünü yansıtan eserlere yer verilmiştir. Kitapta yer verilen Görsel 4.67.’deki haberde; “*Tarihi eserler ülkemizin kültür hazineleridir. Bu hazinelere zarar verenleri uyarmalı, tarihi mirasımıza sahip çıkmalıyız.*” ifadelerine yer verilerek ülkemizde tarihi çeşmelerin tehdit altında olduğu belirtilmiştir. Haber doğrultusunda öğrencilerden tarihi eserlerin korunması için alınabilecek önlemleri belirlemeleri istenmiştir.

 Sıra Sizde

Tarihi eserler ülkemizin kültür hazineleridir. Bu hazinelere zarar verenleri uyarmalı, tarihi mirasımıza sahip çıkmalıyız. Bu konuyla ilgili aşağıdaki haberi okuyunuz. Haberin altında yer alan soruların cevaplarını defterinize yazınız.

Edirne’deki Tarihi Çeşmeler Tehdit Altında!

Osmanlı dönemi mimarisini günümüze taşıyan tarihi çeşmeler, üzerlerine yazılan duvar yazıları nedeniyle tehdit altında.

Genel Ağ haberi, 13 Şubat 2017

1. Sizin çevrenizde de zarar gören eserler var mı? Varsa kimler, nasıl zarar vermiştir?
2. Tarihi eserleri korumak için hangi önlemler alınmalıdır?

Görsel 2.24

Görsel 4.67. Haber Örneği

Kitapta bireylerin yaşadıkları yerlerdeki tarihi eserleri ve doğal güzellikleri tanıttıkları konuşma metinlerinde Topkapı Sarayı'nda sergilenen tarihi eserler ile ilgili verilen bilgilerde ve Antalya Müzesi'nde çeşitli eserlerin sergilendiğine dair verilen ifadelerle kültürel eserlerin devamlılığının sağlanmasına ve kültürel mirasın korunmasına vurgu yapılmaktadır.

“Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinin “*Kültürel Özelliklerimiz*” konu başlığında “*kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması, kültürel devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması*” temalarına ilişkin olarak kültürel değerlerimizden birinin de milletçe kutladığımız bayram olduğu ifade edilerek dini bayramlarda birçok geleneği yerine getirdiğimiz belirtilerek gerçekleştirilen geleneklere yer verilmiştir. Bu doğrultuda verilen bir haber örneğinde Ankara’da bayramda gerçekleştirilen şeker toplama geleneğine yer verilmiştir. Verilen bir örnekte de Rize’de bayramda düzenlenen şenliklerden bahsedilerek öğrencilerden kendi yaşadıkları yerdeki geleneklerin ne olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Ülkemizin kültürel özelliklerinden biri olan halıcılığın uzun yıllardır kuşaktan kuşağa devam ettiği ve ülkemizin birçok yerinde farklı desenler ve renklerde dokunduğu belirtilerek Kocaeli ve Muğla’da gerçekleştirilen halıcılık ile ilgili örneklerle ve bilgilere yer verilmiştir. Dünyanın en eski halısı olan Pazırık halısına da yer verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda öğrencilere; “*El sanatlarımızın yaşatılması ve tanıtılması için neler yapılmalıdır?*” sorusu yöneltilerek kültürel mirasın korunmasına vurgu yapılmıştır. Kültürel özelliklerimizden biri olan düğünlerin geçmiş günümüze kadar devam eden geleneklerimizden olduğu belirtilerek düğünlerimizde gerçekleştirilen faaliyetlere ve Kırıkkale’de düğünlerde gerçekleştirilen faaliyetlere yer verilmiştir. Kültürel özelliklerimizden olan halk oyunları ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda ülkemizde gerçekleştirilen örneklerine yer verilmiştir. Öğrencilerden de verilen etkinlikte seçecekleri bir kültürel unsuru tanıtan ve bu unsurun insanların bir arada yaşamasındaki önemi anlatan bir yazı yazmaları istenmiştir. Kültürel özelliklerimizden biri olan türküler ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda Tokat’ta söylenen bir türkü örneğine yer verilmiştir. Kültürel öğelerimizden olan tarihi evlerin atalarımızın yaşantıları hakkında bilgiler verdiği belirtilerek kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunmasına vurgu yapılmıştır.

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Halk oyunlarında oyuncular geleneksel giysiler giyerler.”* ve *“Birlik ve beraberliğimizi güçlendiren bayram günlerinde büyüklerimizi ziyaret ederiz.”* cümlelerini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden *“Bizi bir araya getiren kültürel öğelere örnekler veriniz.”* sorularının cevaplarını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinin *“Geçmişten Günümüze”* konu başlığında *“kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması”* temalarına ilişkin olarak verilen bir minyatür doğrultusunda öğrencilerden minyatürdeki kıyafetleri ve sofrayı günümüz ile karşılaştırarak benzerlikleri ve farklılıkları bulmaları istenmiştir. Bu doğrultuda kültürel öğelerin zamanla aktarılabileceği ve sofralarda hala tüketilen ayran ve yoğurdun Türklerin mutfağında binlerce yıldır yer aldığı belirtilerek kültürel devamlılığın sağlanmasına ve kültürel değerler ve eserlerin devamlılığına vurgu yapılmıştır. Geçmişte ülkemizi ziyaret etmiş bir elçinin Türklerin yemek kültürü ile ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda öğrencilerden bahsedilen yiyecek ve içeceklerin günümüzde tüketilip tüketilmediğini belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında misafirperverliğin kültürel değerlerimizden olup yıllardır devam ettiği ve bu değer çerçevesinde misafirlerin en iyi şekilde ağırlanmasında kolonya sunmanın da geleneklerimizden olduğu belirtilmiştir. Kolonya kullanımından önce misafirlere gül suyu ikram edildiğinden bahsedilerek günümüzde ise kolonya kullanımı daha yaygın olsa da gül suyunun da kullanılmaya devam edildiği ifade edilmiştir.

Ülkemizde çay tüketiminin de yıllar öncesine uzandığı belirtilerek çayın kullanıldığı durumlara örnekler verilmiştir. Günümüzde kullanılan kağıt mendillerin yerine geçmişte kumaş mendillerin kullanıldığını ifade edilmiştir. Fakat günümüzde kumaş mendillerin genellikle aksesuar olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. *“Günümüze ulaşan en eski mendillerimiz 1500’lü yıllara ait ve Topkapı Sarayı Müzesi’nde sergilenmektedir.”* ifadeleriyle kültürel eserlerin devamlılığı ve kültürel mirasın korunması ile ilişki kurulmaktadır. Geçmişte selamlaşmak için kullanılan kavramlardan biri olan *“esen”* kelimesi ile ilgili olarak günümüzde *“esen kal”* ifadesinin hala kullanılmaya devam edildiği belirtilmiştir.

Kitapta kültürel değerlerimizden biri olan lokum ile ilgili Görsel 4.68.'de verilen haberde 1900'lü yıllarda yaşanan gelişmelerle lokumun yerini kültürel bir unsur olmayan çikolataya bırakmış bir değer olsa da kültürümüzde kullanıldığı alanlara yer verilmiştir. Günümüzde ise lokumun tekrar eski değerini kazandığından bahsedilmiştir. Lokum ile ilgili verilen bilgiler ve haber örneği doğrultusunda öğrencilerden lokumun günümüzde nerelerde ikram edildiğini belirlemeleri istenmiştir.

Lokum Tahtını Geri Alıyor

Osmanlı mutfağının en önemli tatlıları arasında yer alan lokum, çikolataya kapıldığı tahtını geri almaya başladı. 1900'lü yıllarda Avrupa'nın etkisiyle bazı alışkanlıklarımız da değişti. Lokum geleneği de yerini çikolataya bırakmaya başladı. Aslında lokum bizim önemli kültür öğelerimizden biridir. Çikolata kültürümüze ait bir unsur değildir. Lokumun bizdeki özelliği ve manası aslında çok derindir. Tarihimize baktığımızda en hatırlı hediyelerden birinin lokum olduğunu görürüz. Kız istemelerinden tutun da elçilerin yabancı ülke ziyaretlerine kadar mutlaka lokum götürülmüş. Yani adı üstünde Türk lokumu bizim kültürümüzdür. "Rahat ul-hulküm" yani boğaz rahatlatan kelimesinden türeyen lokum, dünyada Türk tatlısı olarak bilinmektedir.

Genel Ağ haberi, 5 Eylül 2016 (Düzenlenmiştir.)

1. 1900'lü yıllarda yemek kültürümüzdeki değişimin sebebi nedir?
2. Lokum günümüzde nerelerde ikram ediliyor?

Görsel 4.68. Haber Örneği

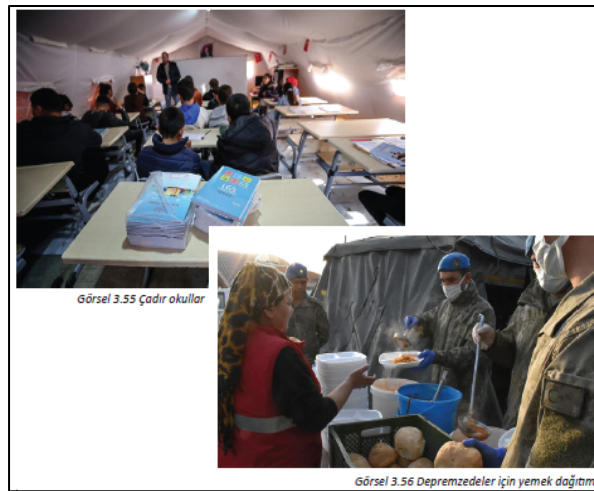
Kitapta kültürel unsurlar ile ilgili verilen Görsel 4.69.'daki etkinlikte öğrencilerden belirleyecekleri üç kültürel unsur ile ilgili verilen tabloyu doldurmaları istenmiştir.

Kültürel unsurlar	Geçmişte nasıldı?	Günümüzde nasıl?	Süreklilik mi gösteriyor?	Değişim yaşamış mı?

Görsel 4.69. Etkinlik Örneği

Araştırmada “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli görsellerde, haber örneklerinde çeşitli etkinliklerde ve okuma metinlerinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Yaşadığımız Yer” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Afetlerin İnsan Üzerinde Etkileri” konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması, sağlık hizmetlerinin sağlanması, sosyal dayanışmanın sağlanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi” temalarına ilişkin olarak yaşanan afetler sonrası milletin sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumları ile dayanışma içerisinde hareket ettiği belirtilerek sosyal dayanışmanın sağlanması temasıyla ilişki kurulmaktadır. Afetlerden etkilenen insanların giyim, gıda, barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekli olduğuna yer verilerek temel ihtiyaçların karşılanması temasıyla ilişki kurulmaktadır. Yaşanan afetler ile ilgili çalışmalar gerçekleştiren AFAD’ın çeşitli kurum ve kuruluşlarla koordinasyon içinde çalışarak eğitim, barınma, sağlık, güvenlik gibi ihtiyaçların karşılanmasına dair faaliyetler gösterdiği ifade edilerek AFAD’ın temel ihtiyaçların karşılanmasında etkili olduğuna vurgu yapılmıştır. Kitapta Görsel 4.70.’te AFAD’ın afetler sonrasında gerçekleştirdiği çadır okulların kurulması ve yemek dağıtımının sağlanması ile ilgili görsellere yer verilmiştir.

Görsel 4.70. AFAD’ın Çalışmaları

Yaşanan afetler sonrasında sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşlarıyla vatandaşların dayanışma ve iş birliği içerisinde giysi, su, battaniye, gıda ihtiyaçlarının karşılanmasında yemek yapımı, yardım dağıtımı, moral desteği

sağlanması faaliyetlerini gerçekleştirdiği belirtilmesiyle sosyal dayanışmanın sağlanması ve temel ihtiyaçların karşılanması temalarına vurgu yapılmaktadır. Kitapta verilen bir haberde ülkemizde gerçekleşen bir deprem sonrası bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasına dair yapılan faaliyetlere yer verilmiştir. Öğrencilere de; “Depremzedelerin ihtiyaçları nasıl ve kimler tarafından karşılanmıştır?” sorusu yöneltilmiştir.

Araştırmada “Yaşadığımız Yer” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli görsellerde, haber örneğinde ve etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Teknoloji ve Yaşam” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Teknoloji ve Toplum” konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak teknolojik gelişmeler ve etkileri üzerinde durulmuştur. Konu başlığında Görsel 4.71.’deki arkadaş ilişkilerinde teknoloji kullanımının etkisine yer verilen karikatür doğrultusunda da öğrencilerden karikatürde teknoloji kullanımı ile ilgili nelerin vurgulandığını ve teknolojik ürünleri kullanırken nelere dikkat ettiklerini belirlemeleri istenmiştir.

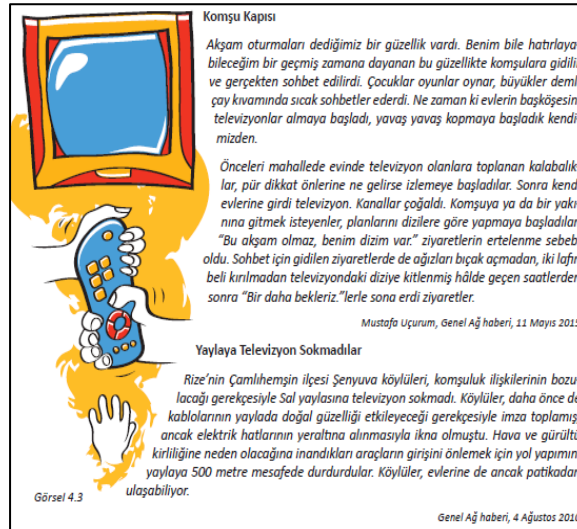
Görsel 4.71. Karikatür Örneği

Konu başlığında ailede teknoloji kullanımının aile içi ilişkilere olan etkisinin ele alındığı Görsel 4.72.’deki karikatüre yer verilmiştir. Öğrencilerden de verilen karikatürü inceleyerek ne anlatılmaya çalışıldığını belirlemeleri istenmiştir. Bu doğrultuda teknolojik gelişmelerin aile ilişkilerine olan etkilerinin belirlenmesi sağlanmaktadır.

Görsel 4.72. Karikatür Örneği

Konu başlığında Görsel 4.73.’te yer alan teknolojik gelişmelerin hayatımıza etkilerine örnek olarak televizyonun komşuluk ilişkilerindeki etkisine ve bir köyde gerçekleştirilen faaliyetler ile teknolojinin uzak tutulduğuna dair haberlere yer verilmiştir. Öğrencilerden bu haberlerde teknoloji kullanımının hangi sonuçlarına dikkat çekildiğini belirleyerek bu düşüncelere katılıp katılmadıklarını nedenleriyle belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.73. Haber Örnekleri

Kitapta sanal iletişimin artmasıyla geçmişte bayramlaşma amacıyla gönderilen kartların yerini kısa mesajın aldığından bahsedilerek teknolojik gelişmelerin etkisine yer verilmiştir. Teknolojik gelişmelerin toplum hayatı üzerindeki etkilerinin vurgulanması doğrultusunda verilen etkinliklerden birinde öğrencilerden iki grup oluşturarak bir grubun teknolojinin insan ilişkilerindeki olumlu etkilerini diğer grubun teknolojinin insan ilişkilerindeki olumsuz etkilerini savunmaları istenmiştir. Verilen başka etkinlikte öğrencilerden teknoloji kullanımının insan ilişkilerindeki etkisini şiir, yazı veya karikatür yollarından biriyle anlatmaları istenmiştir. Verilen bir diğer etkinlikte öğrencilerden teknoloji kullanımıyla geleneklerimizde yaşanan değişimlerin neler olduğunu büyükleriyle görüşerek yazmaları istenmiştir. Karikatür olarak verilen etkinlikte teknolojinin aile ilişkilerine olan etkisi düşünülerek boş olarak verilen konuşma metinlerini doldurmaları istenmiştir.

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Sanal ortamda iletişimin artması yüz yüze iletişimin azalmasına neden oldu.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen kelimelerler cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Teknoloji alanındaki gelişmeler ile iletişim, ulaşım, ev işleri gibi pek çok alanda yaşamımız kolaylaştı.”* cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden verilen *“Teknolojik ürünlerin yaygınlaşması aile ve çevremizle ilişkilerimizde ne gibi değişikliklere neden olmaktadır?”* sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Teknoloji ve Yaşam” ünitesinin *“Doğru Bilgiye Nasıl Ulaşırım?”* konu başlığında *“teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi”* temasına ilişkin olarak günümüzde bilgi edinme yollarından biri olan Genel Ağ’ın hava durumunu öğrenmede, spor karşılaşmalarının sonuçlarında, hazırlanacak ödevlerde ve merak edilenler hakkında başvurulduğu ifade edilmiştir. Bilgi edinmede Genel ağ’ın kullanılmasının ifade edilmesiyle teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi temasına vurgu yapılmaktadır. Konu başlığında Genel Ağ kullanımının etkileri doğrultusunda yanlış bilgilere ulaşılması üzerinde durulmuştur. Genel Ağ birçok bilgi sunsa da bu bilgilerin hangilerinin doğru olduğunun düşünülmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda verilen bir örnekte Genel Ağ üzerinde yayınlanan bir haberin birçok insana ulaştığı ve yılın görseli olarak seçildiği belirtilerek haberin aslında doğru olmadığı iki ayrı görselin

birleştirilerek sahte bir haber oluşturulduğuna değinilmiştir. Verilen başka bir haberde birçok kişinin sahip oldukları hastalıkları ile ilgili Genel Ağ'da yaptıkları araştırmalar ile yanlış bilgilere ulaştığına değinilmiştir. Bu doğrultu e-hasta olarak ifade edilen bu durumun insanları yanlış yönlendirdiği ifade edilmiştir. Öğrencilerden de verilen haber doğrultusunda e-hastaların Genel Ağ'ı kullanarak doğru bilgilere ulaşıp ulaşmadıklarını belirlemeleri istenmiştir. Verilen bilgiler ve örnekler doğrultusunda da Genel Ağ'da doğru bilgiye ulaşabilmek için yapılabilecekler yer verilmiştir. Genel Ağ'ın kullanımı ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda Görsel 4.74.'te Genel Ağ'dan önce ve sonra olarak iki karikatüre yer verilerek öğrencilerden de bu karikatürlerde ne anlatılmak istendiğini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.74. Karikatür Örneği

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden; “*Genel Ağ'dan indirilen dosyalar her zaman güvenlidir.*” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen kelimelerle cümlelerin oluşturulmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*İnternette indirilen dosyalarda virüs tehlikesi olabilir.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir.

“Teknoloji ve Yaşam” ünitesinin “*Genel Ağ'ı Nasıl Kullanmalıyım?*” konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi*” temasına ilişkin olarak Genel Ağ'ı hayatımızın birçok alanında kullandığımız belirtilerek; “*Ancak bize birçok kolaylık sağlayan Genel Ağ'ı güvenli kullanmadığımızda karşılaşılabileceğimiz tehlikeler bulunmaktadır.*” ifadeleriyle Genel Ağ'ın kullanımı ile karşılaşılabilecek çeşitli durumlara vurgu yapılmıştır.

Kitapta Genel Ağ'ın kullanımı ile ilgili Görsel 4.75.'teki karikatürlere yer verilerek teknolojik gelişmelerin etkileri üzerinde durulmuştur.

Görsel 4.75. Karikatür Örneği

Konu başlığında Genel Ağ'ın kullanımında dikkat edilmesi gerekenlere yer verilmiştir. Genel Ağ'ın en çok kullanıldığı alışverişlerde de bireylerin nelere dikkat etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda verilen bir haberde Genel Ağ'ın özel hayat ile ilgili olumsuz etkileri üzerinde durularak bu durumların önlenmesinde yapılabilecekler yer verilmiştir. Öğrencilerden de bu haber doğrultusunda Genel Ağ'da karşılaşılabilecek tehditlerin neler olduğunu belirlemeleri istenmiştir. “Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamalanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Kimlik hırsızlığı kişisel bilgilerimizin kötü niyetli kişilerin eline geçmesidir.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir.

“Teknoloji ve Yaşam” ünitesinin “*Bilim İnsanları ve Ortak Özellikleri*” konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkisinin belirlenmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi*” temalarına ilişkin olarak insanların hayatlarını kolaylaştırmak amacıyla geçmişten günümüze gerçekleştirdikleri icatların insan hayatını kolaylaştırdığına dair bazı örnekler yer verilmiştir. Bu doğrultuda Gözde Durmuş ile ilgili verilen bilgilerde; “*3 liralık bir cihazla yalnızca 1 damla kan kullanarak 20 dakikada kanser teşhisi yapılabilmesinin önünü açtı.*” ifadesiyle teknolojik gelişmelerin etkisi üzerinde durulmuştur.

Araştırmada “Teknoloji ve Yaşam” ünitesinde verilen bilgilerde, karikatürlerde, görsellerde, çeşitli etkinliklerde, haber örneğinde ve çalışma örneğinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Üretimden Tüketime” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Yaşadığım Yerdeki Ekonomik Faaliyetler” konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması” temasına ilişkin insanların barınma, sağlık, beslenme gibi temel olan ihtiyaçlarının tamamını karşılayamadıklarından satın aldıkları belirtilerek temaya vurgu yapılmıştır.

“Üretimden Tüketime” ünitesinin “Ekonomi İçin Yeni Fikirler” konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sağlık hizmetlerinin sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması” temalarına ilişkin olarak öğrencilere; “İçinde yaşadığınız toplumun ne gibi ihtiyaçları vardır, bu ihtiyaçların karşılanması konusunda neler yapabilirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Kitapta geçmişten günümüze yaşanan birçok sorunun çözüldüğü üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda sağlık alanında çeşitli hastalıkların tedavi edildiği ve ömrün uzatıldığı belirtilerek temalarla ilişki kurulmaktadır. Toplumun zaman içerisinde ihtiyaçlarının değişmesine değinilerek bu ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen Görsel 4.76.’da projede engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaları için icat edilen bir cihaz ile ilgili bilgilere yer verilerek öğrencilerden bu çalışmanın engelli bireylerin hayatını nasıl kolaylaştırdığını ve kendilerinin bu konuda neler yapabileceklerini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.76. Proje Örneği

Günümüzde ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanların sığındıkları ülkelerde de birçok sorunun ortaya çıktığına değinilmiştir. Bu sorunlardan olan beslenme, barınma, sağlık gibi bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında tüm insanlığın bu ihtiyaçların karşılanmasında sorumlu olduğu üzerinde durularak temel ihtiyaçların

karşılanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda savaş ve afetlerde zor durumda kalan bireylere yardım amacı ile tasarlanan Görsel 4.77.'deki projede bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Öğrencilerden de savaş ve afetlerde zor durumda kalan bireyler için neler yapılabileceğini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.77. Proje Örneği

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde öğrencilerden verilen “*Toplumun ihtiyaç ve isteklerini göz önüne alarak bu konuda bir şeyler yapmak neden önemlidir?*” sorusunu örnekler vererek açıklamaları ve defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Üretimden Tüketime” ünitesinin “*Haklarımı Kullanıyorum*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak öğrencilerin tüketici olarak sahip oldukları haklarını savunabilmeleri için başvurabilecekleri kurumları ve kanunları öğrenebilmeleri amacıyla diyaloglar şeklinde verilen metinde öğrencilerin tüketici olarak karşılaşılabilecekleri örnek durumlara ve çözümlerine yer verilerek bireylerin başvurabilecekleri çeşitli kanunlar, kurum ve kuruluşlar da ifade edilmiştir. Bireylerin haklarının devamlılığını sağlamalarında tüketici olarak gerçekleştirmeleri gereken sorumluluklara da yer verilmiştir. Bu doğrultuda bir bireyin tüketici olarak yaşadığı örnek bir durum ile ilgili verilen etkinlikte öğrencilerden Tüketici Hakları ile ilgili başvurabilecekleri kuruluşları belirlemeleri istenmiştir.

Verilen örnek metin doğrultusunda öğrencilerden bireyin yaşadığı durum karşısında yetkili makama yazacağı Görsel 4.78.'de yer alan dilekçenin boş halini duruma uygun olarak doldurmaları istenmiştir.

T.C.
BEYLİKDÜZÜ KAYMAKAMLIĞI
Tüketici Sorunları İlçe Hukuk Komisyonu Başkanlığına

Sikayet Eden :

Adı Soyadı :

T.C. Kimlik No :

Adresi :

Telefon / Faks :

Sikayet Edilen :

(Satıcı / Sağlayıcı) :

Sikayet Tarihi : .../.../20...

Sikayetin Parasal Değeri :

Vergi No :

Sikayetin Konusu :

(Ayrılmış Mal / hizmet) : (Yalnız Biri seçebilirsiniz)

☐ Bedelin / bedeli ile birlikte yapılan sözleşmenin veya alışverişin iptalini istiyorum.

☐ Ayrılmış mal/hizmetin yenisi ile değiştirilmesini talep ediyorum.

☐ Ayrılmış mal/hizmetin ücretsiz tamir ve bakımını istiyorum.

☐ Ayrılmış mal/hizmetin bedelini tarafıma iadesini talep ediyorum.

☐ Ayrılmış mal/hizmetin bedelini yasal faizi ile tarafıma iadesini talep ediyorum.

Tüketici Sorunu İçin Satıcıya Başvurdunuz mu? Başvurdu ise sonucu ne oldu:

Sikayetin Açıklaması :

.....

.....

.....

Talep : 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun gereği işlem yapılmasını arz ve talep ederim. .../.../20...

Eklileri : ☐ Fatura / Fiş
☐ Garanti Belgesi
☐ Teknik Servis Raporu (Onarım için Teknik Servise verildi ise)
☐ Satış Sözleşmesi

Adı - Soyadı
İmza

Görsel 4.78. Dilekçe Örneği

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Bir ürünün etiket fiyatı ile kasa fiyatı arasında fark olduğunda, hangi fiyat düşükse kasada o ödenir.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir.

Araştırmada “Üretimden Tüketime” ünitesinde verilen bilgilerde, görsellerde, proje örneklerinde ve çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Halka Hizmet Edenler” konu başlığında *“temel ihtiyaçların karşılanması, insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, sağlık hizmetlerinin sağlanması, adaletin sağlanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi”* temalarına ilişkin olarak öğrencilerden çevrelerinde yaşayan insanların ne tür ihtiyaçlarının olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Bu doğrultuda bireylerin hayatlarını sürdürebilmelerinde çeşitli ihtiyaçlarının olduğu ve bu ihtiyaçların karşılanmasında da devletin sorumlu olduğu belirtilmiştir. Devletin bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasında birçok kamu kurum ve kuruluşları oluşturduğu ifade edilerek temel ihtiyaçların karşılanmasına vurgu yapılmaktadır. Kitapta Görsel 4.79.’da devletin eğitim, ulaşım-iletişim ve sağlık alanlarındaki temel ihtiyaçlarını

karşılamada oluşturduğu kamu kurum ve kuruluşların bağlı olduğu bakanlıklara yer verilmiştir.

Görsel 4.79. Bakanlıklar ve Görevleri

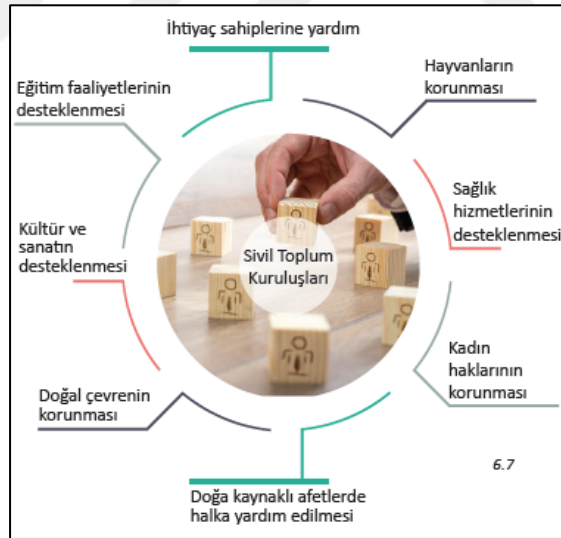
Konu başlığında Görsel 4.80.'de devletin güvenlik, adalet ve çevre alanlarındaki temel ihtiyaçlarını karşılamada oluşturduğu kamu kurum ve kuruluşların bağlı olduğu bakanlıklara yer verilmiştir.

Görsel 4.80. Bakanlıklar ve Görevleri

Öğrencilerden de çevrelerinde görsellerde verilen ihtiyaçlar doğrultusunda hangi kurum ve kuruluşların neler yaptıklarını belirlemeleri istenmiştir. Verilen etkinlikte öğrencilerden toplumun ihtiyaç duydukları alanlardan birini belirleyerek bu ihtiyaçlara dair hizmet veren bakanlığı ve hizmetlerini yazmaları istenmiştir.

Konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, temel ihtiyaçların karşılanması, insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, sağlık hizmetlerinin sağlanması, sosyal dayanışmanın sağlanması ve yoksullukla mücadele edilmesi” temalarına ilişkin olarak devletin bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaşanan teknolojik gelişmeleri kullanarak e-devlet portalını sunduğu ifade edilmiştir. E-devletin kurulmasıyla e-devletin sunduğu hizmetlere yer verilerek temel ihtiyaçların karşılanmasında teknolojik gelişmelerin etkisi üzerinde durulmuştur. Devletin bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı durumlarda sosyal dayanışmanın sağlanmasıyla faaliyetler gösteren sivil toplum kuruluşlarının da etkili olduğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda toplumun çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasına dair kurulabilecek sivil toplum kuruluşları ile ilgili temel ihtiyaçların karşılanmasında, sağlık hizmetlerinin sağlanmasında, hakların devamlılığının sağlanmasında, insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdiğine vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden de Görsel 4.81.’de verilen şemaya sivil toplum kuruluşları tarafından karşılanacak bir ihtiyaç ekleyecek olsalar hangi ihtiyacı ekleyeceklerini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.81. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri

Bireylerin çeşitli alanlarda ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili olan Görsel 4.82.’de yer alan sivil toplum kuruluşlarına ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Verilen sivil toplum kuruluşlarının temel ihtiyaçların karşılanmasında, yaşam kalitesinin yükseltilmesinde ve sosyal dayanışmanın sağlanmasında etkili olacak faaliyetler gösterdiğine dair ifadelere yer verilmiştir. Bu sivil toplum kuruluşlarından biri olan

Darüşşafaka ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda yoksullukla mücadele edilmesi temasıyla ilişki kurulmuştur.

Görsel 4.82. Sivil Toplum Kuruluşları

Öğrencilerden de verilen etkinlikte belirledikleri toplumsal bir ihtiyaç doğrultusunda sivil toplum kuruluşu kuracaklarını düşünerek kuruluş ile ilgili verilen soruları cevaplamaları istenmiştir. Çeşitli alanların verildiği etkinlikte de öğrencilerden bu alanlarda faaliyet gösteren resmi ve sivil toplum kuruluşlarını araştırarak faaliyetlerini yazmaları istenmiştir. “Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Toplumsal ihtiyaçları karşılamak devletin sorumluluklarındadır.*”, “*Güvenliğimizi sağlayan emniyet güçleri Adalet Bakanlığına bağlıdır.*” ve “*Sivil toplum kuruluşları gönüllü kişilerin desteğiyle birçok insana yardım ederler.*” ifadelerinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen ifadelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Hastalandığımızda Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelere gideriz.*” ve “*Eğitim aldığımız okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak hizmet verirler.*” cümlelerini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden verilen “*Çevrenizdeki kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarına örnek veriniz.*” sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

Kitapta verilen Görsel 4.83.’teki etkinlikte öğrencilerden toplum ihtiyaçları ilgili kurumlar ile eşleştirmeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden ihtiyaçlar ile kurum eşleştirmelerinden yanlış olanı belirlemeleri istenmiştir. Verilen başka bir çoktan seçmeli soruda da sivil toplum kuruluşlarının özelliklerinden olmayan şıkkın belirlenmesi istenmiştir.

C. Aşağıdaki toplumsal ihtiyaçların numaralarını ilgili oldukları kurumun başındaki parantezin içine yazınız.

1. eğitim	2. sağlık	3. güvenlik	4. adalet	5. haberleşme	6. kültür
() Polis merkezi	() adliye	() PTT	() Müze	() okul	() aile sağlığı merkezi

Görsel 4.83. Etkinlik Örneği

“Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinin “Yaşadığım Yer ve Yönetimi” konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sağlık hizmetlerinin sağlanması, toplumsal barışın ve huzurun sağlanması, yoksullukla mücadele edilmesi ve siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması” temalarına ilişkin olarak yolların onarımının gerçekleştirildiğine yer verilen haberle ilgili öğrencilerden benzer çalışmaların yaşadıkları yerlerde yapıp yapılmadığını ve bu çalışmaların hangi kurum tarafından gerçekleştirildiğini belirleyerek bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği kurumların ve çalışmalarının olmadığında yaşanabilecek sorunları belirlemeleri istenmiştir.

Bireylerin yaşamak istediği temiz çevrenin sağlanması ve çeşitli hizmetlerin sunulmasında il, ilçe, belde ve köylerin yönetim birimlerine ayrıldığı belirtilerek temel ihtiyaçların karşılanmasına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda temel ihtiyaçların karşılanmasında etkili olan valilerin faaliyetlerini gerçekleştirmelerinde Görsel 4.84.’te yer alan valiye bağlı kurumlara yer verilmiştir. Öğrencilerden bu kurumları inceleyerek valinin halkın hangi ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Aşağıda valinin yönetiminden sorumlu olduğu bazı kurumlar yazılıdır. Bunları inceleyerek valinin halkın hangi ihtiyaçlarını karşıladığını söyleyiniz.

İL EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ	İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ	İL NÜFUS VE VATANDAŞLIK MÜDÜRLÜĞÜ	TARIM İL MÜDÜRLÜĞÜ

Görsel 4.84. Etkinlik Örneği

Kitapta valinin, kaymakamın, belediye başkanının ve muhtarın halkın ihtiyaçlarının karşılanması için gerçekleştirdiği faaliyetlere konuşma metinleri şeklinde yer verilmiştir. Valinin; “Halkın huzur ve güven içinde yaşamasını sağlarım.” ifadeleriyle toplumsal barışın ve huzurun sağlanması, belediyelerin “İhtiyaç sahibi halka yardım ulaştırırım.” ifadeleriyle yoksullukla mücadele edilmesi temalarıyla ilişki

kurulmaktadır. Kitapta verilen Görsel 4.85.’teki etkinlikte belediyenin görevlerinin görselleri verilerek öğrencilerden görseller doğrultusunda belediyenin hangi hizmetleri verdiğini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.85. Etkinlik Örneği

Belediye başkanlarının seçilmesi ile ilgili verilen; “*Halkımız belediye başkanı ile birlikte belediye meclis üyelerini de seçerek belediye yönetimine katılmış olur.*” ifadeleriyle siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması temasına vurgu yapılmaktadır. Kitapta Görsel 4.86.’da belediyenin çeşitli görevlerinin görsellerinin verildiği etkinlik doğrultusunda öğrencilerden görsellerin belediyenin hangi hizmetleri ile ilgili olduklarını belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.86. Etkinlik Örneği

Belediyenin çeşitli faaliyetleri ile ilgili verilen haber örnekleri doğrultusunda öğrencilerden haberlerin belediyenin hangi hizmetleri olduğunu ve çevrelerinde benzer çalışmaların yapılıp yapılmadığını belirlemeleri istenmiştir. Verilen bir etkinlikte de öğrencilerden yaşadıkları yerdeki problemleri belirleyerek problemin çözülmesinde

etkili yönetim birimini belirlemeleri ve sorunun çözümüne dair çözüm önerileri yazmaları istenmiştir. “Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerle cümlelerin oluşturulmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*İlçe Emniyet Müdürlüğü kaymakamlık kurumuna bağlıdır.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden verilen “*Yaşadığınız yerin yönetiminden kim ya da kimler sorumludur? Bu kişinin görevlerine örnek veriniz.*” sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinin “*Katılım Hakkı ve Düşünce Özgürlüğü*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması*” temalarına ilişkin çocuk olarak bireylerin doğuştan bazı haklara sahip olduğu ve çocuk hakları sözleşmesinde yer alan okula gitme, oyun oynama, sağlık hizmetleri alma hakların olduğu belirtilerek bazı hakların devamlılığına yer verilmiştir.

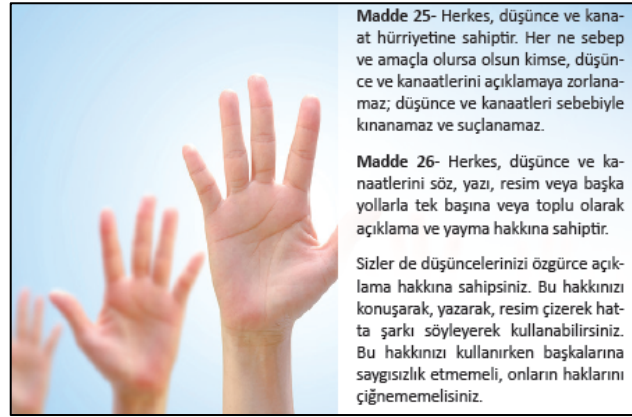
Kitapta katılım hakkının genel ve yerel seçimlerde oy kullanmak olduğu ifade edilerek Görsel 4.87.’de anayasamızda katılma hakkı ile ilgili yer alan maddeye yer verilmiştir. Böylece hakların güvence altına alınarak devamlılığının sağlanmasına vurgu yapılmıştır.

Görsel 4.87. Katılım Hakkı

Konu başlığına bir bireyin çocuk hakları sözleşmesindeki maddelerden yararlanarak katılım ve özgür düşünce ile ilgili ifadelerine yer verilmiştir. Kitapta bireylerin bulundukları gruplarda etkin olarak karar alma süreçlerine katılmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Okulda, sınıfta ya da ailede karar alma aşamalarında fikirlerin belirtilmesiyle düşünce özgürlüğünün kullanılacağına değinilerek katılım ve düşünce özgürlüğünün devamlılığının sağlanmasına yer verilmiştir.

Düşünce özgürlüğü ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda Görsel 4.88.’de yer alan düşünce özgürlüğü hakkının Anayasamızda yer aldığı maddelere yer verilmiştir.

Görsel 4.88. *Düşünce Özgürlüğü*

Düşünce özgürlüğüyle ilgili; *“Bu hakkınızı kullanırken başkalarına saygısızlık etmemeli, onların haklarını çiğnememelisiniz.”* ifadeleriyle hakların devamlılığının sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Katılım hakkı ve düşünce özgürlüğü ile ilgili verilen bir etkinlikte öğrencilerden bu hak ve özgürlüğün ne anlama geldiğini, nasıl kullandıklarına dair örnek vermeleri ve bu hak ve özgürlüğün olmaması durumunda neler olabileceğini belirlemeleri istenmiştir.

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun değerlendirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Temel hak ve özgürlüklerimiz Anayasamızda yer almaktadır.”* ve *“22 yaşına geldiğimizde genel ve yerel seçimlerde oy kullanabileceğiz.”* ifadelerinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Okulda yapılan seçimlerde oy kullanmak bizim katılım hakkımızdır.”* ve *“Bizimle ilgili konularda fikirlerimizi söylememiz düşünce özgürlüğümüzdür.”* cümlelerini oluşturmaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden genel seçimlerde oy kullanmanın hangi hakkımız olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden verilen *“Katılım hakkı ve düşünce özgürlüğünü büyüdüğünüzde nasıl kullanacaksınız? Örnek veriniz.”* sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinin *“Egemenlik ve Bağımsızlık Sembollerimiz”* konu başlığında *“kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması”* temalarına ilişkin olarak

Ülkemizin egemenlik ve bağımsızlık sembolleri üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda milli egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden olan İstiklal Marşı'nın mücadelenin ve bağımsızlık isteğinin sembolü olarak yazıldığına ve milli bayramlarda, okullardaki törenlerde ve spor karşılaşmalarında okunduğu belirtilerek ifadeleriyle kültürel eserlerimizden biri olan İstiklal Marşı'nın günümüzde de sürdürülebilirliğinin sağlandığına vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerden de İstiklal Marşı'nın başka nerelerde okunduğunu belirlemeleri istenmiştir.

İstiklal Marşı'nın günümüzde önemini korumasına bir öğrencinin verilen konuşmasında; *“Bayrağımızı zel günlerde evlerimize, iş yerlerimize asıyoruz. Oturulan veya ayakla basılan yerlere koymuyoruz. Daima temiz tutuyor ve ona her baktığımızda şehitlerimizi hatırlıyoruz.”* ifadeleriyle günümüzde kültürel mirasın koruduğuna, kültürel ve kültürel değerlerin ve eserlerin devamlılığına vurgu yapılmaktadır. Milli egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizin anayasamızın üçüncü maddesinde yer aldığı maddesine yer verilerek temalarla ilişki kurulmaktadır. “Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesi istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Ay yıldıızlı bayrağımız Asya Hun Devleti döneminden itibaren kullanılmaktadır.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir.

Araştırmada “Toplum İçin alışanlar” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli görsellerde, şemada, çeşitli etkinliklerde, kurum ve kuruluşlar ile ilgili açıklamalarda ve haber örneklerinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

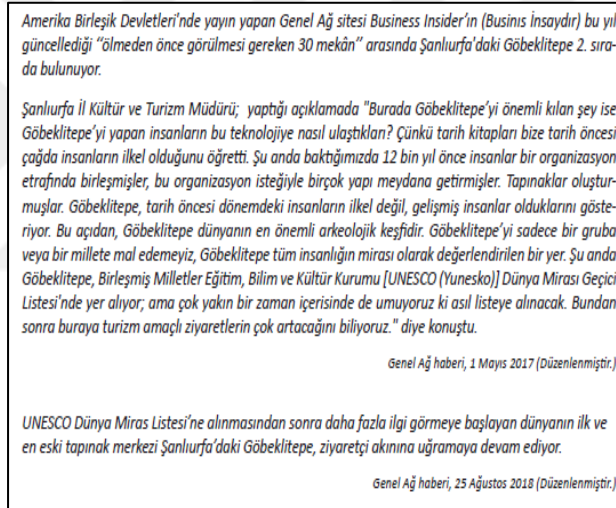
Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Küresel Etkileşim” nitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. *“Turizm n Yargıları Değerştiriyor”* konu başlığında *“toplumsal barış ve huzurun sağlanması ve kültürel çeşitliliğin korunması”* temalarına ilişkin olarak gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin farklı kültürlere sahip olan insanların barış içerisinde yaşamalarına katkı sağladığı ifade edilmiştir.

Konu başlığında verilen bir haberde lkemizde Bodrum'a turist olarak gelen bireylerin zamanla buraya yerleştiklerine yer verilmiştir. Haberde Bodrum'a yerleşen turistlerin ifadelerinden yaşadıkları yerler ve diğer kültürlere ilişkin ifadeleri

doğrultusunda kültürel çeşitliliğin korunması ve toplumsal barışın ve huzurun sağlanması temalarına vurgu yapılmaktadır.

“Küresel Etkileşim” ünitesinin “*İnsanlığın Ortak Mirası*” konu başlığında “*kültürel değerlerin ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması*” temalarına ilişkin olarak öğrencilerden çevrelerindeki tarihi eserlerin ve doğal güzelliklerin korunmasının neden önemli olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Konu başlığında Görsel 4.89.’daki haberde Göbeklitepe’nin UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne alınması ile öneminin daha fazla arttığı ifade edilmiştir. Öğrencilerden verilen Göbeklitepe ile ilgili haber örneği doğrultusunda Göbeklitepe’nin insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesinin nedenini arkadaşlarıyla tartışmaları istenmiştir.

Görsel 4.89. Haber Örneği

İnsanların geçmişten günümüze oluşturduğu maddi ve manevi değerlerin ortak mirası oluşturduğuna değinilerek bilim, edebiyat ve sanat alanlarında ortak mirası oluşturan örneklerle yer verilmiştir. İnsanlığın ortak mirasının korunması ve geliştirilmesi amacıyla; “1972 yılında yapılan UNESCO genel konferansında ‘İnsanlığın Ortak Malı Olan Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunması Sözleşmesi’ kabul edilmiştir.” ifadeleriyle ülkemizden de 19 varlığın sözleşme kapsamında yer aldığı belirtilmiştir.

Konu başlığında ülkemizden ve dünyadan UNESCO Dünya Miras Listesi’nde yer alan bazı örneklerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Öğrencilerden de yaşadıkları yerde

insanlığın ortak mirası hangi eserlerin ve değerlerin olduğunu belirleyerek bunların ortaya çıkarılması ve korunmasının önemini belirlemeleri istenmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin Dünya Ortak Miras Listesi'ne ulaşabilmelerinde kullanabilecekleri internet adreslerine yer verilmiştir. Kitapta insanlığın ortak mirasının korunmasının gittikçe önem kazanan bir durum haline geldiği ve korunamayan ortak mirasın nesillerce aktarılmasının sağlanamayacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda kültürel mirasın korunması temasına vurgu yapılmaktadır.

“Kendimi Değerlendiriyorum” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*UNESCO dünyadaki ortak miras eserlerini korumayı amaçlayan uluslararası kuruluşlardan biridir.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir.

Araştırmada “Küresel Etkileşim” ünitesinde verilen haberler, resmi belgelerle desteklenen bilgilerde ve değerlendirme etkinliklerinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

4.3.2. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

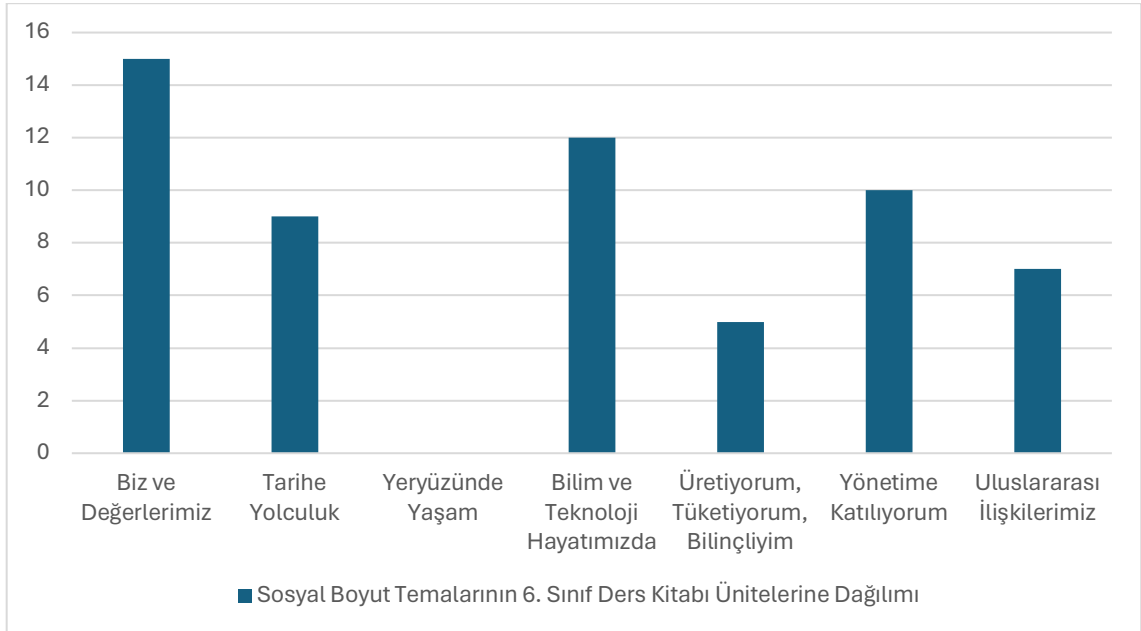
Araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sosyal boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna yönelik 6. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Temel İhtiyaçların Karşılanması” ve “İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması” temalarında olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunun incelendiği 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4.8.'de gösterilmiştir.

Tablo 4.8. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sosyal boyuta yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Sosyal Boyut Temaları	f
	Bireylerin İhtiyaçlarının Karşılanması	
	• Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi	59
	• Temel İhtiyaçların Karşılanması	76
	• Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması	5
	• Yoksullukla Mücadele Edilmesi	1
	Bireyler Arası Eşitliğin Sağlanması	

	• İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması	92
	• Hak Eşitliğinin Sağlanması	2
	• Adaletin Sağlanması	11
Biz ve Değerlerimiz	• Toplumsal Eşitliğin Sağlanması	32
Tarihe Yolculuk	• Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması	32
Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim	Kültürel Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
Yönetime Katılıyorum	• Kültürel Devamlılığın Sağlanması	62
Uluslararası İlişkilerimiz	• Kültürel Değerler ve Eserlerin Devamlılığının Sağlanması	62
	• Kültürel Mirasın Korunması	16
	• Kültürel Çeşitliliğin Korunması	10
	Toplumda Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Toplumsal Kimlik Kazandırılması	49
	• Sosyal Sorumluluğun Kazandırılması	50
	• Siyasi Faaliyetlere Katılımın Sağlanması	69
	• Sosyal Dayanışmanın Sağlanması	27
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	69
	• Toplumsal Barışın ve Huzurun Sağlanması	27
	• Göçlerin Etkilerinin Belirlenmesi	13
	• Sürdürülebilir Şehir ve Toplulukların Oluşturulması	1
	• Toplumsal Sorunların Etkilerinin Belirlenmesi	1

Araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili çeşitli temaların 6. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4.8.'de yer verilmiştir.

Şekil 4.8. Sosyal Boyut Temalarının 6. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu kapsamında belirlenen temalardan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok temaya “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde, en az temaya “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde yer verildiği görülmüştür.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 6. sınıf ders kitabının “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Toplumdaki Rollerim*” konu başlığında “*toplumsal kimlik kazandırılması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak öğrencilere; “*Takım sporunda görevli bir sporcunun görevini yapmasının, takım başarısındaki önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?*” sorusunun yönlendirilmesiyle sosyal sorumluluğun kazandırılması ile ilişki kurulmaktadır. Bireylerin geçmişten günümüze farklı roller içerisinde bulunduğu doğrultusunda Görsel 4.90.’da verilen film şeridinde bir bireyin zaman içerisinde değişen rolleri ve sorumlulukları ile ilgili görsellerine ve konuşma metinlerine yer verilmiştir. Öğrencilerden de verilen örnek doğrultusunda bireyin rollerinin değişmesiyle birlikte sorumluluklarının da değişmesiyle ilgili düşüncelerini söylemeleri istenmiştir.

Görsel 4.90. Film Şeridi

Konu başlığında bireylerin hayatları boyunca birçok grup ve kurumda yer alarak çeşitli rollere sahip olacağı belirtilerek bu durumlara ait örneklerle ve görsellere yer verilmiştir. Bireylerin sahip oldukları roller doğrultusunda da kendilerinden beklenen

davranışlarının olduğu ifade edilerek örnekler verilmiştir. Bu bilgilerle toplumsal kimlik kazandırılması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması temaları vurgulanmıştır. Kitapta bir çocuğun gün içerisinde gerçekleştirdiği faaliyetleri anlattığı konuşmasına yer verilerek öğrencilerden çocuğun gün boyunca hangi roller içerisinde bulunduğunu belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında Görsel 4.91.’deki etkinlikte öğrencilerden içerisinde bulundukları grup ve kurumları, bu grup ve kurumlardaki rollerini ve kendilerinden beklenen davranışları belirlemeleri istenmiştir.

	Grup ya da Kurum Adı	Rolüm	Beklenen Davranış
1	Aile	Çocuk	Anne ve babama yardımcı olmak
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

Görsel 4.91. Etkinlik Örneği

“Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Sorumluluk üyesi olduğumuz grupta üstlendiğimiz rollerin gereklerini yerine getirmektir.”* cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Belli bir ortamda yerine getirilmesi beklenen görevler”* ve *“rol”* ifadelerinin eşleştirilmesi istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden rollerin önemini belirlemeleri istenmiştir. Verilen başka bir çoktan seçmeli soruda da öğrencilerden evdeki sorumluluklarından biri olan şıkkı belirlemeleri istenmiştir.

“Biz ve Değerlerimiz” ünitesinin *“Bizi “Biz” Yapanlar”* konu başlığında *“kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması, sosyal dayanışmanın sağlanması ve toplumsal kimlik kazandırılması”* temalarına ilişkin olarak kültürel özelliklerin milli kimlik oluşturduğu ve milletin her bireyinin kültür etrafında birleştiği ifade edilerek toplumsal kimlik kazandırılmasına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda Mustafa Kemal Atatürk’ün bir sözüne yer verilerek bu sözle milli kimliğin önemine vurgu yapıldığı ifade edilmiştir. Konu başlığında kültürel

ögelerimizden dinin hayatımızın birçok alanında etkilerinin olduğu ifade edilerek günümüzde sürdürülen bu etkilere örnekler verilmiştir. Din doğrultusunda yardıma muhtaç kişilere yardım edildiği, zekat vermekle ve komşuluk ilişkilerinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma sağlandığı belirtilerek sosyal dayanışmanın sağlanması temasına vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerden de komşuluk ilişkilerinin toplumsal dayanışmaya katkılarını belirlemeleri istenmiştir.

Kültürel ögelerimizden dilin çeşitli alanlardaki kültürel değerlerin nesiller boyunca aktarılmasındaki etkisinden bahsedilerek dilin kültürel devamlılığın sağlanmasındaki etkisine yer verilmiştir. Kültürel ögelerimizden tarihin milli kültür ve kimlik kazandırılmasında toplumdaki bireylerin bir araya gelmesini sağladığına değinilerek tarihin toplumsal kimlik kazandırılmasındaki etkisine vurgu yapılmıştır. Kültürel ögelerimizden gelenek ve göreneklerin nesilden nesile aktarıldığında değinilerek düşünlerimizde yaşatılan gelenek ve göreneklere yer verilmiştir. Öğrencilerden de düşünlerin sosyal dayanışmaya katkılarının neler olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Kültürün maddi unsurlarından biri olan mimari ile ilgili olarak ülkemizden örnek olarak verilen tarihi evlerin kültürümüzü yansıttığı ifade edilmiştir. Verilen etkinlikte öğrencilerden verilen ifadeleri uygun kültürel öğemiz ile eşleştirmeleri istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Din zekat, sadaka vb. sayesinde toplumsal dayanışmayı sağlayan, birey olarak sevgi, saygı gibi değerleri kazanmamızda da önemli rol oynayan kültürel bir değerdir.*” ve “*Gelenek ve görenekler bizi bir araya getirip ortak duygularda buluşmamızı sağlar.*” cümlelerini oluşturmaları istenmiştir.

“Biz ve Değerlerimiz” ünitesinin “*Kır Çiçekleri Gibiyiz Rengarenk*” konu başlığında “*cinsiyet eşitliğinin sağlanması*” temasına ilişkin olarak kalıp yargılar ve ön yargılar üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda cinsiyet ayrımcılığına dair gerçekleştirilen kalıp yargılardan erkeklerin yemek pişiremeyeceği, kadınların futbol oynamayacağı gibi örnek kalıp yargılarına yer verilmiştir. Kalıp yargılarda verilen faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde cinsiyetin engel olmadığı belirtilerek cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına vurgu yapılmıştır.

Görsel 4.92.’teki etkinlikte öğrencilerden bazı mesleklerin resimlerini çizmeleri istenerek kaç kişinin meslekleri kadın veya erkek olarak çizdiğini belirlemeleri istenmiştir. Neden bazı mesleklerin sadece kadınlarla veya erkeklerle ilişkilendirildiğini,

kadın erkek ayrımı yapılmadan her bireyin her mesleği yapıp yapamayacağını arkadaşlarıyla tartışmaları istenmiştir.

Görsel 4.92. Etkinlik Örneği

Konu başlığında “*kültürel çeşitliliğin korunması, toplumsal barışın ve huzurun sağlanması ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak milletimizin farklı etnik kökendeki insanları bir arada barındırdığı belirtilerek Hatay ilinden bir örneğe yer verilerek kültürel çeşitliliğin korunmasına vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nun kültürel çeşitliliğin korunmasına ve cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına dair; “*Cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hal, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.*” şeklindeki maddesine yer verilmiştir. Öğrencilerden de insanların dini, etnik ve mezhep ayrımı yapılmadan barış içerisinde yaşayabilmelerinde gerekli olan hususları belirlemeleri istenerek toplumsal barışın ve huzurun sağlanması temasıyla ilişki kurulmaktadır. Farklılıkların gökkuşağına benzetilerek ülkemizin birçok rengi barındırdığına değinilmiştir. Bu doğrultuda farklılıkların saygı duyulması gereken zenginlikler olduğu ve bu zenginliğin korunmasında ön yargılara, kalıp yargılara ve ayrımcılığa karşı çıkılması gerektiği belirtilerek kültürel çeşitliliğin korunmasına ve cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Verilen etkinlik ile farklı desenlerin bir araya gelerek zenginlik

oluşturduğuna değinilerek öğrencilerden “*Hepimiz aynı kilimin desenleriyiz.*” konulu kompozisyon yazmaları istenmiştir.

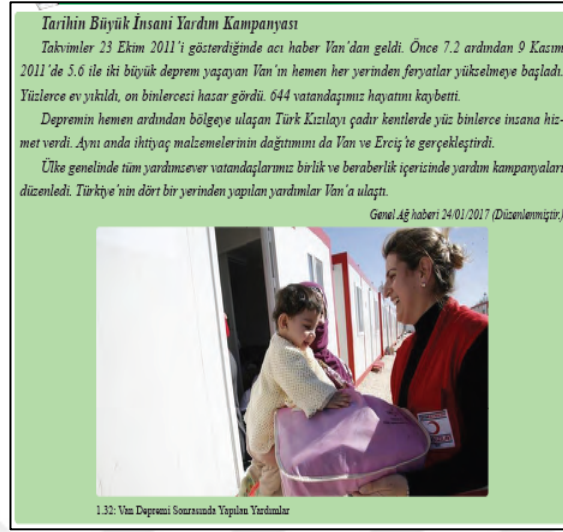
“Biz ve Değerlerimiz” ünitesinin “*Bir Elin Nesi Var İki Elin Sesi Var*” konu başlığında “*sosyal dayanışmanın sağlanması ve toplumsal barışın ve huzurun sağlanması*” temalarına ilişkin olarak öğrencilerden ailede yardımlaşma ve dayanışmaya örnek davranışları ve bildikleri sosyal yardım kuruluşları söylemeleri istenmiştir. Yardımlaşma ve dayanışma kavramlarının öneminden bahsedilerek bu kavramlar doğrultusunda gerçekleştirilen imece faaliyetlerine yer verilmiştir. Öğrencilerden de çevrelerindeki imece faaliyetlerine örnekler vermeleri istenmiştir. Geçmişten günümüze yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanmasında vakıfların etkili olduğu belirtilerek öğrencilerden yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanmasında vakıf kültürünün önemini araştırmaları istenmiştir. Yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde Osmanlıda kullanılan sadaka taşları ile ilgili bilgilerin verildiği Görsel 4.93.’teki haber doğrultusunda öğrencilerden günümüzde de sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyen benzer uygulamaların olup olmadığını belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.93. Haber Örneği

Kitapta yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin faydalarına yer verilmiştir. Bu faydalardan biri olan toplumsal barışa katkı sağlanması toplumsal barışın ve huzurun sağlanması teması ile ilişkilidir. Deprem sonrasında bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla gerçekleştirilen yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin verildiği Görsel 4.94.’teki haber temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sosyal

dayanışmanın sağlanması temalarıyla ilişkilidir. Haber doğrultusunda da öğrencilerden yardımlaşma ve dayanışmanın önemini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.94. Haber Örneği

Konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, eşitliğin sağlanması, yoksullukla mücadele edilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması” temalarına ilişkin olarak Görsel 4.95.’teki kurum ve kuruluşların amaçlarına ve sağladığı hizmetlere yer verilmiştir.

Görsel 4.95. Kurum ve Kuruluşlar

İhtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, afet sonrası ihtiyaçların karşılanması, farklılık gözetmeden muhtaç insanlara yardım edilmesi bireylerin beslenme, sağlık,

barınma, gıda sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanması hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ile verilen temalarla ilişki kurulmaktadır. Yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinde yoksullukla mücadele edilebilmesinde, yardıma erişim fırsatının artırılması amacıyla gerçekleştirilen proje olan Alo Sosyal Yardım Hattı (144)'na yer verilmiştir. Çeşitli faaliyetlerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bir grup oluşturarak seçtikleri faaliyet doğrultusunda bir çalışma gerçekleştirmeleri istenmiştir. Öğrenciler tarafından gerçekleştirilen yardımlaşma ve dayanışma faaliyetiyle ilgili verilen bir haber doğrultusunda öğrencilerden bu faaliyeti toplumsal dayanışma açısından değerlendirmeleri istenmiştir.

“Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin oluşturulmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Sosyal yardım, ihtiyaç sahiplerinin yiyecek, giyecek, yakacak, tedavi, ilaç vb. ihtiyaçların karşılıksız temin edilmesidir.*” ve “*Toplumun kurum ve kuruluşlarıyla ortak değerlerde birleşmesi ve birlikte hareket etmesine toplumsal dayanışma denir.*” cümlelerini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Sosyal yardım hattı*” ile “*Alo 144*” ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir. Öğrencilerden “*Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılımın önemi nedir?*” sorusunun cevabını yazmaları istenmiştir. Öğrencilerden “*Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın toplumumuzdaki önemi nedir?*” sorusunun cevabını yazmaları istenmiştir.

“Biz ve Değerlerimiz” ünitesinin “*Hak, Özgürlük, Sorumluluk*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, sosyal sorumluluğun kazandırılması ve teknolojik gelişmelerin etkisinin belirlenmesi*” temalarına ilişkin olarak özgürlük ve sorumluluk kavramlarının ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bireylerin haklarını savunarak özgürce hareket etmelerinde başkalarının hak ve özgürlüklerine dair de sorumlu davranmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda bireylerin haklarının devamlılığını sağlarken sorumlu davranıp başka bireylerin de haklarını düşünmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Kitapta Görsel 4.96.'da bireylerin haklarını aramaları amacıyla geliştirilen Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) uygulamasıyla bireylerin çeşitli ihbar,

şikayet, talep ve öneri durumlarıyla birlikte bilgi edinebilme haklarını kullanmalarında hızlı ve etkin cevaplar alınmasının amaçlandığı ifade edilmiştir.

Görsel 4.96. CİMER Uygulaması

Bireylerin sahip oldukları hakları ararken kullanabilecekleri yasal yollardan biri olan dilekçe haklarının olduğuna değinilerek dilekçe hakkının anayasamızda yer aldığı maddesine ve dilekçe örneğine yer verilerek hakların devamlılığı için güvence altına alındığı vurgulanmaktadır. Kitapta verilen bir diyalogda hak, özgürlük ve sorumluluk kavramları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Görsel 4.97.’de verilen etkinlikte öğrencilerden haklarını ve sorumluluklarını belirlemeleri istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “Kişilerin başkalarına zarar vermeden istediğini yapabilmesi” ile “özgürlük” ifadelerini eşleştirilmesi istenmiştir.

	Hakkım	Sorumluluğum
1	Toplu taşıma araçlarına binmek	Kurallara uymak
2		Komşuları rahatsız etmemek
3	Beslenmek, barınmak, sevilmek	
4		Çevreyi temiz tutmak
5	Evcil hayvan edinmek	
6		Vergi vermek
7	Bir işte çalışmak	
8		Trafik kurallarına uymak
9	Sağlık hizmetlerinden yararlanmak	

Görsel 4.97. Etkinlik Örneği

Araştırmada “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli etkinliklerde, film şeridinde, çeşitli görsellerde, haber örneklerinde, kurum ve kuruluşlar ile ilgili açıklamalarda ve diyalog örneğinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Tarihe Yolculuk” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Türklerin Anayurdu Orta Asya*” konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması*” temasına ilişkin olarak Türklerin Orta Asya’da temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerçekleştirdikleri çeşitli faaliyetlere yer verilmiştir. Bu doğrultuda verilen haberde Türklerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullandıkları çadırlar ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Konu başlığında “*göçlerin etkilerinin belirlenmesi*” temasına ilişkin olarak Türklerin gerçekleştirdiği göç faaliyetlerinin haritasına yer verilerek bu göç hareketleri doğrultusunda Kavimler Göçü’nün başladığı ifade edilmiştir. Verilen harita doğrultusunda öğrencilerden Türklerin gerçekleştirmiş olduğu göç hareketlerinin siyasi, coğrafi, ekonomik ve kültürel etkilerini belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “*kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması*” temalarına ilişkin olarak Görsel 4.98.’de yer alan haberde dünyanın en eski halılarından Pazırık Halısı ve Türkiye’nin ilk patentli kilim olan Bayat Kilimi ile ilgili bilgilere ve görsellerine yer verilmiştir.

Görsel 4.98. Haber Örneği

Pazırık Halısı ile ilgili; *“Günümüzde ise Leningrad Ermitaj Müzesinde (Rusya) sergilenmektedir. Günümüzde Niğde’de tekrar dokunan Pazırık Halısı, Niğde Valiliğinde sergilenmeye başlamıştır.”* ifadeleriyle temalara vurgu yapılmıştır. Kitapta Türkiye’nin ilk vet ek patently kilim olan Bayat kilimlerinin yeniden canlılık kazandığına değinilmiştir. Bu iki haber doğrultusunda öğrencilerden Türk kültürünün sürekliliği hakkında neler söyleyebileceklerini belirlemeleri istenmiştir.

Kitapta II. Köktürk Devleti tarafından oluşturulan Orhun Abideleri’nin; *“Moğolistan’da abidelerin bulunduğu alan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından Orhun Müzesi haline getirilmiştir.”* ifadeleriyle kültürel eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunmasına vurgu yapılmıştır. Ünlü Arap gezgin İbn-i Fadlan’ın eserinde ve Çin kaynaklarında Türklerin mezarlarına balbal dikme kültürlerine dair bilgilere yer verilmiştir. Öğrencilerden de mezar başlarına dikilen balbalların Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar uzanmasına dair düşüncelerini belirtmeleri istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Kavimler göçü sonrasında Avrupa devletlerinin temelleri atılmıştır.”* cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Avrupalıların kağıt, pusula, matbaa ve barutu öğrenmesine sebep olan gelişme”* ile *“Kavimler göçü”* ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir.

“Tarihe Yolculuk” ünitesinin *“İslamiyet’in Doğuşu”* konu başlığında *“göçlerin etkilerinin belirlenmesi, toplumsal barışın ve huzurun sağlanması ve temel ihtiyaçların karşılanması”* temalarına ilişkin olarak Müslümanların gerçekleştirdiği hicret ile ilgili bilgilere ve hicretin gerçekleşmesiyle yaşanan çeşitli gelişmelere yer verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda öğrencilerden de İslamiyet’in yayılmasına hicretin katkılarını belirlemeleri istenmiştir. Hicret’in gerçekleştirilmesiyle farklı din gruplarının sözleşmeyle toplumsal barışının sağlandığı ifade edilerek toplumsal huzurun ve barışın sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Hicret sonrasında Hz. Muhammed’in mescit ve yanına okul yaptırdığının ifade edilmesiyle temel ihtiyaçların karşılanmasına vurgu yapılmıştır. Konu başlığında *“insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması”* temalarına ilişkin olarak Veda Hutbesi’nden verilen bazı bölümlerde; *“Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, kadınların da sizin*

üzerinizde hakkı vardır.” ifadesiyle hakların devamlılığı, insan ve çocuk haklarının devamlılığı ve cinsiyet eşitliği ile ilişkilidir.

“Tarihe Yolculuk” ünitesinin *“Türkler İslamiyet İle Tanışıyor”* konu başlığında *“kültürel devamlılığın sağlanması ve kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması”* temalarına ilişkin olarak Nevruz Bayramı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Nevruzun çok eskilerden beri bilinen ve kutlanan bir bayram olduğu ifade edilerek belirlenen temalara vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden de İslam diniyle birlikte kutlamaya başladığımız bayramları belirlemeleri istenmiştir.

“Tarihe Yolculuk” ünitesinin *“Yeni Yurt Anadolu”* konu başlığında *“kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması, kültürel mirasın korunması, temel ihtiyaçların karşılanması ve toplumsal barışın ve huzurun sağlanması”* temalarına ilişkin olarak Anadolu’da kurulan ilk beyliklerden Saltuklular, Danişmentliler ve Artuklular ile ilgili olarak bu beyliklerin günümüzde hala var olan eserlerine yer verilerek kültürel devamlılığın ve kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Mengüceklilerin önemli eserlerinden olan Divriği Ulu Cami eserinin Dünya Miras Listesi’ne alındığına yer verilerek kültürel mirasın korunmasına vurgu yapılmıştır. Türkiye Selçukluların bilim ve kültürün gelişmesi amacıyla birçok medrese ve darüşşifa inşa ettirdiğinin belirtilmesiyle temel ihtiyaçların karşılanması ve sağlık hizmetlerinin sağlanması üzerinde durulmuştur. Anadolu’daki bu yapılardan bazılarına örnekler verilmesi ile kültürel devamlılık ve kültürel eserlerin devamlılığı ile ilişkilidir. Türkiye Selçuklu Devleti’nin ticari faaliyetlerinde kervanların çeşitli ihtiyaçlarının karşılamak amacıyla kervansaraylar kurmuşlardır. Kervansaraylarda temel ihtiyaçlardan olan temizlik, sağlık, dinlenme ve beslenme gibi ihtiyaçların karşılandığının ifade edilmesiyle temel ihtiyaçların karşılanması temasına vurgu yapılmıştır. Ahi Evran’ın kurduğu bir teşkilat olan Ahi Teşkilatı’nın halkın barış ve huzur içinde yaşamasında önemli roller üstlendiğinin ifade edilmesi toplumsal barışın ve huzurun sağlanması temasıyla ilişki kurulmaktadır. Ölçme ve Değerlendirme bölümünde verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“UNESCO tarafından koruma altına alınan Anadolu’daki ilk külliye”* ile *“Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası”* ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir.

Araştırmada “Tarihe Yolculuk” ünitesinde verilen bilgilerde, haritalarda, çeşitli etkinliklerde, haber örneklerinde ve çeşitli görsellerde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Hayatımızdaki Sosyal Bilimler*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak verilen konuşma metninde bir öğrencinin tüketici olarak yaşadığı durum karşısında haklarını arayabilmek için sosyal bilgiler dersinde öğrendiği bilgiler neticesinde Tüketici Hakem Heyeti’ne başvuru yaptığı ifade edilmiştir. “*toplumsal kimlik kazandırılması*” temasına ilişkin olarak sosyal bilimlerden olan tarihin milli tarih ve milli kimlik bilinci kazandırılmasında toplumun geçmişini öğrenmesini sağladığına değinilmiştir. Konu başlığında “*kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması*” temalarına ilişkin olarak sosyal bilimlerden arkeoloji ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda Anadolu Medeniyetler Müzesi’nde yer alan arkeolojik kazı buluntularının görsellerine yer verilmiştir. Konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi ve toplumsal sorunların etkilerinin belirlenmesi*” temalarına ilişkin olarak verilen etkinlikte sosyoloji sosyal bilim dalı ile ilgili yapılacak çalışmanın verildiği bir etkinlikte öğrencilerden arkadaşlarıyla gruplar oluşturarak teknoloji bağımlılığını ölçmek amacıyla öğrencilere kaç saat televizyon izlediklerini ve Genel Ağ kullandıklarını belirleyen sorular yönelterek etkinliği tamamlamaları istenmiştir.

Konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sürdürülebilir şehir ve toplulukların oluşturulması*” temalarına ilişkin olarak ülkemizde bilim ve teknoloji alanında son yıllarda yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bu gelişmelerden nanoteknolojinin bireylerin hayatlarında birçok alanda kullanıldığı ifade edilerek nanoteknoloji ile gerçekleştirilen örnek üretimlere yer verilmesi temel ihtiyaçların karşılanması temasıyla ilişkilidir. Ar-Ge çalışmalarının iyileştirme ve geliştirme faaliyetleri ile yeni ürünler ürettiği üzerinde durulmuştur. İletişim ve astronomi alanında gerçekleştirilen uydu çalışmalarıyla ve savunma sistemlerinde gerçekleştirilen çalışmalarla temel ihtiyaçların karşılanması sağlanmaktadır. Akıllı şehirlerin oluşturulması planlamasıyla da sürdürülebilir şehir ve toplulukların oluşturulması

temasına ilişki kurulmaktadır. Genel olarak son yıllarda gerçekleştirilen bu çalışmalar ile teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi temaları ilişkilidir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen etkinlikte öğrencilerden bilimsel ve teknolojik bir gelişmeyi belirleyerek bu gelişmenin insan hayatına olumlu ve olumsuz etkilerini yazmaları istenmiştir. Öğrencilerden “*Nanoteknoloji nedir? Kullanıldığı alanlara örnekler veriniz.*” sorusunu cevaplamaları istenmiştir.

“Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinin “*Bilim ve Teknolojide Değişim*” konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, temel ihtiyaçların karşılanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi*” temalarına ilişkin olarak öğrencilerden teknolojinin sürekli değişmesinin ve ilerlemesinin hayatımızı nasıl etkilediğini belirlemeleri istenmiştir. Bilim ve teknolojinin hayatımızdaki her alanda yenilikler getirdiği ve daha da getireceği doğrultusunda tasarım aşamasında olan ürüne ve etkilerine yer verilmiştir. Öğrencilerden de teknolojik giderek geliştirdiği icatların insanların hayatlarını nasıl etkileyeceğini belirlemeleri istenmiştir. Teknolojide yaşanan gelişmeler ile insansı robotların geliştirilerek Görsel 4.99.’da verilen haber doğrultusunda öğretmen gibi programlandığı ve eğitim faaliyetlerinde kullanıldığına yer verilerek temalarla ilişki kurulmuştur. Öğrencilerden teknolojinin gelişmesiyle sürekli güncellenen robotların sosyal hayatın hangi alanlarında karşılına çıktığını belirlemeleri istenmiştir.

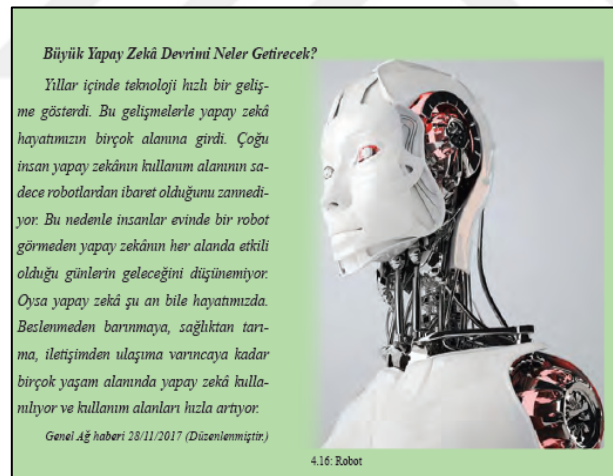

Görsel 4.99. İnsansı Robotlar

Konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sağlık hizmetlerinin*

sağlanması” temalarına ilişkin olarak günümüzde kullanılan teknolojilerden biri olan nanoteknolojinin hayatın her alanında kullanılan araç ve gereçlere dair iyileştirmeler yapabileceğine değinilmiştir. Tıp alanında nanoteknoloji kullanılmasıyla hastalıkların tedavi edilebileceğine, yaşlanmanın yavaşlatılabileceğine ve hücrelerin onarılabileceğine değinilmesiyle belirlenen temalarla ilişki kurulmuştur. Öğrencilerden de bu gelişmelerin gerçekleşmesiyle hayatımızda ne tür değişikliklerin yaşanabileceğini belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkisinin belirlenmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve temel ihtiyaçların karşılanması” temalarına ilişkin olarak teknolojinin gelişmesiyle hayatımızın birçok alanında yer alan yapay zekaya yer verilmiştir.

Yapay zeka ile ilgili Görsel 4.100.’de verilen haberde; *“Beslenmeden barınmaya, sağlıktan tarıma, iletişimden ulaşımaya varıncaya kadar birçok yaşam alanında yapay zekâ kullanılıyor ve kullanım alanları hızla artıyor.”* ifadelerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerden yapay zekanın gelecekte hayatımızı hangi yönlerden etkileyebileceğini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.100. Yapay Zeka

Kitapta insanların sağlık olmak üzere birçok alanda yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde rahat bir hayat sürdüklerinin belirtilmesiyle teknolojik gelişmelerin olumlu etkilerine ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi üzerinde durulmaktadır. Verilen bu ifadeler doğrultusunda teknolojinin olumlu etkilerinden ziyade olumsuz etkilerinin de olduğu belirtilerek öğrencilerden teknolojinin olumsuz etkilerini belirlemeleri istenmiştir.

Teknolojik gelişmeler ile ilgili görsellerin verildiği Görsel 4.101.’deki etkinlikte öğrencilerden bu gelişmelerin gelecekte hayatlarını nasıl etkileyeceğini belirlemeleri istenmiştir.

Aşağıda verilen teknolojik gelişmelerin gelecekte hayatımızı nasıl etkileyeceğine dair düşüncelerinizi boşluklara yazınız.

 4.17: Çip (elektronik devrelerin yerleştirildiği yarı iletken malzeme)	 4.18: Uçan Araçlar
 4.19: İnsansız Hava Araçları (Drone)	 4.20: Sanal Klavye
 4.21: Sürücüsüz Otomobiller	 4.22: Akıllı Ev

Görsel 4.101. Etkinlik Örneği

“Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen etkinlikte öğrencilerden bilimsel ve teknolojik bir gelişmeyi belirleyerek bu gelişmenin insan hayatına olumlu ve olumsuz etkilerini yazmaları istenmiştir. Öğrencilerden “*Nanoteknoloji nedir? Kullanıldığı alanlara örnekler veriniz.*” sorusunu cevaplamaları istenmiştir.

“Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinin “*Emeğe Saygı Duyuyorum*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak verilen bir haberde Fikir ve Sanat Eserleri kanunu doğrultusunda bandrolsüz ürünler ile ilgili baskınların yapılması ile bu kanuna muhalefet suçundan da işlemlerin başlatıldığına yer verilmiştir. Öğrencilerden de gösterilen bu mücadelenin nedenini belirlemeleri istenmiştir. Kitapta bir buluşun, markanın veya ürünün telif ve patent haklarının alınarak korunma altına alınması gerektiği ifade edilerek insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanmasına temasına vurgu yapılmaktadır. Kitapta korsan ürünler ile mücadele edilmesinde “Korsan Ürüne Hayır Hattı” ismiyle kullanılabilecek numaraya yer verilmiştir. Korsan yayınlar ile mücadele edilmesinde kitap, CD, DVD, radyo, televizyon

gibi ürünlerde bandrol adındaki etiketlerin bulunduğu ürünlerin kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Bir ürünü kullanabilmek için haklar elde etmek amacıyla ürünün telif veya patent hakkının satın alınması gerektiği ifade edilerek; “*Ülkemizde sanat ve müzik eserlerini korumak için 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” çıkarılmıştır.*” ifadeleriyle temayla ilişki kurulmuştur. Gerçekleştirilen buluşların ve bu buluşları kullanma hakkının ait olduğu kişiyi göstermek amacıyla alınan patent belgesiyle buluşun başkaları tarafından kullanılmasının engellediği belirtilerek temayla ilişki kurulmuştur. Konu başlığında verilen bir haberde bir yazarın yazdığı kitabı ile ilgili olarak telif hakkını alarak bastırıp okuyucularına sunmak istediği kitabının korsan kitapçılar tarafından çalınıp çoğaltılarak satıldığını ve bu durum karşısında yaşadığı hayal kırıklığını anlatmasına yer verilmiştir. Yaşanan bu tür kayıpların olmaması için korsana karşı dikkatli olunarak bandrol içermeyen ürünlerin alınmaması gerektiğinin belirtilmesiyle hakların korunmasında yapılabilecekler vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden de bu haber doğrultusunda böyle durumların yaşanmaması için bizlere düşen görevlerin neler olduğunu belirlemeleri istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Bir buluşun veya uygulama alanında kullanma hakkının bir kimseye ait olduğunu gösteren belgeye patent denir.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden korsan yayıncılığın önüne geçmek için yapılamayacak olan cevabı belirlemeleri istenmiştir.

Araştırmada “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitesinde konuşma metninde, verilen bilgilerde, çeşitli görsellerde, çalışma örneklerinde, çeşitli etkinliklerde ve haber örneklerinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Yatırım ve Pazarlama” konu başlığında “*yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve temel ihtiyaçların karşılanması*” temalarına ilişkin olarak bölgelerin çeşitli özellikleri doğrultusunda yatırımların gerçekleştirilebileceğine değinilerek örnekler verilmiştir. Ülkemizde bazı şehirler ile ilgili gerçekleştirilebilecek yatırım türleri ve bu yatırımın sebeplerinin yer aldığı bir tabloya yer verilmiştir. Çeşitli alanlarda yatırımların gerçekleştirilmesi temel ihtiyaçların karşılanarak yaşam kalitesinin

arttırılması gerçekleştirilmektedir. Kitapta ülkemizde gerçekleştirilen yatırım örneklerinden biri olan Konya Ovası Projesi (KOP) ile ilgili tarımsal sürekliliği sağlayarak; “*sanayi, ticaret, ulaşım, enerji gibi sektörleri güçlendirmek; eğitim, sağlık, kültür ve diğer sosyal hizmetlere erişilebilirliği artırmaktır.*” ifadeleriyle verilen temalara vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerden de Güney Doğu Anadolu Projesi ile Zonguldak, Bartın, Karabük Projesi’ni araştırmaları istenmiştir. Kitapta verilen haber örneğinde bir bireyin yaşadığı bölgenin şartlarına uygun olarak gerçekleştirdiği bir proje çalışmasına yer verilmiştir. Öğrencilerden de haberdeki bireyin yaşadığı yerin yatırım yapılması için hangi şartlara sahip olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen etkinlikte de örnek olarak verilen bir yatırım projesi doğrultusunda öğrencilerden de yaşadıkları yerin coğrafi özelliklerini düşünerek bir yatırım projesi hazırlamaları istenmiştir.

“Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinin “*Vergilerimiz Kazançlarımızdır*” konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması*” temasına ilişkin olarak Görsel 4.102.’deki etkinlikte verilen görseller doğrultusunda öğrencilerden devletin sunduğu hizmetler hakkında neler söyleyebileceklerini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.102. Vergi Etkinliği

Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak “*Çalışan ve maddi geliri olan vatandaşların gelirlerinin bir kısmını devlete vermelerine vergi denir. Anayasamızın 73. maddesinde bu hak ve görev düzenlenmiştir.*” ifadeleri doğrultusunda anayasamızın ilgili maddesine yer verilmiştir. Konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasında devletin sorumluluk sahibi olduğu ve devletin sunduğu kamu

hizmetlerinin devamlılığının sağlanmasında da vergi vermenin önemli olduğu üzerinde durulmuştur. Tarihin belirli dönemlerinde de vergi alınmasına dair bazı örneklere yer verilmiştir.

Görsel 4.103. Vergi Afişleri

Kitapta Görsel 4.103.'te yer alan vergi ile ilgili afişlere yer verilmiştir. Öğrencilerden verilen afişleri inceleyerek fiş ya da fatura verilmemesi durumunda haklarını hangi yollarla savunabileceklerini belirlemeleri istenmesiyle hakların devamlılığının sağlanması üzerinde durulmuştur. Vergi vermenin bir vatandaşlık görevi olduğu belirtilerek devletin de verilen vergiler sayesinde hastane, okul, yol, baraj, su ve elektrik ulaştırılması hizmetlerini sağladığına değinilmiştir. Bu doğrultuda temel ihtiyaçların karşılanması temasına vurgu yapılmıştır. Vatandaşların vergi vermenin bilincinde olarak düzenli olarak vergilerini ödemesi gerektiği ifade edilerek sosyal sorumluluğun kazandırılması temasıyla ilişki kurulmaktadır.

Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak bireylerin alışverişlerinde de vergi ödedikleri belirtilerek alışveriş sonrasında fatura almanın vatandaşlık görevini yerine getirmeyi, tüketici haklarının kullanımını ve vergilerin hazineye aktarımını sağladığına yer verilmiştir. Bu doğrultuda alışveriş sonrasında fiş veya fatura almanın önemli olduğuna; “*Alışverişlerimizde fiş ya da fatura almadığımızda, tüketici olarak sahip olduğumuz hakkımızı kullanmamış ve görevimizi yapmamış oluruz.*” ifadeleriyle yer verilmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Alışveriş yaptığımız iş yerlerinden alışverişimizin sonunda mutlaka fiş/fatura almalıyız.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Çalışan vatandaşların gelirlerinin bir kısmını devlete vermesi*” ile “*vergi*” ifadelerini

eşleştirmeleri istenmiştir. Öğrencilerden *“Vatandaşlık görevi olan vergilerimizi düzenli olarak vermediğimizde ne tür sorunlarla karşılaşabiliriz. Açıklayınız.”* sorusunu cevaplamaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden şıklarda verilen ifadelerden hangisinin ödediğimiz vergilerle ilgisi olmadığını belirlemeleri istenmiştir.

Araştırmada “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde verilen bilgilerde, tablo örneğinde, proje örneklerinde, çeşitli görsellerde, afişlerde ve çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Yönetime Katılıyorum” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. *“Geçmişten Günümüze Yönetim Biçimleri”* konu başlığında *“siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması”* temalarına ilişkin olarak öğrencilerden ülkemizde seçimlerin hangi amaçlarla yapıldığını belirlemeleri istenmiştir. Demokrasinin halkın seçme ve seçilme hakkı ile kendini temsil ettiği yönetim anlayışı olduğuna değinilerek halkın siyasi faaliyetlere katılımında demokrasi yönetiminin özellikleri belirtilmiştir. Konu başlığında *“siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması, adaletin sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması”* temalarına ilişkin olarak demokrasinin temel ilkelerine yer verilmiştir. Bu ilkelere milli egemenlik ile halkın kendini temsil edecek milletvekilleri seçtiğine, eşitlik ilkesi ile herkesin yasalar önünde eşit olduğuna, insan haklarına saygı ilkesiyle temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığına, katılımcılık ilkesiyle halkın çeşitli yollarla yönetime katıldığı ve karar alma süreçlerinde etkili olduğuna yer verilmiştir. Konu başlığında *“siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması”* temasına ilişkin olarak geçmişten günümüze değişim gösteren yönetim biçimlerinden monarşi, oligarşi, teokrasi ve cumhuriyet yönetimlerinde bireylerin siyasi faaliyetlere katılımlarında gerçekleştirilen uygulamalara yer verilmiştir. Monarşi yönetimi ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda öğrencilerden monarşi yönetiminde demokrasiye uygun olmayan unsurların neler olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Oligarşi yönetimine dair verilen bilgiler doğrultusunda öğrencilerden oligarşinin demokrasiye benzeyen ve demokrasiden ayrılan özelliklerini belirlemeleri istenmiştir. Günümüzde de hala monarşi ve oligarşi ile yönetilen ülkelerin olup olmadığını araştırmaları istenmiştir.

Konu başlığında “*siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması, adaletin sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Cumhuriyet yönetiminin egemenliğin halkta olduğu, herkesin eşit olduğu, hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı bir yönetim biçimi olduğu ifade edilmiştir. Cumhuriyet yönetimi ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda öğrencilerden cumhuriyet, monarşi ve oligarşi yönetimlerini hak ve özgürlükler açısından karşılaştırarak yazmaları istenmiştir. Verilen etkinlikte öğrencilerden verilen açıklamaların hangi yönetim biçimi ile ilgili olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Başka bir etkinlikte verilmiş olan kavramlardan demokrasi ile ilgili olanları belirleyerek bu kavramlar doğrultusunda cumhuriyet yönetiminin diğer yönetimlerden farklarını belirlemeleri istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Monarşi tek bir kişinin egemenliğine dayanan yönetim biçimidir.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Egemenliğin bir gruba ait olması*” ile “*oligarşi*”, “*Siyasi ve sosyal hayatta dinin egemen olduğu yönetim biçimi*” ile “*teokrasi*” ve “*Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi*” ile “*cumhuriyet*” ifadelerinin eşleştirilmesi istenmiştir.

“Yönetime Katılıyorum” ünitesinin “*Demokratik Devlet ve Organları*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, adaletin sağlanması, toplumsal barışın ve huzurun sağlanması ve siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması*” temalarına yer verilmiştir. Belirlenen temalar doğrultusunda Görsel 4.104.’teki devlet organları ve işlevleri üzerinde durulmuştur.

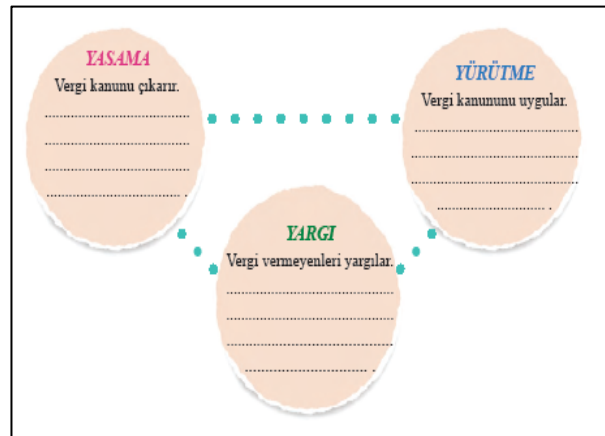

Görsel 4.104. Devlet Organları

Bu doğrultuda yasama gücünün kanun ya da yasa çıkarma gücü olduğu belirtilerek yasama gücünün de ülkemizde TBMM’ye ait olduğu ifade edilmiştir. TBMM’nin 600 milletvekilinden oluştuğu ve 18 yaşının doldurmuş olan Türkiye Cumhuriyeti

vatandaşlarının milletvekili olarak seçilebileceklerinin ifade edilmesiyle siyasi faaliyetlere katılımın sağlanmasına vurgu yapılmıştır. TBMM'nin görevlerinden “*Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak*” ifadesiyle hakların devamlılığının sağlanmasına ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerden de Mustafa Kemal Atatürk'ün “*Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir.*” sözünü açıklamaları istenmiştir. Devlet organlarından yürütme gücünün kanunları uygulama gücü olduğu belirtilerek cumhurbaşkanı tarafından anayasaya uygun olarak gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Ülkemizde cumhurbaşkanı olmak için 40 yaşını geçmiş ve yükseköğretim mezunu olma şartlarının olduğunun belirtilmesiyle de siyasi faaliyetlere katılımın sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Konu başlığında “*adaletin sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak yargı gücünün uyuşmazlıkları çözme işi olduğu belirtilerek ülkemizde yargı yetkisinin bağımsız mahkemeler tarafından kullanıldığı ifade edilmiştir. Öğrencilerden de yargı yetkisinin bağımsız olmasının önemini açıklamaları istenmiştir.

Konu başlığında “*toplumsal barışın ve huzurun sağlanması*” temasına ilişkin olarak Görsel 4.105.'te verilen etkinlikte; “*Toplum düzeninin sağlanmasında uyulması gereken kurallar vardır. Bu kuralların işleyişinde yasama, yürütme, yargı güçleri arasındaki ilişki önemlidir.*” ifadeleri doğrultusunda öğrencilerden verilen örnek doğrultusunda kendilerinin de bir konu üzerinden yasama, yürütme ve yargı arasındaki ilişkiyi açıklamaları istenmiştir.

Görsel 4.105. Etkinlik Örneği

Konu başlığında anayasamızda yargı kararlarının denetlenebileceği ve bu doğrultuda vatandaşların üst mahkemelere başvurabileceği ifade edilerek insan ve çocuk

haklarının devamlılığının sağlanması üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda adaletin sağlanmasında etkili olan mahkemelere ve görevlerine yer verilerek; *“Vatandaşlar, bütün iç hukuk yollarını kullandıktan sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) başvurabilir.”* ifadeleriyle adaletin sağlanması, hakların devamlılığının sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temalarına vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden kanuna uymayanlar hakkında neler yapılabileceğini belirlemeleri istenmiştir.

Ölçme ve Değerlendirme bölümünde verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Yasamadan sorumlu organ”* ile *“TBMM”* ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir.

“Yönetime Katılıyorum” ünitesinin *“Karar Alma Sürecinde Ben De Varım”* konu başlığında *“siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması”* temalarına ilişkin olarak bireylerin toplumun karar alma süreçlerine media, kamuoyu, sivil toplum kuruluşu gibi yollarla katılabileceği belirtilerek siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması temasıyla ilişki kurulmaktadır. Toplumun karar alma süreçlerine katılmanın anayasa ile bireylere verilen bir hak olduğunun belirtilmesiyle insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temasına vurgu yapılmaktadır.

Bireylerin siyasi partiler kurarak, partilerin faaliyetlerine katılarak, seçimlerde oy kullanıp partileri destekleyerek seçim faaliyetlerine katılabilecekleri belirtilmiştir. Seçim faaliyetleri ile ilgili Görsel 4.106.’da verilen haberde 2018 yılındaki seçimlere katılımın önceki yıllara göre arttığı ifade edilerek öğrencilerden seçimlere katılımın yüksek olmasının yönetime katılma açısından önemini belirlemeleri istenmiştir.

24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi’ne Katılım Arttı
24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi’ne katılım, 1 Kasım 2015 ve 7 Haziran 2015’teki seçimlere göre arttı. 59 milyon 367 bin 469 seçmenin oy kullandığı seçimlerde katılım oranı %86 oldu. Seçime katılımın yüksek olmasını demokrasi açısından sevindirici bulan siyaset uzmanları, “Türkiye siyasi hayatında herhâlde bu kadar yüksek siyasi katılım olan seçim çok enderdir. Bu oran siyasi tercih ve demokratikleşme düzeyi bakımından önem arz etmektedir.” değerlendirmesinde bulundular.
Genel Ağ haberi 18/10/2018 (Düzenlenmiştir.)

Görsel 4.106. Haber Örneği

Kitapta Görsel 4.107.'de verilen haberde de gerçekleştirilecek bir otopark projesi için mahallede halk oylaması yapılarak demokratik bir ortam oluşturulmasına yer verilmiştir.

Otopark İçin Halk Oylaması
Antalya Büyükşehir Belediyesi, "Şarmpol Katlı Otopark Projesi" için halk oylaması yaptı. Cumhuriyet ve Üçgen Mahallesi muhtarlıkları önünde kurulan sandıklara mahalle sakinleri yoğun ilgi gösterdi. Oylamada Şarmpol Caddesi esnafı da oy kullandı. Antalya Büyükşehir Belediyesi yetkilileri, her iki mahallede yaklaşık 16 bin seçmenin, Şarmpol Caddesi'ne katlı otopark yapılıp yapılmaması için "Evet" veya "Hayır" oyu kullanacağını belirtti. Halk oylamasının demokrasinin bir gereği olduğunu belirten mahalle sakinleri şunları söylediler: "Çok güzel bir ortam, herkes demokratik hakkını kullanıyor. Mahallemiz için en iyi sonucun çıkmasını arzu ediyoruz."
Genel Ağ haberi 18/10/2017 (Düzenlenmiştir.)

Görsel 4.107. Haber Örneği

Karar alma süreçlerinde etkili olan sivil toplum kuruluşları ile ilgili; “Bir soruna çözüm bulmak, farkındalık oluşturmak veya çalışanların haklarını korumak için kurulan sivil toplum kuruluşları bu amaçlarını kamuoyu oluşturarak gerçekleştirmeye çalışır.” ifadeleriyle siyasi faaliyetlere katılımın sağlanmasındaki uygulamalarına yer verilmiştir. Bireylerin yönetimin karar alma süreçlerinde yer alabilmelerinde medyanın etkili olduğuna yer verilmiştir. Bu doğrultuda bir belediye başkanının vatandaşların sorunlarının çözülmesi amacıyla sosyal medya ihbar hattı kurduğuna dair bir habere yer verilmiştir. Öğrencilerden de haber doğrultusunda medyanın yönetimin karar alma sürecindeki etkisini belirlemeleri istenmiştir. Yönetimin karar alma süreçlerinde yer alabilmede etkili olan kamuoyu ile bireylerin yönetimin kararlarında etkili olabilecekleri ifade edilerek siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması ile ilgili örneklerle yer verilmiştir. Bu doğrultuda kamuoyu oluşturularak sürekli kazaların gerçekleştiği bir yolun yapımına dair çalışmaların başlatıldığının ifade edildiği bir habere yer verilmiştir. Verilen etkinlikte öğrencilerden oluşturdukları gruplarla okulları ile ilgili dikkat çekmek istedikleri bir konuyu dilekçe yazarak okul idaresine ulaştırmaları istenmiştir.

“Yönetime Katılıyorum” ünitesinin “Demokrasi Her Yerde” konu başlığında “siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması” temalarına ilişkin olarak öğrencilerden seçimlerde her vatandaşın oy hakkına sahip olmasının demokrasinin hangi özelliği olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

Demokrasinin halkın seçimler yoluyla yönetime katılmasını ya da siyasi partiler, media, sivil toplum kuruluşu gibi yollarla söz hakkına sahip olmasını sağladığının ifade

edilmesi ile siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması temasıyla ilişkilidir. Demokrasinin insan hak ve özgürlüklerini güvence altına aldığı, kanunlarla hukukun üstünlüğü sağlayarak azınlığın haklarını koruduğu belirtilerek insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Konu başlığında “*toplumsal eşitliğin sağlanması, insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, sosyal sorumluluğun kazandırılması ve siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması*” temalarına ilişkin olarak ailede ve okulda demokrasinin kazandırılması amacıyla gerçekleştirilen bazı uygulamalara yer verilmiştir. Kitapta bireylerin çeşitli yerlerde sıraya girmelerinin başkalarının haklarına saygı duymanın ve üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirmenin bir göstergesi olarak ele alınmasıyla insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması temalarına vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda Görsel 4.108.’de verilen etkinlikte öğrencilerden verilen görselden harekete çıkarak demokratik bir toplumda olması gereken özellikleri yazmaları istenmiştir.

Görsel 4.108. Etkinlik Örneği

Konu başlığında “*toplumsal eşitliğin sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak demokratik toplumlarda insanların sosyal yaşamlarında başkalarının da hak ve sorumluluklarına dikkat ettiğine, herkesin eşit muamele görerek fikirlerini özgürce ifade ettiğine yer verilmiştir. Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması*” temalarına ilişkin olarak insanların anayasanın verdiği haklar doğrultusunda çeşitli yollarla yönetim sürecinde yer alarak oy kullanabileceği belirtilmiştir.

“Yönetime Katılıyorum” ünitesinin “*Haklarımız ve Sorumluluklarımız Güvencede*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, temel ihtiyaçların karşılanması, sağlık hizmetlerinin sağlanması, siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak haklar ve sorumluluklar ile ilgili bazı görsellerin verildiği etkinlikte öğrencilerden hangi hakların kullanıldığını belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak kitapta devletin hak ve özgürlükleri koruma altına almasıyla birlikte bu hak ve özgürlüklerin korunmasında vatandaşlara da çeşitli sorumlulukları yüklediği belirtilmiştir. Bu ifadeler doğrultusunda da Görsel 4.109.’da bireylerin sahip oldukları bazı hak ve sorumluluklarına yer verilmiştir.

Görsel 4.109. Hak ve Sorumluluklar

Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması*” temalarına ilişkin olarak iki arkadaşın devlet tarafından güvence altına alınan hak ve sorumluluk örneklerini ve önemini ifade ettikleri konuşma metinlerine yer verilmiştir. Metindeki; “*Sosyal ve ekonomik haklar hem ülke kalkınmasını sağlamak hem de “sosyal adaleti” gerçekleştirmek için devletin yerine getirmesi gereken ödevlerden oluşmaktadır.*” ifadesiyle adaletin sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Metinde öğrencilerin anayasa ile güvence altına alınan eğitim hakkıyla birlikte sağlık ve çalışma hakkının da olduğunun ifade edilmesi temel ihtiyaçların karşılanması, sağlık hizmetlerinin sağlanması temalarıyla ilişkilidir. Metinde anayasa tarafından güvence alınan hakların dilekçe hakkı, siyasi faaliyette bulunma ve kamu hizmetine girme hakları olduğunun belirtilmesiyle siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması temalarına vurgu yapılmaktadır. Toplumda her bireyin uyması gereken kuralların olduğu belirtilerek bireylerin toplumda sahip oldukları sorumluluklara yer verilmiştir. Bu doğrultuda sosyal sorumluluğun kazandırılmasına vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden metinde belirtilen haklardan hangilerini kullandıklarını

ve başka hangi haklara sahip olduklarını, yaşama hakkının diğer hakların kullanılabilmesinde neden temel olduğunu, temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için vatandaşlara düşen görevleri ve vatandaşlık görevlerini yerine getirmenin önemini belirlemeleri istenmiştir.

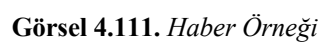

Görsel 4.110. Haber Örneği

Kitapta “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak Görsel 4.110.’daki haberde belediyenin yüz tanıma sistemini kullanmasının kişilik haklarını ihlal etmesine sebep olduğu gerekçesiyle açılan davada sistemin uygun bulunmadığına yer verilmiştir. Öğrencilerden haber doğrultusunda hangi hakların ihlal edildiğini, belediyenin bu hakları nasıl güvence altına aldığını belirlemeleri istenmiştir. Kitapta verilen bir etkinlikte okula gidemeyerek bir işte çalışma zorunluluğu olan kız çocuğu ile ilgili görsele yer verilerek öğrencilere; “*Kız çocuğu sahip olduğu haklardan hangilerini kullanamamaktadır? Bu hakkı kullanabilmesi için devlete ve bireylere düşen görevler nelerdir?*” soruları yöneltilmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimeler ile cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Haklarımız ve sorumluluklarımız anayasa ile güvence altına alınmıştır.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Anayasamızdan bir maddenin verildiği etkinlikte öğrencilerden seçme seçilme hakkının anayasa tarafından güvence altına alınmasının önemini belirlemeleri istenmiştir. Çeşitli hakların verildiği çoktan seçmeli soruda öğrencilerden hangi hakkın anayasada yer almayan hak olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

“Yönetime Katılıyorum” ünitesinin “*Dünden Bugüne Türk Kadını*” konu başlığında “*cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve toplumsal eşitliğin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak İslam öncesinde Türklerde kadın erkek ayrımı yapılmadığı belirtilerek bu

Konu başlığında “*cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve toplumsal eşitliğin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak aile yapısında ekonomik faaliyetler gerçekleştirebilmenin genellikle erkeklere yüklenmiş olduğu ifade edilerek kadınları iş hayatında tutabilmek amacıyla pozitif ayrımcılıkların sağlandığına yer verilmiştir. Bununla toplumsal hayatta yaşanan şiddetin ve cinsiyet ayrımcılığının kadınların hayatlarını olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Kadınlara yönelik sosyal sorumluluk projelerinin gerçekleştirildiği belirtilerek Görsel 4.111.’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele edildiği habere yer verilmiştir. Öğrencilerden de ülkemizde kadına şiddetle mücadele için gerçekleştirilen hangi projeleri bildiklerini yazmaları istenmiştir.

Toplumda yaşanan bazı olumsuzların azaltılması için cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırma amaçlı programların düzenlenmesi gerektiğine değinilerek cinsiyet ayrımcılığının engellenmesi için yapılacaklara yer verilmiştir. Bilgi olarak verilen Alo 183 hattı ile kadınlara rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunulabileceği ifade edilmiştir. Verilen etkinlikte öğrencilerden belirlenen alanlardan birinde Dünden Bugüne Türk Kadını başlıklı bir pano hazırlamaları istenerek geçmişten günümüze yaşanan gelişmeler ile toplumsal hayatta kadına verilen değeri, ülkemizde toplumsal hayatta kadınların daha değerli kılınabilmesi için nelerin yapılabileceğini sınıfta tartışmaları istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Türk kadını Medeni Kanun ile sosyal ve ekonomik anlamda erkeklerle aynı hakları elde etmiştir.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden “*Ülkemizde kadına yönelik şiddetin engellenmesi için hangi çalışmaları yapılmaktadır?*” sorusunu cevaplamaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden 1934 yılında Türk kadınının elde ettiği hakkı belirlemeleri istenmiştir.

Araştırmada “Yönetime Katılıyorum” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli etkinliklerde, şemalarda, çeşitli görsellerde ve haber örneklerinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Milli Dış Politikamız*” konu başlığında “*toplumsal barış ve huzurun sağlanması*” temasına ilişkin olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün belirlediği milli dış politika ilkelerimize yer verilerek öğrencilerden hem ilkelerimizden biri hem de Mustafa Kemal Atatürk’ün sözü olan “*Yurtta barış dünyada barış!*” sözünü açıklamaları istenmiştir. Ülkemizin bu politika doğrultusunda çeşitli alanlarda barışın sağlanması için gerçekleştirdiği ilişkilerine yer verilmiştir. Konu başlığında “*kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması*” temalarına ilişkin olarak ülkemizin barışçıl politikayla kurduğu ilişkiler doğrultusunda içerisinde yer aldığı teşkilatlardan biri olan Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)’nın Orhun Anıtları’nın korunarak gelecek kuşaklara aktarılması sağlamak için Orhun Müzesi’nin inşa edilmesini sağladığı belirtilmiştir.

Konu başlığında “*toplumsal barışın ve huzurun sağlanması ve temel ihtiyaçların karşılanması*” temalarına ilişkin olarak mültecilerle ilgili verilen haberde ülkemizin yaşanan savaş sonrası Suriyeli mültecilere sahip çıktığına yer verilerek ülkemizin barışçıl politika doğrultusunda mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili faaliyetler gerçekleştirdiğine vurgu yapılmaktadır. Çeşitli alanlarda açıklamaların verildiği etkinlikte öğrencilerden bu açıklamaların hangi alanlar ile ilgili olduklarını belirlemeleri istenmiştir. “Ölçme ve Değerlendirme” bölümünde verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği bölümde öğrencilerden “*Türkiye’nin dünyada uluslararası sorunların çözümünde takip ettiği politika*” ile “*barışçılık*” ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün “*Dünya milletlerinin mutluluğuna çalışmak, kendi huzur ve mutluluğuna çalışmaktır.*” sözünün verildiği çoktan seçmeli soruda öğrencilerden dünya barışı üzerinde durulduğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli bir soruda öğrencilerden Türkiye’nin Milletler Cemiyeti’ne üye olmasının barışçı bir devlet özelliğini gösterdiğini belirlemeleri istenmiştir.

“Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinin “*Türkiye Beklenilendir*” konu başlığında “*toplumsal barışın ve huzurun sağlanması ve temel ihtiyaçların karşılanması*” temalarına ilişkin olarak verilen bir haberde Türkiye’nin mültecilere kucak açtığı ve birçok ülkeye yardım yaptığı ifade edilmiştir. Türkiye’nin barışçıl bir politika ile ilişkiler kurduğuna ve dünya barışına önem verdiğine değinilmiştir. Konu başlığında “*yoksullukla mücadele edilmesi*” temasına ilişkin olarak; “*Türkiye’nin kalkınma ve iş birliği alanındaki faaliyetlerinin amacı küresel boyutta güzel bir gelecek için yoksulluğun giderilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedefini sağlamaktır.*” verilen ifadeleriyle bu faaliyetlerin önemi vurgulanmıştır. Konu başlığında “*toplumsal barışın ve huzurun sağlanması ve sosyal dayanışmanın sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Türkiye’nin Müslümanlar arasındaki yardımlaşma ve dayanışma konularında öncülük ettiği belirtilmiştir. “*temel ihtiyaçların karşılanması*” temasına ilişkin olarak Türkiye’nin Saraybosna’da yardıma muhtaç köylere ve okullara yaptığı yardımın ifade edildiği habere yer verilmiştir. “*toplumsal barışın ve huzurun sağlanması*” temasına ilişkin olarak ülkemizin konumunun önemi doğrultusunda bazı petrol ve doğalgaz projelerinin içerisinde yer aldığına dair bilgilere yer verilmiştir. Öğrencilerden de “*boru hattından barış hattına*” ifadesinin ne anlama geldiğini belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması, kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması*” temalarına ilişkin

olarak Türkiye'nin Görsel 4.112.'de yer alan haberde Türkiye Maarif Vakfı ile uluslararası alanda eğitim faaliyetlerinin yürütülmesini sağladığı ifade edilmiştir.

Görsel 4.112. Türkiye Maarif Vakfı

Konu başlığında temalara ilişkin olarak Görsel 4.113.'te Türkiye Diyanet Vakfı'nın Azerbaycan'daki caminin tadilatını gerçekleştirerek tekrar kullanıma açılmasını sağladığının belirtildiği habere yer verilmiştir.

Görsel 4.113. Türkiye Diyanet Vakfı

Türkiye'nin uluslararası çeşitli alanlarda gösterdiği faaliyetlerin verildiği etkinlikte öğrencilerden; "Türkiye Maarif Vakfı'nın, yurt dışında ülkemiz adına doğrudan eğitim faaliyetlerinde bulunması." ifadesini kültürel alanda yaşanan bir gelişme olarak işaretlemeleri istenmiştir. "Ölçme ve Değerlendirme" bölümünde verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden "Türkiye adına yurt dışında okullar açan kuruluş" ile "Türkiye Maarif Vakfı" ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir. Türkiye'nin İslam İş Birliği Teşkilatı'nda gerçekleştirdiği faaliyetlere yer verilerek öğrencilerden Türkiye'nin uluslararası alandaki rolünü belirlemeleri istenmiştir.

“Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinin “Popüler Kültür ve Biz” konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi” temalarına ilişkin olarak kültürümüzün iletişim ile iç içe olması sonucunda ortaya çıkan popüler kültürün toplumu etkilemesinde televizyon, gazete, Genel Ağ gibi medya araçlarının etkili olduğuna değinilmiştir. Bu doğrultuda hayatımızın birçok alanında yer alan popüler kültürün medya ile sunulmasıyla hangi alanlarda milli kültürümüzde ve kültürel değerlerimizde değişimlere yol açtığına dair örneklerle yer verilmiştir. Bu örnekler doğrultusunda öğrencilerden geçmişte popüler olup günümüzde bu popülerliğini yitirmiş çeşitli örnekler vermeleri istenmiştir. Popüler kültürün toplumu etkilemesinde reklamların da etkili bir araç olduğuna değinilerek reklamlar ile toplum hayatını etkileyen popüler kültürün hangi alanlarda etkilediğine örneklerle yer verilmiştir. “kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması” temalarına ilişkin olarak popüler kültür yerine milli kültürümüzün gerçek ve kalıcı olduğunun bilincine varmamız gerektiği ifade edilmiştir. Görsel 4.114.’te verilen etkinlikte öğrencilerden popüler kültür ile ilgili ifadelerin hayatlarında yer alma durumlarını belirledikleri tabloyu doldurmaları istenerek popüler kültürün hayatlarındaki etkiyi yorumlamaları istenmiştir.

SORULAR		✓	✓	✓
1	Gün içerisinde televizyon veya Genel Ağ başında (sosyal medya dâhil) ne kadar süre geçiriyorsunuz?	1 saatten az ()	1-3 saat arası ()	3 saatten fazla ()
2	Evinizde herhangi bir film veya çizgi film kahramanının resminin basılı olduğu eşya var mı?	Evet ()	Hayır ()	Kararsızım ()
3	Marka tercihiniz var mı?	Evet ()	Hayır ()	Kararsızım ()
4	Hazır yemek (fast food) tarzı yiyecekleri seviyor musunuz?	Evet ()	Hayır ()	Kararsızım ()
5	Kıyafet seçimi yaparken televizyondaki popüler kişileri örnek alıyor musunuz?	Evet ()	Hayır ()	Kararsızım ()
6	Alışveriş yaparken reklamlardan etkilendiğiniz oluyor mu?	Evet ()	Hayır ()	Kararsızım ()
7	Televizyon film ve dizilerindeki yaşantılara özendiğiniz oluyor mu?	Evet ()	Hayır ()	Kararsızım ()
8	Hangi tür müzik seversiniz?	Pop ()	Halk ()	Sanat ()

Görsel 4.114. Etkinlik Örneği

Ölçme ve Değerlendirme bölümünde öğrencilerden verilen “Millî kültürümüzün popüler kültürden olumsuz yönde etkilenmesini önlemek için bize düşen görevler nelerdir? Açıklayınız.” sorusunu cevaplamaları istenmiştir.

Araştırmada “Uluslararası İlişkilerimiz” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli görsellerde, haber örneklerinde, kurum ve kuruluşlar ile ilgili açıklamalarda ve çeşitli

etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

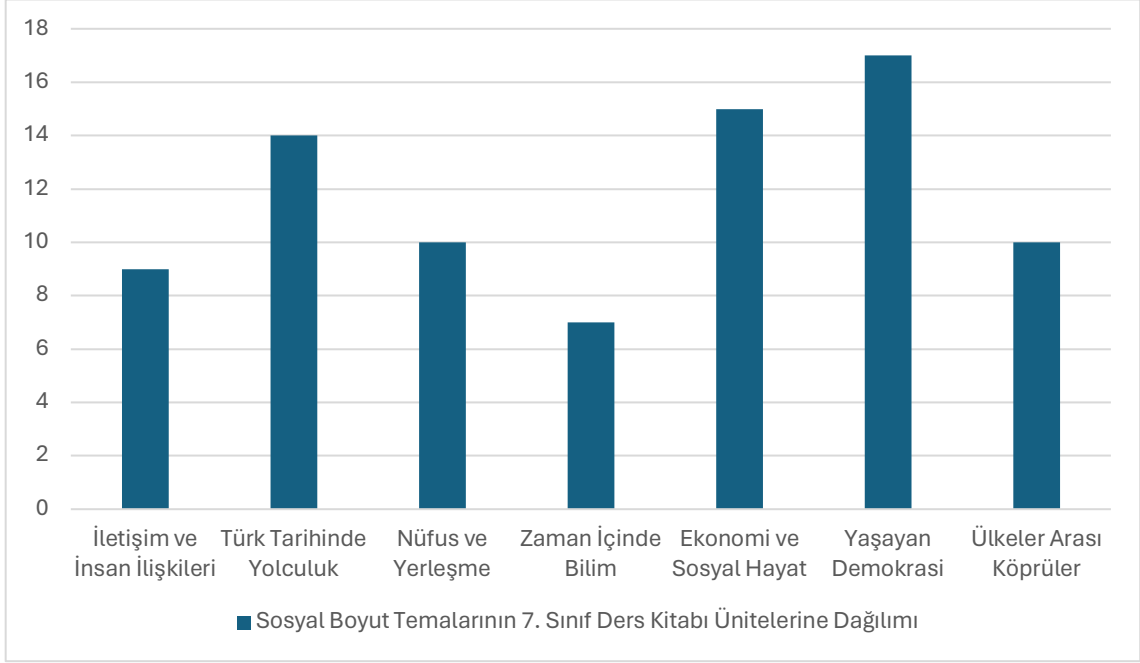
4.3.3. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sosyal boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna yönelik 7. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Temel İhtiyaçların Karşılanması” ve “Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi” temalarında olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunun incelendiği 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4.9.’da gösterilmiştir.

Tablo 4.9. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sosyal boyuta yer verilme durumuna ilişkin bulgular

Ünite	Sosyal Boyut Temaları	f
İletişim ve İnsan İlişkileri Türk Tarihinde Yolculuk Nüfus ve Yerleşme Zaman İçinde Bilim Ekonomi ve Sosyal Hayat Yaşayan Demokrasi Ülkeler Arası Köprüler	Bireylerin İhtiyaçlarının Karşılanması	
	• Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi	71
	• Temel İhtiyaçların Karşılanması	216
	• Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması	7
	• Yoksullukla Mücadele Edilmesi	8
	Bireyler Arası Eşitliğin Sağlanması	
	• İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması	81
	• Hak Eşitliğinin Sağlanması	6
	• Adaletin Sağlanması	18
	• Toplumsal Eşitliğin Sağlanması	18
	• Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması	9
	• Fırsat Eşitliğinin Sağlanması	4
	Kültürel Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Kültürel Devamlılığın Sağlanması	48
	• Kültürel Değerler ve Eserlerin Devamlılığının Sağlanması	48
	• Kültürel Mirasın Korunması	16
	• Kültürel Çeşitliliğin Korunması	7
	Toplumda Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Toplumsal Kimlik Kazandırılması	7
	• Sosyal Sorumluluğun Kazandırılması	7
	• Siyasi Faaliyetlere Katılımın Sağlanması	96
	• Sosyal Dayanışmanın Sağlanması	16
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	164
	• Toplumsal Barışın ve Huzurun Sağlanması	14
	• Göçlerin Etkilerinin Belirlenmesi	21

Araştırmada 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili çeşitli temaların 7. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4.9.'da yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu kapsamında belirlenen temalardan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında en çok temaya “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde, en az temaya “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde yer verildiği görülmüştür.

Şekil 4.9. Sosyal Boyut Temalarının 7. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 7. sınıf ders kitabının “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “İletişime Başlıyorum” konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması” temasına ilişkin olarak insanların geçmişten günümüze çeşitli yollarla iletişim kurduğu belirtilmiştir. Bu yollardan biri olan duvarlara resim çizerek iletişimin sağlanmasına dair duvara çizilmiş resimlerin olduğu görsele yer verilmiştir. Hayatımızın birçok yerinde iletişim kurduğumuz ifade edilerek bu iletişim örnekleri ile ilgili görsellere yer verilmiştir. Doğru olan bir iletişimin ailede başlayacağı belirtilerek örnek iletişim ifadelerine yer verilmiştir. Kitapta iletişimin tam bir şekilde sağlanmasında etkili olan temel öğelere verilen bir örnek doğrultusunda yer verilmiştir. İletişimin sözlü veya sözsüz olarak gerçekleştirilebileceğine değinilerek sözsüz iletişimde jest ve mimiklerin etkisi üzerinde durulmuştur. Çevreyle kurulan iletişimi etkileyen ön yargı ve empati kavramları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu doğrultuda verilen bir Nasreddin Hoca fıkrasında

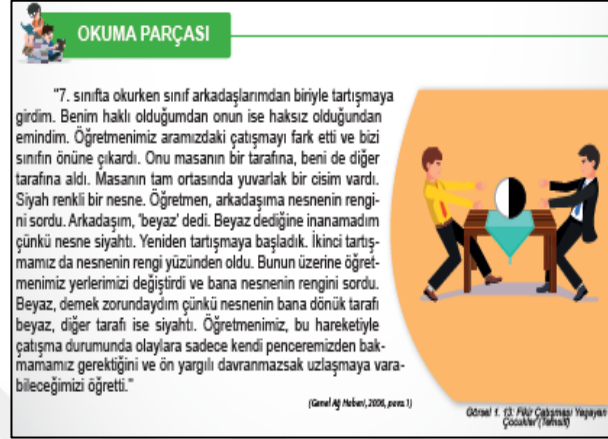
empatiye vurgu yapılarak öğrencilerden iletişimde empati kurmanın önemini belirlemeleri istenmiştir. Tüm bunlar doğrultusunda verilen etkinlikte de öğrencilerden iletişim ile ilgili soruların cevaplarını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun değerlendirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Etkili bir iletişim kurmanın en doğru yolu birbirimizi anlamaktan geçer.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Arkadaşım Ayşe’nin sabah beni gördüğünde bana el sallaması jest, gülümseyerek tepki vermesi de mimik olarak nitelendirilir.”* cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Kişinin kendini başka birinin yerine koyabilmesidir.”* ile *“empati”* ifadelerini eşleştirmesi istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda iletişimin temel öğelerinin olduğundan bahsedilerek öğrencilerden şıklarda verilen örneklerde iletişimin temel öğelerinin gerçekleşmediği şıkkı belirlemeleri istenmiştir.

“İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin *“Çevremle İletişim Kurabiliyorum”* konu başlığında *“temel ihtiyaçların karşılanması”* temasına ilişkin olarak iletişim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde dilin kullanılmasının önemi üzerinde durularak Şeyh Edebali’nin Osman Bey’e verdiği nasihatinde dili nasıl kullanacağı ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. Öğrencilerden de bu doğrultuda Osman Bey’in nasıl bir iletişim dili kullanması gerektiğini belirlemeleri istenmiştir. Kitapta iletişimi olumsuz etkileyecek diyalogların verildiği etkinlikte öğrencilerden bu davranışları olumlu hale getirmeleri istenmiştir. İletişim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde etkili olan sen dili ve ben dili ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda iki öğretmenin aynı durum üzerinde iki farklı dili kullanarak söylediği ifadeler yer verilmiştir. Ben dili ve sen dili ile ilgili örnek cümlelerin verilmesi doğrultusunda öğrencilerden ben dili kullanımının iletişimde sağlayacağı yararları belirlemeleri istenmiştir. Ben dili ve sen dili ile ilgili ifadelerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bu ifadeleri cümle içinde kullanmaları istenmiştir.

İletişimin sürdürülmesi veya engellenmesinde etkili olan çatışma ve uzlaşma kavramları üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda iletişimde yaşanabilecek çatışmaların çözümüne dair çatışmayı çözme davranışlarına yer verilmiştir.

Çatışma ve uzlaşma kavramları ile ilgili olarak Görsel 4.115.'te verilen okuma parçasında sınıfta yaşanan bir çatışmanın öğretmen tarafından nasıl çözüldüğünün anlatıldığı okuma parçasına yer verilmiştir. Öğrencilerden de yaşadıkları bir çatışma durumunu düşünerek nasıl uzlaşabileceklerini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.115. Okuma Parçası

Kitapta iletişimi olumsuz etkileyecek diyalogların verildiği etkinlikte öğrencilerden bu davranışları olumlu hale getirmeleri istenmiştir. İletişim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde etkili olan sen dili ve ben dili ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda iki öğretmenin aynı durum üzerinde iki farklı dili kullanarak söylediği ifadeler yer verilmiştir. Ben dili ve sen dili ile ilgili örnek cümlelerin verilmesi doğrultusunda öğrencilerden ben dili kullanımının iletişimde sağlayacağı yararları belirlemeleri istenmiştir. Ben dili ve sen dili ile ilgili ifadelerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bu ifadeleri cümle içinde kullanmaları istenmiştir. "Kendimizi Değerlendiriyoruz" bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden "Ben dili, karşıımızdaki kişiyi suçlayıcı ifadeler içerdiğinden iletişim çatışmasına sebep olur." ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden "Suçlayıcı mesaj içeren ifadelerdir." ile "Sen dili" ve "Anlaşmazlık durumunda varılan uyuşmadır" ile "Uzlaşma" ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir. Öğrencilerden "Olumlu iletişime örnek cümleler oluşturunuz." ve "İletişimde çatışmaya sebep olacak davranışlar nelerdir?" sorularının cevaplarını defterlerine yazmaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda da öğrencilerden uygun iletişim dilinin belirlenmesi istenmiştir.

“İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin “Dünyayı Evimize Getiren Kutu: Televizyon” konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, kültürel devamlılığın sağlanması ve kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması” temalarına ilişkin olarak geçmişten günümüze kültürler arası etkileşimi sağlayan kitle iletişim araçları ile ilgili bilgilere ve görsellerine yer verilmiştir. Bir öğrencinin kitle iletişim araçlarının kültürümüze olan etkisini belirlemek amacıyla dedesiyle gerçekleştirdiği konuşmanın verildiği örnek metin doğrultusunda öğrencilerden metinde bahsedilen kültürel değerlerimizi ve televizyon izledikleri zamanı arkadaşlarıyla geçirmelerinin hangi katkıları sağlayacağını belirlemeleri istenmiştir. Kitle iletişim araçlarından biri olan televizyon kullanımının birçok alandaki etkileri üzerinde durulmuştur. Bu etkiler doğrultusunda öğrencilerden izledikleri reklamların tüketim alışkanlıklarını etkileyip etkilemediğini belirlemeleri istenmiştir. Televizyonun çocuklar üzerindeki çeşitli etkilerine değinilerek televizyon izleyen çocukların görseli doğrultusunda öğrencilerden görselde ne anlatılmak istendiğini belirlemeleri istenmiştir. Verilen etkinlikte öğrencilerden kitle iletişim araçlarını kullanmadan aileleri ile bir gün geçirmeleri ve izlenimlerini yazarak arkadaşları ile paylaşmaları istenmiştir.

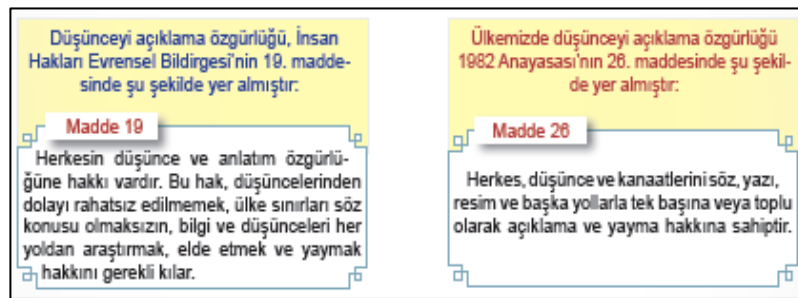
Konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi ve sosyal dayanışmanın sağlanması” temalarına ilişkin olarak Görsel 4.116.’da verilen haberde Van depremi sonrasında kitle iletişim araçlarının kullanılması ile birçok yardımın toplandığına değinilmiştir. Hem yurt içi hem de yurt dışından toplanan bu yardımlar doğrultusunda öğrencilerden kitle iletişim araçlarının yardımlaşma ve dayanışma duygularının oluşturulmasındaki etkisini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.116. Haber Örneği

Televizyonun kullanılmasının günümüzde birçok etkisinin olduğu ifade edilerek bu durumlara örnekler verilmiştir. Bu doğrultuda artık gerçek yerine sanal kahramanların oluşturularak televizyon aracılığıyla bireylere sunulduğunun ifade edildiği bilgiler doğrultusunda öğrencilerden sanal kahramanların kültürümüze girmesinin etkisini belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Kitle iletişim araçlarının doğru bilgi vermek gibi bir sorumluluğu vardır.*” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden “*Kitle iletişiminin olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?*” sorusunu cevaplamaları istenmiştir.

“İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin “*Düşünüyorum, Düşündüğümü Açıklıyorum*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve toplumsal barışın ve huzurun sağlanması*” temalarına ilişkin olarak verilen okuma metninde düşüncelerini ifade eden dernek başkanı ile yapılan röportaja yer verilmiştir. Öğrencilerden bu röportajı düşünceyi açıklama özgürlüğü açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Kitapta düşünceyi açıklayan toplumların birbirlerine saygı kültürünün oluştuğu, barış içerisinde yaşama olanaklarının arttığına değinilerek belirlenen temalara vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda Görsel 4.117.’deki bulgular doğrultusunda bireylerin sahip oldukları düşünceyi açıklama özgürlüklerinin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve anayasamızda yer aldığı maddelerine yer verilerek insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temasıyla ilişki kurulmaktadır.

Görsel 4.117. Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü

Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, sosyal sorumluluğun kazandırılması ve toplumsal barışın ve huzurun sağlanması*” temalarına ilişkin olarak verilen etkinlikte öğrencilerden “*Haklarımız, sorumluluklarımızı yerine getirdiğimiz sürece vardır.*” cümlesi doğrultusunda düşünceyi açıklama özgürlüğünü kullanırken dikkat edilmesi gerekenleri, anayasal haklardan olan düşünceyi açıklama

özgürlüğünün kendilerine ve topluma katkılarını belirlemeleri istenmiştir. Düşünce özgürlüğünün basın yolu ile karşımıza çıkacağı belirtilerek insanların düşüncelerini özgürce ifade etmelerinin toplumun gelimesini ve toplum içerisinde huzurun sağlanmasını gerçekleştireceği belirtilerek toplumsal barışın ve huzurun sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce özgürlüğünün sağlanmasında cumhuriyet yönetiminin etkili olduğundan bahsettiği sözüne yer verilerek öğrencilerden bu sözden yola çıkarak cumhuriyet ile düşünce özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklamaları istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Özgürlük insanın her istediğini yapabilmesidir.*” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir.

“İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin “*Doğru Bilgi Ahırsak Gelişiriz*” konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi*” temasına ilişkin olarak bir bireyin televizyonda gördüğü zayıflama ilacını alması ile yaşadığı durumun ve bu durum ile ilgili doktorun ifadelerinin belirtildiği bir habere yer verilmiştir. Öğrencilerden de bireyin hangi hataları yaptığını belirlemeleri istenmiştir. Günümüzde kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaştığı belirtilerek bunun etkilerine yer verilmiştir. Bu etkilerden biri olan yanlış haberlerin çıkması ile ilgili olarak verilen örnek haberde bir bireyin hırsızlık yapan bir hırsıza olan benzerliği doğrultusunda görsellerinin haberlerde verilmesiyle yaşadığı zor durumdan bahsedilmiştir. Öğrencilerden de kitle iletişim araçlarının yanlış yönlendirmeler yapmasının hangi sorunlara yol açacağını belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak kitle iletişim araçlarının doğru haber verme sorumluluğunun gerçekleştirilmesinde basın hürriyetinin olmasının gerekliliğine vurgu yapılarak ülkemizde basın hürriyetinin anayasamızda yer aldığı maddeye yer verilmiştir. Bununla birlikte anayasamızda basın hürriyetinin sınırlanabileceği durumların belirtildiği anayasa maddesine yer verilmiştir. “*Düşünceyi açıklama özgürlüğü, doğru bilgi alma hakkı ve kitle iletişim özgürlüğü ile iç içedir.*” ifadeleri doğrultusunda anayasamızda haberleşme hürriyetinin yer aldığı maddeye yer verilmiştir.

“İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinin “*Benim Hayatım, Benim Özelim*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak verilen bir haberde ünlü birinin tatil yaptığı sırada bir gazeteci tarafından fotoğraflarının gizlice çekilmesi sonucunda gazeteciye dava açıldığına yer verilmiştir. Öğrencilerden de

basın hür ise neden dava açıldığını belirlemeleri istenmiştir. Basının özgür olmasının her haber yapabileceği anlamına gelmediği belirtilmiştir. Bu doğrultuda özel hayatın gizliliği hakkının İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve anayasamızda yer aldığı maddelerine yer verilerek hakların güven altına alınmasına vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerden de sosyal medyayı kullanırken özel hayatın gizliliğinin korunmasına dair sorumluluklarımızın neler olduğunu belirlemelerinin istenmesiyle sosyal sorumluluğun kazandırılması üzerinde durulmuştur. Konu başlığında özel hayatın gizli olmasının konut dokunulmazlığı hakkının da oluşmasını sağladığı belirtilerek konuşma metinleri şeklinde konut dokunulmazlığı hakkı örneklendirilmiştir. Öğrencilerden de konut dokunulmazlığı ile ilgili neler düşündüklerini açıklamaları istenmiştir. Konut dokunulmazlığının anayasamızda ifade edildiği maddeye de yer verilmiştir.

Kitapta verilen bu haklar ile ilgili olarak devletin yasalarla koruma altına aldığı bu hakların basın kuruluşlarının yanlış haber yapmaları ile ihlal edilmesiyle bireylerin tekzip yayınlanması isteme hakkının olduğuna yer verilerek temayla ilişki kurulmuştur. Bu doğrultuda da örnek tekzip metnine yer verilmiştir. Basının bireylerin çeşitli haklarını ihlal etmesini önlemek amacıyla etkili olan yayın ilkelerine de yer verilmiştir. Çeşitli hakların verildiği etkinlikte öğrencilerden grup oluşturarak bu haklar ile ilgili kitle iletişim araçlarında yer alan örnek haberlerden proje hazırlamaları istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Anayasamızın 28. maddesine göre basın hürdür, sansür edilemez.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Öğrencilerden “*Kitle iletişim özgürlüğü kısıtlandığında hangi hakkımızı kullanamayız.*” sorusunu cevaplamaları istenmiştir.

Araştırmada “İnsan İlişkileri ve İletişim” ünitesinde çeşitli görsellerde, verilen bilgilerde, haber örneklerinde, fıkra örneğinde, konuşma metinlerinde, okuma parçalarında, röportaj örneklerinde, tekzip metinlerinde ve çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Bir Devlet Doğuyor*” konu başlığında “*kültürel devamlılığının sağlanması ve kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Balkanlardaki yeme, içme, giyim, ev düzeni gibi yaşamın Osmanlı uygarlığından etkilendiği ve Osmanlı

kökenli kalimelerin kullanıldığı belirtilmiştir. Verilen ifadeler doğrultusunda bir kitaptan alınan Görsel 4.118.’deki bilgilerde Balkanlara gönderilen Türklerin yıllarca kendi kültürleri çerçevesinde bir yaşayış gösterdiklerine orada yaşayan insanların da Türk kültüründen etkilenecek bu kültürün izlerini taşıyan bir yaşam biçimi oluşturdıklarına yer verilmiştir. Türk kültürünün ve değerlerinin devamlılığının sağlandığına vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerden de Balkanlarda Türk adlarında yemek ve tatlı çeşitlerinin olmasının neyi gösterdiğini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.118. Kitap Alıntısı

Konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması ve toplumsal barışın ve huzurun sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Osmanlı Devleti’nde uygulanan İskan Politikasıyla iskan edilen halkın ihtiyaçlarının karşılandığı ve vergi alınmadığı ifade edilerek temel ihtiyaçların karşılanmasına vurgu yapılmaktadır. Anadolu’da yaşayan bazı ailelerin arasında sorunların ve anlaşmazlıkların olması nedeniyle Rumeli’ye göç etmeleri sağlanarak düzen ve huzurun sağlanmaya çalışıldığı ifade edilerek toplumsal barışın ve huzurun sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Konu başlığında “*adaletin sağlanması, kültürel çeşitliliğin korunması ve toplumsal barışın ve huzurun sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Osmanlıda insanların mutlu ve barış içerisinde yaşamalarında adaletli bir yönetimin uygulanmasının etkili olduğundan bahsedilmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Osmanlı Devleti, iskan politikasını uygulayarak Balkanlarda kalıcı oldu.*” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir.

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “*Osmanlı Fetih Siyaseti*” konu başlığında “*kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması*” temalarına ilişkin olarak Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethederken döktürdüğü Şahi topları ile ilgili; “*Zamanın en büyük topu olan Şahi Topu şimdi İngiltere’de Tower (Tavır) Müzesi’nin bahçesinde*

sergileniyor.” ifadelerine yer verilmiştir. Konu başlığında “insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, toplumsal eşitliğin sağlanması, hak eşitliğinin sağlanması ve adaletin sağlanması” temalarına ilişkin olarak Osmanlı Devleti’de uygulanan millet sistemine dair bilgilere yer verilmiştir. Millet sistemiyle Osmanlı Devleti’nin halkın din hürriyetini sağladığı ve Müslümanlara verilen hakların gayrimüslimlere de verilmesini sağladığı ifade edilerek temalara vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden de millet sistemini insan hakları ve inanç hürriyeti açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Konu başlığında; “insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve temel ihtiyaçların karşılanması” temalarına ilişkin olarak Osmanlı Devleti’nin ele geçirdiği bölgelerdeki halkın din, dil ve yaşayış biçimlerinde serbest olmalarını sağladığı ifade edilmiştir.

Konu başlığında “*adaletin sağlanması*” temasına ilişkin olarak Osman Gazi’nin çıkan bir kavgada adaletli davranarak Hristiyan birinin lehine hüküm vermesiyle Karacahisar pazarına başkalarının gelmeye başlamasının Osmanlı Devleti’nin adaleti sayesinde gerçekleştirdiğine yer verilmiştir. Konu başlığında “*kültürel çeşitliliğin korunması ve toplumsal barışın ve huzurun sağlanması*” temalarına ilişkin olarak farklı dinlerden, farklı milletlerden insanların Osmanlı Devleti egemenliğinde huzur içinde nasıl yaşadığını anlatan örnek bir metne yer verilmiştir. Metinde anlatılanlar doğrultusunda öğrencilerden uygulanan istimalet politikasının toplum yaşamına katkılarını ve toplumun huzur içinde bir arada yaşayabilmesinin nedenlerini belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde öğrencilerden “*Fatih Sultan Mehmet İstanbul’un fethinden sonra Ayasofya’da toplanan halka: “Bu andan itibaren devletimizin himayesi altındasınız. Hayatınız ve özgürlüğünüz konusunda korkmayınız.” diyerek Osmanlı Devleti’nin hangi özelliğini göstermiştir?*” sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden anlatılan paragrafa en uygun başlığı “*Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi*” olarak bulmaları istenmiştir.

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “*Avrupa Gelişiyor, Osmanlı ve Diğer Devletler Etkileniyor*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve toplumsal eşitliğin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak Avrupa’da yaşanan gelişmelerden Fransız İhtilali ile ilgili ortaya çıkmasında halkın çeşitli sınıflara ayrılmış olmasının ve bu sınıflar arasında adaletsizliklerin olmasının etkisi üzerinde durulmuştur. Halkın isyan etmesiyle 1789 yılında İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi

yayınlandığı ifade edilmiştir. Fransız İhtilali ile; “Özgürlük, eşitlik, demokrasi, milliyetçilik gibi kavramlar tüm dünyaya yayıldı.” ifadelerine yer verilmiştir. Konu başlığında “toplumsal eşitliğin sağlanması ve siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması” temalarına ilişkin olarak Fransız İhtilali’nin gerçekleşmesinin Osmanlı Devleti’nde de adalet, özgürlük eşitlik gibi kavramların yayılmasına, Tanzimat ve Islahat Fermanı’nın ilan edilmesine, Meşrutiyet yönetimi ile halkın yönetime katılımının sağlanmasına neden olduğu ifade edilmiştir.

Konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, temel ihtiyaçların karşılanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi” temalarına ilişkin olarak gerçekleşen teknolojik gelişmelerden olan Sanayi İnkılabı’nın sağladığı yeniliklere yer verilmiştir. Bu yeniliklerden buhar gücünün lokomotiflerde ve gemilerde kullanılmasıyla ulaşım ve haberleşme alanlarında kolaylıkların sağlanmasının belirtilmesiyle temel ihtiyaçların karşılanmasına vurgu yapılmaktadır. Verilen etkinlikte öğrencilerden Sanayi İnkılabı’nın olumlu ve olumsuz sonuçlarını yazmaları istenmiştir. Sanayi İnkılabı’nın sonuçlarından biri olan sömürgecilik faaliyetlerinde Osmanlı’nın fethettiği topraklarda sömürge faaliyetleri gerçekleştirmeden bölge halkının kalkınması için uğraştığı belirtilerek kültürel devamlılığın sağlanması ve kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Öğrencilerden de Avrupa’da yaşanan gelişmelerin insan hakları açısından olumsuz sonuçlarını belirlemeleri istenmiştir.

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Islahatlarla Değişen Osmanlı Kurumları” konu başlığında “kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması, temel ihtiyaçların karşılanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi” temalarına ilişkin olarak Osmanlı Devleti’nde ulaşım, ekonomi, eğitim ve basın gibi alanlarda yeniliklerin gerçekleştirilmesiyle temel ihtiyaçların karşılanmasına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda Türkçe eserlerinin basımının sağlanması amacıyla matbaanın kurulmasıyla kültürel devamlılığın, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi” temalarına ilişkin olarak Osmanlı’da İstanbul’da evlerin ahşaptan olmasıyla birçok yangının çıktığına değinilerek bu sorunun çözümünde yangınların söndürülmesi amacıyla “Tulumbacılar” adlı itfaiye bölüğünün kurulduğuna yer verilmiştir.

Temel ihtiyaçların karşılanmasına dair II.Mahmut zamanında çıkarılan ilk resmi gazete ile haberleşme alanında gelişmelerin yaşandığı belirtilmiştir. Çıkarılan gazetenin ülke de ve dış dünyada yaşanan gelişmelerden haberdar olunmasını sağladığı belirtilerek yaşam kalitesinin yükseltilmesine de vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden de çıkarılan dergi ve gazetelerin toplum hayatına katkılarını belirlemeleri istenmiştir. Temalara ilişkin olarak kurulan “*Posta Nezareti*” nin postaların demir ve deniz yollarının kullanılmasıyla halka daha hızlı ulaştığına yer verilmiştir. Osmanlı’ da kurulan telgrafların gökyüzü gözlemlerinin iletiminde, deniz yollarında gözlem raporlarının limanlara ulaştırılmasında etkili olduğuna değinilmiştir. Telgrafların Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde haberleşme aracı olarak kullanıldığına değilmiştir. Öğrencilerden telgrafların Osmanlı’da kullanılmasının sosyal ve ekonomik hayata etkilerini belirlemeleri istenmiştir. Osmanlı’da demir yollarının yapılmasının ucuz ve kolay ulaşım imkanları sağladığı ifade edilmiştir. Öğrencilerden de demir yollarının sosyal yaşantıya etkilerini belirlemeleri istenmiştir. Osmanlı’da ulaşımı ve yk taşımacılığını kolaylaştırmak amacıyla buharlı gemilerin satın alınarak şirket-i Hayriyye’nin kurulduğuna yer verilmiştir. Bu şekilde konforlu gemilerle ve yerli işletmeyle İstanbul’da taşımacılığın gerçekleştirileceğine ve insanların ulaşımın kolaylaşmasıyla İstanbul’da görmedikleri yerleri de görme imkanı bulacaklarına değinilmiştir. Osmanlı’da mali konularda düzenlemelerin sağlanabilmesi için Osmanlı Bankası’nın kurulduğuna yer verilmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*İlk Türkçe eser basan matbaanın kurulması kültürel alanda yapılan bir yeniliktir.*” cmlisini oluşturmaları istenmiştir.

“Türk Tarihinde Yolculuk” nitesinin “*Kltrmle Varım*” konu başlığında “*kültürel devamlılığın sağlanması ve kültürel değerlerin ve eserlerin devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak ünlü seyyahların Osmanlı Devleti’nin kültürel değerleri ile ilgili aktardıkları örneklere yer verilmiştir. Osmanlı Devleti’nde gerçekleştirilen düğünlerde gelinin alınışı ve gelin alayı ile ilgili bir seyyahın verdiği bilgiler doğrultusunda öğrencilerden günümüzdeki düğünler ile Osmanlı Devleti’ndeki düğünleri karşılaştırarak benzerlikleri ve farklılıkları belirlemeleri istenmiştir. Osmanlı Devleti’nde gerçekleştirilen Ramazan Bayramı kutlamaları ile ilgili bir seyyahın verdiği bilgiler doğrultusunda öğrencilerden günümüzdeki bayram kutlamaları ile Osmanlı Devleti’ndeki bayram kutlamalarını karşılaştırarak benzerlikleri ve farklılıkları belirlemeleri istenmiştir. Bir seyyahın Osmanlı Devleti’nde gerçekleştirilen hat sanatı ile

ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda öğrencilerden hat sanatının önemini günümüzde de devam ettirip ettirmediğini belirlemeleri istenmiştir. Bir seyyahın Osmanlı Devleti’nde oynanan zeybek oyununa dair verdiği bilgiler doğrultusunda öğrencilerden zeybek oyununun günümüzde de varlığını sürdürmesinin kültürün hangi özelliğini yansıttığını belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen çoktan seçmeli soruda bir seyyahın Osmanlı Devleti ile ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda öğrencilerden Türklerin misafirperverlik özelliğinin anlatıldığını belirlemeleri istenmiştir.

Kitapta Görsel 4.119.’da verilen etkinlikte Osmanlı Devleti’nde misafirperverlik ve kahve kültürü ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda öğrencilerden günümüzde Türk misafirperverliğinin devam ettiğini gösteren örnekler vermeleri istenmiştir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Osmanlı Devleti’nde kahve kültürü önemli bir yere sahipti (Görsel 2. 88). Eve misafir geldiğinde kahve ve kahvenin yanında su ikram edilirdi. Misafir önce kahveyi içerse tok demektir. Kahveden önce suyu içerse misafirin aç olduğu anlaşılırdı ve hemen misafire sofrası kurulurdu.

Görsel 2. 88 Kahve Kültürü

Misafire aç olup olmadığı neden direkt sorulmamıştır?

Siz olsaydınız misafirinizin ihtiyaçlarını sormak için nasıl bir yöntem bulurdunuz?

Türk misafirperverliğinin günümüzde de devam ettiğine dair kendiniz veya çevrenizden örnekler veriniz.

Görsel 4.119. Misafirperverlik Örneği

Araştırmada “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde verilen bilgilerde, kitap alıntısında, okuma metinlerinde, çeşitli etkinliklerde, konuşma metinlerinde ve çeşitli görsellerde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Geçmişten Günümüze İnsan Yerleşimi” konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması, kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması” temalarına ilişkin olarak insanların geçmişten günümüze çeşitli ihtiyaçları doğrultusunda yerleşim yerleri

oluşturduğuna değinilmiştir. Bu yerleşim yerlerinden biri olan Göbeklitepe ile ilgili Görsel 4.120.'de verilen bilgilerde Göbeklitepe'nin UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alındığına değinilmiştir.

Görsel 4.120. Göbeklitepe

Kitapta verilen etkinlikte insanların geçmiş yaşayışları ile ilgili verilen bir çizim doğrultusunda öğrencilerden görselde yer alan insanlarla barınaklarda yaşayan insanların arasındaki farkları, görseldeki insanların hayatlarını kolaylaştırmak için hangi araçları kullandıklarını ve görseldekilerin bu yerleşim yerini seçmelerindeki faktörleri belirlemeleri istenmiştir. İnsanların geçmişte tarım yapabilmek amacıyla yerleşik hayata geçtikleri ve uygun şartlara yerleşim alanları kurdukları belirtilmiştir. Zamanla genişleyen yerleşim yerlerinde güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yerleşim yerlerini belirli bir düzende inşa ettiklerine yer verilmiştir. Geçmişte büyük nehir yataklarının bulunduğu alanlardan olan Mezopotamya'nın nüfusun toplandığı yerlerden biri olduğu belirtilmiştir. Sümerlerde tarımsal faaliyetlerde artan gelişmelerle çeşitli alanlarda da mesleklerin ortaya çıkmasını sağlayarak artık büyük şehirlerin oluşturulduğu ifade edilmiştir. Nüfus artışı ile yeni yerleşme yerlerinin kurulmasının başladığına yer verilmiştir. Sanayi İnkılabı'nın etkili olmasıyla yer altı kaynaklarının zengin olduğu yerlerde sanayi şehirleri oluşturulduğuna yer verilmiştir. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle ulaşımın kolaylaşması turizm faaliyetlerini artırarak turizm şehirlerinin oluşmasını sağladığı belirtilmiştir. Geçmişte insanların yerleşim yerlerini oluştururken güvenliklerinin sağlanması ve ihtiyaçlarının karşılanması faktörlerini ön planda tutarken eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlarını da karşılayabilecekleri, iş bulabilecekleri ve sosyal hayatın gelişmiş olduğu yerlerin önem kazandığına değinilmiştir. Bu doğrultuda temel ihtiyaçların karşılanmasının yerleşim yerlerinin oluşturulmasındaki etkilerine vurgu

yapılmıştır. Çeşitli görsellerin verildiği etkinlikte öğrencilerden yerleşmeyi etkileyen faktörleri ve nasıl etkilediğini belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen çoktan seçmeli soruda insanların yerleşim yerlerini oluşturmalarındaki etkenlere yer verilerek öğrencilerden bu etkenlerden olmayanını belirlemeleri istenmiştir.

“Nüfus ve Yerleşme” ünitesinin “*Türkiye Nüfusunun Özellikleri*” konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması, fırsat eşitliğinin sağlanması ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması*” temalarına ilişkin olarak ülkemizin çeşitli alanlardaki nüfus özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda Türkiye nüfusunun eğitim durumu ile ilgili olarak; “*Ülkemizde okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden fazladır.*” ifadelerine yer verilerek öğrencilerden kız çocuklarının eğitime katılımını arttırabilmek için devletin ve sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerden hangilerini bildiklerini belirlemeleri istenmiştir.

“Nüfus ve Yerleşme” ünitesinin “*Neden Göç Ediyoruz?*” konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması*” temasına ilişkin olarak insanların göç etme nedenleri üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda insanların göç etmelerinde sosyal yaşam alanlarına ulaşma istekleri, daha iyi sağlık ve eğitim imkanlarından faydalanma, evlenme ve boşanma durumları göçlerin sosyal nedenleri arasında verilmiştir. Göçlerin sosyal nedenlerinin görsellerinin verildiği etkinlikte bu nedenlerin neler olduğunu yazarak çevrelerinden örnekler vermeleri istenmiştir.

“Nüfus ve Yerleşme” ünitesinin “*Türkiye’de Göçün Sonuçları*” konu başlığında “*göçlerin etkilerinin belirlenmesi*” temasına ilişkin olarak ülkemizde yaşanan göçlerin olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğuna yer verilmiştir. Göçün olumsuz sonuçlarında olan nüfusun artması ile çarpık kentleşmelerin ortaya çıkması sonucunda ise Kentsel Dönüş Projesi ile gecekondü mahallelerinin planlı ve düzenli yapılaşmalara dönüştürüldüğü ifade edilmiştir. Bu doğrultuda göçün olumsuz etkilerinden çarpık kentleşme ve projelerin gerçekleştirilmesiyle oluşturulan planlı kentleşmelerin görsellerine yer verilmiştir. Öğrencilerden de yaşadıkları yerde böyle projenin gerçekleştirilip gerçekleştirmediğini araştırarak varsa yaşadıkları yerin görüntüsünü nasıl değiştirdiğini tartışmaları istenmiştir.

Kitapta Görsel 4.121.'de verilen görsellerde göçlerin olumsuz sonuçlarına yer verilmesiyle kentleşme ve nüfusun artması çevre kirliliğini de arttırdığına, son yıllarda atık işleme tesislerinin yaygınlaşmış olsa da çevre kirliliği artmaya devam ettiğine değinilmiştir.

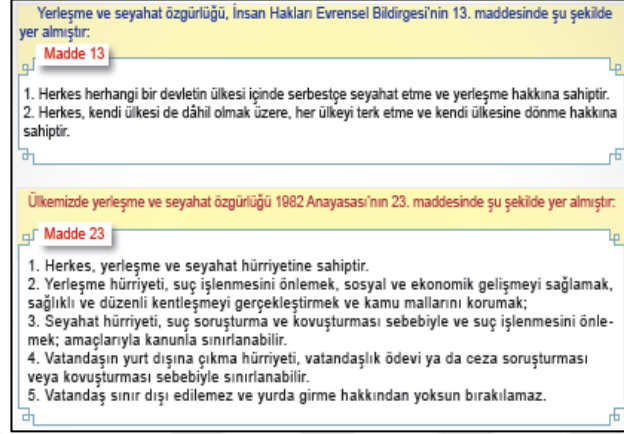
Görsel 4.121. Göçlerin Etkisi

Kitapta küresel ısınma, trafik sorunu ve tarım alanlarının azalması gibi olumsuzlukların verildiği etkinlikte öğrencilerden bu olumsuzlukların ortaya çıkma nedenlerini belirlemeleri istenmiştir. Bu etkinlik doğrultusunda da öğrencilerden göçün başka hangi sonuçlarının olabileceğini belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden iç göçün etkilerinden olmayan cevabı belirlemeleri istenmiştir.

Nüfus ve Yerleşme ünitesinde “Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğümü Kullanıyorum” konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak buharlı makinenin icadıyla hava, deniz, kara ve demir yolu araçlarının hızlı ve konforlu seyahat etme olanağı sunduğuna değinilmiştir.

Konu başlığında “insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması” temasına ilişkin olarak demir yolu ve hava yolu ile ilgili görsellerin verildiği etkinlikte öğrencilerden seyahat etmelerinin engellenmesiyle ne hissedeceklerini belirlemeleri istenmiştir. İnsanların seyahat etme hakkının olmasına rağmen belirli durumlarda bu haklarının kısıtlanmasıyla insanların zorluklar yaşadığı belirtilerek bir virüsün yaşanmasıyla uygulanan karanti uygulaması ile ilgili verilen örnek bir habere yer verilmiştir. Öğrencilerden verilen haber doğrultusunda bu karantinanın hangi hakların kullanılmasını engellediğini ve insanların hangi sorunlarla karşılaşabileceklerini belirlemeleri istenmiştir. Yerleşme hürriyetinin kısıtlanabileceği suç işlenmesini önlemek, düzenli kentleşmeyi sağlamak ve kamu mallarını korumak gibi durumlar ile

ilgili bilgilere yer verilmiştir. Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak yerleşme seyahat özgürlüğünün Görsel 4.122.’de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve anayasamızda yer aldığı maddelerine yer verilmiştir.

Görsel 4.122. Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü

Araştırmada “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli görsellerde, haber örneklerinde, proje örneğinde ve çeşitli etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Zaman İçinde Bilim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “*Kil Tabletten Tablet Bilgisayara*” konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi*” temalarına ilişkin olarak insanların istek ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bilginin ortaya çıktığı ifade edilmiştir. İnsanların iletişim kurabilmek için; “*Önce bazı sesler çıkartmış, sonra da bazı işaretler ve semboller kullanarak bunları nesneler üzerine yazmıştır.*” ifadeleriyle temel ihtiyaçların karşılanmasına vurgu yapılmıştır. Kitapta teknolojik gelişmelerden biri olan yazının icat edildiği ifade edilerek yazının bulunmasının etkileri üzerinde durulmuştur. Zamanla yazının kullanımının daha kolay hale geldiği belirtilerek öğrencilerden bu durumun insanların işlerini nasıl kolaylaştıracağını belirlemeleri istenmiştir. Yazının icadından sonra geliştirilen hiyeroglif yazı sistemi ile ilgili bilgilere yer verilerek sağladığı kolaylıklara yer verilmiştir. Mürekkebin icadından bahsedilerek bilginin kalıcılığının sağlanmasındaki etkileri üzerinde durulmuştur. Fenikelilerin Sümerlerin yazı sistemlerini geliştirerek Fenike alfabesini icat ederek günümüzdeki alfabenin temelini oluşturduğu belirtilmiştir. Yunanlıların da bu alfabaden esinlenerek Yunan alfabesini oluşturmalarının

bilginin kalıcılığının sağlanmasında önemli olduğu vurgulanmıştır. Kitapta geçmişten günümüze bilginin aktarılmasında kullanılan aletler ile ilgili bilgilere film şeridinde yer verilmiştir. Bilginin kalıcılığını sağlayan çeşitli unsurların görsellerinin verildiği etkinlikte de öğrencilerden bu unsurların bilimsel birikime olan katkılarını belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden mürekkep, bilgisayar ve parşömeden bilginin değişim ve sürekliliğine katkı sağlayanları belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden verilen “*Geçmişten günümüze kadar yazının geçirdiği değişiklikler nelerdir?*” ve “*Bilginin muhafaza edilmesinde kullanılan araç gereçlerdeki değişimin sebepleri nelerdir?*” sorularının cevaplarını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “*Işık Doğudan Yükselir*” konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi*” temalarına ilişkin olarak günümüz teknolojisinin geçmişteki birçok uygarlık sayesinde oluşturulduğu ifade edilmiştir. Türk-İslam bilginlerinin gerçekleştirmiş olduğu çalışmalara yer verilmiştir. Bu doğrultuda İbn-i Sina’nın tıp alanında gerçekleştirdiği çalışmalara yer verilerek öğrencilerden iç hastalıklarının tespit edilme yönteminin günümüzdeki doktorlardan tarafından kullanılması hakkındaki düşüncelerini açıklamalarını istemiştir. Ali Kuşçu’nun astronomi alanındaki çalışmalarına yer verilerek öğrencilerden günümüzdeki astronomi çalışmaları hakkında bildiklerini belirlemeleri istenmiştir. Piri Reis’in çalışmaları doğrultusunda verilen Görsel 4.123.’teki bilgi bölümünde Piri Reis’in çizmiş olduğu deniz haritalarının günümüzdeki deniz haritaları ile aynı olduğu ifade edilmiştir. Katip Çelebi ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda öğrencilerden Katip Çelebi’nin çalışmalarının bilimsel gelişme sürecine olan katkılarını tartışmaları istenmiştir.

Görsel 4.123. Piri Reis'in Çalışmaları

“Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “*Karanlıktan Aydınlığa*” konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi*” temasına ilişkin olarak Avrupa’da yaşanan gelişmelerden biri olan matbaanın icat edilmesinin etkilerine yer verilmiştir. Matbaanın icadıyla klasik eserlerin çoğaltılmasıyla kültürel devamlılığın sağlanması ve kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması temalarıyla ilişkilidir. Öğrencilerden de matbaanın icadının ne gibi köklü değişikliklere sebep olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Avrupa’da yaşanan gelişmelerden düz dünya teorisinin çürütülmesinin ve Newton’un kütle çekim kanununu bulmasının hem dönemine hem de günümüze etkilerine yer verilmiştir. Avrupa’da buhar gücüyle çalışan buhar makinesinin icat edilmesinin etkilerine yer verilmiştir. Buhar gücüyle çalışan araçların daha teknik özelliklerin katılmasıyla yolcu ve yük taşımacılığında kullanılmasının ve buhar gücünün ulaşım, ticaret ve haberleşme alanlarında yeni bir dönem başlattığının ifade edilmesiyle temel ihtiyaçların karşılanmasına ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine vurgu yapılmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle iletişim ve haberleşme alanında yaşanan gelişmelerle dijitalleşme ve genel ağ ekonomilerinin; “*Zaman ve maliyetten tasarruf sağlarken, toplumların yaşam standartlarını da yükseltmeye başlamıştır.*” ifadeleriyle yaşam kalitesinin yükseltilmesine vurgu yapılmaktadır. Avrupa’da yaşanan gelişmeler doğrultusunda Görsel 4.124.’te gelişmelerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bu gelişmelerin etkilerini belirlemeleri istenmiştir.

Avrupa'daki Gelişmeler	Gelişmelerin Etkisi
Matbaanın icadı	Siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda gelişmeler yaşanmasını sağladı. İncil çevirilerinin basılması ile gerçekler ortaya çıktı, kökleşmiş yanlışlar yıkıldı.
Dünya'nın Yuvarlak Olduğunun Bilimsel Olarak İspatı	
Kütle Çekim Kanun'unun Keşfedilmesi	
Buhar Makinesinin İcadı	

Görsel 4.124. Etkinlik Örneği

“Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Buharlı makinenin icadı ile kısa sürede binlerce kitap basılmış çok sayıda okuyucu bilinçlenmiştir.*” ve “*XV-XX. Yüzyıllar*

arasında Avrupa’da yaşanan gelişmeler, günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına katkı sağlamıştır.” ifadelerinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden “Matbaanın icadıyla hangi gelişmeler yaşandı?” sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Zaman İçinde Bilim” ünitesinde “Özgür Düşünce ve Bilim” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak bilimsel çalışmalarda özgür düşünce ortamının oluşturulmasının önemi üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda ülkemizde özgür düşünce ve bilim ile ilgili bilim ve sanat hürriyetinin anayasa ile güvence altına alınmasıyla bilimsel çalışmaların özgürce yapılabildiği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda bilim ve sanat hürriyetinin anayasamız ile güvence altına alındığına vurgu yapılmıştır. Kitapta anayasamızda bilim ve sanat hürriyetinin yer aldığı maddeye yer verilmiştir. Kitap Japonya’da bilim insanlarına özgür düşünce ortamının sağlanmasıyla gerçekleştirilen örnek bir çalışmaya yer verilmiştir.

Araştırmada “Zaman İçinde Bilim” ünitesinde verilen bilgilerde, film şeridinde, çeşitli görsellerinde, çalışma örneklerinde ve çeşitli etkinlik örneklerinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair çeşitli içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak” konu başlığında “*temel ihtiyaçların karşılanması*” temasına ilişkin olarak insanları geçmişte göçebe bir hayat sürerek avcı-toplayıcılık gerçekleştirdiklerine, hayvanları avladıklarına, tarım yapmaya başlamaları ile yerleşik hayata geçip yerleşim yerleri oluşturduklarına ve kurdukları yerleşim yerlerinin korunması ihtiyacı doğrultusunda da devletleri oluşturduklarına değinilmiştir.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Üretim Yolculuğu” konu başlığında “*teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi*” temalarına ilişkin olarak insanların geçmişte basit makinelerin kullanımıyla temel ihtiyaçlarını karşıladıklarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda çeşitli makinelerin icat edilmesinin etkilerine değinilerek yaşam kalitesinin yükseltilmesine de vurgu yapılmaktadır. Makinelerin zamanla Sanayi İnkılabı’nın ortaya çıkmasını sağladığı ifade edilmiştir. Sanayi İnkılabı ile buhar makinesinin kullanılmasının ulaşımda ve taşımacılıkta yeni gelişmeler sağlayarak lokomotif ve gemilerdeki buhar gücüyle ulaşımın kolaylaştığı ifade edilerek temel

Konu başlığında üretim teknolojisinde yaşanan gelişmelerin eğitim, ulaşım gibi birçok alanda insanların daha kaliteli yaşam sürmesi için de durularak teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesiyle ilişki kurulmaktadır. Konu başlığında öğrencilerden üretim teknolojilerinin sosyal ve ekonomik hayata etkilerinin belirlenmesi için 4.125.'te üretim teknolojisinin etkilerinin verildiği görselde öğrencilerden üretim teknolojisinin sosyal ve ekonomik hayatımıza etki eden olumsuzlukların nelerin olduğunu belirtmeleri istenmiştir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Görsellerde üretim teknolojilerinin sosyal ve ekonomik hayatımıza etki eden olumsuzlukları anlatılmaktadır. Bu olumsuzlukların neler olduğunu ilgili alanlara yazınız.

.....

.....

.....

Çevre kirliliği

.....

.....

.....

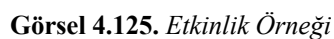
Uzun süreli kuraklık

Orman yangını

.....

Görseller 3.22 Üretim Teknolojilerinin Olumsuz Etkileri

220

yükseltilmesi temalarına vurgu yapılmaktadır. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Sanayi İnkılabı ile ortaya çıkan işçi sınıfının sorunlarını çözmek için sendikalar kurulmuştur.*” ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden verilen “*Üretim teknolojisindeki gelişmelerin hayatımıza etkileri nelerdir? Örnekler veriniz.*” sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “*Yardımlaşma ve Dayanışma Kültürümüz*” konu başlığında “*sosyal dayanışmanın sağlanması*” temasına ilişkin olarak öğrencilerden “*Bir elin nesi var, iki elin sesi var.*” atasözünü açıklamaları istenmiştir. Bu doğrultuda sosyal dayanışmanın sağlanmasında vakıfların etkisinden bahsedilerek; “*Eğitim, sağlık, ulaşım, mimari ve kültürel birçok alanda çalışma yapan vakıflar kamu yararını gözetmiştir.*” ifadeleri doğrultusunda vakıfların gerçekleştirdiği faaliyetlere yer verilerek temel ihtiyaçların karşılanmasına, sağlık hizmetlerinin sağlanmasına ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine vurgu yapılmaktadır. Osmanlı’da yer alan örnek kurum ve yapıların görsellerine yer verilerek bu yapıların halka hizmet sürekliliğinin sağlanması amacıyla vakfedildiği belirtilmiştir. Bunun doğrultusunda yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri kapsamında kültürel devamlılığın, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlandığına ve kültürel mirasın korunmasına vurgu yapılmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk’ün günümüzde hala etkili olan vakıfların işleyişinde günün gereklerine uygun hareket edilmesi gerekliliğini ifade ettiği sözüne yer verilerek günümüzde vakıfların faaliyetlerinin denetiminde etkili Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün vakıflar, yardımlar ve burslar gibi hizmetlerinin yanında kültür varlıklarının korunması, bakım ve onarımının gerçekleştirilmesini sağladığı belirtilerek kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunmasının da olduğuna vurgu yapılmıştır.

Sosyal dayanışmanın sağlanarak oluşturulan sivil toplum kuruluşlarının “*Eğitim, sağlık, bilim, çevre, yardımlaşma, sanat, spor, kültür ve daha birçok alanda çalışma yürüten*” gibi birçok alanda çalışmalar yürütmesinin yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinde etkili olduğunun üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda yardımlaşma ve dayanışma kapsamında çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşlarına ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Bu kuruluşlardan biri olan Kızılay’ın; “*Toplumsal dayanışmayı sağlamak, sosyal refahın gelişmesine katkıda bulunmak, yoksul ve muhtaç*

insanlara barınma, beslenme ve sağlık yardımı ulaştırmak amacıyla kurulmuştur.” ifadeleriyle sosyal dayanışmanın sağlanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, yoksullukla mücadele edilmesi, temel ihtiyaçların karşılanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi temalarıyla ilişkili faaliyetlerinin olduğuna ulaşılmıştır. Yeşilay ile ilgili; “Millî kültüre bağlı nesiller yetiştirmek için çaba harcayan Yeşilay Vakfı, halk sağlığı için çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşudur.” ifadeleriyle kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve toplumsal kimlik kazandırılması temalarıyla ilişkili faaliyetlerinin olduğuna ulaşılmıştır.

Tükçev’in; *“Bilinçli tüketimin gerçekleşmesinde tüketicinin sahip olduğu hakları kullanmasını hedefler. Tüketicinin hak arama ve çevreyi koruma bilincine yönelik eğitici faaliyetler düzenler.”* ifadeleriyle insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temasıyla ilişkili faaliyetlerinin olduğuna ulaşılmıştır. Serçev’in; *“Amacı serebral palsili çocukların eğitimi ve sağlık alanındaki haklarından en iyi şekilde faydalanmaları için çalışmaktır.”* ve *“Dernek ayrıca ülkemizdeki serebral palsili bireylerin her birey gibi eşit hak ve fırsatlara sahip olmalarını amaçlamaktadır.”* verilen amaçlarının insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, sağlık hizmetlerinin sunulması, hak eşitliğinin sağlanması ve fırsat eşitliğinin sağlanması temalarıyla ilişki faaliyetlerinin olduğuna ulaşılmıştır. Kitapta SERÇEV ile ilgili verilen bir haberde serebral parsili bireylerin eğitim süreçlerinde diğer bireyler ile aynı ortamda olmalarının sağlanmasına dair çalışmalarına yer verilerek temel ihtiyaçların karşılanması, fırsat eşitliğinin sağlanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve hak eşitliğinin sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır.

Konu başlığında yardımlaşma, sağlık, çevre, eğitim ve tüketici hakları alanlarının verildiği etkinlikte öğrencilerden bu alanlarda faaliyet gösteren vakıf ve dernekleri araştırarak amaçlarını yazmaları istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Sivil toplum kuruluşları kâr amacı olmayan, gönüllülük esasına dayalı çalışmalarda bulunan kuruluşlardır.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Ülkemizde ulusal afet yönetimi ve uluslararası yardımlar konusunda Türk Kızılay öncü kuruluştur.”* cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden Yeşilay’ın ülkemizdeki faaliyetlerinden olan cevabı belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden verilen

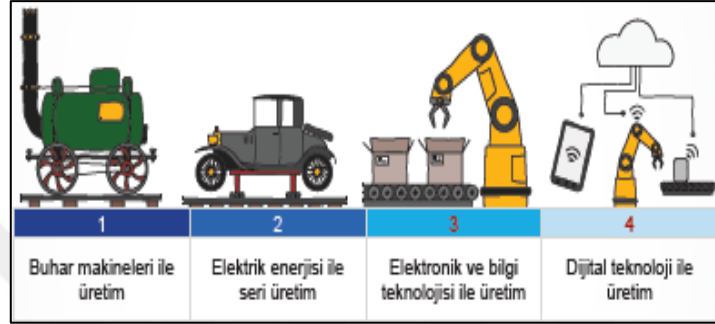
“Sivil toplum kuruluşlarının toplumda yardımlaşma ve dayanışmaya katkıları nelerdir? Örnekler veriniz.” sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Geçmişten Geleceğe Meslek Eğitimi” konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması” temasına ilişkin olarak medreselerde meslek eğitiminin sağlanmasında gerçekleştirilen uygulamalara yer verilmiştir. Öğrencilerden de hükümdarların eğitime neden önem verdiklerini ve medreselerdeki uygulamalı derslerin öğrenciye katkılarını belirlemeleri istenmiştir. Kitapta enderunda meslek eğitiminin sağlanmasında gerçekleştirilen uygulamalara yer verilerek öğrencilerden sarayda devlet adamı yetiştirilmesinde bir kurumun olmasının önemini belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması, toplumsal sorumluluğun kazandırılması ve sosyal dayanışmanın sağlanması” temalarına ilişkin olarak Ahi Teşkilatı’nın mesleki eğitimin sağlanmasında gerçekleştirdiği uygulamalara yer verilmiştir. Bu doğrultuda Ahilikte bir bütün halinde yaşanarak insanlar arasında iş birliğinin sağlanmasının önemli bir görev olduğu belirtilerek temalara vurgu yapılmıştır. Ahilik Teşkilatı’na benzeyen Loncalar ile ilgili olarak da meslek eğitiminde gerçekleştirdikleri faaliyetlere yer verilmiştir. Meslek Odaları ve Meslek Liseleri ile ilgili olarak da eğitimin gerçekleştirilmesindeki uygulamalara yer verilmiştir. Kitapta verilen etkinlikte de Ahi Teşkilatı ile ilgili verilen bir metinde eğitim uygulamalarına yer verilmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “Medreselerde ders veren hocalara müderris denir.” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “Ahilik teşkilatında kalfalıktan ustalığa geçiş töreninin adıdır.” ile “Şed Kuşatma” ifadelerinin eşleştirilmesi istenmiştir.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Hayalimdeki Meslek” konu başlığında “kültürel devamlılığın sağlanması ve kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması” temalarına ilişkin olarak el emeğiyle geçmişten günümüze gerçekleştirilen mesleklerin kültürel mirasın ve kültürel özelliğin yansıtılmasında etkili olduğuna yer verilmiştir. Konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak günümüzde yaşanan gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli mesleklerin ortaya çıktığı belirtilerek bu meslekler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Teknoloji ve Gelişen Dünya” konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak

öğrencilerden üretim faaliyetlerinde teknolojiyi kullanmanın katkısını belirlemeleri istenmiştir. Bu doğrultuda yaşanan dijitalleşmenin üretim faaliyetleri üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. Üretim faaliyetlerinde geçmişten günümüze yaşanan Görsel 4.126.'daki gelişmelerin verilmesi doğrultusunda öğrencilerden Sanayi İnkılabı'nın günümüze etkisinin verildiği görsellerden üretimde teknolojinin kullanımıyla yaşanan gelişmeleri görsellerden açıklamaları istenmiştir.

Görsel 4.126. Üretim Teknolojisi

Konu başlığında e-ticaret ne olduğuna dair bilgilere yer verilerek öğrencilerden e-ticaretin günlük hayatımıza katkılarını belirlemeleri istenmiştir. Bu doğrultuda e-ticaretin alışveriş faaliyetlerinde kullanılması ile sağlanan kolaylıklara değinilmiştir. Ticari faaliyetlerde e-ticaretin kullanılmasının etkilerine yer verilmiştir. E-ticaretin kullanılarak psaport başvurusunun gerçekleştirilmesinde, bankacılık işlemlerinin yapılmasında, vergilerin ödenmesinde kolaylıklar sağlandığı belirtilerek temel ihtiyaçların karşılanması temasıyla ilişki kurulmuştur. E-ticaret ile sanal olarak kullanılan e-kitapların okunabilmesinin sağlandığına değinilmiştir. Verilen etkinlikte öğrencilerden e-ticaretin insanlara sağladığı kolaylıkları belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “Üretim teknolojisindeki gelişmeler dijital teknoloji sayesinde hızlanmıştır.” ve “Genel ağ üzerinden mal ve hizmet satın alıp ödemelerimizi e-ticaret aracılığıyla yapabiliriz.” cümlelerini oluşturmaları istenmiştir.

Araştırmada “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli etkinliklerde, çeşitli görsellerde, kuruluşlar ile ilgili verilen açıklamalarda, haber örneklerinde ve okuma metninde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

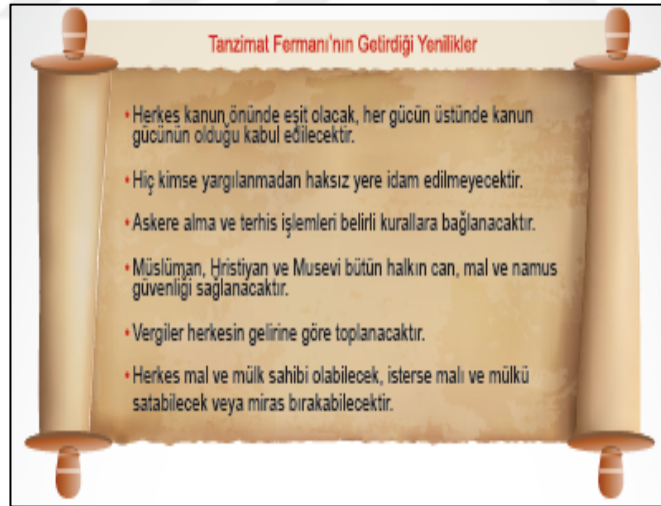
Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Demokrasinin Tarihteki Yolculuğu” konu başlığında “siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması” temalarına ilişkin olarak demokrasi yönetiminin ne olduğunun açıklandığı ve Mustafa Kemal Atatürk’ün bir kitapta demokrasiyi açıkladığı ifadeler yer verilmiştir. “siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması” temasına ilişkin olarak demokrasinin günümüze kadar izeldiği süreçte Atina’da halkın yönetime katılması amacıyla gerçekleştirilen demokrasi uygulamalarına yer verilmiştir. Öğrencilerden de Atina’daki demokrasi uygulamalarını günümüzdeki demokrasi uygulamaları ile karşılaştırmaları istenmiştir. Magna Carta’nın imzalanmasına değinilerek öğrencilerden Magna Carta ile ilgili verilen görselde hangi özelliğinin anlatıldığını belirlemeleri istenmiştir. Kolonilerin Amerika Bağımsızlık Bildirisi’ni imzalamaları ile bildiride insanların eşit yaratıldıklarına ve bazı hakların verildiğine inandıkları ifadelerin belirtilmesiyle toplumsal eşitliğin sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır.

Fransız İhtilali’nin gerçekleşmesiyle İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi’nin yayınlandığı ve adalet, eşitlik, özgürlük gibi kavramların tüm dünyaya yayıldığı belirtilmesiyle insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, toplumsal eşitliğin sağlanması, adaletin sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Türklerde demokrasi uygulamalarında töreden bahsedilerek Yusuf Has Hacib’in; “Ben işleri adalet üzerine hâllerim, bey ve kul diye ayırmam.” ifadeleriyle adaletin sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerden de törenin demokrasi uygulamalarındaki hangi özelliği taşıdığını belirlemeleri istenmiştir. Eski Türklerdeki demokrasi uygulamalarına yer verilerek öğrencilerden ilk Türk devletlerindeki törenin demokratik yönetim açısından hangi özellikleri taşıdığını belirlemeleri istenmiştir.

Konu başlığında Hz. Muhammed’in Veda Hutbesi’nde söylediği sözlerine yer verilmiştir. Hz. Muhammed’in insanların birbirlerine karşı üstünlüğünün olmadığını ve kadınlarla erkeklerin birbirleri üzerinde haklarının olduğunun ifade edildiği sözleriyle insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, toplumsal eşitliğin sağlanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Öğrencilerden de bu sözlerin insan haklarının hangileriyle ilgili olduklarını belirlemeleri istenmiştir. “Osmanlı Dönemi’nde halk ile padişah arasında ‘İyi, doğruyu savun, kötülüğü reddet.’ ilkesine

dayanan üstü kapalı bir sözleşme vardır.” ifadesi ve “Bu sayede Osmanlı Devleti’nde birçok farklı millet; dinleri, dilleri, örf ve âdetlerini koruyarak yaşamıştır.” ifadesi ile siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması ve kültürel çeşitliliğin korunması temalarına vurgu yapılmaktadır. Konu başlığında “siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması” temasına ilişkin olarak Osmanlı Devleti’nde demokratikleşme yolunda gerçekleştirilen adımlara yer verilmiştir. Bu uygulamalardan biri olan Sened-i İttifak ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda öğrencilerden Sened-i İttifak’ın Magna Carta ile benzerliğini belirlemeleri istenmiştir.

Tanzimat Fermanı’nın imzalanmasının Görsel 4.127.’de verilen yenilikleri getirdiğine yer verilerek Tanzimat Fermanı’nın; *“Herkesin yaşama, mülkiyet ve namus gibi kişisel haklarının korunmasını kanunla güvence altına almıştır.”* şeklindeki ifadesiyle insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temasına vurgu yapılmaktadır. Tanzimat Fermanı ile Osmanlıda Müslümanların ve gayrimüslimlerin toplumsal eşitliğinin getirildiği belirtilerek toplumsal eşitliğin sağlanması temasıyla ilişki kurulmaktadır. Öğrencilerden de can ve mal güvenliğinin yasalarla güvence altına alınmasını önemini belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 4.127. Tanzimat Fermanı

Osmanlı Devleti’nde azınlıklara çeşitli hakların sağlanması amacıyla Islahat Fermanı ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda öğrencilerden Islahat Fermanı’nın hangi özelliğinin demokratikleşme hareketi sayılmasında etkili olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Osmanlı Devleti’nde I.Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle ilk anayasa olan Kanun-ı Esasi’nin kabul edilerek yönetimde bir meclisin oluşturulduğuna yer verilmiştir.

Osmanlı Devleti’nde Mebusan Meclisi’nin açılışının çeşitli ırklara, dinlere ve mezheplere sahip milletvekillerinin ilk defa bir araya getirilmesini sağladığına değinilerek kültürel çeşitliliğin korunması temasıyla ilişki kurulmaktadır. Öğrencilerden mecliste farklı milletlerden temsilcilerin olmasının faydalarını belirlemeleri istenmiştir. Osmanlı Devleti’nde II.Meşrutiyet’in ilanı ile gerçekleştirilen faaliyetlere yer verilerek öğrencilerden bu faaliyetlerden hangilerinin halkın yönetimdeki gücünü arttırdığını belirlemeleri istenmiştir. II.Meşrutiyet’ten sonra yasama yetkisi meclise, yürütme yetkisi hükümete verilerek hükümet meclise sorumlu hale getirildiği ifade edilerek yönetme gücünün halka geçtiği belirtilmiştir.

Günümüzde ise demokrasinin varlığı ile herkesin hak ve özgürlüklerinin kanunlarla güvence altına alındığının ve bu hak ve özgürlüklerin engellenemeyeceği ve dokunulamayacağına belirtilmesiyle insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temasıyla ilişki kurulmuştur. Öğrencilerden de demokrasi ile ilgili kavramların verildiği etkinlikte bu kavramların günümüzde ne anlama geldiğini yazmaları istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Demokrasi ilk olarak Yunan Uygarlığı’nda ortaya çıkmıştır.*”, “*İlk Türk devletlerinde ülke töre denilen yazısız kurallarla yönetilmiştir.*” ve “*Demokrasi ile yönetilen ülkelerde hiçbir zaman insan hakları ihlali yaşanmaz.*” ifadelerinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir.

Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*II.Meşrutiyet’in ilanında rol oynayan partidir.*” ile “*İttihat ve Terakki Partisi*” ve “*Osmanlı Devleti’ndeki azınlıklara verilen hakları içerir.*” ile “*Islahat Fermanı*” ifadelerinin eşleştirilmesi istenmiştir. Verilen çoktan seçmeli soruda öğrencilerden I.Meşrutiyet ile ilgili yanlış olan bilgiyi belirlemeleri istenmiştir. Atina’da oturan vatandaşlarla ilgili verilen ifadeler doğrultusunda öğrencilerden Atina’daki uygulamalarda demokrasinin temel ilkelerinden eksik olanı belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden verilen “*1876 yılında yayınlanan Kanun-ı Esasî’nin Türk tarihi açısından önemini açıklayınız.*” ifadesinin cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

Görsel 4.128.’de verilen etkinlikte öğrencilerden verilen kelimelerle tamamlamaları istenmiştir.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

Tanzimat Fermanı	Magna Carta	laik devlet	Sened-i İttifak
kurultay	sosyal devlet	anayasal	

1. Osmanlı Devleti’nde ile padişahın yetkileri ilk defa sınırlandırılmıştır.
2. Türk milletinin ilk anayasası Kanun-ı Esasî ile ilk defa yönetime geçilmiştir.
3. İlk Türk devletlerinde devlet işlerinin görüldüğü danışma meclisi niteliğindedir.
4. MS 1215’te İngiltere’de kral ile soylular arasında imzalanan ile kralın yetkileri ilk defa sınırlandırılmıştır.

Görsel 4.128. Etkinlik Örneği

“Yaşayan Demokrasi” ünitesinin “Atatürk ve Demokrasi” konu başlığında “toplumsal eşitliğin sağlanması, adaletin sağlanması ve siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması” temalarına ilişkin olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün; “Toplumda en yüksek hürriyetin, en yüksek eşitliğin ve adaletin devamlı şekilde sağlanması ve korunması ancak tam anlamıyla millî egemenliğin kurulmasına bağlıdır.” ifadelerine yer verilmiştir. Öğrencilerden bu söz ile demokrasinin hangi ilkelerinden bahsedildiğini belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında “siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması” temasına ilişkin olarak Bu doğrultuda milli mücadele döneminde Mustafa Kemal Atatürk’ün, halk temsilcilerinin ve komutanların ortak kararlar alarak Osmanlı Mebusan Meclisi’nin açılmasına ve Misakımillî’nin kabul edildiğine yer verilmiştir. Öğrencilerden bu durumun demokratik uygulamalar açısından önemini belirlemeleri istenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün faaliyetleri doğrultusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açıldığına dair bilgilere yer verilerek öğrencilerden meclisin açılması ile ülkemizde demokrasinin hangi ilkelerinin gerçekleştirildiğine yer verildiğini belirlemeleri istenmiştir. Meclisin açılması doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetler ile cumhuriyetin ilan edilmesine dair verilen bilgiler doğrultusunda da öğrencilerden cumhuriyetin ilan edilmesinin halk egemenliğinin sağlanmasındaki etkisini belirlemeleri istenmiştir.

Konu başlığında Mustafa Kemal’in savaş sonrasında birçok eve geziler düzenlediği ve bu gezileri sırasında kaldığı evlerin çoğunun sonradan müze haline getirildiği belirtilerek kültürel devamlılığının sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Öğrencilerden de çevrelerinde varsa müzeleri veya sanal müzeleri

gezmeleri istenmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra çok partili hayata geçiş için Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen uygulamalara yer verilerek öğrencilerden Mustafa Kemal Atatürk'ün mecliste birden fazla partinin olmasını istemesinin nedenini belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında; *“hak eşitliğinin sağlanması, toplumsal eşitliğin sağlanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması”* temalarına ilişkin olarak gerçekleştirilen faaliyetlere yer verilmiştir. Bu doğrultuda Mustafa Kemal Atatürk'ün insan hak ve özgürlüklerinin toplumdaki her kesime eşit uygulanması gerektiğini savunduğu sözlerine yer verilmiştir. Cumhuriyetin ilanından ilanı ile çıkarılan Tevhid-i Tedrisat ve Medeni Kanun ile kadınların birçok alanda haklar elde ettiği ifade edilmiştir. Kadınlara siyasi hakların da verilmesiyle kadın-erkek eşitliğinin sağlanmaya çalışıldığı vurgulanmıştır. Mustafa Kemal'in verdiği önem ile bu hakların yasalaşmasına ve uygulanmasına katkı sağladığı ifade edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu doğrultuda yaşanan çağda kadınların da her alanda yükseklerde yer alması, erkekler gibi eğitim ve öğrenim imkanlarından faydalanmaları ve her türlü mesleği yapmaları, kadın ve erkeğin toplum içerisinde birbirlerini destekleyerek ilerlemeleri gerektiğini ifade ettiği sözleriyle kadın-erkek eşitliğine verdiği öneme vurgu yapılmaktadır. Öğrencilerden kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda haklar elde etmesinin demokrasinin gelişmesine katkılarını belirlemeleri istenmiştir. Konu başlığında *“siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması, hak eşitliğinin sağlanması ve toplumsal eşitliğin sağlanması”* temalarına ilişkin olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün çeşitli sözlerine yer verilen etkinlikte öğrencilerden bu sözlerin demokrasinin hangi ilkesiyle ilgili olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

“Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen ifadelerin doğruluğunun belirlenmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele'nin hazırlık aşamasında kongreler yaparak komutanların ve halkın alınan kararlara ortak olmasını sağlamıştır.”* ifadesinin doğruluğunu belirlemeleri istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden *“Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisidir.”* ve *“Cumhuriyet Halk Fırkası”* ifadelerini eşleştirmeleri istenmiştir. Öğrencilerden verilen *“Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kadınına verdiği hakların demokrasinin gelişmesi açısından önemi nedir?”* sorusunun cevabını defterlerine yazmaları istenmiştir.

“Yaşayan Demokrasi” ünitesinin “*Türkiye Cumhuriyeti’nin Temel Nitelikleri*” konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak bir öğretmen ve öğrencinin verilen diyalogunda öğretmenin ülkemizin belirli yıllarında yapılan anayasalarla yönetilmesi sayesinde bugünkü demokratik ortamın oluştuğuna değinilerek belirlenen temayla ilişki kurulmuştur. Konu başlığında “*sosyal dayanışmanın sağlanması, adaletin sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak anayasada “*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.*” şeklinde özelliklerinin yer aldığı maddeye yer verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin özellikleri doğrultusunda verilen konuşma metinlerinde Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarını güvence altına ve haklara saygılı bir devlet olduğu ifade edilerek insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temasıyla ilişki kurulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin yönetme gücünün millet ait olduğu yönetim biçimine sahip ve herkesin eşit haklara sahip olup özgürce kullandığı bir devlet olduğunu belirtilerek siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması ve hak eşitliğinin sağlanması, temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayan ve sağlık, eğitim, güvenlik gibi hizmetleri sağlayan sosyal bir devlet olduğu belirtilerek temel ihtiyaçların karşılanması, insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması, toplumsal eşitlik ve sağlık hizmetlerinin sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Hukuk devletinde temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınarak kimseye ayrıcalıkların tanınmayı herkesin eşit kabul edildiğine dair ifadelerle yer verilerek insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve adaletin sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır.

Verilen etkinlikte öğrencilerden verilen örnek durumlar ile Türkiye Cumhuriyeti’nin temel niteliklerini belirlemeleri istenmiştir. Kendilerinin de bu durumlara ve niteliklere eklemeler yapmaları istenmiştir. Anayasamızdan kanun önünde eşitlik, din ve vicdan hürriyeti, eğitim ve öğrenim hakkı ve seçme, seçilme siyasi faaliyetlerde bulunma hakları ile ilgili maddelerin verildiği etkinlikte öğrencilerden bu maddelerin Türkiye Cumhuriyeti’nin hangi nitelikleri ile ilgili olduğunu belirlemeleri istenmiştir. “Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin

oluşturulmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Sosyal devlet, ihtiyacı olan ve çalışamayacak durumda olan vatandaşların ihtiyaçlarını karşılar; çalışan kesimin haklarını yasalar aracılığı ile korur.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Çoktan seçmeli sorularda öğrencilerden verilen ifadelerden hukuk devleti ilkesine uygun olanları ve demokratik ülkelerde bulunması gereken özelliklerden olmayan cevabı belirlemeleri istenmiştir. Öğrencilerden verilen “*Sosyal devletin olmadığı toplumlarda ne gibi sorunlar yaşanır?*” sorusunun cevabını deftere yazmaları istenmiştir.

“Yaşayan Demokrasi” ünitesinin “*Huzur Demokrasi ile Gelir*” konu başlığında “*toplumsal eşitliğin sağlanması ve siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması*” temalarına ilişkin olarak demokrasinin tüm yurttaşların eşit kabul edildiği ve halkın kendi seçtiği kişiler tarafından yönetildiği yönetim biçimi olduğuna yer verilmiştir. Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak sığınmacı insanlar ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer alan sığınma hakkına yer verilmiştir. Bireylerin daha iyi eğitim alabilmek amacıyla göç ettiklerine değinilerek İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer alan eğitim hakkına yer verilerek temel ihtiyaçların karşılanması temasıyla da ilişki kurulmaktadır. Bütün insanların eşit olduğundan bahsedilerek İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer aldığı maddeye yer verilmiştir. Bütün insanların aynı haklardan yararlanabileceği ile ilgili de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer alan maddeye yer verilmiştir.

Konu başlığında “*toplumsal eşitliğin sağlanması*” temasına ilişkin olarak İslam karşıtlığının yapılması ile ilgili bir habere yer verilmesi doğrultusunda insanların eşit yaratıldığı ve gerçekleştirilen antidemokratik uygulamaların önne geçebilmek için gerekli önlemlerin alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Konu başlığında “*toplumsal kimlik kazandırılması*” temasına ilişkin olarak insanların aile içerisinde dünyaya gelerek kendilerine bir karakter oluşturdıkları ifade edilmiştir. Bireylere toplum hayatında demokratik bir ortam oluşturabilmeleri için ailede demokrasi kültürünün kazandırılacağına yer verilmiştir.

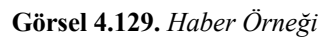
Demokrasi kültürünün kazandırılmasında ailenin etkili olması doğrultusunda aile bireylerinin bu doğrultudaki ifadelerine yer verilmiştir. Babanın evde gerçekleştirilen faaliyetler ile ilgili; “*Çocuğumuz; iş bölümünün önemini, kadın-erkek eşitliğini, fikirlerini özgürce söyleme hakkını kullanmayı ve ortak karar almanın önemini öğreniyor.*” ifadeleriyle cinsiyet eşitliğinin sağlanması, sosyal dayanışmanın sağlanması

ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Annenin evde gerçekleştirilen faaliyetler ile ilgili, “Çocuğumuz, farklılıklara saygı göstermeyi öğreniyor.” ifadeleriyle kültürel çeşitliliğin korunması temasıyla ilişki kurulmaktadır. Bireylere demokrasi kültürünün kazandırılmasında eğitim kurumlarının da etkili olduğuna vurgu yapılarak okul müdürünün okulda gerçekleştirilen faaliyetleri ifade ettiği konuşmasında siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması, fırsat eşitliğinin sağlanması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temalarıyla ilişki kurulmuştur. Öğretmenin okulda gerçekleştirilen faaliyetleri ifade ettiği konuşmasında siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması, kültürel çeşitliliğin korunması ve insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması temalarıyla ilişki kurulmuştur. Öğrencinin okulda gerçekleştirdiği faaliyetleri ifade ettiği konuşmasında sosyal sorumluluğun kazandırılması, insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması ve siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Konu başlığında “*insan ve çocuk haklarının devamlılığının sağlanması*” temasına ilişkin olarak Kamu Denetçiliği Kurumu’nun hakların ihlalinin gerçekleştiğinde insanların haklarını aramalarında etkili bir kurum olduğuna dair bilgilere yer verilmiştir. “*cinsiyet eşitliğinin sağlanması*” temasına ilişkin olarak demokrasinin toplum içerisine yerleşebilmesinde toplumda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerektiğine yer verilmiştir. Bu doğrultuda “*siyasi faaliyetlere katılımın sağlanması*” temasına ilişkin olarak Türkiye’nin ilk kadın muhtarı ve ilk kadın milletvekillerinden biri ile ilgili örnek haberlere yer verilmiştir.

Araştırmada “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde verilen bilgilerde, çeşitli görsellerde, konuşma metinlerinde, çeşitli etkinliklerde ve diyalog örneklerinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Türkiye ve Dünya” konu başlığında “*toplumsal barışın ve huzurun sağlanması, kültürel devamlılığın sağlanması ve kültürel eserler ve değerlerin devamlılığının sağlanması*” temalarına ilişkin olarak ülkemizin tarihinden gelen kültürel mirasın dış ülkelerle ilişkilerinde barışçıl bir yol izlemesini sağladığına ve ülkemizin farklı kültürlerle saygı ve güvene dayalı ilişkiler geliştirdiğine yer verilmiştir. Konu başlığında “*toplumsal barışın ve huzurun sağlanması, sosyal dayanışmanın sağlanması, temel ihtiyaçların karşılanması, sağlık hizmetlerinin sağlanması, yoksullukla mücadele edilmesi ve yaşam*

Konu başlığında “*kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması*” temalarına ilişkin olarak ülkemizin de kurucu üyelerinden olduğu UNESCO tarafından Dede Korkut’un Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne alındığının ve öneminin ifade edildiği Görsel 4.129.’daki habere yer verilerek öğrencilerden bu durumun neden önemli olduğunu belirlemeleri istenmiştir.

“Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinin “*Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler*” konu başlığında “*yoksullukla mücadele edilmesi, temel ihtiyaçların karşılanması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi*” temalarına ilişkin olarak günümüzdeki küresel sorunlardan biri olan açlığın ortaya çıkma sebeplerine, dünyadaki açlık haritasına ve bu

sorunun çözülmesinde yapılabileceklerle dair bilgilere yer verilmiştir. Açlığın önlenmesinde etkili olan Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’nın; “Birleşmiş Milletler uzmanlık kuruluşlarından biri olan FAO, dünyadaki gıda ve tarımla ilgili çalışmaları organize edip, geliştirerek gıda güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.” ifadeleriyle faaliyetlerine yer verilmiştir. Günümüzde yaşanan çeşitli sorunlardan açlık, terörizm ve göçler ile ilgili görsellerin verildiği Görsel 4.130.’daki etkinlikte öğrencilerden bu sorunların çözümüne dair öneriler geliştirmeleri istenmiştir.

Günümüz Dünya Sorunları	Çözüm Önerileri
	Küresel iklim değişimi: İnsanların tüketim alışkanlıklarının değişmesi, halkın bilinçlenmesi, fosil yakıt kullanımının azaltılması önerilebilir.
	Tsunami:
	Açlık:
	Terörizm:
	Göç:

Görsel 4.130. Etkinlik Örneği

Konu başlığında “göçlerin etkilerinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak göçlerin etkilerine yer verilmiştir. Göçlerin etkilerinden biri olan göçmen sorunu ile ilgili olarak göçmenlerin topluma uyum sağlamaları, iş imkanı sunulması, sosyal güvencelerinin oluşturulması, konut sağlanması, sağlık sorunlarının çözülmesi gibi çeşitli alanlardaki sorunlarına çözümler üretilmesi gerektiği belirtilerek temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sağlık hizmetlerinin sağlanması temalarıyla ilişki kurulmaktadır. Bu doğrultuda göçmenler ile ilgili verilen örnek bir haberde göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına dair gerçekleştirilen faaliyetlere yer verilmiştir.

“Kendimizi Değerlendiriyoruz” bölümünde verilen kelimelerle cümlelerin tamamlanmasının istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Dünyada nüfusun dengesiz dağılımını etkileyen faktörlerden biri de göç sorunudur.*” cümlesini oluşturmaları istenmiştir. Verilen ifadelerin eşleştirilmesinin istendiği etkinlikte öğrencilerden “*Dünyadaki gıda güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.*” ile “*FAO*”, “*Tüm insanların mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmalarını amaçlamaktadır.*” ile “*WHO*” ve “*Dünyada çeşitli sebeplerle açlığa maruz kalan halk kitlelerine insani amaçlarla gıda yardımı sağlanmasını amaçlamaktadır.*” ile “*WFP*” ifadelerinin eşleştirilmesi istenmiştir.

Araştırmada “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde verilen bilgilerde, kurum ve kuruluşlar ile ilgili açıklamalarda, haber örneklerinde, haritalarda, çeşitli görsellerde ve etkinliklerde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair içeriklere yer verildiği tespit edilmiştir.

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulguları doğrultusunda ulaşılan sonuçlara, sonuçların ilgili alanyazınla ilişkilendirilmesi ile oluşturulan tartışma bölümüne, uygulamalara ve yapılabilecek araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Araştırmada bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar, araştırmanın amacı doğrultusunda üç başlıkta ele alınmıştır.

5.1.1. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada MEB tarafından hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriklerinin sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmesi ile ortaya çıkan sonuçlar bu başlık altında sunulmuştur.

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili belirlenen 30 temanın 13 tanesini içermektedir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenen üniteleri içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna ilişkin belirlenen temalardan en çok temaya “*Toplum İçinde Ben*” ve “*Toplum İçin Çalışanlar*” ünitelerinde, en az temaya ise “*Ülkem, Kültürüm ve Tarihim*” ünitesinde yer verildiği ortaya çıkmıştır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna ilişkin olarak belirlenen temalardan en çok “*Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi*” ve “*Çevrenin Korunması*” temalarına ilişkin içerik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çevresel boyut temalarından “*Kara ve Su Ekosisteminin Korunması*” ve “*Hızlı Nüfus Artışının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi*” temalarına ilişkin ise en az içeriğin olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili temalara okuma metni, konuşma metni, sayısal veri, görsel ve çeşitli etkinlikler biçiminde yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu temalar kapsamında çevre kirliliği, haklar ve sorumluluklar, çocuk hakları, doğal güzellikler, doğal afetler, geri dönüşüm, yöneticiler ve hizmetleri ve sivil toplum kuruluşları konularının ele alındığı sonucu elde edilmiştir.

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili belirlenen 30 temanın 12 tanesini içermektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenen üniteleri içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna ilişkin belirlenen temalardan en çok temaya “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ve “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” ünitelerinde, en az temaya ise “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde yer verildiği ortaya çıkmıştır. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna ilişkin olarak belirlenen temalardan en çok “Çevrenin Korunması” ve “Çevre Bilincinin Kazandırılması” temalarına ilişkin ise en az içeriğin olduğu görülmüştür. Çevresel boyut temalarından “Toprak Verimliliğinin Korunması” ve “İklim Değişikliğinin Önlenmesi” temalarına ilişkin en az içerik olduğu ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili temalara diyalog örnekleri, görsel, haber ve çeşitli etkinlikler biçiminde yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu temalar kapsamında haklar ve sorumluluklar, sanayileşme faaliyetleri, sosyal bilimler, çalışma örnekleri, doğal kaynaklar ve yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları konularının ele alındığı sonucu elde edilmiştir.

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili belirlenen 30 temanın 12 tanesini içermektedir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenen üniteleri içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna ilişkin belirlenen temalardan en çok temaya “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ve “Ülkeler Arası Köprüler” ünitelerinde, en az temaya ise “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde yer verildiği ortaya çıkmıştır. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna ilişkin olarak belirlenen temalardan en çok “Küresel Sorunların Önlenmesi” ve “Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi” temalarına ilişkin içerik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çevresel boyut temalarından “Çevre Kirliliğinin Önlenmesi” ve “Kimyasallar ve Atıkların Çevreye Etkisinin Belirlenmesi” temalarına ilişkin en az içeriğin olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili temalara görsel, haber, proje örneği ve çeşitli etkinlikler biçiminde yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu temalar kapsamında Türkiye’nin nüfus özellikleri,

doğal afetler, Türkiye’de göçler, üretim teknolojisi gelişmelerinin etkileri, yardımlaşma ve dayanışma, uluslararası kuruluşlar ve dünya sorunları konularının ele alındığı sonucu elde edilmiştir.

5.1.2. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili belirlenen 19 temanın 12 tanesini içermektedir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenen üniteleri içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna ilişkin belirlenen temalardan en çok temaya “Üretimden Tüketime” ve “Küresel Etkileşim” ünitelerinde, en az temaya ise “Teknoloji ve Yaşam” ünitesinde yer verildiği ortaya çıkmıştır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna ilişkin olarak belirlenen temalardan en çok “Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi” ve “Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması” temalarına ilişkin içerik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik boyut temalarından “Küresel Ekonomik Ortaklıkların Kurulması” ve “Buluşların Teşvikinin Sağlanması” temalarına ilişkin en az içeriğin olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili temalara görsel, haber örneği, örnek çalışmalar, diyalog, okuma metni ve çeşitli etkinlikler biçiminde yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu temalar kapsamında tarihteki ekonomik faaliyetler, doğal kaynakların kullanımı, internetin kullanımı, ekonomik faaliyetler, meslekler, üretim ve tüketim faaliyetleri, çeşitli çalışma örnekleri, bilinçli tüketicilik, yöneticiler ve hizmetleri, devletin sağladığı hizmetler ve ticari faaliyetler konularının ele alındığı sonucu elde edilmiştir.

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili belirlenen 19 temanın 15 tanesini içermektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenen üniteleri içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna ilişkin belirlenen temalardan en çok temaya “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ve “Uluslararası İlişkilerimiz” ünitelerinde, en az temaya ise “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde yer verildiği ortaya çıkmıştır. 6. sınıf

sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna ilişkin olarak belirlenen temalardan en çok “*Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması*” ve “*Sanayileşmenin Sağlanması*” temalarına ilişkin içerik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik boyut temalarından “*Tasarruf Edilmesinin Sağlanması*” ve “*Buluşların Teşvikinin Sağlanması*” temalarına ilişkin en az içeriğin olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili temalara görsel, harita, haber örneği, konuşma metni, örnek projeler ve çalışmalar, afiş ve çeşitli etkinlik biçiminde yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu temalar kapsamında tarihi yollar, ekonomik faaliyetler, nüfusun dağılışı, iklimler ve özellikleri, sosyal bilimler, çalışma örnekleri, üretimde teknoloji etkisi, korsan faaliyetleri, doğal kaynakların etkili kullanımı, yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları, yatırım faaliyetleri, nitelikli insan gücü ve Türk kadını konularının ele alındığı sonucu elde edilmiştir.

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili belirlenen 19 temanın 16 tanesini içermektedir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenen üniteleri içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna ilişkin belirlenen temalardan en çok temaya “*Ekonomi ve Sosyal Hayat*” ve “*Türk Tarihinde Yolculuk*” ünitelerinde, en az temaya ise “*Nüfus ve Yerleşme*” ünitesinde yer verildiği ortaya çıkmıştır. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna ilişkin olarak belirlenen temalardan en çok “*Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi*” ve “*Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi*” temalarına ilişkin içerik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik boyut temalarından “*Ekonomik Koşulların İyileştirilmesi*” ve “*İç ve Dış Borçların Yönetiminin Sağlanması*” temalarına ilişkin en az içeriğin olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili temalara konuşma metni, grafik, görsel, çeşitli kuruluşlar ve açıklamaları, harita, haber ve çeşitli etkinlikler biçiminde yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu temalar kapsamında tarihte ekonomik faaliyetler, ticari yollar, üretim faaliyetleri, Osmanlı’da ıslahatlar, yerleşim yerleri, Türkiye nüfusunun özellikleri, Avrupa’da yaşanan gelişmeler, geçmişten günümüze üretim faaliyetleri, üretimde teknolojik gelişmeler, bilinçli tüketicilik, meslek eğitimi, meslekler, uluslararası kuruluşlar ve Türkiye’nin ekonomik ortaklıkları konularının ele alındığı sonucu elde edilmiştir.

5.1.3. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili belirlenen 24 temanın 18 tanesini içermektedir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenen üniteleri içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna ilişkin belirlenen temalardan en çok temaya “*Toplum İçin Çalışanlar*” ve “*Toplum İçinde Ben*” ünitelerinde, en az temaya ise “*Teknoloji ve Yaşam*” ünitesinde yer verildiği ortaya çıkmıştır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna ilişkin olarak belirlenen temalardan en çok “*Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi*” ve “*Temel İhtiyaçların Karşılanması*” temalarına ilişkin içerik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal boyut temalarından “*Yoksullukla Mücadele Edilmesi*” ve “*Toplumsal Barışın ve Huzurun Sağlanması*” temalarına ilişkin en az içeriğin olduğu ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili temalara okuma metni, konuşma metni, afiş ve broşür, haber örneği, görsel, karikatür, çalışma örnekleri, şema ve çeşitli etkinlikler biçiminde yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu temalar kapsamında sosyal bilgilerin kazanımları, haklar ve sorumluluklar, çocuk hakları, tarihteki medeniyetlerin özellikleri, doğal ve tarihi eserler, kültürel özellikler, doğal afetler, teknolojinin etkileri, doğru bilgi elde edinme, internet güvenli kullanma, bilim insanları ve çalışma örnekleri, proje ve çalışma örnekleri, tüketici hakları, devletin sunduğu hizmetler, sivil toplum kuruluşları ve amaçları, yöneticiler ve hizmetleri, katılım hakkı ve düşünce özgürlüğü, milli semboller, turizmin ön yargılara etkisi ve ortak miras konularının ele alındığı sonucu elde edilmiştir.

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili belirlenen 24 temanın 23 tanesini içermektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenen üniteleri içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna ilişkin belirlenen temalardan en çok temaya “*Biz ve Değerlerimiz*” ve “*Bilim ve Teknoloji Hayatımızda*” ünitelerinde, en az temaya ise “*Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim*” ünitesinde yer verildiği ortaya çıkmıştır. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna ilişkin olarak belirlenen temalardan en çok

“Temel İhtiyaçların Karşılanması” ve “İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması” temalarına ilişkin içerik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal boyut temalarından *“Yoksullukla Mücadele Edilmesi”* ve *“Sürdürülebilir Şehir Topluluklarının Oluşturulması”* temalarına ilişkin en az içeriğin olduğu ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili temalara film şeridi, görsel, haber örneği, harita, konuşma metni, çalışma örnekleri, afiş, şema, proje örnekleri ve çeşitli etkinlikler biçiminde yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu temalar kapsamında toplum içindeki roller, kültürel öğelerimiz, toplumdaki farklılıklar, yardımlaşma ve dayanışma, kuruluşlar ve faaliyetleri, hak sorumluluk ve özgürlük, tarihteki göçler, eski kültürel eserler, tarihteki kültürel değerler, sosyal bilimler, çeşitli çalışma örnekleri, teknolojik gelişmelerin etkileri, korsan faaliyetleri, yatırım faaliyetleri, vergiler, siyasi faaliyetlere katılım, devletin organları, demokrasi her yerde, hak ve sorumlulukların korunması, Türk kadını, uluslararası ilişkiler, Türkiye’nin küresel alanda faaliyetleri ve popüler kültür konularının ele alındığı sonucu elde edilmiştir.

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda incelenmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili belirlenen 24 temanın 22 tanesini içermektedir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenen üniteleri içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna ilişkin belirlenen temalardan en çok temaya *“Yaşayan Demokrasi”* ve *“Ekonomi ve Sosyal Hayat”* ünitelerinde, en az temaya ise *“Zaman İçinde Bilim”* ünitesinde yer verildiği ortaya çıkmıştır. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna ilişkin olarak belirlenen temalardan en çok *“Temel İhtiyaçların Karşılanması”* ve *“Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi”* temalarına ilişkin içerik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal boyut temalarından *“Fırsat Eşitliğinin Sağlanması”* ve *“Hak Eşitliğinin Sağlanması”* temalarına ilişkin en az içeriğin olduğu ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili temalara görsel, fıkra, konuşma metni, okuma metni, haber, röportaj, kitap alıntısı, proje örnekleri, film şeridi ve çeşitli etkinlikler biçiminde yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca bu temalar kapsamında iletişim kurma, iletişimin unsurları, kitle iletişim araçlarının etkisi, düşünceyi açıklama özgürlüğü, doğru bilgi edinme, hakların korunması, Osmanlı’da kültürel uygulamalar, Avrupa’da yaşanan gelişmeler, Osmanlı’da ıslahat hareketleri, Osmanlı’da kültürel değer örnekleri, insan

yerleşimleri, Türkiye nüfus özellikleri, göçlerin nedenleri, Türkiye’de göçlerin sonuçları, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, bilginin aktarılması, bilim adamları ve çalışmaları, teknolojik gelişmelerin etkileri, özgür düşünme, üretimin temeli toprak, yardımlaşma ve dayanışma, sivil toplum kuruluşları, meslek eğitimi, meslekler, siyasi faaliyetlere katılım, geçmişten günümüze demokrasi, Mustafa Kemal Atatürk’ün demokrasi uygulamaları, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel nitelikleri, demokrasinin kazandırılması, uluslararası kuruluşlar, dünya sorunları ve çözümleri konularının ele alındığı sonucu elde edilmiştir.

5.2. Tartışma

Bu araştırmada ortaokul 5, 6 ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriği sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları doğrultusunda incelenmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar, araştırmanın amacı doğrultusunda bulgulara dayalı olarak ilgili boyutlar üzerinden tartışılmıştır.

Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tümünde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına dair belirlenen çeşitli temalar ile ilgili içeriklerin olduğu görülmüştür. Boyutlara genel olarak bakıldığında en çok temaya dair içeriğin bulunduğu sosyal boyutken en az temaya dair içeriğin bulunduğu boyut çevresel boyut olmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda üç kitapta da sosyal boyuta dair belirlenen temaların tamamına yakınının yer almasına karşılık çevresel boyuta dair belirlenen temaların neredeyse yarısının ve genel olarak da çevrenin korunması, çevreye duyarlılığın kazandırılması ve çevre bilincinin kazandırılması gibi belirli temalara dair içeriklerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Sınıf düzeylerinin boyutlar açısından ele alınması durumunda çevresel boyuta dair en fazla içeriğin 5. sınıf, ekonomik boyuta dair içeriğin en fazla 7. sınıf ve sosyal boyuta dair en fazla içeriğin 6. sınıf ders kitabında yer aldığını söylemek mümkündür. Alan yazında araştırmanın bu sonucunu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Rawadieh ve Saleem (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sürdürülebilir kalkınma ile ilgili sosyal ve kültür, bilgi ve politika, ekonomi, çevre ve teknoloji şeklindeki 5 alana dair belirlenen 140 kavram ile ilgili içeriklere sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu temalar doğrultusunda en çok sosyal ve kültür alanındaki kavramlara en az teknoloji ve bilgi alanındaki kavramlara dair içeriklerin yer aldığı belirtilmiştir. Demir ve Atasoy (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kazanımlar

sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları çerçevesinde incelemesi gerçekleştirilmiştir. Çalışma ile öğretim programında yer alan 51 kazanımın sosyal boyutla, 25 kazanımın ekonomik boyutla ve 7 kazanımın da çevresel boyutla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda da sosyal bilgiler dersi kazanımlarının %63,36'sının sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir.

Araştırmada kullanılan veri toplama aracının oluşturulmasında sürdürülebilir kalkınmanın 2030 yılı hedefleri de dikkate alınarak temalar oluşturulmuştur. Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının 2030 yılı hedefleri ile ilişkili içeriklere sahip olsa da bu içerikler yeterli miktarda değildir. Çünkü sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilgili belirlenen temalarda en az içeriğe veya hiç içeriğe sahip olmayan yoksullukla mücadele edilmesi, nitelik eğitimin herkes için sağlanması, temiz suya erişimin sağlanması, sürdürülebilir şehir ve toplulukların oluşturulması gibi temalar sürdürülebilir kalkınmanın 2030 hedefleri arasındadır. Bu doğrultuda ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında da sürdürülebilir kalkınmanın 2030 hedefleri doğrultusunda belirlenen temalara dair içeriklerin sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Yalçın (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı özel amaçları, kazanımları, beceri ve değerleri sürdürülebilir kalkınmanın 2030 hedefleri doğrultusunda incelenmiştir. Gerçekleştirilen çalışmada öğretim programında özel amaçların, kazanımların, beceri ve değerlerin 2030 yılı hedefleri ile uyumlu özelliklere sahip olduğuna ulaşılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden olan erişilebilir enerji kaynaklarının ise programla ilişkisinin az olması sonucu doğrultusunda erişilebilir enerji kaynakları ile ilgili hedef ve kazanımların artırılması gerekliliği vurgulanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın artan önemi doğrultusunda da öğretim programının içerik ve yapısal olarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yer verilme durumunun daha fazla olabileceği de ifade edilmiştir. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri olan iklim değişikliğinin önlenmesi ile ilgili sosyal bilgiler ders kitaplarında çok sınırlı içeriğe yer verilmiştir. Verilen içeriklerde iklim değişikliğinin daha çok gerçekleşme nedeni üzerinde durulmuştur. 7. sınıf ders kitabında ise küresel sorunlardan biri olarak iklim değişikliğinin etkileri ve önlenmesi için gerçekleştirilebilecekler yer verilse de bu içeriğin oldukça az olduğu söylenebilmektedir. Eryılmaz (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmada bu bulguları destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma doğrultusunda küresel iklim değişikliği ile

ilgili içeriğe 5 ve 7. sınıf ders kitaplarında yer verilirken 6. sınıf ders kitabında yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. 5.sınıf ders kitabında küresel iklim değişikliğinin sadece gerçekleşme nedenine, 7. sınıf ders kitabında nedenlerine ve etkilerine yer verilse de genel olarak sınırlı bilgilere yer verildiği görülmüştür. Küresel iklim değişikliğinin gelecekte oluşturacağı etkilerin azaltılması için alınacak önlemlere dair de yeterli bilginin verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada küresel iklim değişikliğinin ekonomik, sosyal, siyasal ve psikolojik alanlarda oluşturabileceği etkileri düşünülerek sosyal bilgiler ders kitaplarında bu konular ile ilgili içeriklere yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma yaşamın birçok alanında devamlılığın sağlanmasında gerekli ve önemli bir kavramdır. Toplumda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde de bireylerin gerekli olan özelliklere sahip olması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma eğitiminin sağlanabileceği sosyal bilgiler dersi de toplumun gereken ihtiyaçları doğrultusunda bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda sosyal bilgiler bireylerin sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmelerinde gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri kazanmalarını sağlamaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan kazanımların, değerlerin ve becerilerin doğrudan veya dolaylı olarak sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Araştırma kapsamında da sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilgili belirlenen temaların sosyal bilgilerin kazandırmayı amaçladığı çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, iletişim, iş birliği, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, medya okuryazarlığı politik okuryazarlık, sosyal katılım, zaman ve kronolojiyi algılama becerileri ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir. Belirlenen temalar sosyal bilgilerin kazandırmayı amaçladığı adalet, barış, bilimsellik, dayanışma, duyarlılık, eşitlik, özgürlük, saygı, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri ile de doğrudan ve dolaylı olarak ilişkilidir. Öğretim programı doğrultusunda hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında da sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili beceri ve değerler ile ilgili içerikler bulunmaktadır. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında incelenen çevresel boyut ile ilgili çevre okuryazarlığı, sorumluluk, değişim ve sürekliliği algılama, duyarlılık değer ve becerilerine dair; ekonomik boyut ile ilgili finansal okuryazarlık, dijital okuryazarlık, değişim ve sürekliliği algılama, tasarruf değer ve becerilerine dair ve sosyal boyut ile ilgili değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, politik okuryazarlık, sosyal katılım, zaman ve kronolojiyi algılama, adalet, barış,

bilimsellik, dayanışma, duyarlılık, eşitlik, özgürlük, saygı, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değer ve becerilerine dair içeriklere yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal bilgilerin kazandırmayı amaçladığı ve sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olan değer ve beceriler ile ilgili içeriklere en fazla sosyal boyutta en az çevresel boyutta yer verildiği görülmektedir. Sosyal boyut ile ilgili temaların en fazla yer aldığı 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı olduğundan beceri ve değerler ile ilgili içeriklerin en fazla 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında olduğunu ve çok çeşitli olduğunu söylemek mümkündür. Alanyazında yer alan ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin değerleri ortaya koyan Rehan vd. (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi doğrultusunda barış, adalet, çeşitlilik, bütünlük, iyi sağlık ve refah olmakla birlikte birçok değer bulunduğunu belirtilmiştir. Bu doğrultuda sosyal bilgilerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Alelaimat ve Taha (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi doğrultusunda en fazla içeriğe sahip olan değerlerin aidiyet ve sadakat değerleri olduğu ifade edilmiştir. Genel olarak da sırasıyla ekonomik değerlerin, toplumsal değerlerin ve hoşgörü değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer aldığı belirtilmiştir. Lilian (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ortaokul sosyal bilgiler öğretim programı sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu açısından incelenmiştir. Araştırma doğrultusunda sosyal bilgiler programının sürdürülebilir kalkınma değerlerine uygun olması ile vatandaş yetiştirilmesinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın bilgi, beceri, tutum ve değerlerinin sosyal bilgiler dersi ile öğretilbileceği de ifade edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerine ulaşabilmesinde sürdürülebilirlik kavramı önemlidir. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla birlikte toplumda birçok alanda sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesi sürdürülebilir kalkınmanın da hedeflerine ulaşmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda bireylerin toplum içerisinde sürdürülebilirliği sağlayabilmelerinde sürdürülebilirlik bilincine sahip olmaları önem kazanmaktadır. Araştırma doğrultusunda ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma kavramı kapsamında gerçekleştirilen incelemelerde ders kitaplarının bireylere sürdürülebilirlik bilincini kazandırmada sınırlı olduğu görülmektedir. Ders kitaplarında sürdürülebilirliğin doğrudan ele alındığı doğal kaynaklar, geri dönüşüm ve bazı üretim uygulamaları ile gerçekleştirilen üretim

faaliyetleri konuları olmuştur. Bunun dışında sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile ilgili içeriklerin bulunduğu konularda sürdürülebilirlik kavramı dolaylı olarak ele alınmıştır. Özellikle sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunda kültür ve diğer toplumsal konularda sürdürülebilirlik kavramının daha dolaylı olarak ele alındığı görülmektedir. Sürdürülebilirliğin doğrudan ele alındığı konular doğrultusunda bakıldığında daha çok sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğin daha fazla bulunduğu 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincinin diğer ders kitaplarına göre daha açık ve doğrudan ele alındığı içeriklerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Sürdürülebilirlik kavramının bireylere kazandırılmasında ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan etkinliklerin de sınırlı olduğu görülmektedir. Ders kitaplarında yer alan birçok konuda öğrencilerin konuyu daha iyi anlamaları amacıyla genel olarak açık uçlu sorulara başvurulmuştur. Sürdürülebilirlik kavramının öğrencilere kazandırılmasında öğrencinin daha etkin ve aktif olması gerekmektedir. Bu doğrultuda öğrencilerin daha etkin olduğu proje çalışmalarına, araştırma sorularına ve açık uçlu sorulara ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olan konularda yeterli miktarda bulunmamaktadır. Hatta 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili konuların çoğunda genel olarak açık uçlu sorulardan yararlanılmıştır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili konularda görsellerin ve etkinliklerin 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına göre daha çeşitli olduğunu söylemek mümkün olsa da her konu için benzer etkinliklerin tekrar etmesi de sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılmasında yeterli olmamaktadır. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik bilincinin bireylere kazandırılmasında bireyi daha etkin kılma noktasında sosyal bilgiler ders kitaplarının yeterli olmadığı görülmektedir. Alan yazında benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar bulunmaktadır. Bayram ve Çengelci Köse (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarının çevresel açıdan sürdürülebilirlik bilince yer verme durumu incelenmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilince yönelik içerik bulunsada bu içeriğin sürdürülebilirlik bilincini kazandırmada yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik sosyal bilgiler ders kitaplarında açık uçlu sorulara, okuma parçalara, proje çalışmalarına, çoktan seçmeli sorulara ve araştırma sorularına yer verilse de sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılabilmesi için

konuların ve etkinliklerin arttırılması gerektiği belirtilmiştir. Demirezen ve Kaya (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler ve fen bilimleri ders kitapları çevre eğitimi çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada ders kitaplarında çevre ile ilgili konuların 5. sınıf ders kitaplarında daha çok örnekler ve görseller ile yer verildiği, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında ise araştırma soruları ve etkinlikler ile yer verildiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler ve fen bilimleri ders kitaplarında çevre eğitimine dair konularda öğrencilerin uygulamalı etkinliklere yönlendirilmesine dair içeriklere yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma günümüz şartlarında önemi oldukça artan bir kavram olmuştur. Öneminin bu kadar artması sürdürülebilir kalkınmanın eğitim faaliyetleri içerisinde de yer alması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın boyutları açısından incelenmesi doğrultusunda elde edilen içeriklerin sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma kavramının yerini ortaya koymaktadır. Çevresel, ekonomik ve sosyal gibi birçok alanla ilişkili olan sürdürülebilir kalkınma kavramına dair eğitimin gerçekleştirilebilmesinde toplumun her alanıyla ilişkili olan sosyal bilgiler dersinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda sosyal bilgiler öğretim programı kapsamında ders kitapları oluşturulduğu için sosyal bilgiler ders kitaplarının ve öğretim programının sürdürülebilir kalkınma kavramına dair içerikler ile geliştirilmelidir. Bulut ve Çakmak (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile ilgili uzmanlar ve öğretmenler ile ortaya konan perspektif doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma eğitiminin gerekliliği ve önemi ifade edilmiştir. Kaya ve Tomal (2011) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelenerek sürdürülebilir kalkınma eğitimine olan etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı temel öğeleri açısından sürdürülebilir kalkınma eğitimine katkı sağlayacak şekilde içeriklere sahip olsa da eksik yanlarının da olduğu ifade edilmiştir. Azrak (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sürdürülebilir kalkınmaya dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğrencilerin görüşleri belirlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınmaya dair farkındalık oluşturulmasında sosyal bilgiler dersinin etkili olduğunu ve öğrencilerin de sosyal bilgiler dersi ile sürdürülebilir kalkınmaya dair konuları öğrendiklerini ifade ettiğine ulaşılmıştır.

5.3. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki uygulama ve araştırma önerileri sunulabilir:

- Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konu ve içerikler ile etkinliklerin sayısı artırılarak çeşitlendirilebilir. Bu içerikler araştırma ve proje örnekleri ile desteklenebilir.
- Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanları ile kazanımlar/öğrenme çıktıları sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile ilişkilendirilebilir.
- Sosyal bilgilerde sürdürülebilir kalkınma eğitiminde etkili bir biçimde yararlanılabilecek uygulamalara ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri alınabilir.
- Sosyal bilgilerde sürdürülebilir kalkınma eğitiminin beceri ve değer boyutunu ele alan araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2021). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Yönelik Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Uygulama Alanı. *Antropoloji*, 24, 133-164.
- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*. Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2011.
- Aktan, S. ve Saylan, N. (2013). Bir Öğretim Alanı'nın Doğuşu: ABD'de Sosyal Bilgilerin Gelişimi (1893-1916). *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 55-78.
- Aktaş, E. (2023). *Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Sosyal Sürdürülebilirlik ve Türkiye'de Kırılgan Kesimin Güçlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Alelaimat, A. R. and Taha, K. (2013). Sustainable development and values education in the Jordanian social studies curriculum. *Education*, 134 (2), 135-153.
- Altınbay, A. (2007). Çevresel Maliyetlerin Raporlanması. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 11, 1-11.
- Altunbaş, D. (2003-2004). Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye'deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (1-2), 103-118.
- Aslan, F. ve Çınar, R. (2015). Yeşil Pazarlama Faaliyetleri Çerçevesinde Kafkas Üniversitesi Öğrencilerinin Çevreye Duyarlı Ürünleri Kullanmaya Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6 (9), 169-184.
- Atmaca, A. C. (2018). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aydoğan, A. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusuyla İlgili Kazanımların Öğretimine İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Azrak, Y. (2022). *Sosyal Bilgiler Dersinde Sürdürülebilir Kalkınma: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri*. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Barron, L. & Gauntler, E. (2002). *Model of Social Sustainability (Stage 1 Report)*. Housing and Sustainable Communities Indicators Project, Western Australian Council of Social Service (WACOSS), Perth, Australia.
- Bayram, F. Ö. ve Çengelci Köse, T. (2023). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sürdürülebilirlik Bilinci Açısından İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 7 (3), 500-531.
- Biçer, R. (2021). *Öğretmen Eğitiminde Sürdürülebilir Kalkınma Eğitiminin Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bilgili, A. S. (2019). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. A. S. Bilgili (Editör), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* içinde (2-29). Ankara: Pegem Akademi.
- Borg, C., Gericke, N., Höglund, H. O., Bergman, E. (2014). Subject- and experience-bound differences in teachers' conceptual understanding of sustainable development. *Environmental Education Research*, 20 (4), 526-551.
- Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Journal of Social Policy Conferences*, (50), 1011-1028.
- Brudlandt Raporu (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future.
- Bulut, B. ve Çakmak, Z. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi ve Öğretim Programlarına Yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7 (4), 2680-2697.
- Çalışkan, H. ve Uzunkol, E. (2021). Sosyal Bilgiler Alanı, Özellikleri ve Temel Amaçları. V. Aktepe, M. Gündüz, N. Kurtdede Fidan ve E. Yalçinkaya (Editörler), *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (2-18). Ankara: Pegem Akademi.

- Çobanoğlu, O. ve Türer, B. (2015). Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, 235-247.
- Demir, F. B. ve Ünal, F. (2022). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kazanım ve İçerik. B. Akbaba ve S. Kaymakçı (Editörler). *Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme ve Tasarım Kılavuzu* içinde (301-318). Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, Y. ve Atasoy, E. (2018). 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2017) Değerlendirilmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (2), 753-780.
- Demirbaş, Ö. (2015). Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalık Düzeyleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, 300-316.
- Demirezen, S. ve Kaya, E. (2022). Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Çevre Konuları. *Journal of Education and New Approaches*, 5 (2), 240-265.
- Dinç, E. Ve Acun, A. (2017). Sosyal Bilgiler Dersinde Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili Konuların Öğretiminde Güncel Olayların Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *PAU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29-46.
- Edeş, O. (2019). *7.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde İşbirliğine Dayalı Öğretim Yöntemi Takım-Oyun-Turnuva Tekniğinin Öğrenci Başarısına Olan Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Kars: Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emrealp, S. (2005). Yerel Gündem 21, Türkiye’de Yerel Gündem 21 Programı Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler (2. Baskı). İstanbul: IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını.
- Ersözlü, Z. N. (2004). *İlköğretim 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde İş Birliğine Dayalı Öğrenmenin Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Hatırda Tutma Düzeylerine Etkisi (Bilecik-Bozüyük İlçesinde Bir Araştırma)*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Eryılmaz, Ö. (2021). Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel İklim Değişikliği Konusunun Yer Alma Durumu. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (4), 385-401.
- Gökmen, A., Solak, K. ve Ekici, G. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim: Öğretmen Adaylarının Tutumları İle İlişkili Olan Faktörler. *Kesit Akademi Dergisi*, 3 (12), 462-480.
- Gül, F. (2013). İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 17-21.
- Gürlük, S. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanabilir Mi?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (2), 85-99.
- Haan, G. & Harenberg, D. (1999). *Bildung für nachhaltige entwicklung*. Materialien zur Bildungsplanung und zur Forschungsförderung, Heft 72. Bonn: Bund-Länder-Kommission.
- Harris, J. M. (2003). Sustainability and Sustainable Development. *International Society for Ecological Economics*, 1, 1-12.
- Hotinli, G., Eralp, S. S., Akpınar, P. ve Öztürk, E. A. (2013). *Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim Mevcut Durum Raporu 2012*. (Edt. Güder, N., Çağlayan, A. Y.). Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi (REC) Türkiye’ye.
- Ifegbesan, A. P., Lawal, M. B. and Rampedi, I. T. (2017). The Nigeria Teachers Social Studies Training Curriculum and sustainable development goals: A content analysis. *Journal of International Social Studies*, 7 (1), 92-122.
- Kabapınar, Y. (2019). *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi Hayat Bilgisi Öğretiminden Tarih Öğretimine*. (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Kan, Ç. (2010). A.B.D ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 663-672.
- Karaca, S. (2021). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaduman, H. (2005). *Sosyal Bilgiler Dersinde Yapılandırmacı Öğrenme İlkelerine Göre Hazırlanan Öğretim Materyallerinin Öğrencilerin Derse İlişkin*

Tutumlarına, Başarılarına ve Hatırlama Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Kardaş İşler, N. (2023). İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Kapsamında İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 472-486.
- Kaya, M. F. ve Tomal, N. (2011). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 49-65.
- Kaya, S. (2013). *İşbirlikli Öğrenme ve Akran Değerlendirmenin Akademik Başarı, Bilişüstü Yeri ve Yardım Davranışlarına Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, Z. (2006). Ders Kitapları. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme* içinde (77-116). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011 (1), 19-33.
- Kuzucu, C. (2018). *İlkokul 4.Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ile Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Temel İnsani Değerler Açısından Karşılaştırılması.* Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Ömer Halis Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Lilian, G. K. (2022). Education for Sustainable Development Pedagogy in Pre-Primary Social Studies Curriculum in Kenya: Review of Literature. *Journal La Edusci*, 3 (3), 69-80.
- Littig, B., Griessler, E. (2005). Social Sustainability: A Catchword Between Political Pragmatism and Social Theory. *International Journal of Sustainable Development*, 8 (1-2), 65-79.
- Lucerne Declaration on Geographical Education for Sustainable Development, (2007). (Haubrich, Reinfried, Schleicher). *Geographiedidaktische Forschungen*, Volume

- 42, Reinfried, Schleicher, Rempfler (Editors). IGU Geographical Views on Education for Sustainable Development, Proceeding of Lucerne-Symposium, Switzerland, 243-250.
- McKenzie, S. (2004). *Social Sustainability: Towards Some Definitions*, Hawke Research Institute, Working Paper Series No. 27, University of South Australia.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2023). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2023). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar): Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara.
- Nasibulina, A. (2015). Education for Sustainable Development and Environmental Ethics. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 214, 1077-1082.
- Obro, S. (2021). The Internet and Quality Social Studies Education for Sustainable Development in Post-Covid-19: a Review. *Jurnal Penelitian dan Pengkajian Ilmu Pendidikan: e-Saintika*, 5 (1), 15-26.
- Olayinka, O. T. (2020). Social studies students' knowledge, attitude and practice of concepts of sustainable development in Ondo City, Nigeria. *International Journal of Financial, Accounting, and Management*, 1 (4), 221-233.
- Özgen, N. (2019). Sürdürülebilirlik kavramı ve kullanım alanları. N. Özgen ve M. Kahyaoğlu (Editörler), *Sürdürülebilir Kalkınma* içinde (s. 1-36). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özmete, E. (2010). Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz. *Aile ve Toplum Dergisi*, 11 (6), 79-90.
- Öztaş, S. ve Turan, R. (2009). İlköğretim Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Tarih Ünitelerinin İşlenişinde Öğretmenlerin Kullandıkları Öğretim Yöntemleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (4), 903-932.
- Öztürk, C. (2015). Sosyal Bilgiler: Kavram, İçerik ve Program. C. Öztürk (Editör), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* içinde (1-31). Ankara: Pegem Akademi.

- Öztürk, M. (2017). Sürdürülebilir Gelişme Odaklı Eğitim: Kuramsal Çerçeve, Tarihsel Gelişim ve Uygulamaya Dönük Öneriler. *İlköğretim Online*, 16 (4), 1-11.
- Rawadieh, S. ve Saleem, D. (2022). The Extent to which Concepts of Sustainable Development are included in Social Studies Textbooks in Qatar. *Human and Social Sciences*, 49 (6), 346-357.
- Rehan, Q., Hayat, I. ve Farooq, D. A. N. (2022). Exploring Sustainable Development Goals and Moral Values in the Oxford Social Studies Textbooks for Primary Classes. *Academic Journal of Social Sciences (AJSS)*, 6 (4), 69-87.
- Saçlı, A. (2017). Kalkınma ile Çevre İlişkisinde; Çevreyi Dışlamayan Kalkınma Mı? Sürdürülebilir Kalkınma Mı?. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (4).
- Safran, M. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. B. Tay ve A. Öcal (Editörler), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (1-18). Ankara: Pegem Akademi.
- Saraç, B. ve Alptekin, N. (2017). Türkiye’de İllerin Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerine Göre Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (1), 19-49.
- Sarıçoban, K. ve Yıldırımçı, E. (2015). Çevre Politikaları Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevresel Harcamalar: AB Üyesi Ülkeler İle Bir Karşılaştırma. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 3, 7-24.
- Sarıkaya, M. ve Kara, F. Z. (2007). Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık. *Yönetim ve Ekonomi*, 14 (2), 221-233.
- Shehata, S. M., Soliman, Y. A. ve Fawzy, W. (2023). Developing a Social Studies Curriculum for the Second Year of Middle School in Light of the Dimensions of Sustainable Development in Order to Develop Some Environmental Skills and Values. *Environmental Educational Sciences and Mass Communication*, 52 (5), 33-53.
- Sönmez, V. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. (6. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Sönmez, V., G.Alacapınar, F. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (7. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şen, H., Kaya, A. ve Alpaslan, B. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. *Ekonomik Yaklaşım Derneği*, 29 (107), 1-47.
- Tay, B. (2005). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Öğrenme Stratejileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 209-225.
- Tay, B. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünyü Bugünü ve Yarını. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler). *Sosyal Bilgilerin Temelleri içinde* (2-17). Ankara: Pegem Akademi
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 57-73.
- Tuna, Y., Alata, S., Arslan, H. M., Baran, B. B. ve Duman, N. *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2010*. Ankara: Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı.
- Türer, B. (2010). *Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ullah, R. S. ve Ali, S. (2021). Education for Sustainable Development Incorporation through Social Studies Curriculum: A Phenomenological Approach. *Bulletin of Education and Research*, 43 (1), 201-218.
- Ulusoy, K. (2015). Sosyal Bilgilerde Ders Kitapları. B. Tay ve A. Öcal (Editörler), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi içinde* (194-220). Ankara: Pegem Akademi.
- United Nations UNESCO (2015), Incheon Declaration and SDG4-Education 2030 Framework for Action, Korea.
- UNESCO. (2005). UN Decade of Education for Sustainable Development.

- United Nations (1972). United Nations conference on the environment, 5-16 June 1972, Stockholm.
- United Nations (UN). (1994). *Population and Development, Programme of Action adopted at the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994*. Ankara: Birleşmiş Milletler.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2002). *Education for sustainability from Rio to Johannesburg: Lessons learnt from a decade of commitment*.
- United Nations Environment Programme-The World Conservation Strategy (1980). *Living Resource Conservation for Sustainable Development*.
- Uzun, A. (2014). *Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Madra Dağı'nın Doğal ve Beşerî Kaynaklarının Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi: Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalçın, A. (2022). 21. Yüzyılda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Yapısal Olarak İncelenmesi. *Harran Maarif Dergisi*, 7 (1), 117-149.
- Yalçınkaya, E. (2012). İlköğretim 6.Sınıf Öğrencilerinin Çevre Sorunları Farkındalık Düzeyleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 25, 137-151.
- Yanpar, T. (2015). Etkili ve Anlamlı Öğrenme için Kuramsal Yaklaşımlar ve Yapılandırmacılık. C. Öztürk (Editör), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi içinde* (52-74). Ankara: Pegem Akademi.
- Yavuz, A. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 63-86.
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 181-208.
- Yılar, M. B. (2019). Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Ekonomi İlişkisi. *Sosyal Bilgilerin Temelleri içinde* (168-191).

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, O. ve Nuri, F. İ. (2018). Sustainable Development under the Historical Development Process. *Sustainable Development*, 23-25 January, 1-21.
- Yıldız, B. (2008). *Çok Partili Dönemden Günümüze Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarındaki Gelişmeler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yusuf, A., Daramola, D. S., Bello, M. B., Obafemi, K. E. (2015). Assessment of Kwara state social studies teachers of the adequacy of Upper Basic Social Studies Curriculum content for sustainable development in Nigeria. *Human and Social Studies*, 4 (2), 44-55.

EKLER

EK-1 ETİK KURUL İZİN BELGESİ

Evrak Kayıt Tarihi:]

Tarih:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Doç. Dr. Hatice TÜRE
TEZ YAZARI:	Fatma AYDIN
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu

EK-2 ÇEVRESEL BOYUT DOKÜMAN İNCELEME FORMU

Sürdürülebilir Kalkınmanın Çevresel Boyut Temaları	Var	Yok	Frekans
Çevrenin Korunması			
Doğal Kaynakların Korunması			
Biyolojik Kaynakların Korunması			
Ekolojik Dengenin Korunması			
Canlıların Korunması			
Kara ve Su Ekosistemlerinin Korunması			
Toprak Verimliliğinin Korunması			
Atmosferin Korunması			
Okyanus ve Denizlerin Korunması			
Çevrenin Korunması			
Çevrenin Sürdürülebilirliğinde Alınan Önlemler			
Ekosistemin Bozulmasının Engellenmesi			
Biyçeşitlilik Kaybının Önlenmesi			
Çevre Sorunlarının Önlenmesi			
Küresel Isınmanın Önlenmesi			
İklim Değişikliğinin Önlenmesi			
Kuraklık ve Çölleşmenin Önlenmesi			
Çevre Kirliliğinin Önlenmesi			
Küresel Sorunların Önlenmesi			
Karbon Ayak İzinin Azaltılması			
Geri Dönüşümün Sağlanması			
Temiz Suya Erişimin Sağlanması			
Sürdürülebilir Tarımın Gerçekleştirilmesi			
Çevreye Verilen Etkilerin Belirlenmesi			
Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi			
Hızlı Nüfus Artışının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi			
Yoğun Kentleşmenin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi			
Kimyasallar ve Atıkların Çevreye Etkisinin Belirlenmesi			
Yenilenebilir ve Yenilenemez Enerji Kaynaklarının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi			
Teknolojik Gelişmelerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi			
Çevreyle İlgili Sağlanan Kazanımlar			
Çevresel Sorumluluğun Kazandırılması			
Çevre Bilincinin Kazandırılması			
Çevreye Duyarlılığın Kazandırılması			

EK-3 EKONOMİK BOYUT DOKÜMAN İNCELEME FORMU

Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyut Temaları	Var	Yok	Frekans
Doğal Kaynaklar ve Enerji Kaynakları			
Doğal ve Sınırlı Kaynakların Etkili Kullanımı			
Enerji Kaynaklarının Ekonomiye Etkisinin Belirlenmesi			
Ekonomiyle İlgili Faaliyetler			
Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi (Tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm vb.)			
Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması			
Mal ve Hizmet Sürekliliğinin Sağlanması			
Ticari Faaliyetlerin Devamlılığının Sağlanması			
Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Hareketlerinin Gerçekleştirilmesi			
Tasarruf Edilmesinin Sağlanması			
Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması			
Sermayenin Korunması			
Küresel Ekonomik Ortaklıkların Kurulması			
İç ve Dış Borçların Yönetiminin Sağlanması			
Halkın Ekonomik Refahını Artırma			
Ekonomik Koşulların İyileştirilmesi			
Üretici İstihdamının Sağlanması			
Eşit Kaynak Dağılımının Sağlanması			
Ekonomiye Yönelik Gelişmelerin Desteklenmesi			
Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi			
Buluşların Teşvikinin Sağlanması			
Sanayileşmenin Sağlanması			
Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi			

EK-4 SOSYAL BOYUT DOKÜMAN İNCELEME FORMU

Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal Boyut Temaları	Var	Yok	Frekans
Bireylerin İhtiyaçlarının Karşılanması			
Temel İhtiyaçların Karşılanması (sağlık, eğitim, ulaşım, barınma, beslenme, giyinme, iletişim)			
Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması			
Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi			
Yoksullukla Mücadele Edilmesi			
Nitelikli Eğitimin Herkes İçin Sağlanması			
Bireyler Arası Eşitliğin Sağlanması			
Toplumsal Eşitliğin Sağlanması			
Fırsat Eşitliğinin Sağlanması			
Hak Eşitliğinin Sağlanması			
Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması			
Adaletin Sağlanması			
İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması			
Kültürel Sürdürülebilirliğin Sağlanması			
Kültürel Devamlılığın Sağlanması			
Kültürel Değerler ve Eserlerin Devamlılığının Sağlanması			
Kültürel Çeşitliliğin Korunması			
Kültürel Mirasın Korunması			
Toplumda Sürdürülebilirliğin Sağlanması			
Toplumsal Kimlik Kazandırılması			
Toplumsal Barışın ve Huzurun Sağlanması			
Toplumsal Sorunların Etkilerinin Belirlenmesi			
Göçlerin Etkilerinin Belirlenmesi			
Sosyal Dayanışmanın Sağlanması			
Sosyal Sorumluluğun Kazandırılması			
Siyasi Faaliyetlere Katılımın Sağlanması			
Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi			
Sürdürülebilir Şehir ve Toplulukların Oluşturulması			

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Fatma AYDIN

Eğitim Geçmişi:

2021-2024: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programı

2017-2021: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans
Programı

